

قاشقای اؤزل سای

آذربایجان ائل بیلیمی ۹۸

بایرام (اسفند) آیی - ۱۳۹۶

زنگان عاشیق داستانلاری
ایکینجی بۆلۆم - م. کریمی

۹۸-چی سای
شماره کت ۱۰۳۳

■ عوض الله صفری کشکولی	■ نفیس سیناقر
■ فاطمه بخشى	■ وحید معینیفر
■ عیسی دوغانلی	■ ارسلان مرادی کشکولی
■ محمد نادری دره شوری	■ کامران سلیمی
■ زهره فارسیمدان	■ مهناز رحمت
■ سیما ملک پور	
■ نگار رحمانی	

اوستاد اسداله مردانی رحیمی

- ۱۳۳۲- جی ایلده قاشقای ائللین شیش بگلی طایفاسینین رحیملی تیره سینین مردانی بونکوسوندا آنادان اولموشدور.
- ۱۳۴۹- جو ایلدن اعتبارا ایلک مکتبده تدریس ایشینه باشلامیش، ایشلرکن ده تحصیلاتینی دوام ائتمیشدیر. نهایت فارس ادبیاتی بۆلوموندن لیسانس آلاراق شیراز، قیر و کارزین اورتا مکتبلرینده ادبیات درسی وئرمیش و ۱۳۷۹- جو ایلده امکلی (بازنشسته) اولموشدور.
- آلتیمیشلی ایل لردن اعتبارا دیل و ادبیات اوزرینده تحقیقی ایشلره باشلامیشدیر.
- اوستاد اسداله مردانی قشقای دیلی فولکلورو اوزره چالیشان ایلک آراشدیرماچی دیر.
- ۱۳۸۹- جو ایلین اردیبهشت آیی ائل بیلیمی یئرل سۆزلر اؤزل سای اولان ۱۸- جی ساییندا "قشقای یئرل سۆزلری" آدلی بیر یازسی نشر اولموشدور.
- ایلک کتابی "آتالار سۆزو- ضرب المثل های ترکی قشقای" دیر. اوندان سونرا "آساناکلار - ترانه های ترکی قشقای"، "خودآموز زبان ترکی قشقای و دستور آن"، "زبان ترکی قشقای و شیوه نگارش آن"، "قشقای سۆزلوگو - فرهنگ لغات و اصطلاحات ترکی قشقای"، "نام های اصیل ایرانی شاخه تورکی قشقای" کتابلاری ایشیق اوزو گۆرموشدور.
- ۱۳۹۶ آذرین اونوندا "کانون فرهنگی اوجاق"ین غیرتی یله شیراز شهرینین "علم و زندگی" سالونوندا اوستاد مردانی اوچون بیر آغیرلاما تۇرنی کئچیریلیمیش و اوتوز ایل قشقای تورکجه سی و فولکلورو اوزره چکدیگی زحمتلره گۆره تقدیر اولموشدور.

سایلماز
غیرقابل فروش

اللهين آدى ايله

آذربایجان ائل بیلیمی

درنگی نین آلیق ایچ بولتنی

Azərbaycan Elbilimi 98

سای ۹۸

بایرام (اسفند) آیی - ۱۳۹۶

رئداکسیا هئیتی:

علیرضا صرافى

سوسن نوادهرضی

کاظم عباسی

علی برازنده (تورک)

نفیس سینافر

صفحه، جلد تنظیمی:

مهدی میمندی

جیلد اوستونون شکیلی:

قاشقایی توپوندان بیر صحنه و

قاشقایی بایراغی

E_mail. info@azelbilimi. com
www. azelbilimi. com

۹۸- جی سای. بایرام (اسفند) آیی ۱۳۹۶

قاشقایی اؤزل سای

باش یازار: نفیس سینافر

اؤن سؤز

قاشقایی اؤزل سای حاقیندا. نفیس سینافر ۴

آراشدیرما، مقاله، راپور

وجه تسمیه نام قشقایی. وحید معینی فر ۸

اشعار فولکلوریک قشقایی فراتر از مرز سیاسی و جغرافیایی. عماد حضرتی ۱۰

ادبیات کودک در قشقایی. ارسلان میرزایی ۲۱

کهگیلویه و بویر احمدده گنجیهی کندلری. نفیس سینافر ۳۰

میرزا مآدون قشقایی. عماد حضرتی ۳۳

فولکلور اؤرنکلی

اینانچلار، مراسیملر، عادلر، دبلر، میتولوزی، اووونلار و...

نقش اصالت خانواده مادری در باور ترکان قشقایی. اسماعیل موسی لو ۴۸

ردپای تمغاها در ترکان جنوبی ایران. وحید معینی فر ۵۰

بیزدن یئی لره باغلی اینانچلار. مصیب رحمانی ۵۴

دامغالار و اوجاقلار قاشقایی ائلینده. نفیس سینافر ۵۵

اینانچلار و أمچی لیکن اؤرنکلر. نفیس سینافر ۶۲

ناغیللار، لطیفه لر، روایتلر

ایلان. مهنار رحمت ۶۵

گلین و قینانا. فاطمه بخشی ۶۷

قالیب سؤزلر

(آتا سؤزو، دنییم، آلقیش، فارغیش، آند و حربه زوربا، قاخینج...)

قاشقایی آتا سؤزلری و دنییم لریندن. عیسی دوغانلی ۶۹

قاشقایی دنییم لریندن. نفیس سینافر ۷۱

یئرل سؤزلر، دیالکتولوژی، آدلار، توپونیملر و ...

قاشقایی ائلینده ایشلنن سؤزجوکلردن. نفیس سینافر ۷۴

پېشه لار (خلق طبابنتی، خالق معمار لیغی و ...)

خال دؤیمک. نفیس سیناقر ۷۷

بېیگی لر. نگار رحمانی ۷۹

ال ایشلری

(ائو وسایلی، ایش وسایلی، موسیقی آلتلری، ساواش آلتلری، دؤشمه لر، گنییم لر...)

صنایع دستباف زنان قشقایی. عوض الله صغری کشکولی ۸۳

قاشقای تورکلرینین گنییم لر. نفیس سیناقر ۹۱

کلاه. ارسلان مرادی کشکولی ۱۰۰

قوللا گلین. نفیس سیناقر ۱۰۲

مصاحبه، دانشیق، بیوگرافی، کتاب تانیتمی

اوستاد اسدالله مردانی ایله دانشیق. نفیس سیناقر ۱۰۴

فولکو یازی، فولکو شعر

شاهباز. کامران سلیمی ۱۱۵

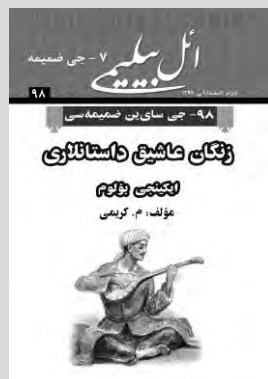
بیزیم کند. عیسی دوغانلی ۱۱۷

اولدوز. زهره فارسیمدان ۱۲۰

آنامینگ ساری تئل لری. سیما ملک پور ۱۲۷

۹۸- جی ساین ضمیمه سی ۷- ضمیمه

زنگان عاشیق داستانلاری - ایکینجی بؤلوم. م. کریمی ۱۲۹

۹۸- جى ساي

بايرام (اسفند) آيى

۱۳۹۶

قاشقايسى اۋزل ساي

قاشقای اۆزل سای حاقیندا

نفیس سینافر

قاشقای ائل لر بیرلشیمی اصفهان اوستانیندان فارس خلیجینه اوزانان جغرافیادا یاشایان کۆچری و یاتیق توپلوملارینی قاپسایان گئئل بیر توپلوم آدی دیر. بو بیرلشمین نه چاغدان بری بو آدلا اورتایا چیخدیغینا گۆره بلگه لی بیر قانیت الده یوخدور. بللی اولان قاشقای گئئلده ایرانین دۆرد بوجاغیندا یاشایان اوغوز طایفالاریندان اولوشان بۆیوک بیر توپلومدور. قاشقایلار بوشهر، فارس، هرمزگان، خوزستان، کرمان، اصفهان، کهگیلویه و بویر احمد و چارمحال اوستانلاریندا یایغیندیلار، آما کوردوستان، خوراسان و گیلان اوستانلاریندا و ایرانین اورتا بؤلگه لرینده ده اۆزلرینی قاشقای بیلن تورکلر واردیلار.

قاشقای بیرلشیمی شش بلوکی (شیش بئیلی)، کشکوللو، فارسیمادان (ایمور)، دره شورلو و عمله ائل لریندن اولوشور. بو ائل لر ایندی طایفا آدلاندریلیر. طایفالارین آراسیندا اولان چئشیدلی تیره لر ده بیر زامانلار طایفا اولاراق تانیلمیش لار. بونو دا اُکله مه لی یم گونئی ده اۆزلرینی قاشقای بیرلشمیندن آیری بیلن و اۆزلرینه مستقل کیملیک تانیان باشقا تورک ائل لر ده واردیر. مثلا باهارلی، اینانلی، نفر، سولوکلو، پیچاقچی، شاهسئونلر و کرمان اووشارلاری کیمی ائل لر.

زامان ایچینده قاشقای آدینین بو توپلوما اۆزگو بیر کیملیک باغیشلاماسینا رغما اوغوز ائل لرینین گئییم، دبلر، گله نک و گۆره نک لرینین اۆزلیک لری دگیشمه میش بیچیمده قاشقای ائللینده یزلیله بیلیر.

قاشقایی نین تاریخی و فولکلورونو تانیماق اوچون دگرلی قاینقلار الده واردیر. دوکتور منوچهر کیانی عمله طایفاسیندان قاشقایی ائلی نین تاریخی نی یازان و فولکلوریک اؤزلیکلرینی تانیدان آن چالیشقان یازارلارینداندیر. بو اوستادین اثرلری بونلاردیر: کوچ با عشق شقایق، سیه چادرها، گرایلی، افسانه‌ها و قصه های ایل قشقای، طب و طبیبان سنتی در ایل قشقای، پرچمدار حماسه جنوب، نگاهی به ایل قشقای بعد از شهریور ۱۳۲۰، سیاستمداران، هنرمندان، بزرگان ایل قشقای، تاریخ مبارزات مردم ایل قشقای از صفویه تا پهلوی.

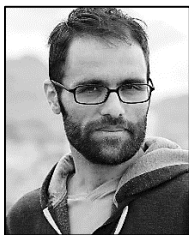
بوکتابلار دوکتور منوچهر کیانی نین ایل لرحه چالیشما و آراشدیرمالارینین سونوجودور. قاشقایی شیوه‌سینی (لهجه‌سینی) تانیماق و اؤیرنمک ایسته‌ینلر اوچون ده آلدده دگرلی کتابلار وار. بونلارین یازاری اسداله مردانی رحیملی شیش بگلی طایفاسیندان دیر. اوستاد مردانی قاشقایی شیوه‌سینده اولان سؤزجوکلری توپلایان، کؤکنله‌ین و قاشقایی شیوه‌سینین یازیب اوخوما قورالارینی یازیب؛ قورویان و اؤیردنی دیر. اوستادین اثرلری بونلاردیر: قاشقایی سؤزلوگو، آتالار سؤزو، آساناکلار، زبان ترکی قشقای و شیوه نگارش آن، خودآموز زبان ترکی قشقای و مبانی دستور آن، فرهنگ نام‌های اصیل ایرانی. بونلاردان باشقا چوخلو اثرلر یاخین کئچمیش ایل لرده قاشقایی‌دا یازیلیبدیر. بونلارین هامیسیندان بو قیسا یازیدا آد آپارماق فرصتی یوخدور.

کسین لیکله هر نه قدر ده ائل و دیل بیلگیلری یازیلیمیش اولسا هله ده توپلاناجاق و یازیلاچاق چوخ بیلگی لر آنالار و آتالاریمیزین دؤشونده بیریکیب قالیب دیر. اؤزلیکله قاشقایی کیمی ائل قورومونو ساخلامیش بیر توپلومدا چوخلوجا اُسکی تورک دبلری، گلنکلری و سؤزجوکلرینی تاپماق اولار. اونا گؤره یازیلیمیش بیلگی‌لری آرتیرماق و داها زنگین‌لشدیرمگین یولو تورک دیلی و کولتورونه دگر وئرن آراشدیرماجیلار اوچون آچیق‌دیر. ائل بیلیمی درگی‌سی ایراندان یاییملانان آن دگرلی تورکولوژی قاینقلارینین باشیندا گلن درگی اولراق بو سایینی قاشقایی‌یا آیریب دیر. بو سایینی یازی لارینی توپلاماق اوچون شیراز شهرینده کئچن ایلدن بری چالیشمالارینی باشلایان اوجاق درنگی (کانون فرهنگی اوجاق) اوپه‌لریندن یاردیم آلیندی.

اوجاق درنگی سایین اسداله مردانی و سایین عوض‌اله صفری کیمی دگرلی اوستادلارین دایاق اولماسی و تورک دیل و کولتورو اوزرینده چالیشماغا ایستکلی اولان گنج اوپه‌لرین ایستگی ایله قورولان بیر قوروم‌دور. بو درنک قیسا کئچمیشینه رغما دگرلی و گؤزه گلیم

ایشلره امضا آتیب و قاشقایى توپلوموندا آغیرلیق قازانیبدیر. بو درنگین چالیشمالاریندان اؤرنکلر کتاب یاییمی، کتاب تانیتمی، آغیرلامالار، تورک دیلی اؤیرتمی و... دن آد آپارماق اولار. قاشقایى اؤزل سالی اوچون اوتوروملار و ایش بؤلوشمه لریمیز بو درنکده اولوموشدور. اویه لر دگیشیک طایفا و تیره لر دن اولدوقلاری اوچون هر کیم دن اؤز اتل اوباسیندا اولان آغ ساققال و آلابیرچکلی لرین سؤزلرینین آیاغینا اگلشیب، الده اندیلن اتل بیلگی لرینی توپلاییب یازی یا چئویرمه لری ایستندی. بوندان باشقا اوستاد اسداله مردانی ایله بیر قیسا دانیشیق کئچیریلیبدیر و اوستادلار ارسلان میرزایی دن ادبیات کودک، عوض اله صفری کشکوللودان ال ایشلری و بویاماق یؤنتم لری ایله ایلگین یازیلار دا ساییمیزدا پایلاشیلیبدیر. سونوج الینیزده اولان یاخلاشیق ۱۳۰ صفحه لیک یازیدیر. بو سایی دا مآذون قشقایى تانیتماسی، قاشقایى نین آدی، قوشقولاری ، دامغالاری، آتالار سؤزلری، دئییم لری، متل لری (ناغیل لاری)، گئییم لری، اینانچ لاری و بیتگی لری ایله ایلشگین یازیلار پایلاشیلیبدیر. گله جکده ده بو چالیشمانین آردی نین اولماسینا کسینلیکله چالیشاجاییق. سوندا بوتون اتل بیلیمی درنگی چالیشانلارینا اوغورلاریمیزی سونوب اؤزلیکله سایین علیرضا بی صرافى یه بیزه بو فرصتی یاراتدیغی اوچون و سایین کاظم بی عباسی یه یؤنهلتمه لری اوچون آیریجا تشکر اندیب، سونسوز سایقیلاریمیزی سونوروق.

آراشدیرما،
مقاله،
راپور

وجه تسمیه نام قشقای

وحید معینی‌فر

واژه‌ی "قاشقای" یا "قشقای" هیچ کمکی به شناسایی بزرگ‌ترین اتحادیه‌ی ترکان دنیا نخواهد کرد!

ابتدائاً توجه کنیم به این که "قشقای" شکل فارسی شده‌ی "قاش قایی" است و لذا برای اینکه در شناسایی واژه‌ی "قاشقای" به بیراهه نرویم بهتر است از شکل درست و ترکی آن یعنی "قاشقای" استفاده کنیم.

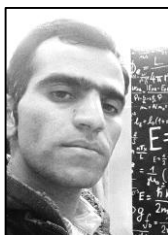
در ادامه توجه کنید که بحث در مورد وجه تسمیه "قاشقای" از اساس اشتباه است. به این دلیل که در ادامه خواهیم گفت: اولاً تمامی ترکانی که در جنوب و مرکز ایران به نام قاشقای شناخته می‌شوند، در یک‌زمان و از یک مکان به این منطقه نیامده‌اند و کوچ ایشان، تدریجی و متراکم بوده است. دوم واژه "قاشقای" از ابتدا نام این مردمان نبوده است. مثلاً اولین گروهی که به جنوب ایران آمد- احتمالاً عده‌ای از ترکان قفقاز و شمال تبریز بود که چون به زبان فارسی نمی‌توانستند حرف بزنند به آن‌ها "فارسی‌مدان" گفتند. درحالی که نام اصلی ایشان "ایمور" است. در مراحل بعد عده‌ی دیگری از ترکان بنا به هر دلیلی به این دیار آمدند. عده‌ای به دلیل گلاویز شدن با محلی‌های فارس مجبور شدند به خوانین قدرتمند فارسیمدان‌ها پناه بیاورند و جزء فارسیمدان‌ها شدند که تا کنون نیز هستند و به این دلیل است که در مورد ریخت‌شناسی این‌ها اصلاً نمی‌شود نظر داد. مثلاً بعضی از این‌ها بور و شبیه قفقازی‌ها هستند و عده‌ای نیز سبزه و شبیه به نژاد هندوها. همین اتفاق عیناً برای ۵، ۴ طایفه‌ی دیگر نیز افتاد و اختلاط ترکان جنوب با یکدیگر شدیدتر شد. تا اینکه یکی از خوانین این ترک‌ها که ظاهراً به نام ترکی "قاشقای" شناخته می‌شد (احتمالاً جانی خان قاشقای) توانست با کمک حکومت مرکزی ریاست تمامی ترکان جنوب را به عهده بگیرد و از آن زمان بود که نام "قاشقای" و البته فارسی شده آن "قشقای" به این ترکان اطلاق شد. لذا وقت صرف کردن برای شناسایی وجه تسمیه

"قاشقای" برای شناخت اتحادیه ترکان جنوب کاری بیهوده و گمراه‌کننده است و فقط به شناسایی خانواده صولت قشقای کمک خواهد کرد. لذا ترکان قشقای از هر تیره و هر طایفه از یک جای مشخص به فارس نیامده‌اند. برای شناسایی اینکه این ترکان از کجا به فارس آمده‌اند لازم است در مورد تک‌تک طایفه‌ها و تک‌تک تیره‌ها و حتی بنکوها تحقیق کرد. مشکلی که در این بین وجود دارد این است که در زمان گذشته، اگر خانواده‌ای به یک تیره یا طایفه پناه می‌آورد نام ایشان با آن تیره یا طایفه یکی می‌شد و اکنون ما برای شناسایی یک تیره یا حتی بنکو (کوچک‌ترین واحد اجتماعی قاشقای‌ها) با انبوه فامیلی‌هایی مواجه می‌شویم که همین امر ما را سردرگم می‌کند.

اما آنچه مشخص است و مایه شگفتی تاریخ‌دانان هم شده، قرابت فرهنگی و زبانی بسیار شدید ترکان در همه‌جای دنیاست. با گذری در کتاب‌ها و اینترنت با انبوهی از تحلیل‌ها در باب وجه‌تسمیه‌ی قاشقای برمی‌خوریم که فارغ از صحت یا عدم صحت آن، باید گفت متأسفانه، سالیان دراز، تاریخ‌دانان و جامعه‌شناسان ملل ترک، به‌درستی نتوانسته‌اند معمای ترکان اتحادیه‌ی جنوب و مرکز ایران را حل نمایند و اکنون بعد از مهر و موم‌ها، هنوز هم اختلاف‌ها بنیادی است و هنوز بر سر اینکه ترکان جنوب از کدام طایفه‌ی ترکان باستان هستند و از کدام سرزمین به جنوب ایران مهاجرت کرده‌اند، اختلاف‌های زیادی وجود دارد. اما همان‌گونه که گفته شد، به‌هیچ‌عنوان ایشان از یک طایفه و سرزمین نیستند و با کمی مطالعه در وضع هر گروه از ایشان و البته دقت در ریخت‌شناسی، آداب و سنن، طریقه‌ی صحبت کردن و رفتارهای اجتماعی ایشان، به‌وضوح رد پای سایر ترکان دنیا را خواهیم دید. برای مثال، برخی از فرهنگ‌ها، آداب، سنن و کلمات ترکمن‌ها، آذربایجانی‌ها، ترکان آناتولی، قفقاز‌ها و... در میان گروه‌های قاشقای دیده می‌شود و به‌سادگی می‌توان نتیجه گرفت که بزرگ‌ترین اتحادیه‌ی ترکان جهان، با میراثی از تمامی ترکان جهان از تمامی

سرزمین‌ها، در جنوب و مرکز ایران شکل گرفته که زمانی با درایت خانوادگی صولت قاشقای به‌صورت متحد و منسجم درآمده‌اند که بعدها سهم بزرگی در وقایع تاریخی ایران رقم زده‌اند.

اشعار فولکلوریک قشقایی فراتر از مرز سیاسی و جغرافیایی عماد حضرتی

مردمان مختلفی در سرزمین‌های جغرافیای ایران زندگی می‌کنند که در سیر تاریخی ارتباطات انسانی، روزمرگی و حیاتی خود از زبان ترکی و بنا به قوانین کنونی جغرافیای ایران در فضای علمی و آکادمیک بیشتر از زبان فارسی استفاده می‌کنند. اما زبان ترکی که زبان مادری این مردمان است زبانی ایست آمیخته با جان و روانشان که باید گفت درصد بالایی از هویتشان را تشکیل می‌دهد. در جنوبی‌ترین بخش این جغرافیا، ترکان قشقایی قرار دارند. ترکان قشقایی نیز به مثال دیگر بخش‌های ترکان مردمانی هستند با فرهنگی پایدار و آداب‌ورسومی ماندگار، مردمانی با شعر و ادب در همراهی با موسیقی و رقص، با آیین‌های سوگواری و شادمانی و با اسطوره‌هایی که حکایت آزادی و رنج و تلاش کوهستان و صحراست.

در این راستا این متن نگاهی است گذرا به اشعار فولکلوریک موجود در قشقایی که متکی ایست به زبان و تاریخ زبان ترکی و یقیناً با دنیای شرق و بخصوص ترکان اشتراکات فراوانی خواهد داشت.

زندگی سیستماتیک و طرز حکومتی در قشقایی‌ها در برهه‌ای از تاریخ که به صورت یک اتحادیه ایلی بوده‌اند در زمینه شعر، شعرخوانی و شعرگویی قشقایی‌ها را بسیار غنی نگه داشته است و شاعران بزرگی همچون "یوسف علی بیگ" و "میرزا مآذون" را پرورده است. اما در این بین ادبیات فولکلوریک قشقایی همیشه تروتازه مانده و هیچ سیاست و یا سیستم آسیمیله‌گری حریف آن نشده تا سبب نابودی‌اش شود. از ویژگی‌های عمیق و قابل تأمل این ادبیات فولکلور این است که قشقایی به کمک آن سرگذشتان را با دیگر تورکان جهان یکی می‌دانند در رأس همه این‌ها زبان مشترک رشته توانمندی است تا آن‌ها را از جهان تورک دور نکند.

شعرهای فولکلوریک در قشقایی را از یک دیدگاه می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد:

♦ شعرهای جغرافیا محور:

این گونه اشعار بیشتر اشعار عاشقانه، تاریخی، اجتماعی، سیاسی، اسطوره‌ای و حماسی را در برمی‌گیرد که قشقای‌ها آن را با چاشنی وطن‌خواهی و اشاره به جغرافیاهای متعددی که همزیستان فرهنگی‌شان را در برمی‌گیرد به کار می‌برند. که البته بسیار منطقی می‌نماید چراکه قشقای‌ها پارچه‌ای جدا افتاده از یکپارچگی جغرافیایی زبان ترکی ایست و نزدیکی فرهنگ قشقای‌ها با بزرگ‌ترین اجتماع تورکان یعنی کشورهای ترکیه، آذربایجان، تورکان روسیه و در رأس این‌ها تورکان آذربایجان ایران امری انکار ناشدنی ایست و در همین راستا نادیده گیران این نزدیکی فرهنگی حقیقتاً نابخشودنی‌اند.

به‌عنوان مثال قشقای‌ها همیشه به کوه و دشت و طبیعت و مردم آذربایجان افتخار می‌کنند و با اسم و خاطره‌ها و فرهنگ مردمی که آن‌ها را از نژاد خود می‌دانند زندگی می‌کنند. داستان‌ها، اشعار و ادبیات قشقای‌ها از جدائی‌ها، از دوری‌ها و دورافتادگی‌هایشان از آذربایجانی‌ها و دیگر سرزمین تورک شنیدنی ایست:

در بند زیر که از اشعار همیشه تازه در بین قشقای‌هاست راه امید قشقای‌ها می‌باشد:

که به تبریز، تبریزی که وطنشان است می‌رود!

بو یول گئدَر تبریزه

او تبریز غریزه

قناتی ریزه- ریزه

تانریم بیر یول وئر بیزه

بیز گئدگ اؤلکه‌میزه

و آنگاه که تقسیمات جغرافیایی، کشوری و استانی دست قشقای‌ها را از تبریز کوتاه می‌کند. قشقای‌ها از تبریزش نمی‌گذرد و درنا (نام پرنده، نماد تقدس در قشقای‌ها) را پیک سخن دلش می‌کند تا راز و رمز هویت مشترک را در قالب یک سلام به تبریز برساند:

دورنام گئدیرانگیز تبریزه

پنهانی سؤزوم وار سیزه

قَلَم قاشا، قَرَه گوژه

مَندَن اونا سلام ائیلَه

و شاید یک قشقای در زبان شعر و ادبیات از یک تبریزی بهتر می‌داند که اطراف تبریز چگونه است و در خواندن گلایه‌های معشوق، شیشه‌اش باوجود نام تبریز پرمی است:

تبریز باشی گونئی دیر
شیشه‌لر دولو منی دیر
یاردان بیر ناما گلمیش
تامام آرزو گیلئی دیر

و نهایتاً مگر می‌شود قشقای بود و بادهای زمستانی سهند سرفید- سرد آغوش را با تفسیر نسیم بهار خرم و شاد بعدش، حس نکرد و شعر نداشت:

قارشی یاتان قارلی سهند
نه خوش أسر سنینگ یئلینگ
گندر قیشینگ گلر یازینگ
خرم اولور سنینگ ائلینگ

بار باغچه‌های موغان و قار (برف) کوه‌های ساوالان وصل و وعده دل‌های پاک عاشقان قشقای ایست:

پریم گل تا واراگ گندگ بیزیم داغلارا
بیزیم باغچالارین باری وار، باری
گؤنگول آیرولور چؤل موغانلارا
موغان داغلارینینگ قاری وار، قاری

و در نمونه‌ای دیگر از این فولکورهای قشقای‌ها باز بدون توجه به جنجال و تنش‌های سیاسی امروز جان خود را فدای قد و قامت ایروان ارمنستان (سرزمین ترکان در گذشته) و نخجوان آذربایجان می‌کنند:

داغلاردا مارال، چؤللرده جیران
ایروان، نخجوان بویونگیزه قوربان

و بر چنین تاریخ و هویتی مشترکی که یک چوپان قشقای سحرگهان با نی در دامنه‌های هلیگان فارس و دای زاگرس از آب شیرین چشمه‌ای در ایروان می‌گوید و اینکه

بزرگ‌ترین دریاچه آب شیرین جهان (گوچه سوان) در آنجا قرار دارد ارتباطی بس عمیق می‌تواند باشد:

ایرواندا بیر قوی (قویو) وار یار گل، آی گل
شکردن شیرین سویو وار یار گل، آی گل
ایروانینگ مست کیلیگی وار یار گل، آی گل
گور نه ائیلر گوزللیگی یار گل، آی گل
یار مهربانیم گل آی گل!

و آنگاه که ترلان رهایی شده از قفس (معشوقه) یک عاشق قشقایی چه در گذشته و چه در امروز، را فقط هسترخان می‌تواند پناه دهد، و دل عاشق قشقایی را ترلانی در هسترخان تسکین می‌دهد.

ایی بسله‌دیم من او دلی ترلانی
نه فایدا که هئچ بیلمنم هاندادور
توردان اوچوردوگوم طوار ترلانی
سوراغینی بیلمه‌میشم هسترخان‌دور

.....

صراحی^۱ گردنیم گیردی بو باغا
اونینگ عصمتیندن گوله نور یاغا
دارایوب تئل‌لرینی توكوب دیرناغا
هاوا اندیب هسترخاننان گلايور (هسترخان‌دان گلیر)

و آنگاه که در تجدیددیدار عشق دخترکان و پسران جوان قشقایی در زمزمه‌ی فولکلورهای روزانه‌شان با اسب خسته و عرق کرده از آغری داغ (آارات) پیاده می‌شوند و یوردشان را زیارت می‌کنند. چنین ارتباط ناگسستگی را هیچ قدرتی یارای انکار نیست:

آغری داغی‌نینگ قوردو
آتیم ترله‌دی توردو (دوردو)
گندیردیم یاری گورم
زیارت ائددیم یوردو

^۱ - یئرل شیوه‌لرده صراحی دئییل، اغلب صرایول کیمی تلفظ اولونور

♦ شعرهای داستان محور (داستانی):

این گونه اشعار همان طور که از نامش پیداست دارای ماهیت داستانی است و نقطه قوت این داستان ها، اشتراک نه، بلکه صد در صد یکی بودن این داستان ها با داستان های فولکلور دیگر تورکان است. شاید بتوان این گونه گفت که از دیگر ویژگی های خاص اشعار فولکلوریک در قشقایی وجود اشعار داستانی عاشقانه، رمانتیک و حماسی مشترک در بین قشقایی ها و دیگر تورکان است و آنچه در این میان شگفت انگیز به نظر می رسد آن است که تورکان در طول تاریخ حماسه های مشترکشان را با حفظ تمامیت آن با خود به جغرافیای متعددی برده اند. به عنوان مثال حماسه کور اوغلو آن قدر در بین قشقایی مرسوم است که آن ها ضمن حفظ اصل داستان قبری نمادین را در یکی از شهرهای جنوبی قشقایی نشین ایران (گچساران) برای کور اوغلو ساخته اند و سال های سال برای آن شعرها سروده اند.

♦ نمونه هایی از اشعار داستانی را ببینیم:

داستان عاشیق غریب و شاهزاده صنم، حکایت عاشقانه شاهزاده ثروتمندی به نام صنم دختر حاکم تفلیس را با نوازنده چیره دست اما تنگدست و تهی دست به نام غریب را بیان می کند که رقیبی به نام شاه ولد (پسرعموی شاهزاده صنم) دارد. در روایت قشقایی این داستان تمام آیین ها و رسومات به شیوهی دیگر تورکان حفظ گشته و شعرها به طرز ویژه ای مختص قشقایی مانده است. مناظره ای سحرآمیز بین عاشق غریب و صنم که در پشت پرده و بدون دیدن صورت هم انجام می گیرد شروع عشق این دو دل داده است:

صنم:

عاشیق گلدی محله میزه،
هنچ محل ائدمه دی بیزه
سن کی دؤنه سی ینگ بیزه
سن هارانونگ عاشیقی ینگ؟

غریب:

باشینگا دؤندو گیم صنم،
صنم کی دئرلر سن میشنگ؟
تور دولانام باشینگا
صنم کی دئرلر سن میشنگ!

صنم:

سنی گۆیدن آستیراییم،
جیگر بندینگ کستیراییم
سنی گورا باستیراییم
سن هارائنگ عاشیقی ینگ؟

غریب:

عاشقلرده محرم اولور
گۆزلرده کرم اولور
سیزینگ تکین مرحم اولور
صنم کی دئرلر سن میشنگ!

صنم:

کبابی کۆز یانديرير،
اوغلانی قیز یانديرير
صنمی سۆز قانديرير
سن هارائونگ عاشیقی ینگ!

غریب:

بو سیرّی فاش ائيلهमे،
گۆزوم دولی یاش ائيلهमे
سن غریبی لاش ائيلهमे
صنم کی دئرلر سن میشنگ!

این داستان همین گونه شعرگونه ادامه می یابد و سرشار است از این مناظر! مناظره ای
بین مادر صنم و صنم که مادر سعی می کند صنم را به ازدواج با ولد راضی کند از اوج
زیبایی این داستان است به عنوان مثال:

مادر صنم:

من آنانگام چکمیشم جور و جفانگی
جفانگی چکمیشم گورم و فانگی
گئدنگ شاه ولده سورنگ صفانگی
ائلچی بیگلر گل میشلر قیزیم نه دییرنگ؟

اوتورموشام اؤز حال و احوالیم
 های ننه لال اولانگ دؤندورمه منی!
 داشلارا یازینگ های قارا بختیمی
 کؤر اولانگ، لال اولانگ دؤندورمه منی!

در طول این داستان غریب برای کار به مدت هفت سال از صنم و خانواده‌اش جدا می‌شود و به شام و حلب می‌رود و داستان ساختگی ولد که می‌گوید غریب مرده است نیز کارساز نبوده و بعد از هفت سال با برگشت غریب در شب عروسی اجباری ولد و شاه صنم ساز و نوای غریب با ستار غبار گرفته هفت‌ساله‌اش معجزه می‌کند و هم این دو دل داده به هم می‌رسند و هم چشمان مادر و خواهری که از داغ غریب کور شده‌اند التیام میابد و هم برادر غریب که از داغ دوری برادر دیوانه شده شفا پیدا می‌کند، نمونه‌ای از ابیات:

گون باتان چاغیدی گلدیم ائویمه
 سیریم دئمه‌دیم باجی آنا
 عشقینگ خنجرینی دؤیدوم سینه‌مه
 آسره‌دیم^۱، قینه‌دیم جوشدوم دا گلدیم

سئتاریم دا یئددی ایلدیر یاتیبدیر
 توز و تورپاق سیملرینی توتوبدور
 آنا دئییر آگه‌سی^۲ داها ایتیبدیر
 سسلندیم، سسینی آچدیم دا گلدیم

بیر سفر سالموشام اوروم^۳ ائلینه
 یاریم آلدانمیشدیر یادلار دبلینه
 اطلس پارچالاردان اینجه بئلینه
 اؤزوم خیاط اولدوم بیچدیم ده گلدیم

^۱- آسره‌مک: جانلی‌لار اوچون ایشلنن بیر فعل، جوشا گلیمک، قیزماق، دلی - دیوانه اولماق معنا سینه‌دادیر. الیمیزده کی متنده "آسره‌مک" یئرینه "آسره‌مک" یازلمیشدیر کی بیزجه کاتبین تاپپ دقت‌سیزلیگیندن قایناق‌لارن بیر اشتباه‌دیر.

^۲- آگه‌سی یا ایه‌سی: بییه‌سی، صاحبی

^۳- اوروم: اولاً بیلر روم مملکتی یا اورمیه شهری اولسون

♦ داستان عاشقانه کرم و اصلی:

این داستان که روایت عشق یک دلدادۀ تورک با یک معشوقه ارمنی را بیان می‌کند.

اصلی (معشوقه کرم):

باشی پارا - پارا بوز دومانلی قارلی داغ
دامانینگا قونان ائل لر نیچ اولدو؟
اصلیم کؤچ ائیلهدی من ده دالیندان
کرم گندن اوزاق یوللار نیچ اولدو؟

حتی بعضاً شیرین‌کاری‌ها و آرایش‌های زیبایی را قشقای‌ها در طول تاریخ بر روی این داستان‌ها انجام داده‌اند:

اگر کرمینگ عقلی اولسایدی عاشق اولمازدی ارمنی قیزینه، گنجه‌دن بیر تورک گؤزلی سَچردی اؤزونه

در این باره داستان‌های حماسی و عاشقانه زیادی همچون محمود و نگار، یان اوغول، آخساق جیران، کور اوغلو، قیرآت و داستان شاه برخوردار (که از داستان‌های معروف آذربایجانی ست) را می‌توان نام برد. در تک‌تک این داستان‌ها علیرغم اینکه فضا و مکان داستان آذربایجان و مناطق ترک‌نشین اطراف آن است. ادبیات داستان‌ها به صورت شعر و با ساختار درونی قشقای بیان می‌گردد. داستان صیدی خان پسر شاه حلب و پریزاد دختر شاه آذربایجان که سرشار از زیبایی‌های عاطفی است یکی دیگر از این نمونه‌هاست:

آذربایجان خونکار شاهینگ قیزی‌یم
شیرین یاریم سنی دئییب گلمیشم

در این داستان رقابت عشق بین دو دختر انجام می‌گیرد، و باز سرشار از مناظره‌های سحرآمیز و لطیف است:

نرگس (رقیب پریزاد) و صیدی خان!

نرگس:

سن هر یانا گندنگ گلیب تاپارام
حلبده اوتوردام، شامی چاپارام
آلمادینگ سنه بهتان آتارام

صیدی خان:

هر یانا گندسم گلیب تاپامانگ
حلبده اوتورامانگ، شامی چاپامانگ
گناهسیزام بوینوما بهتان آتامانگ

ویژگی جالب این داستان‌ها، وجود اشعار غنی در این داستان‌ها به همراه قصه‌ی آن است که پیشینه بسیاری از آن‌ها به ده‌ها قرن پیش برمی‌گردد. در چند دهه اخیر همان‌طور که برخی از این داستان‌ها در آذربایجان توسط نویسندگانی چون علیرضا ذیحق با جزئیاتی متفاوت شکل آذربایجانی آن به مکتوب درآمده‌است، در قشقای نیز توسط نویسندگانی چون دکتر منوچهر کیانی مکتوب گردیده. آری فولکلورهای داستانی و شعر، اندیشه‌ی خلاق یک ملت است که از تجربیات زندگی سخن می‌گوید و توده‌ی مردم با آن آشنا هستند. در ایل قشقای این فولکلورها عجین شده‌اند با تاریخ اجتماعی، فرهنگی، زبانی و حتی سیاسی‌شان! فولکلور داستانی و شعری قشقای‌ها ماجرای قهرمانان و اسطوره‌گانی است که رسم آزادی را با رنج و تلاش نگه‌داشته و تن به ذلت و بیگاری بیگانگان و ستمگران نداده‌اند. در قصه‌های فولکلوریک قشقای‌ها و ارزش توتم‌ها چون الهام از طبیعت و صاحب طبیعت عالم بی‌همتای جهان است و از سوی دیگر از اعتقادات و فرهنگ مردم سرچشمه می‌گیرد نیز بسیار دارای ارزش و اعتبار است.

نقش توتم‌ها در همه‌ی فرهنگ‌ها دارای ارزش و اعتبار اسطوره‌ای و تاریخی است، همان‌طور که در ادبیات و روایات فارسی شاه پارسیان کی خسرو را ماده‌سگی پرورشی می‌دهد. در بین تورکان ازجمله قشقای‌ها افراسیاب را خون‌گرگ رویین‌تن می‌کند و آخرین بازمانده یک تورک را در افسانه‌ها یک گرگ از دمیر داغی در قصه ارگنه گون نجات می‌دهد تا قشقای‌ها با دادن جگر گرگ به فرزندان‌شان جسارت را در فرزندان‌شان فزونی دهند. و اگر احیاناً ستمی را از ستم‌پیشگان دیدند یک‌بار دیگر ارگنه گون را زنده کنند.

ملت ما توانسته‌اند با تکیه بر عنصر گذشته غنی فرهنگی در برابر ستم‌پیشگان بایستند. همان‌طور که قهرمانی‌های تورکان قشقای در نهضت جنوب در برابر استعمار انگلستان بر کسی پوشیده نیست. پیشرفت شعر و ادبیات از سرچشمه و منبع فرهنگ‌ها و قهرمانی‌های مردم است، در داستان کور اوغلو این مسئله به‌خوبی روشن می‌شود. داستان کور اوغلو، داستان مبارزه علیه ظلم و ستم است.

کور اوغلو حماسه‌ای از مبارزات مردم با دشمنان خارجی و داخلی خویش و نقطه‌ی آغاز پایان دادن به تاریکی‌های زندگی سخت و خشن قرون‌وسطی ایست و عشق و دلدادگی را که حقیقت همیشگی انسان‌هاست را نیز در برمی‌گیرد:
قطعه‌ای از زبان نگار دختر حاکم ظالم به کور اوغلی قهرمان:

باشونگا دوندوگوم آی قوچ کور اوغلو
اگر ایگیدنگ سن گل آپار منی
حسرتینگیدن یوخدور صبر و قراریم
اینجیدیر، چورودور آه و زار منی

من خونکار قیزی یم آدومدور نگار
شاه لارا، خانلارا محل قویمادوم
بیر سن‌ننگ دونیادا منیم مرادوم
ایستیرم کی سن منی اوزونگه ائدنگ یار

داستان کور اوغلو در قشقایی آن‌قدر جایگاه ویژه‌ای دارد که هیچ مراسمی، جشنی و یا عروسی بدون اشعار کور اوغلو معنا ندارد، قطعه‌ای بسیار مرسوم در قشقایی از زبان نگار به مردم توقات (شهری در ترکیه) وقتی اسب‌های کور اوغلو (قیر آت و دوورات) توسط حيله کچل حمزه دزدید می‌شود و کور اوغلو به دنبال وی می‌افتد:

چملی بئلده اوت بیچنلر
قارانتی گووروب قاجانلار
گندینگ بولونگ سردارینگیزی
آپاردیلار سردارینگیزی

در این داستان، نیز سرانجام حق به پیروزی می‌رسد و وساطت بزرگی چون ائیوز (عیوض) کور اوغلو را جانی تازه می‌بخشد. کور اوغلو که فرزندی ندارد ائیوز نام دیگری را به فرزندی قبول می‌کند و چنان وی را تربیت می‌کند که گویا یک کور اغلو دیگر به دنیا آمده است، و ائیوز که با قیرآت به سفری طولانی نامشخص رفته در یکی از آخرین نبردهای کور اوغلو فراخوانده می‌شود. تصویر این صحنه با دقت کامل به مکان‌ها و موقعیت‌های جغرافیایی در ایران، آذربایجان، ترکیه، گرجستان و سوریه از زیباترین اشعار روزمره‌ی مورد استفاده در اپراهای قشقایی است:

هئىچ بىلمىدىم ھارا گندىمىش ھاننادور^۱
 حلىدەدىر، اورومدادىر، شامدادىر
 انتظارلى آلا گۆزلر يولدادىر
 كۆچ ئىيوزىم كۆچ، ھاي سىرمىشەلىم^۲ ھاي كۆچ،
 كۆچ ئىيوزىم كۆچ ھاي اللشەلىم^۳ ھاي كۆچ
 كۆچ ئىيوزىم، بىچ ئىيوزىم
 دور دولانگ باغلارى
 گون گىددى كۆلگە دولاندى
 آش تا آشگ داغلارى!

قارشىمىزدە ارزورومونگ^۴ داغىدىر
 بىر قىسمى بىزىمىنن ياغىدىر
 اويان اويان اويانماگىنگ چاغىدىر
 كۆچ ئىيوز كۆچ ھاي سىرمىشەلىم ھاي كۆچ،
 كۆچ ئىيوزىم كۆچ ھاي اللشەلىم ھاي كۆچ
 كۆچ ئىيوزىم، بىچ ئىيوزىم
 دور دولانگ باغلارى
 گون گىددى كۆلگە دولاندى
 آش تا آشگ داغلارى!

^۱ - ھاننادور: ھاننادىر، ھاردادىر
^۲ - سىرمىشەلىم: سارماشالىم، سارماشاق، اما عموما سىرمىشەلىم كىمى يازىلىپ، اوخونور.
^۳ - عموما المشعلىم كىمى يازىلىپ، اوخونور
^۴ - بعضى روايتلاردا ارزوروم عوضىنيە بىستون دىيىلىپ

ادبیات کودک در قشقای

ارسلان میرزایی

همیشه در طول تاریخ بحث تربیت کودکان از مسائل مهم و دغدغه جامعه و والدین بوده است. دوران کودکی را پلی برای گذر به دوران بزرگسالی تلقی می‌کردند و همیشه پدران و مادران دوست می‌داشته‌اند که فرزندانشان آن‌گونه که آن‌ها می‌خواهند، تربیت و پرورش پیدا کنند. در زمان‌های گذشته هیچ نهاد و یا سازمانی مسئولیت کودکان در اجتماع را بر عهده نداشت. ولی فولکلور و فرهنگ عامه نانوشته و به‌صورت شفاهی و سینه‌به‌سینه در زیرپوست اجتماع و در شمایل یک‌نهاد اجتماعی سعی در انتقال تجربه، آموزش متون زندگی، سرگرمی، تاریخ، آمال و آرزوی افراد اجتماع به کودکان و فرزندان داشته است. فولکلور سرآغاز و سرچشمه پیدایش همه هنرهاست. حماسه‌ها، پندها، اندرزاها، شعرها، بازی‌های زبانی، چپستان‌ها، بازی‌های فکری و جسمی همه و همه می‌توانستند تأثیر عمیقی بر روح و روان و نحوه زندگی مردان و زنان فردا داشته باشد. همه ما می‌دانیم که عمر این ابزارهای فرهنگ عامه به درازای عمر بشر است. ما همیشه در قصه و افسانه‌ها به آمال و آرزوهای خود دسته یافته‌ایم. دریاها را خشک کرده‌ایم، کوه‌ها را شکافته‌ایم، پرواز کرده‌ایم، با حیوانات سخن گفته‌ایم، زبان آن‌ها را درک کرده‌ایم، راه‌های چندماهه را با چشم بر هم زدنی طی کرده‌ایم، اژدهاها و دیوهای غول‌پیکر را کشته‌ایم.

این را نیز باید اضافه کنیم چنان‌که از ویژگی‌های فولکلور است سراینده و خالق هیچ اثری مشخص نیست. ولی همه آن را از آن خود می‌دانند و می‌پندارند خود خالق آن اثر فرهنگی- هنری می‌باشند. و همیشه روایتگرهای جالبی برای این آثار بوده‌اند. بدون شک این آثار در میان همه اقوام و ملت‌ها وجود داشته است و ملل ترک‌زبان عموماً و قوم قشقایی خصوصاً نیز شامل گنجینه‌های زیبایی جهت پرورش فرزندان خود برای زندگی

آینده بوده‌اند. مادران و مادر بزرگان و پدران سالخورده روایتگرهای بسیار باتجربه و مفسران دقیق قصه‌هایی نظیر آغساق جئیران، قره داغینگ آلا جانواری، گوزو گوی سققلی ساری، قارغا قوناقلیغی، داستان‌های ملا نصرالدین و... بوده‌اند.

متل‌ها و چیستان‌ها و بازی‌های زبانی و اشعار کودکانه برای بره چرانی و پیدا کردن دمبل (دومبالان / کؤبلک) و مورچالیق (علف کوهی) و لالایی‌ها و کوسه گلین و سایر بازی‌های کودکانه از جمله این ادبیات فولکلوریک برای کودکان قشقای است. ادبیات فولکلور کودک در قوم قشقای را می‌توان به چند دسته تقسیم کرد.

الف: اشعار کودکانه

این اشعار معمولاً ساده و بی‌پیرایه و بدون صنعت ادبی با وزن‌هایی سبک معمولاً ۷ یا ۸ هجایی بوده و در هنگام بازی و کارهای کودکانه و یا در بین داستان‌ها سروده و خوانده می‌شدند. مثلاً برای پیدا کردن مورچالیق این بیت را زمزمه می‌کردند:

مورچالیق شئید اچالیق
کوموجا کاکام چیت آر خالیق

برای یافت قارچ و دمبل کوهی نیز اشعار زیبایی را می‌سرودند. مردم ایل اعتقاد داشتند خداوند برای هر چیزی جفت آن را خلقت کرده است. کودکان وقتی قارچ یا دمبلی پیدا می‌کردند به دنبال جفت آن می‌گشتند. در بین دوتا سنگ کوچک تف کرده و درجایی قرار می‌دادند و به اصطلاح چشم شیطان را می‌بستند و چنین می‌خواندند.

بولدوم، بولدوم بود وئردیم
یئددی قازان سود وئردیم
تپه‌نگه ووردوم تایی‌نگی وئر
تایی‌نگی بولدوم، تایی‌نگی وئر
دومولاغیم^۱ تای وئر منه
باشی منیم گوبلگی
خان آروادینیگ اولسون

^۱ - دومولاق: دومبالاق، دونبالان، گؤبلک

شاید معروف‌ترین و مشهورترین شعر کودک قشقایی ابیات ذیل باشد که مادران و مادر بزرگ‌ها برای کودکان می‌خواندند:

متل، متل متینگیزه
ایکی سیچان گ..نگیزه
بیری زرده، بیری چرمه
میندیم چرمه کؤندونه^۱
چاپدیم کوشان یولونا
کوشان یولو دروازا
آیی گوردوم یئر قازا
سوغان وئردیم سوووتدوم
آلما وئردیم اوووتدوم
گئتدیم گوردوم:
شاه قیزی قالی توخور
اوستونده بولبول اوخور
گؤردوم کی بیر پالاندیر
آلتیندا بیر قورآن دیر
واری گپلر یالاندیر

همانند بزرگ‌سالان کودکان نیز برای حرفه‌های خود شعر و موسیقی داشتند. دختران و پسران کورپه چران برای بزغاله‌ها و بره‌های خود چنین می‌سرودند:

اوهوو هويا بندره
آتلی گندیر دؤندر
دؤندریرم دؤنمورلر
سرچشمه‌یه قونمورلار
اوهوو هويا چپیش قیلی
اوهوو هويا ایلان دیلی

^۱ - کؤندونه: آرخاسینا

اوهوو هويا مورواری
 پایلا دولدور وئر بری
 اوهوو هويا هو گلدی
 بندی باغلا سو گلدی
 ائل لره توی و بایرام
 بیزه قسمت بو گلدی
 اوهوو هويا هو گلدی
 بندی باغلا سو گلدی
 قوزو قاچ کی گلدی خان
 اوغلاق قاچ کی قورد گلدی

کودکان خردسال از دوستان خود برای بازی چنین دعوت می گرفتند:

اوشاقلار آی اوشاقلار
 گلینگ گئدگ اوینایاگ
 سقیز آلاگ چهینه یگ
 پاسبانلارا وئرمه یگ
 پاسبان منیم داییمدیر
 آروادی زن داییمدیر

نمونه اشعار کودکان را در میان داستان های فولکلوریک و کودکانه نیز می توان یافت.
 به عنوان مثال در داستان آغساق جئیران هنگامیکه پدر خانواده با دیو مواجه می گردد. دیو با
 هیبتی ترسناک ناله سر می دهد:

آدام - مادام ایسیسی گلیر
 یاغلی بادام ایسیسی
 آدام بوردا نه گزیرمیش

...

یا هنگامی که قرار بر این شد آغساق جیران را برای مداوای کنیز بیمار شاه شکار کنند.
 خواهرش برای او چنین می سراید:

دد دلی جان
 دد دلی جان
 ایتی بیچاق ایتیلدی
 قانینگ تاس لار توتولدو^۱
 دد دلی جان دد دلی

لالایی‌ها:

لالایی‌ها زلال‌ترین اشعار احساسی را که از سویدای دل مادران برانگیخته را برای کودکان به ارمغان آورده است. اشعاری که همیشه و همواره شادی، سلامتی، خوابیدن راحت، روزهای درخشان، خاطرخواه‌های فراوان، زرنگی و مبارزر بودن برای پسران و کدبانو لایق خان و شاه بودن را برای دختران آرزو می‌کند. این اشعار بیشتر در قالب آساناک و ۷ هجایی و یا به صورت ۸ هجایی با مصرع‌های مقفی سروده شده‌اند:

لالا دئیرم یاتانگ اوغلوم
 قیزیل گوله باتانگ اوغلوم
 .
 لالا دئیرم راحت یاتانگ
 بؤیوگ اولانگ توفنگ آتانگ
 .
 لالا دئیرم لایینگ گل‌سین
 ایراق یئردن دایینگ گل‌سین
 .
 لالادئیرم لایلا‌سینا
 آش قویارام پایلا‌سینا^۲
 .
 اوزونگ گولدور دیلینگ شکر
 لبلرینگدن نبات تۆکر
 .
 لالا لالا قیزیم لالا
 منیم ایکی گوزوم لالا

^۱ - تاس: اسکی لرده ایشلنن بیر نوع قاب.

^۲ - پایلا: پیالا

مادران علاوه بر لالایی‌ها برای نوازش و دلجویی فرزندان خود دوبیتی‌هایی این چنین نیز می‌سرودند:

قیزیم، قیزیم قیزخانی

گونده توخور یوز قالی

قالی سینینگ قیراگی

امام رضا چیراگی

اوغلوم، اوغلوم آت اوغلوم

آما گتیر سات اوغلوم

هر قشنگ قیز کی گوردونگ.

گیر قوینونا یات اوغلوم

مادران با خواندن اشعاری کودکانه از نوزادان خود می‌خواستند تا هنگامی که روی دست مادر ایستاده‌اند پای راست خود را به علامت خوبی و میمنت کاری تکان داده و به عبارتی دیگر با این کار فال می‌گرفتند و از کودک خود بشارت خیر می‌طلبیدند:

ساغ پاپینگ ساللا گوئتور

سولونگو بسم‌الله گوئتور

قره‌یی باس، آغی گوئتور

سولونگو باس، ساغی گوئتور

حالوایا باسارام

خورمایا باسارام

چینگیروو آسارام

کودکان ایل بعد از آمدن باران و هنگامی که صبحگاهان مه دشت و صحرا را می‌پوشاند. این اشعار را با خود زمزمه می‌کردند:

دومان گلمیش دوز آپارا

یئددی یاشار قیز آپارا

دومانی توتونگ دوز یوکلہ یینگ
قویروغونا قوز یوکلہ یینگ

و یا وقتی که خیل کلاغان از بالای سرشان عبور می کرد:

قاق قاق قیلان قره سی
قاق قاق سوفرا تیکه سی
منیم داییم گؤرنگ
هاچان گله سی

دربازی های کودخانه آن هنگام که قطار کودکان راه می افتاد گروهی صدا می زدند و گروه
و دیگری جواب می دادند:

دوله ر هاندان گلر؟
سلبی ساندان^۱ گلر
نمنه یئیر: شیره شربت
نمنه س...ر: خورما خرک
هیمینن گلم زیمینن؟
هیمینن....

گاهی نیز انگشتان دستشان را طوری می شمردند که ده تا انگشت آن ها پنج تا بیشتر
نمی شد:

بیرجه بورماق ایکی بورماق اوچ اولسون!
اوچو گؤتور دؤرده ائتیرد، بئش اولسون!

^۱ - سلبی سان: سروستان

ب: داستان‌ها

داستان‌هایی نظیر آغساق جئیران، قارغا قوناقلیغی، گوزو گوی سققلی ساری، قره‌داغینگ آلاجاناواری و... که مادر بزرگان و پیران ایل روایت‌گر این داستان‌ها در شب‌های ایل برای کودکان و نوجوانان بودند و پیش از خواب برای آنان قصه‌گویی می‌کردند.

ج: بازی‌های زبانی

بازی‌های زبانی بیشتر برای تمرکز و حاضر جواب بودن و بهتر شدن شیوه سخنوری کودکان انجام می‌گرفت. جملاتی که با تکرار آن و احیاناً اشتباه و جابه‌جایی کلمات معنای آن تغییر کرده و می‌توانست سیل خنده و ریش‌خند را حواله طرف نماید. گوینده باید آن‌چنان محتاط، مسلط و مکرر جمله را ادا می‌کرد که زبانش تیق نزدند زیرا با کوچک‌ترین درگیری زبانی می‌توانست معنای جمله را تغییر داده و تبدیل به حرفی رکیک و زشت نماید. که این عمل به خنده اطرافیان و خجل شدن طرف می‌انجامید.

تعدادی از این بازی‌های زبانی:

سورولدوم سوپورولدوم، سیپ اوستونده ریک تورلدوم^۱

بیپ! سی‌یسان^۲ سکیز ساری آریق اورکک سیرچه شورباسی

ساجی باجی ساج سیزده

اوتایداکی قره کورا کور قویون دلیگی بورماغیما، بورماغیم دلیگینه

اوتایداکی بوز آلا بوز، کوپک آغزی آردیما آردیم آغزینا

آنامینگ آغ مونجوغو گوی مونجوغو

د: چیستان‌ها

چیستان‌ها نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بودند. چیستان‌ها چراغ شب‌های ایل بودند. بزرگان و پیران اوبا در شب‌های زمستان و خشک‌سالی‌ها در گرد اجاق ایل با اعتقاد بر این‌که با گفتن متل و چیستان باران می‌بارد. کودکان و جوانان را اطراف خود جمع می‌کردند، چیستان می‌گفتند جواب می‌خواستند و برای حل معما از اطرافیان خود در قبال

^۱ - ریک دورماق: دیک دورماق، شاخ دورماق

^۲ - سی‌سان: سکسان، هشتاد

جواب شهر (شیراز، تبریز،...) می خواستند. هر چه جواب چیستان سخت تر می شد، شهر درخواستی نیز باید بزرگ تر می شد.

نمونه چیستان‌ها:

آغ حامام آغزی وورولو (یورمورتا)
گندر و گئری باخار (گچی شاخی)
گئجه اکدیم نوخودو ، سحر گوردوم یوخودو (اولدوز)
آلاجا نظر دونیایی گزر (گؤز)
آغ تاس، قیزیل تاس، بیرینی گوتور، بیرینی باس (آی و گون)
اوستو شبدر بیچمه‌لی، آلتی گولاب ایچمه‌لی (قویون)

سخن پایانی

همان‌طور که ملاحظه شد ادبیات کودک در ایل قشقایی از اهمیت زیادی برخوردار بوده و برای هر فعالیتی در زمینهٔ کودکان و نوجوانان شعر، داستان، چیستان و... وجود داشته است. هر شعر، لالایی، چیستان، داستان، بازی زبانی و... خود حامل اندیشه‌ها، تفکرات، پندها و اندرزها برای بهبود زندگی و آینده افراد و فرزندان ایل بوده است. تمرینی برای خود اظهاری، تمرینی جهت اعتماد به نفس و حاضر جواب بودن، تمرینی برای عدم شرم و بازگویی ایده و افکار. و درس گرفتن از سرنوشت شخصیت‌های داستان‌ها خود تمرینی بوده برای درس زندگی مشقت‌بار پیش رو. هم‌اکنون با پیشرفت فناوری، تغییر شیوه زندگی و ساخت برنامه‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری پیشرفته در قالب انیمیشن‌ها و اپلیکیشن‌های بروز شرکت‌ها و قدرت بزرگ جهانی با توجه به رسانه‌های بسیار قوی و پیشرفته نظیر ماهواره، موبایل و... از بدو تولد سعی در جهت دادن به تفکرات انسان‌ها به‌سوی مسیر خود می‌باشند. ما در این گیرودار هستی و اضمحلال اگر دیر بجنبیم، لطمه فرهنگی سختی را خواهیم خورد. کتاب‌های اندکی نظیر اوشاقلار آی اوشاقلار (نگارنده)، آلینجاق اولدوزو (فتانه مرادی)، قوشلارا داش آتان اوغلان (راضیه کاظمی)، آیی قولو و آی گولوم و سای گولوم (شوکت رضایی) نیز توانسته است زخم‌های ما را التیام بخشد. ما باید در این برهه حساس به ساخت برنامه‌های کودک در قالب انیمیشن، اپلیکیشن، کتاب، بازی‌های فکری و... با زبان و فرهنگ قشقایی اقدام کنیم تا بتوانیم گلیم خویش را از آب بیرون بکشیم. به امید آن روز...

كەڭىلۈپە ۋ بوپىر احمىدە گىنجەيى كىندلىرى

نەفىس سىنەفر

گىنجەيى كىندلىرى (گىنجەيى بىزىرگ (نو) ، گىنجەيى كەنە) ايرانىن گونئىيىندە، كەڭىلۈپە ۋ بوپىر احمىد اوستانىندا ياشايان گىنجەيىلەرنى يوردودور. اتالارىنىن دىدىگىنە گۇرە سون يوز ايل لىردە گىنجەدىن او بۇلگەيە كۇچوبلر. كەڭىلۈپە گىنجەيىلەرنى دىلەرنىنى الدن وئرىپ، لور اولموشلار اما تورك كۇكنلى اولدوقلارنىنى اونوتمايىبلار. ياخلاشيق ۳۰۰ ايل اۇنچەسىندىن قالان بىر سىندە ياسوج شەهرى بۇبوكلوگوندى بىر بۇلگەنى خواجە ھادى گىنجە آدىندا بىر خانىن الدىغى يازىلىبىدىر. سونرا لور خانلارنىن گوجلنمەسى ايلە بو توپراقلارنى گىنجەيىلەرنىن آلىندىن چىخاردىبلار؛ تىكجە گىنجە كىندلىرى بونلارنى يئىيەلىگىندە قالىبىدىر. ايرانىن داھا گونئىيىنە سارى گىنجەيى شاپور ۋ گىنجە فامور كىندلىرى دە گىنجەيىلەرنىن اوتوردوغو بۇلگەلردىدىر.

بو بۇلگەلر افشار توركلىرىنىن (گوندوزلو، ارشلو،...) اسكى يوردلارنىداندىر. ايندى كەڭىلۈپە ۋ بوپىر احمىد توركلىرى گىنلەدە اورمىيە كىندلىرىندە كوھكلانى، احمىدى ۋ بونا بنزر سوي آدلارنى ايلە كەڭىلۈپەلى (كوھىلو) تايفالارنى اوتوران كىندلەدە ياشايىبلار. بىر پارا يازىلاردا صفوى دۇنمىندە شاھ عباسا قارشى گلدىكلرى اوچون كەڭىلۈپە توركلىرىنى كۇچدوروب، سورگون ائىدىگى يازىلىبىدىر. پىر اوبرىلىنگ آدىندا يازارىن كىتابىندا بو طايفانىن نادىشاھىن اولوموندىن سونرا اورموي كۇچدوگونو يازىبىدىر.

بو بۇلگەنىن آدىندا "بوپىر" سۇزجوگو تورك "بوگر" طايفاسىنىن آدى ايلە ايلگىلى گۇرونور. بوگرلەرنى يوردو گىنلەدە ياسوج شەهرىنىن چئورەسىندەدىر. ايندى بوگرلر قاشقايى ائلىندىن سايىلىبلار.

بۇلگەدە اولان توركجە داغ- داش آدلارنى بو بۇلگەنىن اسكىدىن تورك يوردو اولدوغونون بىر باشقا قانىتى اولاراق گۇرونور:

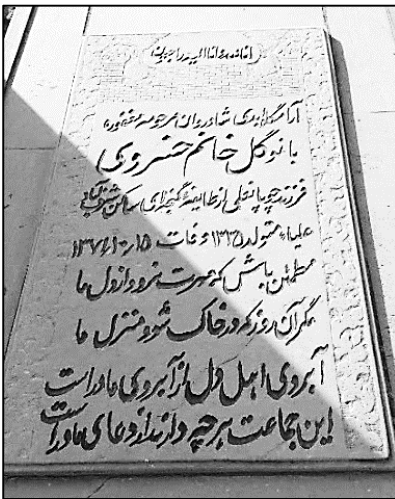
سیچانی داغی (کوه سیچانی)، تامر داغی (کوه تامر)، گنجهیی تنگی (تنگ گنجهای)، دشت روم، کوه گؤل (اوستونده گؤل اولان بیر داغدی؛ لور یئرلی لری کوه گل دئییرلر)، گچی (گنچی) داغی، بوراق تنگی، قره گؤل، چارتاق، گنجگان ممسنی و... آشاغیدا ایکی گنجهای کندلری نین گیریش تابلوسو و گنجهای طایفاسینین آدی آپاریلیمیش بیر نئچه مزار داشینین شکیللری وئریلمیشدیر.

گنجهیی کندلری - گیره جک تابلولاری و کندلرین اوزاق گؤرونوشو

گنجه یی کندینده ناخیشلی بیر مزار داشی

سون قیرخ ایلده مرحوم اولان گنجه لیلرین مزار داشلاری

میرزا مأذون قشقایی

عماد حضرتی

دنیا ییلاق، آدام قوزی، اجل قورد

چکدی بو سورودن بیر- بیر آپاردی

مأذون قشقایی

ما چه بخواییم و چه نخواهیم و چه بدانیم و چه ندانیم باید قبول کنیم که روحمان با شعر، دوستی بسیار دیرین و پیوندی جاویدان و ناگسستی دارد. نقش شعر در حراست و نگاهبانی زبان و فرهنگ پرشکوه قشقایی و همچنین نقش آن در ادب و عرفان این قوم بسیار زیاد و چشمگیر بوده است. شعر، دلبر شیرین مردم قشقایی است و طی قرون و اعصار با روح و جانشان درآمیخته است.

آری آنگاه که در گهواره بودیم برای نخستین بار، لالایی آسمانی و گرم مادران قشقایی مان، با شعر در گوش ما نواخته شد، آن زمان که پا به کودکی گذاشتیم با اشعار کودکانه و فولکلوریک پدربزرگها و مادربزرگهایمان قدم انداختن را آموختیم! وقتی به کودکستان پا گذاشتیم گرچه سرودهای معصومانه و کودکانه ما در لباس شعر فارسی بود، اما زندگی ما بسته به محیط مدرسه نبود و باید و باید با اشعار ترکی برکنار اشعار زیبای فارسی رشد می یافتیم. و روزگاری که رو به دبستان نهادیم گرچه سرمشق دفترمان از سوی آموزگار گرمی ما رنگ اشعار فارسی را داشت و پند او را به حالت شعر شنیدیم، اما سرمشق دفتر زندگی مان جز با اشعار ترکی قشقایی نمی توانست آغاز گردد. و گرچه در ادامه، سخنان پرمایه بزرگان علم و ادب را به صورت شعر فارسی به ما القا کردند. اما باز ما ترکان قشقایی صورت و سیرت دیگری از القاگری علم و ادب را پذیرا بودیم و آن سخنان گرانمایه به زبان شعر ترکی بود.

و هنگامی که عشق ورزیدیم و می‌ورزیم لطیف‌ترین سخنان عاشقانه را این بار بیش از آن که با شعر فارسی، در گوش دلربایان ماهر و مهوشان سیه‌چشم قشقای زمزمه کنیم، با اشعار ترکی قشقای زمزمه کردیم و می‌کنیم.

بدان هنگام که جهان عرفان را می‌شناسیم، سخنان گرم و پرجذبه‌ی عارفان را در کسوت شعر می‌شنویم و علاوه بر حکایت و شکایت‌های نی پرخروش مولانا، حزن مأذونی را با زبان گرم شعر ترکی استماع می‌کنیم. با این همه مگر می‌توانیم حکومت آشکار و مبرهن شعر را بر روح و جان مردم قشقای نادیده بگیریم؟ شعر در قشقای بیش از هر کدخدای و خانی حکومت داشته و حکومتش شکست‌ناپذیر خواهد ماند.

کسی که در قشقای یک شعر جان‌بخش مأذونی نتواند روحش را به حرکت درآورد، بدون شک در برابر تمام پدیده‌های پر از لطف و لذت‌بخش آفرینش هم به همان اندازه جامد و سرد و بی‌روح است.

چنین کسی از مهتاب و آفتاب هم لذت نمی‌برد. از طبیعت مادر هستی نیز بی‌نصیب است. از تزیین زیبای کوه‌ها با آبشارها هم بی‌بهره خواهد ماند. و نگاه چنین کسی نه تنها به طبیعت بلکه به حقیقت وجودی، زبانی و فرهنگی خود نیز نگاهی نهیلیسمی ست. شعر معیار خوبی است برای شناخت صفات لطیف و انسانی! هر کس که وجودش با شعری به خروش آید شکی نیست که روحش برای پذیرش هر لطافتی حاضر است. آنچه خواهیم خواند مختصری ایست از زندگی یکی از شاعر نامی قوم قشقای به نام میرزا مأذون قشقای.

در اطراف استان کهگیلویه و بویر احمد کنونی مانند سایر نقاط ایران حکومت‌های ملوک‌الطوایفی ممالک محروسه قاجار که به خوانین اجازه حکومت‌های محلی را می‌داده‌اند موجود بوده. از آنجاکه برخلاف خوانین قشقای مجازات و برخوردها از طرف خوانین در میان ایلات لر تشریفاتی و پندگونه نبوده و جنبه و وجه ای خشن‌تر و بی‌رحمانه‌تری داشته است در روستای هابیل دهدشت خانواده‌هایی به دلیل اختلافات با خوانین مجازات گشته و کوچ داده‌شده و از ایل‌وتبار خود رانده‌شده‌اند. ایل قشقای خانه و پناهگاه این رانده‌شدگان شده است. سید علیرضا به همراه دو تن از عموهایش از این افراد بوده‌اند. این سه تن به لطف داشتن سواد، در طایفه عمله و دستگاه خوانین قشقای به مکتب داری برگزیده می‌شوند. سال‌ها بعد سید علیرضا با یک دختر قشقای از طایفه عمله تیره قادرلوی بور بور ازدواج می‌کند. آخرین ثمره این ازدواج پرحکایه سید محمدابراهیم معروف به میرزا مأذون شاعر نامدار قوم قشقای ست.

♦ زندگی

تولد و تخلص

سال تولد سید محمدابراهیم را ۱۲۴۶ هجری قمری (۱۲۰۹ هجری شمسی) ذکر نموده‌اند از آنجاکه مادر مآذون، از تیره قادرلو (قادلی) از طایفه عمله قشقایی است و چون در میان قوم قشقایی دیده به جهان گشوده و تا آخر عمر نیز با این مردم زندگی کرده، بالطبع به زبان مادری‌اش یعنی ترکی تکلم کرده و شعر سروده است. اما به زبان پدری نیز بی‌توجه نبوده و گاهی بدان هنرنمایی کرده است. حتی در کنار این دو اشعار فارسی نیز سروده است. او در آغاز نام میرزا را تخلص می‌کرده و اشعاری با این تخلص از وی باقی است اما بعدها در دیدار با ظل‌السلطان قاجار فرزند ارشد ناصرالدین‌شاه قاجار لقب مآذون دریافت نموده و آن را تخلص خود قرار می‌دهد. ظل‌السلطان قاجار به وی می‌گوید: از این به بعد، مآذونی و صاحب اذن و مجازی که هرچه خواستی بگویی! امروز هر دو تخلص با ترکیب شدن به‌صورت **میرزا مآذون قشقایی** برای لقب وی مورد استفاده است.

مآذون از زبان خودش:

مآذون قشقایی‌ده تفصیلی بودور آتاسی سادات کهگیلویه‌لودور
آناسی قشقایی قادیلی مشهور مسکنی شیراز‌دور، اصلی شیخ هابیل

در دوران کودکی میرزا مآذون، بیشتر قشقایی‌ها به خاطر اختلافات با مشیرالملک قوام، مورد خشم امیرحسین میرزا قرار گرفته، به حالت قهر عازم کرمان می‌شوند. خانواده مآذون در روستای دوکوهک شیراز ماندگار می‌شوند. محمدابراهیم در مکتب پدر به کسب علم و معارف اسلامی می‌پردازد و باذوق و قریحه کم‌نظیرش در خوشنویسی، حفظ قرآن و احادیث و دیوان شعرا و عرفای متقدم در اندک مدتی به درجات عالی می‌رسد. [۱] هنگامی که در ۱۳ سالگی پدر را از دست می‌دهد به دلیل هوش و ذکاوت و توانایی که داشته است در دستگاه محمدقلی خان، ایلخان قشقایی، به مکتب داری و منشی‌گری برگزیده می‌شود. و بعدها از رقابت خوانین برای رسیدن به مقام ایلخانی شاکی می‌شود و با خطاب شعرهای سنگین دستگاه خوانین را ترک کرده و به سفر در بین مردم و سرودن شعر ادامه می‌دهد:

ظولموان دستگاهی قوران بی‌خبر ییغیلر بو دستگاه ناتمام بیرگون
عاقبت وئرر تخم مکافات ثمر چکیلر ظالیم‌نان انتقام بیرگون

میرزا مآذون با دختر یکی از عموهای پدرش ازدواج می‌کند اما همسرش در نخستین وضع حمل از دست می‌رود. ازدواج بعدی وی در دوکوهک شیراز هم به دلیل فقر اقتصادی منجر به جدایی می‌شود. ازدواج سومش در طایفه دره شوری صورت می‌گیرد که ثمره ازدواجش دخترانی به نام جواهر سلطان و خورشید بی‌بی می‌شود مدتی در اصفهان می‌ماند و سپس به شیراز برگشته و برخی از اشعارش را جمع‌آوری می‌کند. همان‌طور که مشخص است اوج شاعری مآذون در عصر ناصرالدین‌شاه قاجار است.

♦ گذر عمر

الف تنگدستی

از اشعار مآذون چنین برمی‌آید که زندگانی پرمشقتی را گذرانده و هیچ‌گاه روی آسایش و آسودگی را ندیده است، اما باین‌همه، همتی بلند داشته و همچون برخی از شاعران معاصر خود، در دربار شاهان و خوانین به تملق و مدیحه‌سرایی نپرداخته است. همان‌طور که دیدیم حتی به دستگاه خوانین نیز تاخته است.

هنج میرزا گورمه‌دیگ پولی اولمایا آت - قاتیری، کنیز - قولی اولمایا

ب عرفان در اشعار

وی در اشعار خود از آیات، احادیث، تمثیل و آرایه‌های ادبی در زیباترین صورت‌های ممکن سود جسته و آثاری بدیع به زبان ترکی قشقایی از خود به یادگار گذاشته است.^[۲] به زیبایی عشق و عرفان را برکنار هم می‌چیند. تسلط مآذون به سرودن اشعار عارفانه و عاشقانه به وی جایگاهی حافظ و مولانا را در میان ایل قشقایی داده است:

آلست رَکَم " طبلین چالاندا دوست و دشمن امتحانی قیلنده
دوست سؤال ائندنده، جواب آلاندا مشق ائیلهدیم عشق آدینی داهی هنج!

در توصیف عشق لایتناهی (چه زمینی باشد و چه غیرزمینی) چنین توصیفی دارد:

معشوق حور اولور یا بشر یا زهره، یا شمس و قمر
منیم معشوقوم مختصر نه یئرده، نه آسماندا
گون‌به‌گون حوسنی موزون‌تر دمام من جگر خون‌تر
او منه مندن یاخین‌تر من آن‌گلامام هانی یاندا

و درجایی که مردم او را عارف می‌دانند خود را در سرآغاز راه عرفان می‌بیند:

مکتب عشقینده تحصیلیمیز بو الف قدّ و جیم زولف و نون ابرو
منه عارف‌لیکدن اولور گفتگو هنوز درسیم، سؤزونگ اولینده‌دیر

و بعدها خود را یک سالک و راه پیموده عرفان می‌بیند و شکرگذار آن است:

شُکر و حمدینگ اولسون یارادان تاری فیضِ پروردگاروما ائتئشدئم
من عهد ائتدیم دلبر وئردی اقراری اؤز عهدیمه اقراریم ائتئشدئم
صبر ازل تلخ اولور، عاقبتی شیرین^۱ صبر ائله‌دیم، صبر وئرنه آفرین
بی‌سبب اولمامیش گفتاروم شیرین شوخ و شیرین گفتاریم ایتئشیدیم

و سرانجام به‌مثال نسیمی و حلاج وجود الهی و عشق را در خود می‌بینید:

کون و مکانی گزمیشم دوست ایچین باغیریم آرمیشم
من، بینوا، بیلزمیشم دل اؤزومم، دلدار اؤزوم

♦ عشق در اشعار

مأذون در هر دو وادی عشق

مجازی و حقیقی گام نهاده و مهر ورزیده است. در وادی عشقی که او آن را وجودیت خود می‌داند و عرفان وی هست را به‌صورت گذرا دیدیم، اما اشعار زمینی وی نیز خاص و پر هویت است. و دارای زبان مشخصی با هویت و مخصوص به خود او از سادگی زبان و نزدیکی به حدود محاوره و گفتار و آزادی در انتخاب واژه‌ها برخوردار است:

بیر عاشق وار خروشان‌دور مایل روی رخشان‌دور
بیری زولفدن پریشان‌دور مئیلی موی زرافشان‌دا
بیز واله، شمعینگ فروغی اؤ معشوق‌دور، من عاشیغی
اؤ دریا، مأذون بالیغی عجب بحر بی پایان‌دا

^۱ - اصلینده بمعبارت "عاقبتی شیرین" یازیلیمیشدی. آمایله یازیلیب اوخونسا وزن پوزغون دوشردی

در اشعار وی از جدایی در عشق و تمام زوایای عشق سخن رانده است:

دلبر بئله بیزدن آپاروب آرام بیلیم که دل نه دیر؟ دلارام نه دیر؟
بئله مست عشق اولموشام آنلامام ساقی نه دیر؟ شراب نه دیر؟ جام نه دیر؟
و خود را در این راه وفادار و خوش قلب می داند:

مأذون قلب صاف منم گؤزلره صراف منم
مشهور قاف تا قاف منم اؤز گونگیلیم هواسوندان

رنج و دردهای عشق را به زیبایی کامل و نزدیک به محاوره فریاد زده است:

مگر عشق ایچین دوغدو آنا منی گتیردی نه گونده جهاننا منی؟
و باز می گوید:

آل دیمه زولفونه دوشمه کمنده زولفلری عقربدیر ساچچی ایلاندیر
همچنین خود را دردکشته این راه می داند و به دیگران توصیه احتیاط درراه عشق می دهد:

مایل اولما شمعینگ روشن اوزونه دوستونی یاندیران اوتا سالاندیر
گؤزونگ سالما گؤزلرینگ گؤزونّه ناز- و غمزه لری جانینگ آلاندیر
و خود را به کوه دردهای عشق را به برف تشبیه می کند و می گوید که از کوه درد برف های سفید را بپرسید:

گل مندن احوال آل روزگار دَر دی من چکمیشم هجران دَر دی، یار دَر دی
سوروش قَره داغدان چکمیش قار دَر دی خوبلارینان سودا ائدیمگ قاشی کمانلار

خلاصه که برای مأذون درد دیدار و عشق زیبارویان سخت و صعب است آن قدر که وقتی وی در هنگام وضو گرفتنش سرچشمه چشمش به دختران زیباروی ایل می افتد وضویش را فراموش می کند و بعد با خدای خود چنین گفت و گویی دارد:

بار الاها اندمگ اولماز چون و چند سالدونگ ایشیق اوتونا بیزلری نه چون؟
 قدرتینگدن، آب و گلدن نقش و بند ائیلهمیشنگ قمر یوزلری نه چون؟
 قلم، قاشی کمان ائددینگ ساچ کمند! زلال ائددینگ، شکر لبدن آب و قند؟
 ایسته‌سیدینگ خوار اولمایام مستمند یارادیردینگ شیدا قیزلری نه چون؟
 ایسته‌سیدینگ، اطاعتی، نمازی خوبله وئرمزدینگ عشوه‌یی، نازی

◆ بعدهای اجتماعی

مأذون در اشعار ترکی خود که مهم‌ترین سرمایه ادبی زبان قشقایی است، علاوه بر مضامین عالی عرفانی و نصیحت‌های حکیمانه در تمام ابعاد زندگی اجتماعی مردم ایل، از قهر و مهر، وصل و هجر، وصف و مدح و هجو و هزل، نیز سخن گفته است. هم حماسه‌سراسر است و پندگو و هم عارف. وی گاهی چون خاقانی از قدرناشناسی مردم گله می‌کند:

قدرینگی بیل قدرینگ بیلن یوخوسه^۱ بیزیم ائله قدیر بیلن آز اولور
 و گاهی خیام‌وار به چگونگی آینده شک می‌کند:

گۆرنگ هارا چکه بیزیم سرانجام اؤزو مست، گۆزو مست یادیم دوشدی
 و زمانی همچون سعدی بر عمر تلف کرده خود تأسف می‌خورد.

عؤمرومی صرف ائددیم ضایع اوتوردوم یالان وعده دیلدن دیله دوشوبدور
 مأذون قشقایی‌ای است که در جامعه‌ای قشقایی زندگی کرده و سروده‌های عاشقانه و ترانه‌های دلپذیری را پیشکش مردمان قشقایی نموده که حتی پس از گذشت سالیان دراز، در سینه‌ی دوستداران زبان و فرهنگ ترکی محفوظ مانده و گاه‌گاه به مناسبت‌های مختلف بر زبان‌شان جاری می‌شود. عشق و اهمیت قشقایی در نزد مأذون نیز کم نبوده و او قشقایی را همچون دریایی می‌بیند که اگر به تلاطم نیز بیافتد باز سربلند می‌شود و آرام می‌گیرد:

^۱ - یوخوسه: یوخ ایسه

بیر بویوک عالم دیر عارفینگ خوابی	حقیقت خوابوندا اعتبار اولور
گوینونه دنیانونگ خوب و خرابی	پرده ی غیبدن آشکار اولور
گورستدیلر باطن گوژده تمامی	وئردیلر ذهنیمه، بیر بیر کلامی
قشقایی ائلی نینگ نظم و نظامی	بیر مدت بیر بیردن تارومار اولور
بی پاسی پادار دور پاداری بی پا	بی تمنا اولوب صاحب تمنا
اولماز بیر ائلخانی ائل بیگی بر پا	دائماً وور و دوت، گیر و دار اولور
دئدیلر دور یئری خواب و خیالدا	گجدی نکبت بو طایفادان بو ائلدن
دمادم دیر عرش اوج جلالدا	داراب خان کوکی آشیکار اولور
مأذون کردگارا حمد و سپاس ائد	فکرائیلمه ترک خوف و هراس ائت
قشقایی ائلینی دریا قیاس ائت	چالخانور چالخانور برقرار اولور

◆ بداهه‌گویی

یکی دیگر از توانمندی‌های بخصوص میرزا مآذون قشقایی بداهه‌گویی وی بوده است. وی در موقعیت‌های مختلف و در مواجهه با چالش‌ها با زبان شعر حاضر جواب بوده و اشعار شکننده و طنزی را به حریفان سخنش داده است که برخی از آن‌ها همراه با شرح موقعیت موجود است: فرهاد میرزا ((معتدالدوله)) در سال ۱۲۹۳ قمری والی فارس می‌شود. از آنجایی که اهل ادب و فردی عالم بوده پیوسته با گروهی از ادبا و شعرا در فارس گرد بوده مباحث ادبی داشته‌اند و مآذون شاعر قشقایی هم چون باخبر می‌شود به دربار والی دانشمند روی می‌آورد تا هنر خویش را به نمایش بگذارد. نظر به اینکه باهویت ایلی وارد جمع ادبا می‌شود آن جمع او را که خود را شاعر معرفی کرده بود به تمسخر می‌گیرند.

مآذون بدان سبب خشمگین شده قطعه‌ی زیر را فی‌البداهه می‌سراید و برای جمع می‌خواند. همین اتفاق یکی و مورد لطف والی قرار گرفتن وی یکی:

بهار آمد کشد دل جانب سیر و تماشا	هوای می‌پرستان می‌برد هر لحظه‌ای جایم
مرید شیخ بودم رستم از دام ریاکاری	مرید می، حریف نی، غلام جام مینایم
گر از صحرائشینانم چو مجنون بنی‌عامر	نه مرغ خانگی، شهباز کوه و دشت و صحرا
شدم، همخانه باشیرو پلنگ و گرگ درهامون	نه چون سگ‌های کهدانی بود در روستا
اگر از شهر بیرونم، مقیم دشت و هامونم	همه دانند مآذونم، حریف باده پیمایم

در سال ۱۲۹۳ که پس از مرگ محمدقلی‌مان اوضاع ایل تغییراتی می‌کند و داراب خان ایل‌بیگی می‌شود باز مأذون هنگام پاییز در منطقه قصر قمشه شیراز به خدمت ایل‌بیگی می‌رسد. داراب خان وی را پس از چندین سال دوری نمی‌شناسد. در اینجا است که شعر را می‌سراید داراب خان از دیدنش خوشحال می‌شود و او را نزد خود نگاه می‌دارد و مدتی با وی می‌ماند.

بیر مدت‌دیر دو کوهکده قالمیشام چاخاردایدی بیر طرفه سئل منی
زردی ضعیف تاجیک صفت اولموشام قورخارام کی یوووتمایا ائل منی

در آن دوران قشقایی شاعری دیگر به نام محمدعلی عاشیق (محدلی عاشیق) داشته که مدتی با میرزا همسایه بوده وقتی میرزا نزد وی برای شب‌نشینی می‌ورد تا وی در تاریکی درون چادر سیاهش نشسته چنین می‌گوید:

قره‌نگی^۱ ده اوتوروب گؤزلری ایشیق
سقلی، سیبیلی، باشی دولاشیق
سلام علیکم محدلی عاشیق...

و البته اینکه محدلی نیز حاضر جوابی داشته و در جواب مأذون می‌گوید:

بیر جوغاب^۲ وئرم سؤز مقابلی
همیشه کووشه پا^۳، آریخ یابیلی^۴
علیک سلام مأذون، شیخ آبیلی

♦ شعر نو

وی قطعه شعر معروفی به نام بحرطویل دارد که به سبک شعر نو و دوزبانه است. این شعر که به سبک نو و به اصطلاح «نیمایی» است، زمانی به وسیله وی سروده شده؛ که مرحوم علی اسفندیاری پدر شعر نو هنوز به دنیا نیامده بوده است. در این شعر، شاعر به یکی از

^۱ - قره‌نگی: قاراقو، قارالیق، قاراقو لوق

^۲ - جوغاب: جواب

^۳ - کووشه پا: آياغی باشماقلی، خیدمته حاضیر اولان، قوللوقچو

^۴ - آریخ یابیلی: آتی، یا یابیسی آریق اولان

اشعار قآانی که بالکنت زبان سروده شده نیز نظر داشته است.

دو بادام خمارینت	(ممن هم گگنگم مممثل تو تو تو
خم زلف پریشان	تو تو تو هم گگنگی مممثل ممن...قآانی)
مرا بیخود ز خود کرده	ز عشقت ای مه تابان
که خود خود را نمی دانم	هزاران تاب و تب دارم
ولی بی باکم از جان دادن ای حوری و ش	چه تب تب تب
حوری لقای من.	که هر شب شب
***	کشم ناله
تو بز بزمی نما بزمی	بریزم از بصر صر صر
تهی زاغیاری و با مطرب	سرشکی خون
و با سو ساز و با سو سوت	چو ژا ژاله
و چین و چنگ و دف و نی	نه بر جامی رسد دستم
ولی نی نی	نه ممکن می شود هستم
چو نی سازی	من شیدا چنان مستم
چو سا سازی	که گر صد تیر ترکش کش
خوش آوازی	کشاکش کش
به صد نازی	کشی از کین
به شهنازی	در ابرو افکنی صد چین
به طنازی	چو چینی چین زنی بر سینه ریشم
به صد هی هی	ز بیدادت نیندیشم
از این زلف و از این کاکل	ولیک از عشق بیمارم
زمن برده تحمّل ملّ	به دل این آرزو دارم
***	کز آن عتاب لب لب لب
دو رخ رخسار می گونت	لبا لب لب
دو ابروی همایونت	مرا گر گر شدی قسمت
چو قو قوس قزح زح زح	نهم سر سر بر آن سینه
ز کرسی سیب بی آسیب،	چه سینه همچو مر مر مر
ز چا چاه زرخدانت	بسی بهتر ز مر مر مر
بگیر از من به آسانی	***
روانم را که می دانی.	به آیین بد آیینت

گل ای ارکان ایمانیم	همیشه یاره یارینگ سن
گل ای سرو خورامانیم	عزیز روزگارینگ سن
گل ای لعل بدخشانییم	سینینگ زولفونگ مسلسل سل
گل ای قوربان سنه جانیم	سنه قربان بری گل گل
گولستاندا نغم خوانیم.	من مأذونی شیدا گوژ
نه گول گول عذارینگ سن	بو بزم ایچینده غوغا گوژ
نه طرفه نوبهارینگ سن	گونوم هر گونه رسوا گوژ

♦ پایان زندگی و ماجرای آرامگاه وی

درباره چگونگی پرواز روح این عارف دل سوخته و توانا نیز داستان‌ها و روایت‌هایی است. از اتفاقات ویژه این است که مرگ شاعر با حادثه قتل ناصرالدین شاه (۱۳۱۳ ه.ق) مقارن می‌شود تا وی در ۶۷ سالگی دار فانی را وداع گوید. اما بهترین راهنما شاید اشعار خود وی باشد که حتی حیات نامداری و نیک‌نامی بعد از مرگش نیز به صورت سر و راز در لابلای اشعار وی موجود است. در بین نوشته‌های مرحوم محمد نادری دره شوری درباره آرامگاه وی و اتفاقی که در مراسم یک صدمین سالگردش اتفاق می‌افتد نوشته‌ای جالب و خواندنی موجود است که در ادامه این نوشته عیناً ذکر خواهد شد و جالب‌تر آنکه این تصویر در قطعه زیر از اشعار وی کاملاً آشکار است و نیاز به توضیحی ندارد:

مدتدیر اولموشام مست هوای عشق دیوانه‌یه هم‌خوی اولور خوی عشق
یوز ایل اولموش اولسام گلر بوی عشق مأذون دئیر ایی له^۱ سنگ قبرستانیمی

چگونگی کشف مزار میرزا ماذون قشقایی نوشته مرحوم محمد نادری دره شوری

در دی‌ماه ۱۳۷۲ هجری شمسی به بهانه یک صدمین سال درگذشت میرزا ماذون، شاعر و عارف سترگ ایل قشقایی و عشایر جنوب، یادمانی در سالن اجتماعات آموزش و پرورش عشایری در خیابان باغ ارم شیراز برگزار شد درحالی‌که کسی نمی‌دانست آرامگاهش کجاست، چه گونه مرده و چه کسی در کجا به خاکش سپرده؟

^۱ - ایی له مک: قوخولماق

مرحوم شهبازی از قول شیرزادبیگ دزکردی نوشته بود که مدفنش در بقعه سازده منصور شیراز است و من از شخص دیگری شنیده بودم در قبرستان شاه‌دایی‌الله^۱ شیراز است حتی شنیده بودم که بقعه شاهزاده منصور هم در همان جاست و در سال ۱۳۶۴ که دانشجوی دانشگاه شیراز بودم مدت‌ها وقت صرف کرده، آن قبرستان وسیع را سنگ به سنگ جستجو کرده بودم اما درگیر و دار بزرگداشت، برخی از سخنوران از نامعلوم بودن مکان دفنش می‌گفتند. تا این‌که نوجوانی در پشت سن پیشم آمد و گفت پیرمردی در وسط سالن اظهار می‌دارد که جای قبر مأذون را می‌داند به‌سرعت کارگردانی را رها کرده به سراغش رفتم، شماره تلفنش را گرفته برگشت دو روز بعد از بزرگداشت با بی‌صبری تمام همراه دوست جدیدم مهندس حسین حیدری، که در همین برنامه باهم آشنا شده بودیم و بعدها بر اساس تلاش‌هایش به حیدری مأذون معروف شد با جعبه‌ای شیرینی به دیدارش رفتیم... خانه زنده‌یاد عزیزخان فیلی قشقایی (متخلص به خسته) در خیابان فضل‌آباد شیراز بود. پس از معارفه و چای و شیرینی پای صحبت‌های شیرینش نشستیم که:

مأذون اواخر عمرش را در شیراز در یکی از اتاق‌های خانه مشیردفتر که از بستگانش بوده در همسایگی خداکرم‌خان فیلی، پدر عزیزخان، ساکن بوده و در همان‌جا با کمک مرحوم نجف‌قلی‌خان اشعارش را جمع‌آوری و مرتب می‌کند (اهتمام ائیلهدی ییغدی کتابیم...) هنگامی‌که به دعوت کلانتر طایفه بهارلو به داراب می‌رود (دارابدا اگلنن خان نوجوان...) کتابش را به خداکرم‌خان می‌سپارد که در یخدانی چوبی قرارش می‌دهد دو ماه بعد که از داراب برمی‌گردد و برای گرفتن کتاب می‌رود با تأسف می‌بیند که موش‌ها دمارش را درآورده‌اند (داغیلار تفرقه اولار دفتریم...) از نو شروع به نوشتن می‌کند اما اجل از راه می‌رسد و کارش ناتمام می‌ماند...

عزیزخان از بقعه می‌گفت از قبر دو برادرش که در نوجوانی به مرض حصبه از دنیا رفته‌اند و قبرشان با مأذون ۲ متر فاصله دارد از پدرش که هر شب جمعه دستش را می‌گرفته بر سر خاک برادرانش می‌برده و قبری که در کنار آن‌ها بوده. یک روز از پدرش می‌پرسد که آیا این هم برادرم بوده؟ جواب می‌دهد نه این دوست و همسایه‌ام بود و بعدها که بزرگ‌تر می‌شود از مأذون برایش می‌گوید و می‌سپارد که روزی قشقایی‌ها به سراغ این قبر خواهند آمد. روزی که احتمالاً من نیستم مکان آن را به خاطر بسپار مطالبی را که گفتم فراموش مکن تا روزی که جویندگانش را بیابی و این امانت را تحویلشان دهی...

^۱ - در محل شادویی گفته میشود.

ما را بر بقعه برد جایی که بیش از ۲۵ سال بود نرفته بود، اما جالب بود خیلی‌ها می‌شناختند، محوطه بقعه و روی قبرها با خاک مسطح و موزاییک شده‌بود، اما بازهم توانست محل قبر را مشخص کند حاج عباس شمیرانی، رئیس هیئت‌امناء شاهزاده منصور و سایر اعضا و حتی خانم بسیار مسنی را به بقعه آوردند، محل قبر را تأیید کردند. سپس ما را به خانه‌ای برد و اتفاقی را که مآذون آخرین روزهای حیاتش را در آن گذرانده بود نشانمان داد و بعد گفت خدا از شما راضی باشد! سال‌ها بود دین سنگینی بر دوشم بود الآن احساس راحتی می‌کنم. خدایش رحمت کند.

چند روز بعد به اوقاف شیراز رفتم آقای مددی، رئیس ناحیه ۳، و آقای نادر ریاحی،

مدیر کل اوقاف، به‌خوبی تحویل گرفتند و از هر نوع مساعدت دریغ نکردند هیئت امناء آرامگاه مآذون تأسیس شد و چون در آخرین تحقیقات ثابت‌شده بود که شازده منصور امامزاده نیست این بود که کلیه محوطه بقعه کتباً به این هیئت‌امنا واگذار گردید تا قبر مآذون بازسازی شود...

اما این پایان داستان آرامگاه مآذون نبود!

باوجوداینکه اشعار مآذون روزانه در

زندگی قشقای بر سر زبانشان است، اما به مثال همه مردم جهان قشقای‌ها نیز آن‌قدر درگیر روزمرگی‌ها می‌شوند که قبر تازه کشف‌شده، مآذون را بهایی چندان نمی‌دهند ولی عارف بزرگ این مورد را نیز گوشزد نموده است تا با اتفاقی خواسته و یا ناخواسته که از سوی برخی ادارات در مرداد سال ۹۴ افتاد، قبر مآذون تخریب گردد و این تخریب سبب شود تا قشقای‌ها بنا به سفارش خود مآذون قتل مآذون‌نشان (تخریب مزار) را سهل نبینند و تجدید پیوندی دوباره با اشعار و یاد و خاطره این شاعر گران‌سنگ داشته باشند:

ای لب‌ت سرچشمه عیناً تسمی سلسبیل
 گر بت روی تو بودی با بتان در بتکده
 دردمندان غمت را صبر درمان گفته‌اند
 با چنین صورت مصور را محبت دور نیست
 بر سریر سلطنت گر سر فرود آری به فقر
 من چو شمع خلوت صبحم چو روشن آفتاب
 قتل مأذونت اگر امروز سهل آید به چشم
 ای که جز وصل توام نیست تمنای دگر
 تا به دامن ولای تو زدم دست امید
 تا به سودای سر زلف تو دادم دل و دین
 منشی عشق ز دیباچه ی حسن تو نداد
 غرض از حسن تو و عشق من این بود که چرخ
 جامه‌ی حسن به بالای تو زیباست همی
 نوبهار است بیا جانب صحرا و بین
 رفته در حلقه‌ی زلفت دل هر جایی من
 دی مرا وعده‌ی دیدار به فردا دادی
 غیر دلتنگی از این غمکده **مأذون** مطلب

سلسبیلت خضر را بر چشمه حیوان دلیل
 هیچ بت را در شکستن دل نمی‌دادی خلیل
 آه از آن درد کثیر و وای از این صبر قلیل
 دوست می‌دارد بلی صاحب‌جمالان را جمیل
 [تار مویی] کم نگرده هیچ از آن شان جلیل
 روی بنما تاشوم آسوده جان از قال و قیل
 باش! تا فردا به حشر آیند ارباب قتیل
 بزن از وصل صلائی و مزین رای دگر
 نازم دست به دامن تولای دگر
 نیست سودازدگان را سر سودای دگر
 جز خط عشق توام سرخط وان شای دگر
 وامقی خواست ز نو آرد و عذرای دگر
 حیف باشد که بپوشند به بالای دگر
 دارد امروز چمن حسن دلارای دگر
 جای خوش کرده وزان جا نرود جای دگر
 مفکن وعده‌ی امروز به فردای دگر
 رخت ببرند و بزن خیمه به صحرای دگر

منابع:

نوشته‌های محمد نادری دره‌شوری
 مأذون قشقایی شعرلری نوشته جعفر عیوضی

فولكلور

اۋرنكلرى

اينانچلار، مراسيملر،

دبلر، ميتولوژى،

اوسسونلار و...

نقش اصالت خانواده مادری در باور ترکان

قشقای

اسماعیل موسی‌لو

اهمیت مادر و نقش آن در زندگی در تمامی جوامع بشری وجود دارد و این امر برای همه روشن است.

دیدگاه در مورد نسب مادری بر قضاوت افراد ایلی همواره صدق می‌کرده و به‌ویژه در انتخاب همسر نمود خود را بیش از همه نشان می‌دهد. انتخاب همسر با اصالت به‌عنوان شریک زندگی و همچنین مادر فرزندان اهمیت فراوانی برای دایره گزینش داشته است و انتظار فرزندان رشید و بالیاقت از مادران لایق همواره بوده است.

قئزی (قیزی) گئرك آلانگ طایفادان ائلدن

سلسله‌دن، دودمان‌دان، اصیل‌دن

(مأذون قشقای)

آناسینا باخ قئزینی آل، قیراقینا باخ بئزینی آل

قوچ آرواد ایستیرم قوچ اوغول دوغا

بداصل آروادی سال طلسمه، شیشه‌یه

تا رجوع ائدمیه اصل و پیشه‌یه

چارا اولماز چکر رگ و ریشه‌یه

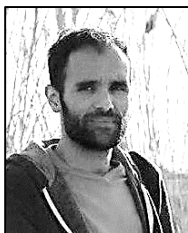
یولا وارماز اوز یولینان خوشودور

در فولکلور قشقایی اصالت مادر معمولاً با کلمه «سود = شیر مادری» عجین است و بسیاری از ضرب‌المثل‌ها قدرت تأثیرگذاری اصالت مادری بر فرزند با این کلمه بیان شده است؛

سود (سوت) گوجو، قاندان چوخ‌تر دیر
سود گوجو، اود گوجو
سودده گو‌تورن گوردا ایتیرر

باور بسیار قوی درباره شباهت فرزندان به خانواده مادری در میان قشقایی‌ها وجود دارد و به خصوص شباهت پسر به دایی این باور افزایش می‌یابد، قسمتی از حدیث پیامبر “فإن الخال أحد الضجیعین” که دایی را همسان والدین معرفی کرده است و البته تحقیقات امروزی نیز مؤید این باور هست.

اوغول دایی یا چکر، قنز بی‌بی‌یه
حلالزادا اوغول دایی یا چکر
هر یئرده کی دایینگ وار، اورداسنینگ پایینگ وار.

رد پای تامغاها^۱ در ترکان جنوبی ایران

وحید معینی فر

در تنظیم این نوشته از دوستم "دومان قره قانلو" یاری گرفته ام که بدین وسیله از وی تشکر می نمایم.

تامغاها یا دامغاها؛ (در فارسی معادل نشانه و علامت است.) نشانه‌های سمبولیک بیست و چهار طایفه‌ی باستانی ترکان است. به نحوی که در جدول زیر مشاهده می کنید هر یک از بیست و چهار طایفه‌ی ترکان یک تامغای اختصاصی دارد.

Beyler adı	Şamşaklı Pehlivan Ahi İsmail	Regidil-i Şamşaklı	Kaynarh Düz	Şimşek-nişan	Şamşaklı Pehlivan Ahi İsmail	Beyler adı	Türkmen Ahi İsmail	Regidil-i Şamşaklı	Kaynarh Düz	Şimşek-nişan	Şamşaklı Pehlivan Ahi İsmail
KAYI	۱۲۱	۱۲۱	۱۲۱	۱۲۱	۱۲۱	KAYI	۱۲۱	۱۲۱	۱۲۱	۱۲۱	۱۲۱
BAYAT	۲	۲	۲	۲	۲	BAYAT	۲	۲	۲	۲	۲
AKKAR-EVLI	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	AKKAR-EVLI	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
KARA-EVLI	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	KARA-EVLI	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
YAZIR	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	YAZIR	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
DÖĞR	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	DÖĞR	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
DOĞR	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	DOĞR	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
YAZIR	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	YAZIR	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
AYAR	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	AYAR	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
KIZIK	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	KIZIK	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
BEŞİ	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	BEŞİ	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
KARIN	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	KARIN	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱

ترکان از این تامغاها برای تفکیک کردن طایفه‌ها و اموال یکدیگر استفاده می کردند به نحوی که روی پرچم‌های خود، قبرها و حتی ظروف خود استفاده می کرده‌اند. با گذشت مهر و موم‌ها و شهرنشین شدن بشر، کم کم استفاده از تامغا منسوخ شد و رو به فراموشی سپرده شد. اما در جنوب کشور و در میان ترکان قشقایی هنوز با نمونه‌های باارزشی از این تامغاها روبرو می شویم.

^۱ - تامغا: تامغا در زبان مغولی و دامغا در زبان ترکی اغوز

ترکان قشقایی، قبل از آنکه یک طایفه یا ایل باشند، یک اتحادیه‌ی منسجم و ساختاری شده از ترکان جنوب هستند که باکمی کاوش در نام روستاها، تیره‌ها، بنکوها و فامیلی افراد به ردپاهایی از ترکان سایر نقاط جهان برمی‌خوریم. به‌عنوان مثال بهارلوها، افشارها، بلوردی‌ها، ابیوردی‌ها و صدها مثال دیگر که در جنوب، نواحی مرکزی، آذربایجان و خراسان پراکنده‌اند. به همین ترتیب گسترش طایفه‌های ترک در ایران، تامغاها نیز به گستردگی طایفه‌ها هستند. در ادامه توجه شمارا به چند نمونه از تامغاها در نواحی جنوبی ایران جلب می‌کنم.

قبر قدیمی واقع در جنوب روستای سرمشهد، شهرستان کازرون، استان فارس. محل زندگی طایفه‌ی فارسیمدان یا ایمور. همان‌گونه که مشاهده می‌کنید واژه‌ی «ایمور» روی قبر مشخص است. به علامت تامغا دقت کنید. در جدول ابتدایی مقاله هم همین تامغا با اندکی تغییر آورده شده است.

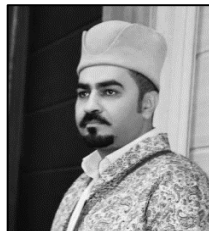
چند نمونه از تامگاهای حکاکی شده روی قبر- شهرستان هفتگل - خوزستان. لازم به ذکر است که اکثریت جمعیت شهر هفتگل را ترکان قشقایی تشکیل می‌دهند.

چند نمونه از تامگاه‌های حکاکی شده روی قبور - بروجن - چهارمحال بختیاری - محل
 ییلاق تیره‌هایی از ایل قشقایی سنگ‌قبرهای جدید با تامگاه‌های باستانی - هنوز عده‌ای از
 قشقایی‌ها طبق رسوم کهن، از تامگاه‌ها در سنگ‌قبرهای خود استفاده می‌کنند.

بیزدن یئی لرە^۱ باغلی اینانج لار مصیب رحمانی

قایناق شخص: آنام رودابه احمدی نژاد قراچه، ۵۹ یاشیندا، قرهچەیی
طایفاسی، خان احمدلی تیره سیندن

- گئجه لر تولوغدان سو گۆتورمز لر؛ بیزدن یئی لر اوندان سو گۆتورمگه گلمیش اولاییلر لر. گۆتورمگه مجبور اولور سالار بیله لرینی قاچیر تماق اوچون - بسم الله - دئییب یا نئچه صلوات چئویر لر.
- گئجه لر یئرە سیجاق^۲ سو تۆکمز لر؛ بیزدن یئی لرین بالالارینین اوستونه تۆکولوب اونلاری یاندىرا بیلر. بئله اولسا گلیب، تۆکنین اوشاق لارینی اینجیدر لر.
- یئمک لر گئجه نی ائشیکده قالیر میشلار سا داها او یئمگی یئمز لمیش چون بیزدن یئی لرین گلیب اونا قوسدوغونا اینانیر میشلار.
- بیرى گئجه اۆلنده تورپاغا وئرنم دیکلری اوچون بیر خوروزون باشین کسب اۆلنون باشی اوجونا قویویار میشلار.. بئله جه بیزدن یئی لر گلیب اۆلنونو آپارا بیلمز دیلر.
- ننی ده (بئشیکده) اوشاق اۆز - اۆزونه گولنده دئیر لر بیزدن یئی لر دوروب باش اوستونه گولدورور بیله سینى.

^۱ - بیزدن یئی: جین، چوخ وقت گۆزه گۆرونمه یین افسانه وی بیر حیوان

^۲ - سیجاق: ایستی

دامغالار و اوجاقلار قاشقايي ائلينده^۱

نفيس سينافر

قايلار و داشلار اوزرينده قازيلىب جيزيلميش، “نقوش چوپاني” آدلانديريلان رسيملر، اصلينده تورك اتالاريميزين ياراتديقلارى سيمگهسل بيتيملردير (ناغيشلاردير). بونلار كئچميشلردن گونوموزه جن اوزانان بير ايليشگي يۇنتمىدير. بو قايا رسيملري جيزينلر كيمي اونلارين هانسي بۇلگهlerde ياشاديغي، ياشام طرزلىرى، ايش - پئشهلىرى، اينانجلارى، دويغولارى و ياشاما باخيشلارنى نين گۇرستمهسىدير. بونلارين آراسيندا، دامغالار اونلاردان قالان چوخ اۇنملى بولقولاردىرلار، چون بونلار انسانين يازى ياراتماسىنى نين ايلك آديملارنى نين گۇرستمهسىدير.

تامغا / دامغا نهدير؟

بير زادين اوزرينه ايز قويماغا يارانان آيقيت.

بير زادين اوزرينه قويولموش ايز.

درى اوزرينه قويولان داغالميش دمير ايزى.

سومئجه: تامغا

أسكى توركجه: تامغا

ايران توركجهسى: دامغا

آنادولو توركجهسى: تامغا / دامغا

توركمن توركجهسى: تاغما

اۆزبك، قيرقيز، قازاق توركجهسى: تامغا

دامغالارين چئشيتلى ايشلملري واريميش.

^۱ - اورميه تكنيك بىلى يوردونون گونش آديندا ايچ درگيسينده يايملانميشدير.

ایران و آنادولو تورک لری آراسیندا تانیلمیش و یاییقین دامغالاردان بیر بؤلومو اوغوز بویلارینین دامغالاری دیر.

داشلار و قایالاردان باشقا، کئچمیش چاغدا دامغالارلا قارشیلانمیش یئرلر بونلاردیر: بوی لارین بایراق لاری، خالچا و آل توخومالاری، اوزوک، چادیر، پالتار، سیلاح لار، قابیر (قبر) داش لاری و مال داوار دری سی اوزرینده.

أسکی چاغدا بوی لارین ناخیرلار و سورولرینین بیر- بیرینه قاریشماسی اوچون آن اوغون یؤنتم جانلی نین تینی دامغالانمیش. ایندیسه آرتیق کؤچری لری مال- داوارلاری نین آزالدیغی و اؤزلیکله اوبالارین یاتیقلانماسینا گؤره بو دامغالارین ایشلمی آلدن گئتمیش دیر.

ایندیکی چاغدا، بو دامغالارا دگر وئرن تورک ائل لری آراسیندا ایرانین گونئی یینده یاشایان "قاشقای" ائلینی آد آپارماق اولار.

قاشقای ائلی آلتی بؤیوک طایفادان اولوشور:

بؤیوک کشکول لو، کیچیک کشکول لو، فارسیمادان (ائیمور)، دره شورلو، شیش بیگیلی (شیش بؤلوکلو)، عمله.

بو بؤیوک طایفالاردان آیری نئچه کیچیک طایفا دا واردیر؛ بو طایفالارین زامان ایچینده توپولوملاری کیچیلیب، آزالدیغی اوچون بؤیوک طایفالارا سیغینمیشلار. بو طایفالار آراسیندا اولمایان اما اؤز لرینی قاشقای یا باغلی بیلن تورکلر ده واردیرلار. بو توپلوم چهارمحل و اصفهان بؤلگه سینده اوتورورلار.

هر طایفا نئچه تیره و هر تیره بونکولاردان و بونکولار بیله لردن اولوشور.

بونو آرتیرمالیام أسکی آل یازی لارا باخدیییمیزدا قاشقای تیره لری، طایفا و طایفالاری، ائل اولاراق آدلاندیریلیب دیر. سونرادان قاشقای نی کیچیلتمه دوزنی ندنی ایله، ائل آدی طایفایا و طایفا تیره یه یئندیریلیب دیر.

أسکی دن تورک طایفالارینین اؤزونه گؤره قوتسال اوجاق لاری واریمیش. قاشقای اوجاق لاری بونلاردیر:

شاه اوجاغی^۱، خان اوجاغی، طایفا اوجاغی، بابا اوجاغی.

^۱ - شاه اوجاغی حاقدا بیلگینی بو قایناق شخصدن اؤیرنمیشم: کوثر خانیم ایمانی، ۷۳ یاشیندا، ایمور طایفاسی، کلبعلی (کلبیلی) طایفاسی

- بیر پارا طایفالار چادیرلارینین اوزونو اوغورلو اولدوغو اوچون شاه اوچاغینا ساری قورارمیشلار. شاه اوچاغی تکجه بیر اینانچ ایمیش و گئرچکده گؤرکم‌لی یا تانینمیش بیر اوچاق دگیل دیر. بیر پارا طایفالار شاه اوچاغی‌نین (خوراسان شاه‌ی آدلانان) امام رضا اولدوغونا اینانیرلار.

- اؤنملی اوچاق‌لاردان بیرى خان اوچاغی‌دیر، اوبالی‌لار خان اوچاغی‌نین اودوم‌لو و توتار اولدوغونا اینانیرمیشلار.

اؤرنک اوچون اوغلان ایسته‌ین بویلو قادین‌لارین اوشاغی قیز اولاندا خانین اوچاق باشیندا اونلارا اورکدن دوعا ائتمه‌دیگینه اینانیرمیشلار. خانین قوللوقچوسوندان بیر یانلیش باش وورانندان سونراسی او قوللوقچو بیر یامانلیغا اوغرا دیغیندا، خان اوچاغی‌نین اونو جزالاندیردیغینا اینانیرمیشلار.

- بیر داها اؤنملی اوچاق، بابا اوچاغی‌دیر. بابا اوچاغی برکت و اوغور سیمگه‌سی‌دیر. قیزلار گلین اولاندا اوچ کره بابا اوچاغینین چئوره‌سینه دولانیب سونرا اوچاغین کولوندن بئل‌باغیلارینا باغلایب آر اوباسینا ساری گئدرمیشلر.

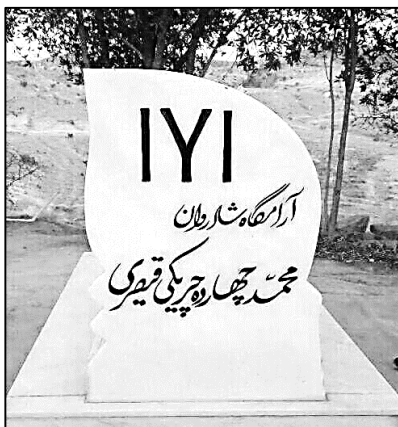
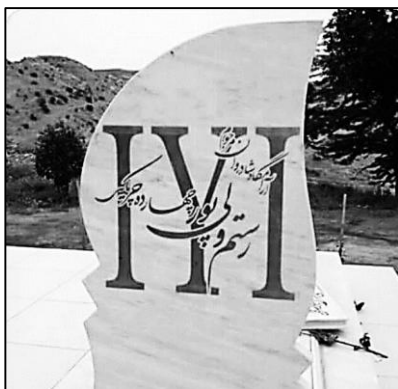
- بیر داهاسی دا طایفا اوچاغی‌دیر. بو اوچاغین سیمگه‌سی دامغادیر. بو دامغا طایفه‌یا تیره‌یه باغلی اولان‌هامی کیمسه آراسیندا اورتاق بیر سیمگه‌دیر.

ياخين كئچمىشده دامغا ناخىشلارنى قاشقايى قادىن لارينىن توخودوغو توخومالاريندا گۆرمك اولورموش. ايندىسه چوخ طايفالار اۆلورلر قايير (قير) داشى اوزرينه بو دامغالارى جيزيرلار. بئله جه قايير داشىنى گۆرن، قاييردا ياتانين كيم اولدوغو و هانسى ائل اوبيا باغلانديغىنى آنلاي بيلير.

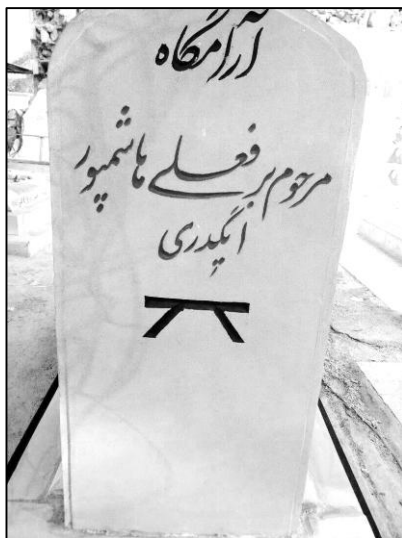
البته ايندى بو دامغالارى چوخونلوقلا اونودوبلار آنجاق هله ده اوجاقلارين اؤنمىنى و دگيرنى قورويان طايفالار و تيره لر واردير. يايغين اولان دامغالاردان نئجه سى بونلاردير:

ايمور (ايمير) دامغاسى اولراق تانيلمىش دامغا؛ فارسيمادان طايفاسيندا

قایی دامغاسی؛ چاردا چئریک تییره سینده

یا پارلی دامغاسی؛ ایگدیرلاردا (ایگدیرلرده)

نفر دامغاسی

قاز آیاغی آدی ایلا تانیلمیش اولان گئچمیشده سالور دامغاسی

باشقا دامغالار

عکسلر:

دومان قاراقانلی نین فیس بوک یار یاغی

مصیب رحمانی

سانال دونیا

اينانجلار و أمچى ليكدن اۇرنگلر نفيس سيناقر

قايناق شىخى: كوثر ايمانى ۷۳ ياشىندا ، فارسىمادان (ايمور) طايفاسى،
كلبىلى (كلبىلى) تىرەسىندىن، سرباز كىندىندە ياشايدۇ

ايلان مۇهرەسى

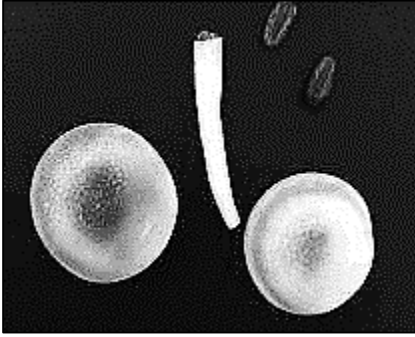

اينانجلارغا گۆرە ايكي ايلان چاتىشاندا^۱ عىمى
قىزى- عىمى اوغلو اولان اوشاقلاردين تومانيىنى
چىخاردىب، چاتىشان ايلانلاردين اوستونه
آتارلار. تومانلارنى آتان آدام يىددى كىشە^۲ بىر
چايدان كىچمەلى دىر (يوخسا يىددى درەدن
كىچمەلى دىر). بئله اولسا سونراسى ايلان گلىب
چايىن قىراغىنا مۇهرەسىنى سالار.
بىر آيرى سۇيلىنتىدە ئولى اولان عىمى قىزى ،
عىمى اوغلو تومانلاردين ايلانلار اوستونه آتارلار.

ايلان مۇهرەسى ايلانين باشىندان دوشن سوموك چىخىنتىسى كىمى بىر زاددىر، تىكجە
جوتلىشىدىكلرى زامان باشلاريندان آيرىلىپ دوشر اينانجلارغا گۆرە بو مۇهرەنىن اوغورلو
گۈچلرى واريدىر. اينانچلارغا گۆرە بو مۇهرە ھەر كىمدە اولسا ھامى اونو سئور و سۆزو كىچرلى
بىرى اولار.

^۱ - ايلان چاتىشماسى: ايلانلاردين جوتلىشمەسى.

^۲ - كىشە: دىفەھ / كرە

ايلان مونجوغو يا ايلان مؤهرهسى آرتيق
بیر دئییم کیمی ده دیله کئچیدیر. سؤزو
کئچرلی و سئویلن آداملار - بونون ایلان
مؤهرهسى وار- دئیرلر.

آل قاجیر تما یوللاریندان:

دوغومدا اولان قادینین ائو یا چادیرینین
قباغیندا آت چاپدیریب، گولله آتیب- قاچ،
قره قاچ!- دئیرمیشلر.

آلین گلدیگینی دوشونن چاغ اوبادا اولان اودوملو بیر کیشی نین بۇرکونو قادینین آغزینا
باسیب یا دا باشینا قویارمیشلار.

چالقی ائدنین توختاتماسی

- چالقی ائدن^۱ بیرینین دالینا اودوملو کیشی نین دوزلוגونو گتیریب وورارمیشلار. بو
ایشه «چالماسینی چالیب» دئیرمیشلر. بونون بیر قوشقوسو دا واریمیش. چالقی ائدن آدمی
توختاتماغا گئدن کیشی ایله قارشیلاندا اوز- اوزه دوروب دئیرمیشلر:

- هاردان گلیرینگ؟

- چالقی داغیندان

- هارا گئدیرینگ؟

- گئدیرم چالقی وورام

چالقی ائدن آدم اوچون آياز دگمیش تولوغون سویونو ایچیرتمک یارارلی ایمیش.

اوشاغین ساری لیغی نین کئچمه سی اوچون سیغیر سوتونون یاغینی اوشاغین تنینه
یاخارمیشلار.

^۱ - چالقی ائتمک: مسموم اولماق

ناغیلار،
لطیفه‌لر،
روایتلر

ایلان مہناز رحمت

قاینق شخصلر: آتام نوروز رحمت (۶۷ یاشار، ایگدیر (ایغدیر) طایفاسی)
قاییں آتام رحمتلیک شاهولد رنجبر (ایگدیر (ایغدیر) طایفاسیندان)

او چوخ گچن زامانلاردا بیر کیشی واروموش؛ بیاباندا گئدیرموش؛ هوا دا چوخ
سیجاقوموش. ائله بئله کی گئدیرمیش ایراقدان بیر کئلگه گلیر بئله سینه ساری، خوب
کی باخار گئیریر تاری قضب (غضب) ائدمی یه؛ بیر بئیگ لئک (لؤک: ارکک دوه) دور.
اغزی کفلی، آدام چیل لئک گلیر بئله سینه ساری.

بیکیلیر (بوکولور، چؤنور) بیر موشتی خرابه یه ساری، بیر دلیگ (دلیک) ایچینه کئز
ائدیر. لئک ائتیشدی دلیگ دمینه (قاباغینا) اوتوردی.

کیشی باش اوجالددی اوخاریا؛ اللرینی آچدی گئییه (گۆیه) ساری، تاری دان کئمک
ایستیردی. گئردی (گۆردو) باشی اوجوندا (اوجوندا) بیر یامان عقربدیر. بیکیلدی (بوکولدو)
ساغ یانونا باخدی گئردی عقرب کئز ائدموش ایلان ایچی. ایلان دا کی عقربدن قورخیردی
(قورخوردو) بیر گوشه یه چنبره وورموشدی. کیشی کلش (باشماق) تایی سینی چاخاردی
(چاخارتدی) ووردی عقرب دوشدی. بیر ایکی تاپولادی ایستینه (اوستونه) عقربی ائلیردی
(اؤلدوردو).

ایلان گئردی کیشی بئله کین ائددی دلیگدن چیخدی لئکی چالادی. لئک چابالادی
چابالادی جاننان گئددی.

اونان سورا ایلان گئددی بیر قیراغا گنه کئز ائددی تا کیشی راحت خرابه دن چیخه.

کیشی چوخ خرابه دن آرا انماموشدی کی گتردی ایکی کیشی یئری گزیرلر.
سوروشدی:

- سيز ايلان توتانانگوز (توتان سيز)؟

کیشیلر دئدی لر:

– ہیہ؛ مگی نیجہ؟

کیشی بیر گیلیمسهندی (گولومسندی) دئدی:

- بیر یامان ایلان دا بو خرابه‌ده وار، فولانی دیوار کونجوندان....

کیشیلر گندیلر و تنزیلگه ایلانی توددولار، گتیریلردی (گتیریلردی) کیشی دئدی:

- هانی؟ کیسہ یہی آچ باخام انزیدیر (اؤزودور)؟

آجدولار كيشى، اگيلدى باخدى.

دئدی:

- ھيہ ائزیدیر (اۋزودور).

ایلان باخدی کیشینیگ گنزینه (گۆزونه) بیر توفورجگ (توپورجک) سپدی کیشی

ایزینہ (اوزونہ) و کیسہ دن دوشدی یازی یا گنددی بیابانا (چؤلہ) ساری.....

بو کیشی قالدی و بیر چتین یارا، او توفورجک یئری ایزی ایستیننه (اوزو اوستونده)

قالدى.

ٲائله او موقع دن كى بو تيفاق^١ بئله سينه ديشميشدى يارا جوشير (دوشموشدو يارا

جوشور) و بئییگ اولیر (بؤیوک اولور). بیر مدت گینن (گینچندن) سورا یئی تر اولیر (اولور)

آمما یارانینگ یئری ایزیننه (اوزونده) قالور.

هر کيم خبرلشير بو نمڼه يئريدي باشوني آتير آشاغي دئير:

- بو تف او آدم ایزینه (اوزونه) دیر کی خوبلیگ جو غابونی (جاوایینی) پئسلیگین

وئره.

۱- تیفاق: اتفاق، حادثه، اولای

گلین و قینانا فاطمه بخشی

ایضاح: فاطمه خانیم بخشی شش بلوکی (شیش بئیلی)
طایفاسی، قره یارلی تیره سیندندير، بو لطیفه‌نی ده همین
طایفانین ایچیندن ائشیدیب و ایندی اؤز حافیظه‌لریندن
نقل ائدیبلر.

ایلرکی دوران‌دا بیر گلین و بیر قینانا چوخ آرالاری کؤک دگیلمش. گلین تنبلیمیش، ایش
گؤرمیرمیش. بیرگون قینانا بیرکله پاچا قویار اوجاغا بیشه، گیدر اوزانار یاتا.
گلینه دئیر:

- گلین حواسینگ اولا کله پاچه یانمایا
قینانا اوخیا (یوخویا) دوشر گلین گیدیر پاتیلی آچیر گؤرر کله پاچه بیشمیشدیر. کله پاچایی
یئیر و سوموگلارینی ده تۆکیر بیابانا.
قینانا خواب نازدان اوپانیر، دئییر:

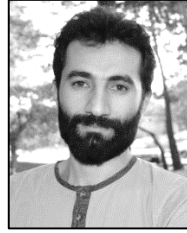
گلین

دؤرد قیچی‌دی، بیر کله
گلین تور (دور) اونو بلله

گلین جوابیندا دئییر:

های قره های
بیر کله‌یدی دؤرد آیاق
من اونی یئدیم بایاق

قالیب سۆزلىر
(آتاسۆزى، دئىم،
آلقىش، قارغىش، آند
و حربە - زوربا،
قاخىنچ،...)

قاشقايى آتا سۆزلىرى و دئيىملرىندىن عيسى دوغانلى

قايناق: آنام رودابه احمدى نژاد قراچه (۵۹ ياشىندا، قرهچەيى طايفاسى،
خان احمدلى تيرهسيندن)

۱- گچن گين (گون)لر ياددان چىخدى، گچچى شاخى گ... دن
چىخدى.

۲- گچمىشى پيس اولان بىرى، اۋزونو ياخچى تانيتديران چاغ دئيىلىر.

۳- باشىمى اون لو گۇرموشنگ، آدمى قويموشانگ دگيرمانچى؟

۴- آلنىنگ آغ اولسون، آلنىنگ گچچەدن اولسون

۵- تە فوجا گئە مال قازانا، قررى (قارى) قىزى ساتىبدير

۶- تە بىر يانينى يىخمايانگ، او يانى قووزانماز.

۷- ارلى آغلير، ارسيز دە آغلير، قىرخ اويناغلى گدىك باغلير.

۸- گرک بىر جور ايشله ينگ كى ايچينده بو نهدير اولمايا

۹- دولان قىلن (قايلان) دولان قايلان، قايقى لارى بىلن قايلان

۱۰- شاخانىم گىچ (گوج) وورور، ماخانىما گىچ گلير.^۱

۱۱- كىركن (كوركن) پوست اولماز، قوورقا چاشت اولماز!

۱۲- بو گ... بو تومانى بىرتماز

۱۳- نييه بورونگو آرىتميرانگ؟ - اۋزو قوررويار ديشر (دوشر)!

۱۴- آخىركى داش توپوقدان دگر

^۱ - شاخانىم، ماخانىم: قديم قادىن آدلاريندان: شاه خانىم، ماه خانىم

- ۱۵- گاه پای دارینگ گاه قیزیل ساوارینگ
- ۱۶- بئگه فولانی آششگیمینگ قورد دایی سی دیر
- ۱۷- آلتی دا آلاجاغیم یوخ، یئتدی ده وئرجگیم
- ۱۸- ائلینگدن آیریلیبانگ دیلینگدن آیریلما
- ۱۹- ائلیمدن آیریلسام دینیمدن آیریلمام
- ۲۰- ائزلی (اؤزلی) خالا - خاھارزادا، من کچل حارامزادا
- ۲۱- یئره تئکیلن (تؤکولن) یاغی کوپ ائدمک اولماز
- ۲۲- دیرری دیرریلیک ایستیر، ائلن ائلیب (اؤلن اؤلوب) گئدیر
- ۲۳- آیدا ایلده بیر بایرام، اونونگ ده دادی ایران
- ۲۴- - آنگار کوررو کوھئیلان^۱ دوغوب
- ۲۵- گچمیش خارمانی سووورماق اولماز
- ۲۶- قوردویدو قویونویدو، بودا بیر اویونویدو
- ۲۷- اوند اوند سؤزون (سئزین) اولسون ایکین ایسسینده گئزین (یوکون اوستونده گؤزون) اولسون
- ۲۸- کچل اگر املیین اولسایدی اول اؤز باشینی املیهیدی
- ۲۹- قونشو قونشویا دایاقدیر، بیر یاتاندا بیر اویاقدیر
- ۳۰- سویا سیچن (سیچان) قورباغادیر

^۱ - کور، اوغلان دئمکدیر، کوھئیلان دا یاخشی سویلو آتا دئیرلر. کوررو کوھئیلان آت دایچاسی

قاشقايى دئىيم لريندن نفيس سيناقر

قايناق: رودابه احمدى نژاد قراچه (۵۹ ياشيندا، قرهچەيى طايقاسى، خان احمدلى تيرهسيندن)

- ۱- ائله من ده سنيىگ األينگه سو توكوبم:
بو سوزو بيرى او بيريسينه دئينده يانى من ده سندن آز بيلميرم و سنه گوره من ده چوخ زادلاردان باش تاپيرام.
- ۲- باشيم ديشيم تكين اولانا چاغ:
بو سوز اوزون بير گلجك چاغ و سوزجه ايشارت ائديلنده دئييلير.
- ۳- گ... نده گورمزدير:
بو سوزو تنبل و باشاراجاق سيز آدام اوچون دئيرلر.
- ۴- آرقاجيني آتديم:
۵- داشيني آتديم:
بو سوزلرى بيريني گوزدن چيخارديب و اونوداندا دئيرلر.
- ۶- ايندى قوشونگو قوندورارام ديفارا (دووارا):
بو سوزو تارتيشما ايچينده بيرى نين اوز گؤتيني يئنديرمك و كل- كل ائتمك آماجى يلا دئيرلر.
- ۷- قورباغا يووسوسو^۱ توتور:
بو سوزو قيرنيس آدام اوچون دئيرلر.
- ۸- كاش چاغى باغيندا اولان كرز اؤلهيدى:
بو سوزو قوجاليب، ياتاغا دوشگون اولان ياشلى بيرينه دئيرلر. يانى كاش آياقدا اولاندا يا گوزدن دوشمهديكى چاغ اؤلهيدى.
- ۹- ئشيتديرمه وورور:

^۱ - يووسو YOWSU: بير تور كنه

- بو سۆزۈ بىرى بىر زادى وورغولاياندا دئىيرلر، اوستو اۇرتولو بىر سۆزۈ قاندىراندا ايشلنر.
- ۱۰- چورتىك ايشدن چىخاردىر
- ۱۱- ايشىنگ اىچىندن بو نه دىر چىخاردىر:
- بو سۆزلرى بىرى بىر ايشده اويون بوزانلىق چىخاردىب، سورون يارداندا دئىرلر.
- ۱۲- غريب كورشوللو^۱:
- بو سۆزۈ چوخ يوخسول آداما دئىرلر
- ۱۳- آجىندان قوجا:
- بو سۆزۈ بىرى آجلىقدان يا دا يوخسول لوقدان گوجسوز اولاندا دئىرلر
- ۱۴- قونشوم گۆينونگده قالماسىن
- ۱۵- دازام گۆينونگده قالماسىن:
- بو سۆزلرى بىرىنىن خاطىرى اوچون بىر اويدورما و باشدان سووما ايشى گۆرنده دئىرلر.
- ۱۶- هر نه يه بىر قوشما قوشور:
- بو سۆزۈ هر زادا بىر قولپ قوشان آداما دئىرلر.
- ۱۷- بو ايككى ات اينن قىلىچ دىرلار:
- بو سۆزۈ بىر- بىرى ايله دوشمن و يامان اولانلار اوچون دئىرلر.
- ۱۸- بو اىستىر فولانى دان اوشدولوم ائده:
- بو سۆزۈ بىرىسى بورجلوسونون باشىنا بۇرك قويوب؛ بورجونو ايككى كز آلماق اىستهينده دئىرلر.
- ۱۹- يىتنه يىتير، يىتمىيەنه بىر داش آتير:
- بو سۆزۈ خلقى اينجىدن بىرى اوچون دئىرلر. يانى دىلى ايله ده بىرىنى سانجىب اينجىده بىلمەسه دالىجا داش آتار كى داش دگىب بىلەسىنى اينجىدسىن.
- ۲۰- اىچ آلاتى اگرى:
- بو سۆزۈ ذاتى پىس اولان بىرىسى اوچون دئىرلر.

^۱ - كورشوللو بىر طايىفا آدىدیر

يئرل سۆزلر،
ديالكتولوژی،
آدلار، توپونىملر
ۋ...

قاشقايى ائلىندە ايشلنن سۇز جوكلردن نفيس سيناڧر

ايضاح: ايلك سۇز جوكلر آذربايجان بۇلگه سينده گئىلده
ايشلەنن لردير ائشيتى قاشقايى ائلىننن ايمور طايفاسى
دوغانلى تيرە سينده ايشلنن سۇز جوكدور.

يئىيم جيل، قارينپا، بوغاز قولو: قارنى يا

بويون باغى: بويماق

پيشيك بالاسى: گوربا انيگى

تاپماق: بولماق

تاوا: جلّسه

تبنه: چووالدوز

تولكو: تيلكى

تويوق: توووق

تيليف: توفالا

جويز / گيردكان: قوز

خالا: داززا

چاي (ايچمه لى چاي): چاها

چوخ - چوخ يورولماق: هاسسيخماق

كيچيك بارماق (آن كيچيك بارماق):

چلچليك بورماق

آتا / بابا: بووا

آرخاين: مهگين mähgin

آسقىرماق: آنسىرماق

آنجاق: جخت cəxt

آوارا، سرگردان: وكى وئيلان vəki veylan

آيران تولوغو: ياييق

آدويه: آش درمانى

آئركج: شاهاز

آئلات: اوبالى

ايت: كۇپك

اويناق: آنك

اؤسگورمك: كوففا ائدمك kuffa

برك يئر: ديركان

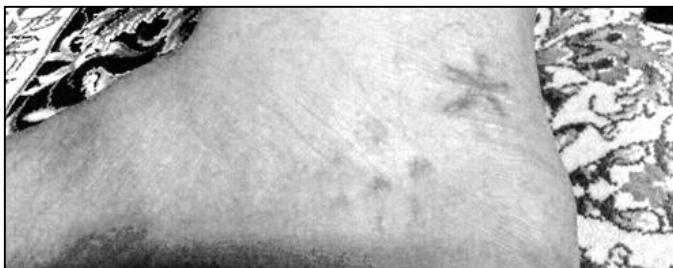
بوشقاب: دورى dori

كىفلان / كۇف / يئىللەنەجك: ھىلىنچاق
 گىچى: گىچى
 قارداش: كاك
 قارى: قىرى
 قانجىق (دىشى ايت): لاس
 قورخاق: قورخان چى
 قولباغ: مىلك milək
 قىسا: كوتا
 نە قدر: ناغارزا
 مكە: زوررت zurrət
 كۇندىم: ولم vəlm
 مىغمىغا: پىخشە pəxşə
 يىيە، صاحب: اگە əyə
 يورقان - دۇشك: پوشان
 ھىكلە مك / ھىك ائىلە مك: ھىك ائىمك،
 كىويرىك ائىمك kivirrək

حتمىن: لایى، تابى
 داوار: دووار
 دووار: دىوار / دىفار
 دستمال: ياغلىق
 دستر / دستار: آسك
 دفعە / كز: كىشە
 دوگمە: خىفت، چىفت
 دىرى: دىرى
 سارى ياغ: آرى ياغ، سايا ياغ
 سالام، يورولمايىسىز: آرمادىنگىز
 ساللاق: شىوير
 سو تولوغو: تولوق
 سوماق پالان: آشپالان، سوزگچ
 سۇندورمك: كور ائىمك
 سىسقا (چوخ آرىق): سئلىپك
 شوو (ياش آغاج): تركە tərək
 ككلىك: كەلىك

پئشەر
(خلق طبابتی، خالق
معمارلیغی و...)

عكس ده اولان دۇيمه لر توپوق و بيلك اوستونده دۇيولوب و آغرى كسيجي ائتكي سيني قويوبدور.

بیتگی لر نگار رحمانی

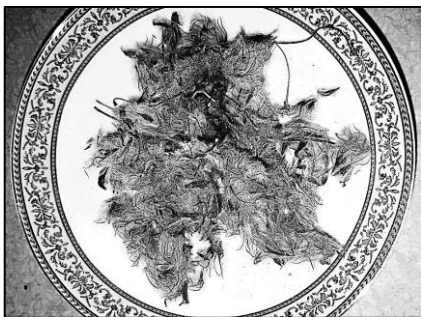
قایناق شخص: بۆیوک نهم کوثر ایمانی (۷۳ یاشیندا، ایمور (فارسیمادان)
طایفاسیندان، کلبعلی طایفاسی)

داغ بیتگی لری یا داغ اوتلاری تورک قادینلاری اوچون دگرلی درمانلاردان ساییلیر. یاز
گونلری قادینلار داغلارا ساری گندیب تانییمیش بیتگی لری ییغارلار. داغ بیتگی لری شوربا
کیمی یئمک لرده ده ایشلنر. بوردا تانییمیش نئچه بیتگی نین آدی و درمان ائتکیسی نی
یازمیشام.

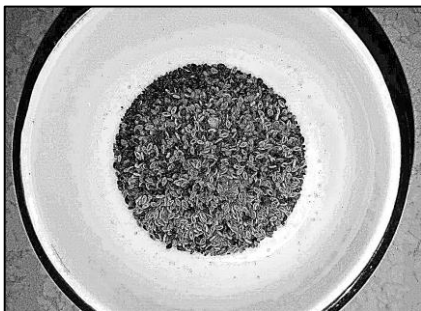
زەرروو ZƏRROV

ایستی لیک
سرطان، قادین خسته لیگری، قیچ،
قول آغریلاری، بدنین حاملیغی نین
(کوفته لیگی نین) درمانی دیر.

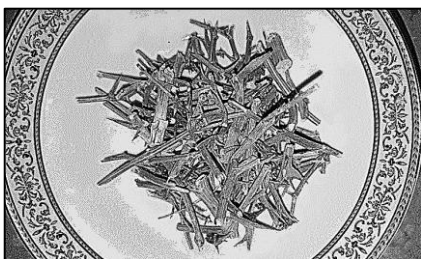
پشمک

سو یوق دگمه درمانی
خیلط گتیرن

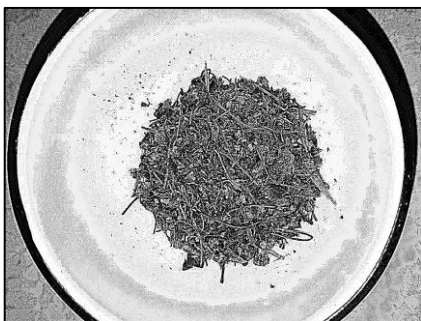
چار توخمه

سویوق دگمه، قبض درمانی

چیرتیک (چورتوک) çürtük

قادین خسته لیکلری، سویوق دگمه
درمانی

بنفشه گیلی (گولو)

قبض، سویوق دگمه درمانی

اوساگی دوز

اورک و اعصاب خسته لیکلری،
سویوق دگمه درمانی

تیکلیجه (توکلوجه)

اعصاب خسته لیکلری درمانی

کیلک او تو (ککیلک او تو)

قارین آغیر یسی، سویوق دگمه، قادین
خسته لیکلری درمانی

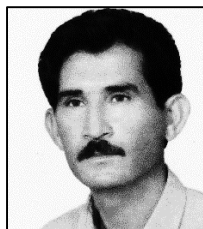

گرمسیر اووشومو (آویشن)

قارین و معدده آغیر یلاری درمانی

ال ایشلری
(ائو وسایلی، ایش
وسایلی، موسیقی
آلتلری، ساواش
آلتلری، دؤشهملر،
گئیملر، بزکلر و...)

صنایع دستباف زنان قشقایی عوض الله صفری کشکولی

◀ سیری در اعماق تاریخ قشقایی

از اینکه قوم قشقایی پیوند نسبی معناداری با اقوام التصاقی زبان ایران قبل از حکومت مادها در غرب ایران دارند که به اقوام یافثی معروفاند، قولی است که در بین محققان تاریخ باستان عمومیت یافته است. به بیانی دیگر زبان ترکی قشقایی ادامه قانونمند زبانه‌ای سومری و ایلامی است که در گستره وسیعی از بین‌النهرین و جنوب ایران و کوهستان زاگرس حاکمیت داشته‌اند. امروزه کشفیات باستان‌شناسی و قرائت متون برجای‌مانده از اقوام باستانی بین‌النهرین و غرب ایران این حدس را به‌یقین قریب می‌سازد که: هسته اولیه قشقایی‌ها همان اقوام التصاقی زبان غرب ایران و بین‌النهرین هستند. علاوه بر شباهت‌های شگفت‌انگیزی که در بین باورها و عقاید و واژه‌های کلیدی و محوری زبان ترکی قشقایی و زبانه‌ای التصاقی باستانی و دیگر زبانه‌ای ترکی وجود دارد صنایع‌دستی از جمله قالی قشقایی این مشخصات نیاکان خود را بهتر از هر کتیبه‌ای در دل خود حفظ کرده و به دوران ما رسانیده است.

با اندکی تأمل در نشانه‌های به‌جای مانده از تمدن انو eno در ترکمنستان و متعاقب آن تمدن سومر و سپس ایلام این حدس قوت می‌یابد که شاید فرم تکامل‌یافته این علائم و نشان‌ها از طریق جنوب ایران و شاید قشقایی‌های اولیه به دره سند و تمدن‌های هاراپا Harapa و موهونجودارو muhunjodaru که آنان هم التصاقی زبان بوده‌اند رسیده و راه تکاملی خود را طی کرده است. با اندکی دقت به این نام‌ها و کلمات به التصاقی بودن زبان مردمان دره سند نیز پی می‌بریم. در کلمات هاراپا و موهونجودارو، قانون هماهنگی اصوات به‌دقت کاملی مشهود است. این قانون یکی از کلی‌ترین قواعد زبان ترکی است.

علاوه بر تامغای ترکان قایی در نقش‌مایه اصلی قالی پازیریک pazirik، علائم و نشان‌هایی که در خط نوشتاری برجای‌مانده از تمدن انوت‌سومر و ایلام و تمدن‌های دره سند وجود دارد، هم‌اکنون فرم تکامل‌یافته آن در قالی و گلیم قشقایی بافته می‌شود.

با نگرشی سطحی در این نشان‌ها، این مطلب استنباط می‌شود که نقوش بافته‌شده در قالی و دیگر دستبافت‌های قشقایی ادامه منطقی علامات و حروف مقدسی است که از طلیعه تاریخ به دست ما رسیده است. و چه‌بسا در این راه تقریباً شش‌هزارساله عناصری هم از دیگر اقوام هم‌جوار گرفته و تلفیقی از نقشه‌ای چشم‌نواز آفریده است. که امروزه قالی و دیگر بافتنی‌های قوم قشقایی را در میان دیگر اقوام و ملل متمایز می‌سازد و این اصالت علاوه بر بافندگان چیره‌دست مدیون تاریخ کهنی است که شناسنامه این صنایع است.

لازم به ذکر است که در نشانه‌های به‌جای‌مانده از تمدن انو- ایلام و سومر (نیاکان باستانی ترکان) هیچ منحنی و هلال مشاهده نمی‌شود. این مشخصه در قالی و گلیم قشقایی هم قابل‌تأمل است. تمامی خطوط در نقش‌مایه‌های صنایع‌دستی قشقایی حالت انکسار دارند. اگر هم به‌ندرت نقشی هلالی مشاهده شود، شاید متأثر از تمدن اسلامی باشد. میدانیم که ترکان نه به‌زور شمشیر و جبر سپاه، اسلام را پذیرا شدند بلکه پذیرش آزادانه اسلام توسط ترکان ناشی از تفکری عمیق در مورد این دین و پیام آزادی و عدالت‌خواهی آن بوده است.

به‌جز ابزارت آلات چوبین، تمامی صنایع‌دستی در جامعه قشقایی در انحصار زنان است، که با بهره‌گیری از امکانات طبیعی محیط در طول قرن‌ها تجربیاتی را اندوخته‌اند، که حاصل آن آفرینش تابلوهای نفیس و چشم‌نواز در موزه‌های معتبر دنیاست. از میان دستبافت‌های قشقایی، قالی از شهرت جهانی برخوردار است.

جایگاه عمده قشقایی‌ها امروزه در فارس و استان‌های هم‌جوار آن است که سابقه‌ای طولانی در عرصه‌ی قالی‌بافی دارند. بنا به گزارش سیاحان و محققان (قالی فارس در عصر بنی‌عباس از عمده اقلام خراج و مالیات بوده است). دستبافت‌های عشایری و روستایی فارس، سیروس پرهام- صفحه ۴۰-

و سیاحان تیزبینی از جمله کاریستن نیبور که در اوایل حکومت زندیه فارس را سیاحت کرده است، به صریح و تأکید می‌نماید که: در مملکت فارس فقط زنان ترکمن فرش می‌بافند که هر ساله تعداد زیادی با خارج صادر می‌شود. قدر مسلم این است که ترکمن‌های موردنظر نیبور در فارس غیر از قشقایی‌ها نمی‌تواند باشد. از آنجاکه واژه ترکمن نزد مورخان

اسلامی و غیره دارای بار اعتقادی و نه بار نژادی بوده است. میدانیم که مورخان دوره اسلامی ترکان مسلمان را ترکمن گفته‌اند.

لازم به ذکر است که مهارت قشقایی‌های عصر زندیه در صنعت قالیبافی در مدت‌زمان اندکی کسب نشده است. بلکه حاصل قرن‌ها تلاش و تجربه در این عرصه بوده است. نظر غالب محققان بر این است که: قشقایی‌ها به یک‌باره وارد فارس و مناطق جنوبی ایران نشده‌اند. بلکه تیره‌هایی از قوم قشقایی از قبیل قوتولوها در ادوار پیش از اسلام هم در جنوب ایران حضوری بس فعال در عرصه‌ی سیاست داشته‌اند. قوتولوها در این دوران آن‌چنان قدرتمند شدند که با از میان برداشتن دولت-شهرهای بین‌النهرین حدود نودویک سال بر آن سامان و سرزمین‌های اطراف آن حکومت کردند. با این تفصیل درمی‌یابیم که بین ترکمن‌های موردنظر نیبور و قالیبافان عصر بنی‌عباس در مملکت فارس یک ارتباط منطقی وجود دارد.

گفتیم که قالی قشقایی در میان دیگر ملل دنیا دارای ارزش و اعتبار جهانی است. این اعتبار حاصل رنگ‌های چشم‌نواز طبیعی است، که با استفاده از تجربیات زنان هنرمند، رنگرزی خامه‌ی آن پایان پذیرفته است. رنگ‌هایی که گذر زمان نه تنها کهنه‌اش نمی‌نماید. بلکه عمق زیبایی و اصالت آن آشکارتر می‌گردد. بر آنیم تا با استفاده از محفوظات زنان هنرمند قشقایی، صنعت اصیل و طبیعی رنگرزی قشقایی را تشریح بنماییم. رنگرزی طبیعی قشقایی‌ها را سه تن از زنان هنرپرور قشقایی، (مرحومین، حاجیه گرد آفرین بی‌بی کشکولی و خاتون عبدالی) و خانم زیبا محمدی کشکولی که خود از خانواده‌ای هنرپرور برخاسته است، شرح دادند، که بنا به وظیفه، گفتارشان را با دقت و وسواس خاصی جمع‌آوری نمودم که به محضرتان عرضه می‌گردد. به امید بالندگی هر چه بیشتر هنر قوم قشقایی.

◀ پشم‌چینی و رنگرزی

مناسب‌ترین زمان پشم‌چینی و رنگرزی:

مناسب‌ترین زمان پشم‌چینی اواخر اسفند و اوایل بهار است. مرحله ریسندگی در حین کوچ بهاره و در ییلاق انجام می‌شود، و فرصت مناسبی در ییلاق برای رنگرزی به دست می‌آید. در ییلاق با استفاده از هوای مطبوع و گیاهان سردسیری و آب روان، رنگرزی انجام می‌شود. بافت انواع دستباف در قشلاق انجام می‌شود. چون بیش از شش ماه از سال ایل در قشلاق است و مدت‌زمان اُتراق در یک یورد بیشتر طول می‌کشد.

◀ بافتنی‌های موئین:

مناسب‌ترین زمان برای چیدن موی بُرها فصل ییلاق و در تابستان است. چون بافتنی‌های موئین مدت‌زمان کمتری صرف بافت آن می‌شود، در ییلاق به بافتن آن مبادرت می‌ورزند. بافتنی‌هایی از قبیل تخته‌های سیاه‌چادر- آبکش- کاهکش- گرم‌ن و... در ییلاق بافته می‌شود، تا برای فصل قشلاق و کوچ پائیزه مجهز باشند.

بویادماک / Boyadmak:

قبل از آغاز کوچ بهاره پشم گوسفندان چیده می‌شود. چون پشم‌ها به‌طور طبیعی دارای رنگ‌های مختلف هستند، زنان ایل این پشم‌ها را مطابق رنگ‌های خود دسته‌بندی می‌کنند. این پشم‌ها پس از دسته‌بندی توسط زنان و دختران جوان حلاجی‌شده و عمل پشم‌ریسی با

دوک دستی موسوم به کثرمان آغاز می‌گردد. ریسندگی در اوقات فراغت، هنگام کوچ و یا شب‌ها که دور آتش اُجاق جمع می‌شوند، انجام می‌شود. پس از ریسیدن، نخ یک لا را دو لایه کرده و بسته به مقدار تاب برای چله یا خامه در نظر می‌گیرند. نخ‌هایی که مقدار تابشان کمتر است برای خامه در نظر گرفته می‌شود. این خامه‌ها را دختران جوان وزنان جهت رنگ‌رزی به کلاف‌هایی تبدیل می‌کنند. این کلاف‌ها چون به‌طور طبیعی دارای رنگ‌های مختلف هستند، هر یک را مخصوص رنگی در نظر می‌گیرند. فی‌المثل، کلافه‌ای بور را برای رنگ بنفش و گلگز و کلافه‌ای سیاه و خاکستری را برای رنگ سورمه‌ای در نظر می‌گیرند. کلافه‌ای بارنگ طبیعی سفید را برای رنگ‌های آبی و سفید و سبز چمنی و زرد کاهی جدا می‌کنند. مواد لازم برای رنگ‌رزی عبارت‌اند از: زاج سفید- ترشی (آب‌لیمو یا دوغ) - پوست انار- پوست لیمو- گیاه گندل- برگ درختچه خوشک (موردار آغاجی) - برگ درخت بید- ریشه گیاه روناس- نیل- خاکستر سفید چوب بنه یا بلوط (موسوم به آشخار) - زردچوبه- پوست میانی میوه بلوط (جفت) - ساقه تر گیاه گون- جاشیر- پوست تر میوه گردو- برگ درخت کیگم- پوست پیاز-

ریشه گیاه روناس که در رنگرزی سنتی از اهمیت بالایی برخوردار است. ریشه گیاه را پس از جدا کردن در خمیر آرد گندم پیچانده و زیر خاکستر گرم آرام پخته می‌شود. سپس پودر گرده و در رنگرزی از آن استفاده می‌نمایند. دستور کار رنگرزی رنگ‌های مختلف از این قرار است:

خامه‌ی سفید - کلاف سفید طبیعی را در زاج سفید می‌جوشانند. سپس در تشتی انداخته آب می‌ریزند و با ساقه‌ی گون ترکه می‌زنند تا کف سفیدرنگی ظاهر شود. چون ساقه گون دارای سمغ است، این سمغ آرام‌آرام در کلاف رسوب می‌کند و درخشندگی و جلای خاصی به کلاف می‌دهد. کلاف را چندساعتی در آب روان بسته سپس در آفتاب می‌خشکانند.

نارنجی (روناسی) - کلاف سفید را در زاج سفید می‌جوشانند تا علاوه بر درخشندگی حالت رنگ‌پذیری آن بیشتر شود. سپس روناس و به مقدار برابر روناس ترشی (آب‌لیمو یا آب‌غوره) شیره‌کش می‌کنند. کلاف دندان را در این محلول شیره‌کش، مشت‌مال می‌نمایند. سپس کلاف را در تشت یا لگنی بزرگ پهن کرده مقداری زاج بر آن می‌پاشند و آب می‌ریزند. مدت سه روز در تشت و آب در هوای معتدل می‌ماند. در این مدت هرازگاهی مشت‌مال می‌نمایند. پس از سه روز کلاف را از تشت بیرون کشیده در آفتاب می‌خشکانند. روناس اضافی‌اش را می‌تکانند. کلاف تا سه روز آفتاب می‌خورد. سپس در آب روان می‌شویند و قبل از خشک شدن روی‌هم انباشته و با پارچه یا پلاسی ضخیم آن‌ها می‌پوشانند. تا یک‌شبانه‌روز به همین منوال می‌ماند. بعد از یک‌شبانه‌روز کلاف‌ها را بیرون آورده در آفتاب می‌خشکانند.

زرد کاهی - برای هر کیلو خامه‌ی کلاف شده دو مُشت زاج سفید در آب حل می‌کنند. و کلاف را در حدود ده الی دوازده ساعت (از طلوع تا غروب آفتاب) در آب محلول با زاج می‌خیسانند. سپس می‌جوشانند تا به اصطلاح زاغجوش گردد. کلاف‌ها را پس از زاغجوش آویزان می‌کنند. سپس کلاف‌ها را در دیگ بزرگ با آب خالص خیسانده و به مقدار متناسب (رنگ زرد موردنظر، که کم‌رنگ یا پررنگ باشد) برگ خوشک (موردار آغاجی) یا گندل خشک بر آن می‌پاشند و حدود هشت الی ده ساعت می‌جوشانند. حین جوشیدن آب بر آن می‌افزایند تا نسوزد. پس از اتمام ساعت مقرر کلاف‌ها را می‌آویزند تا سه روز آفتاب بخورد و به اصطلاح کلاف از رنگ سیر شود. بعد از سه روز با آب ولرم تقریباً پنجاه درجه

می‌شویند. پس از شستشو یک روز تمام بر آب روان می‌بندند. سپس از آب روان بیرون آورده و یک‌شب یا یک روز تمام با رختخواب‌پیچ یا پلاسی ضخیم می‌پوشانند. سپس در آفتاب می‌خشکانند.

بنفش - کلافه‌ای به رنگ بور یا سیاه خودرنگ، به نسبت یک‌به‌یک ترشی لیمو یا آب‌غوره یا ناردانه کوبیده شده و روناس مغزه را در دیگ جوشانده و از صافی عبور می‌دهند (شیره‌کش می‌کنند). سپس کلاف را در تشت یا دیگی بزرگ انداخته و شیره‌کش را بر آن می‌ریزند و می‌جوشانند. سپس به نسبت هر کیلو کلاف دو مُشت پودر پوست انار بر آن پاشیده بر آن پاشیده و دوباره می‌جوشانند. سپس کلاف‌ها را از دیگ به درآورده آویزان می‌کنند. پس از اندک مدتی دوباره در تشت ریخته در شیره‌کش روناس و ترشی مُشت‌مال می‌کنند. و در همان حین مقداری زاج سفید پودر شده بر آن می‌پاشند. برای بار دوم می‌جوشانند. پس از جوش کلاف را با دیگ کنار می‌گذارند. تا سه روز به همین حالت می‌ماند. در این سه روز گاهی مُشت‌مال می‌کنند. بعد از سه روز در آفتاب می‌خشکانند تا به اصطلاح گرسنه شود. خاکستر سفید بنه یا بلوط (آشخار) را در تشتی می‌جوشانند. و کناری می‌نهند تا ته‌نشین شود. کلاف را در محلول به‌دست‌آمده چنگ می‌زنند. رنگ بنفش ثابت به‌این ترتیب به دست می‌آید. سپس در آفتاب می‌خشکانند و بر آب روان می‌بندند. حین شستشو با آب روان با ساقه گون ترکه می‌زنند تا براق شود.

رنگ دوغی - کلاف سفید خودرنگ را زاغجوش می‌کنند. سپس به نسبت یک‌به‌یک روناس و دوغ بدون چربی می‌ریزند. کلاف زاغجوش را در محلول دوغ و روناس چنگ می‌زنند. به مدت سه شبانه‌روز در معرض نور مستقیم آفتاب می‌آویزند. سپس روزی سه مرتبه در دوغ مخصوص رنگریزی می‌خیسانند و در نور آفتاب و هوای معتدل می‌خشکانند. برای مرتبه دوم تا سه روز در معرض نور مستقیم آفتاب قرار می‌دهند. سپس به آب روان می‌بندند. بعد مقداری آشخار پاشیده در تشت می‌خیسانند. مدت یک روز در همان حال خیسانده باقی می‌ماند. سپس در آب روان می‌شویند و با پارچه یا پلاسی ضخیم می‌پوشانند. بعد از یک روز در آفتاب می‌خشکانند. اگر زنگ خامه اولیه بور باشد، دوغی سیر و اگر سفید باشد دوغی باز به دست می‌آید.

زرد طلایی - کلاف زرد کاهی را که قبلاً رنگ‌شده است، (در اول همین مقوله توضیح داده شد) به نسبت هر چهار کلاف دو مُشت زردچوبه می‌خیسانند. مقدار کمی هم روناس می‌پاشند. سپس می‌جوشانند. (این مقدار روناس هر چه بیشتر باشد رنگ زرد به نارنجی

متمایل می‌شود) سپس در آب روان می‌شویند. هنگام شستن با ساقه گون ترکه می‌زنند. در اثر نفوذ صمغ گون در کلاف و تأثیر زردچوبه و روناس بر کلاف، رنگ زرد طلایی موردنظر به دست می‌آید.

سیاه (مشکی) - کلافی که به‌طور طبیعی دارای رنگ سیاه باشد، را به نسبت هر کیلو دو مُشت پوست انار و برگ کیگم می‌جوشانند. سپس در تشتی کلاف را با آن خیسانده و مقداری زاج سیاه بر آن می‌پاشند. سپس بر آب روان بسته و هنگام شستشو با ساقه گون ترکه می‌زنند تا برآق شود.

گل گز - پوست ریشه روناس را جدا کرده و مغزه آن‌ها پودر می‌کنند. کلاف را پس از آنکه در زاغ یا ریواس یا ترشی غوره جوشانند، کلاف دندان می‌شود. سپس در برگ خوشک همراه با زاج می‌جوشانند. سپس پودر روناس را جوشانده و کلاف را در محلول جوشیده روناس مشت‌مال می‌کنند. کلاف‌ها مشت‌مال شده را در پارچه‌ای ضخیم می‌پوشانند تا هوا نخورد. پس از سه روز کلاف‌ها را در آفتاب می‌خشکانند. سپس به آب روان می‌بندند و با ساقه گون ترکه می‌زنند. رنگ گل گز دلخواه به دست می‌آید. پُررنگ یا کم‌رنگ بودن گل گز به رنگ اولیه کلاف و مقدار روناس پودر شده بستگی دارد. اگر کلاف اولیه تیره‌رنگ باشد، گلگَز سیر (قویو) به دست می‌آید. اگر کلاف اولیه سفید و مقدار روناس مورد استفاده کمتر از حد معمول باشد، رنگ قرمز کم‌رنگ (آل) به دست می‌آید.

آبی - کلاف را پس از زاغجوش و دندان کردن، در مقداری نیل و ترشی (غوره یا لیمو) و نمک می‌خوابانند و روی آن‌ها می‌پوشانند تا هوا نخورد. پس از یک‌شب، کلاف را از محلول به درآورده و در آفتاب می‌خشکانند و در آب روان می‌شویند. لازم به ذکر دوباره نیست که: هنگام شستشو در آب روان با ساقه گون ترکه می‌زنند تا کلاف برآق شود. آبی سیر و آبی کم‌رنگ به رنگ اولیه کلاف و مقدار نیل مورد استفاده بستگی دارد. اگر کلاف‌های اولیه بور یا سیاه باشند آبی سیر و اگر سفید و دارای رنگ باز باشند و مقدار نیل کمتر از حد معمول باشد، آبی باز و کم‌رنگ به دست می‌آید. به دست آوردن زنگ دلخواه به میزان تجربه رنگرز هم‌بستگی دارد.

سبز سیر - آبی سیر را پس از زاغجوش و دندان کردن در مقداری برگ خوشک و ترشی (لیمو یا غوره) خیسانده و می‌جوشانند. پس از یک‌شب خواباندن در آفتاب خشکانده سپس در آب روان می‌شویند. (استفاده از ساقه گون در هنگام شستشوی کلاف یک اصل است)

سبز کمرنگ - مطابق دستورالعمل سبز سیر عمل می‌شود. با این تفاوت که به جای کلاف آبی سیر از کلاف آبی کمرنگ استفاده می‌شود.

رنگ کرم - کلاف سفید را پس از جوشاندن در زاج و ترشی به اصطلاح دندان می‌کنند. سپس برگ پیاز با مقدار اندکی رونا و مقداری نارذانه پودر شده و مقداری هم‌جفت (پوسته میانی میوه بلوط) در هم جوشانده و محلولی به دست می‌آید. کلاف دندان شده را در محلول به مدت یک شب می‌خوابانند. سپس کلاف‌ها را آفتاب خشک نموده و در آب روان می‌شویند. در حین شستن با ساقه گون ترکه می‌زنند. سیر یا باز شدن رنگ کرم به مقدار جفت استفاده شده بستگی دارد. هر چه مقدار جفت بیشتر باشد رنگ کرم سیر و هر چه کمتر باشد رنگ کرم بازتر به دست می‌آید.

سورمه‌ای - کلاف بارنگ طبیعی تیره یا سیاه را پس از جوشاندن در زاج و ترشی و دندان کردن، از دیگ بیرون می‌کشند تا خنک شود. سپس در نیل و ترشی و مقدار زیادی نمک و اندکی هم رونا بر آن پاشیده می‌خوابانند، و روی آن‌ها می‌پوشانند تا در معرض هوای آزاد نباشد. سپس حداقل یک روز به همین حالت نگه می‌دارند. بعد در آفتاب خشکانده و در آب روان می‌شویند. حین شستن با ساقه‌ی گون ترکه می‌زنند تا براق شود. هر چه مقدار رونا بیشتر باشد رنگ سورمه‌ای سیرتر و هر چه مقدار رونا کمتر باشد سورمه‌ای به رنگ آبی سیر متمایل است.

طرز تهیه زردچوبه سنتی برای رنگریزی - دور شاخه‌ی زردچوبه که اصطلاحاً کله گفته می‌شود را خمیر می‌گیرند. در زیر خاکستر گرم آجاق آرام‌آرام پخته می‌شود. سپس از خمیر آرد گندم جدا کرده پودر می‌کنند.

طرز تهیه برگ خوشک - در اواسط بهار که گل‌های درختچه خوشک (موردار آغاجی) به دانه‌های قرمز رنگی تبدیل می‌شود، موقع مناسب برای چیدن برگ درختچه خوشک است. اگر قبل از موعد یادشده چیده شود به اصطلاح غوره است و رنگ دلخواه به دست نمی‌آید.

طرز تهیه جاشیر - هنگامی که گل‌های گیاه جاشیر به دانه تبدیل شد، موقع مناسب برای چیدن جاشیر و استفاده از آن در رنگریزی است. قبل از موعد مقرر غوره است و رنگ دلخواه به دست نمی‌آید. (مصالح رنگریزی در میان قوم قشقایی را زیبا محمدی کشکولی تشریح نمودند)

قاشقايى توركلرى نين گئيىملىرى نفيس سيناڧر

قادىن گئيىملىرى:

۱- چىگىن اوستو گئيىملىرى

۲- بئل اوستو گئيىملىرى

۳- باش گئيىملىرى

۴- سوسگهلىر

۱- چىگىن اوستو گئيىملىرى:

كۆيىنك: قاشقايى قادىنلار يىنىن گئيىدىگى كۆيىنگىن اوست بۆلۈمۈ تنە ياپىشان و دار،
اتگى ايسە اوزون اولار. داها اسكى چاغلاردا بو كۆيىنكلر موغان بۆلگەسى قادىنلار يىنى
كۆيىنكلرى كىمى گىن اولاردى و دولايىسى يلا قىراغىندا اولان چاپىق داها قىسا
اولارمىش. سونرا قاشقايى گئيىمى بىر آز دگىشىپ چاغداشلىغا سارى گىندركن داراليىب؛
اونون اوچون قىراغىندا اولان چاپىق لار دا اوستە سارى چكىلىپ. ايندى لر گىنل ليكلە
كۆيىنگىن اوزونلۇغو تومانىن اتگىندىن بىر قارىش قىسا يا تومانىن اتگىن بىرەبىر اولور.

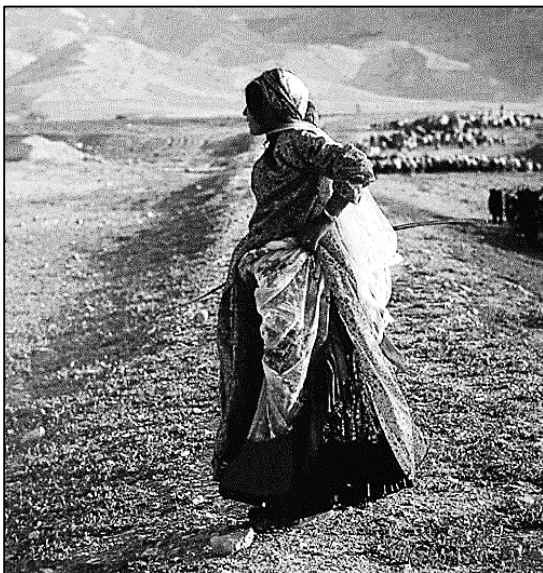
آلت كۆيىڭى: آلت كۆيىڭى اوست كۆيىڭىن آلتىندان گئىرلر. آلت كۆيىڭى گئىمك گرگىلى دىر چون اوست كۆيىڭىن ايكى يانىندا اولان چاپىق لاردان اۆترو آلت كۆيىڭى گۆرونور. دئىمك اولار آلت كۆيىڭى آلت گئىم اولماق دوروموندىن اوزاقلاشىپ و گۆرونن دورومدا اولور.

آرخالىق / فرجى: آرخالىق مخمل كىمى قوماشلاردان تىكىلر. آستارلى اولور. دوز ياخالى و گۆدك دىر. بىلدىن آشاغى گلمز. بىل بۆلومونون ايكى يانىندا چىخىق لار اولور. قوللارى اوزون؛ اللرىن اوستونه جن گلر. ال بۆلومو اوجو بىرآز شوش اولور و اىچ بىلىكىن آچىلىر. اوزون قوللار كۆچ-قون چاغىندا اللرى گونىشدىن قورور. اسكىدىن آرخالىغىن دۆش و اتك بۆلومونه پوللار تىكىلرمىش. آرخالىغىن دۆشو، انگى و قوللارنىن آغزىنا سوسىگه قايتانلار تىكىلر.

۲- بىل اوستو گئىمى:

تومان (تومان قىرى): اوست تومان گىن، بىلى چىنلى اولور. ان دوغرو و بگىنلى تومان ۷-۵ آرشىن اولور. اوزونلۇغو توپوق يا يىره جن اوزانىر و بوتون آلت تومانلارى اۆرتوشتورور. تومانىن بىلى بىل باغى اولاراق بىر اىپ ۵-لە بركىر. بىل باغى تومانىن اۆنوندە دوگونلىر و كۆيىڭىك آلتىندا گىزلىر.

تومانىن قابارىق چىن لرى كۆيىڭىن ايكى ياندىن آچىق بۆلوموندىن ائشىگه سارى چىخىر و اولدوغجا قابارىق گۆروننو يارادىر. تومانىن توپلوق و كۆپلىمەسى آرتىق اولدوغجا گۆزل سايلىر. تومانىن اتگىنە سوسلو قايتانلار تىكرلر. اتگىنەن داھا دا قابارىق گۆرونمەسى اوچون تومانىن اتگىنە آستاردان دمە آدىندا بىر شاخ دوردوران قوماش تىكرلر.

تە تومان (آلت تومان): اوست تومانين آلتيندان گئىنلە بىردن اوچە جن تومان گئىلەر.
آلت تومانين اوزونلۇغو و گئىنلىگى اوست تومانجا اولار. آلت تومانلار دا آيرى- آيرى ھر بىرى
بىل باغى يلا بركىرلر. آلت تومانلار سادە قوماشلاردان تىكىلر.

۳- باش گئىمى:

كولاهچا: اىلك باشا گئىلن باش گئىمى
كولاهچادىر. كولاهچانى باشا قويمادان قاباق
ساچلارى دارايىب؛ ساچلارى ايكىيە بۇلورلر.
زولف اوچون كولاهچادان ائشكىدە قالان
توكلىرى دارايىب فرق آيىرىب، اوزون ايكى
يانىندان چنە آلتىنا بورا- بورا گتيررلر. باشىن

تپە بۇلومونو اۇرتن كولاهچا بىر كىچىك بۇركدور. كولاهچا اوستوندا چئشىدلى بركلر
اولور، بىر پارا كىمسەلر كولاهچانىن اۋنونه پول تىكىرلر. كولاهچانى چنە آلتىندا كولاهچا
باغى يلا بركىدمىش اولارلار.

چارقات: اسكىدن قاشقايى قادىنلار چارقات اۇرتدېرلر. سونرادان باش اۇرتوسو
دگىشىمە اوغرايىب، اىپىدن توخولان، اۇرتولو چارقاتلار يىرلرىنى گۇرونن اينجە تور لچك
كىمى باش اۇرتوسونە وئردى. بو تورا موڭگان تورو دئىيرلر. توروون آلىن بۇلوموندا اوروف
آدىندا بىر چىخىننى بىچىلر. بو چىخىننى اسكىدن آلىن اوستونە توشردى اما ايندى داھا

گئىرى و باش اوستونە توشور. بو باش اۇرتوسونو
بوغاز آلتىندا كېلدرلر. لچكىن چئورەسىنى
مىنجىق لارلا سوسلەيىب؛ بزرلر.

ياغلىق: يايلىق / كلاغايى يا اىپك باش
اۇرتوسو. ان سون باش اۇرتوسودور. البتە
ايندى گئىلن چاغداشلاشمىم گئىمىدە
ايشلمى اۇرتودن آرتىق سوسگە كىمىدېر.
ياغلىغى اۋزل قاتلاما بىچىمى ايلە قاتلايىب؛

دوگونلەییب تاج کیمی باشین اوستونه قویارلار. یاغلیغین باش اورتاسیندا دورماسی اوچون کیچیک سانجاقلا کولاهچایا تاخارلار. اسکی دن آذربایجان کۆچری لری کیمی بو یاغلیق آلینا باغلاناردی سونرا گئییمی چاغداشلاشدیрма دؤنمینده یاغلیغی داها گئیرییه یانی باشین تپه بۆلومونه قویدولار. یاغلیق آرخادا دوگونلنیر.

۴- سوسگه لر:

قول باغی: کم گۆزه قارشى قول باغلانان سوسگه دیر. اُسکیدن طلسم لر و دووالار قول باغی اوزرینده اولاردی. ایندی لر ایسه قول باغی لاری چئشیدلی بویاق لاری اولان ایپ لردن اؤزل بیچیمده توخورلار. قول باغی نین آشاغی سین دان دگیشیک بویاق لاردا گومپول (قوتاز) آسلانیر.

ساج باغی: هؤروک ساجین اوجونا یا ساجلارین اورتاسیندا باغلانان سوسگه دیر. ایندی گومپول لو ایپ لرله ساجی سوسله ییرلر.

گوشواره: گوشواره یا سیرقا قولغا آسیلان سوسگه دیر، گئنلده قیزیل سیرقا تاخیرلار.

میلک / النگو: بو قول باغی بیلکده قوللانیلان قیزیل سوسگه دیر. مینجق و داشلار و... دوزلن سوسگه لر ده قوللانیلیر.

اوزوک / اوزلوک: بارماق گؤزلیگی اوچون ایشلنن سوسگه دیر.

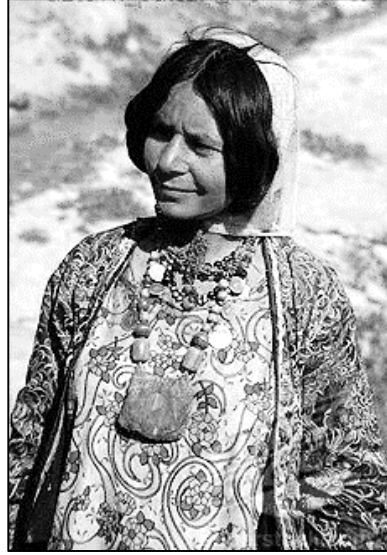

سانجاق: چارقاتی بوغازدا برکیدن دن سونرا سوسگه اولاراق قیزیلدان ایری بیر آسقیلی و سوسلو سانجاق باغلارلار.

بویماق / بویون باغی:

بوتون قادین لار کیمی قاشقای قادین لاری دگیشیک سوسگه لی بویون باغی لار بویون لارینا آسارمیش لار. بویون باغی نین باشقا آدی بویماق دیر. بویماق لار دگیشیک داش لار، مینجیق لار، مؤهره لر، گوموش یوخسا قیزیل پوللاردان اولوشورموش. مهلو و میخک ده سئولین بویماق لاردان دیرلار.

ملهو (مهلو) melho: قاشقای
قادین لاری نین بویماق لاریندان
"ملهو" (محلِب) آجی گیل انار آغاجینا
گونئیده دئییلن آد دیر.

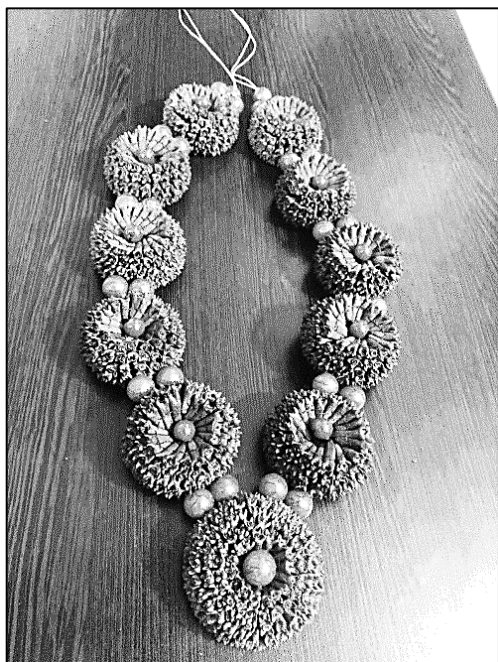

ملهو یا مهلو قاشقای لار آراسیندا آجی

گیله نارین چگیردگیندن دیزلین بویماغین (بویون باغی نین) آدیدیر. ملهونون یئمیشلری نین چگیردکی اولدوغا ایی لی دیر. کؤچری قادین لار بو چگیردکلری بویاییب؛ دلیب بویون باغی دوزلدیرلر. ملهونون ایی سی زامان گئچدیکجه الدن گئتمز، بدنین تری و ایستی سی ایله مهلونون آجیلی ایی سی یاییلار. ملهو بویماغی نی دوزلتمک اوچون اؤرنک ملهودان ۵، ۶ دنه سینی ۵، ۱۰ (دوزلدنن بَینی سینه باغلی دیر) اییلیگه اویومسوز یا اویومولو بویاق لاردا دیزرلر. سونراسی بو اییلیکلرین هامی سینی تک مینجیق دان گئچیریرلر. ایندی لر بویماغین اورتاسیندان بیر مینجیق یا آسمالیق آسیرلار.

مىخك: قاشقايى قادىن لارى نىن
سئودىگى سوسگەلردن دىر. مىخك
چۆپلرىنى خىنالى سودا ايسلادىب،
ايگنە يىنن نىچە يىئردن دىلب
ايچىندىن اىپ كىچىدرلر. مىخكلرى
بىر- بىر يانىنا دىزمك ايله بويون باغى
(بويماق) كىمى سوسگەلر دوزلدىرلر.
مىخك سوسگەلرىنى قىز گللىنلر،
گللىنلر و گىچ قادىنلار توىلاردا
بويماق اولاراق يا دا لىچك سانجاغى
اولاراق قوللانارلار.

مىخكىن اۆزلىگى اونون ايتى و
چكىجى ايبىسى نده دىر. مىخك يا
موخكىن ايبىسى نىن يايىلماغى اوچون
اونو ايسلادارلار.

◆ قاشقای کیشی گئیملری:

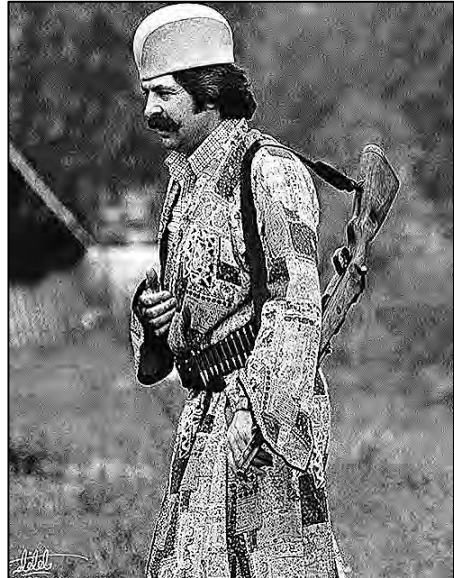

کۆینک: آر خالیق آلتیندان
گئیملیر. آچیق بویاق لاردا اولور.
قافقاز یاخالی یوخسا دوز
یاخالی دیر. اسکیدن قاباغی باغلی
اولورموش و دوگمه سی چیگین
اوستونده اولارمیش.

آرخالیق: کیشی آر خالیق لاری
اوزون اولور، دیزه جن گلیر. اسکی
تورک گئیملر کیمی قاباغی
آچیق و سولدان ساغا قاپالیر.
آرخالیق دوگمه سیز و قولو اوزون

اولور. بو اوست گئیملرین یکی یانی چاپیق دیر. آر خالیق دگرلی و قالین قوماش لاردان
تیکیلیر.

شال: آر خالیقین اوستوندن بئله
باغلانیر. آر خالیقین آچیلماسی نین
قاباغینی آلیر. اوزونلوغو ۴-۳ آرشین دیر.
شال بیر کیچیک چانتا کیمی کیشیلرین
یاراقلارینین ساحلادیغی یئردیر.

چوققا: قول سوز اوست گئیملر دیر.
آرخالیق دان اوزون اولور. آچیق بویاق دا و
اینجه یون ایپدن توخولور توخونور. قاباغی
آچیق اولور. گئنلده تولو او یونوندا
گئیملیر.

زىنھارا / زىنھارە: زىنھارا چىشىدلى بوياق لى اپلردن توخونان بىر سوسگەدەر. زىنھارا قولتوغدان دالا سارى كىچىرىلىپ آرخايا دوشور. زىنھارادان ساللانا گومپوللار گۇزل گۇرونوم يارادير. بىر يانندان دا چوققانى اگىندە برک ساخلىر.

كپىنك: چوپانلار يىن گىدىگى اوست گىيىم دىر. بو گىيىم سويوقدان قورويان قابا، قالين، قاباغى آچىق چىگىن اوستو گىيىمى دىر. كىچەدن دوزلىر.

كوردك: كىچى يا قويونون ان يوموشاق و اينجه كوركوندن توخونان شىنل كىمى اوست گىيىمى دىر. دگرى يوخارى اولدوغو اوچون خانلار اۇزل گىيىملردندىر.

شالوار: ايندى گىيىلن شالوارلار گىنل كىشى شالوارلاردان دىر. اسكىدن اوستو آزجا گىن و باجاق بۇلومو داها دار بىچىمدە اولارمىش.

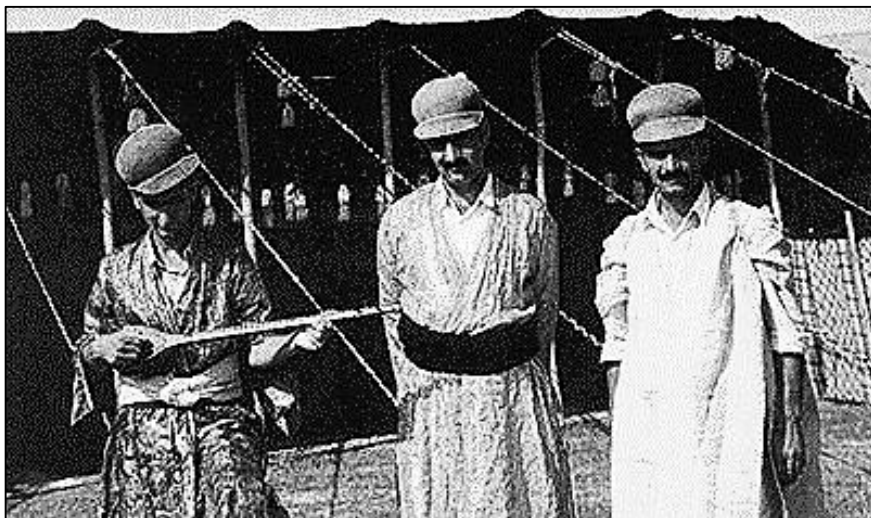
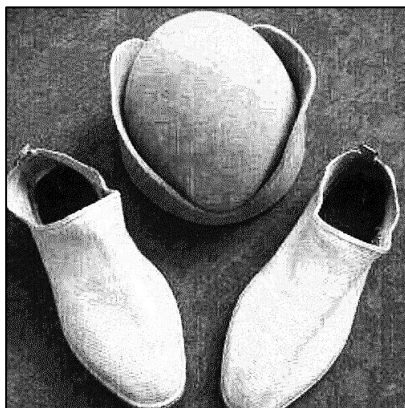
سرمە: آياغىن بىلگىندن دىزىن آلتىناجان سرمە آدىندا بىر اوزون قوماش دولاپارلار. بو سورمە دىزدن آشاغىنى قورويان گىيىم دىر.

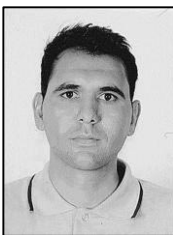
ملكى / پوزار / گيوه

/ موتورى: قشقاى گىيىمى نىن گىنل آياق قابىسى (كلشى) ملكى آدىندا گيوه دىر. يازىلان او بىرى آدلار دا بو آياق گىيىمىنە وئىرلر.

بۇرك: قاشقايى بۇركو ۱۳۲۰ گونش
 ايلينده يئنيدين تاسارلاندى. بو بۇرك ايله
 أسكى تورك بۇرك لرينين اولدوغجا
 بنزرليگى وار. بۇركون اؤنملى اؤزليگى
 ايكي قاناتى اولدوغودور. بو قاناتلار
 گؤزليک يارادان گؤرونوموندىن باشقا
 ايشلملىديرلر ده. قيشدا قاناتلار
 قولاقلارى سويوقدان قوروماق اوچون
 آشاغييا يئنيب و قولاقلارى قورور و يايدا
 آلين و بويونو گونش دن قورويا بيلير. بو
 بۇرك تورپاق بويلاق لاريندا كئچه دن
 دوزليير.

کلاه ارسلان مرادی کشکولی

انسان‌ها در طول تاریخ در اثر شرایط جغرافیایی و مذهبی، سیاسی و حوادث روزگار و... نسبت به انتخاب و تعیین پوشش اقدام می‌کرده‌اند. مردمان تورک نیز از این قاعده مستثنا نبوده و در اثر تحولات فوق نسبت به استفاده از مدل‌های مختلف کلاه اقدام می‌کردند.

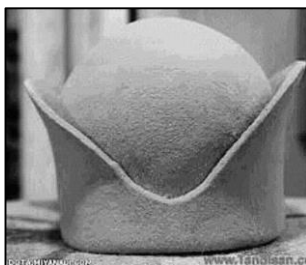

ترک‌های جنوب ایران هم به همین منوال در طول تاریخ چندین مدل کلاه را استفاده می‌کردند که عامل تأثیرگذار در این مورد زمان کوچ و محل سکونت قبلی است. که در اینجا به چند مورد اشاره می‌کنیم.

یکی از قدیمی‌ترین عکس‌ها مربوط به مقبره‌ای است از گورستان قشقای‌ها که شمایل فرد فوت‌شده با یک کلاه مخروطی و دم گره‌زده اسب به‌سان سکایی‌ها حکاکی شده است.

در اوایل قرن بیستم و عکس‌های موجود این مردمان کلاه‌هایی به‌سان سایر مردم ایران که به‌صورت کلاه استوانه‌ای هست مشاهده می‌شود.

در شهریور ۱۳۲۰ توسط ایلخان وقت قشقای کلاه زیر طراحی شد که برای ما یادآور کلاه باستانی ترکستانی و تاج سه بخش اومای آنای مقدس هست که الانه اغلب ترک‌های جنوب از کلاه فوق استفاده می‌کنند. البته شایان‌ذکر هست که این کلاه را سایر اقوام غیر تورک هم که متحدین قشقای‌ها بودند نیز مورداستفاده قرار دادند.

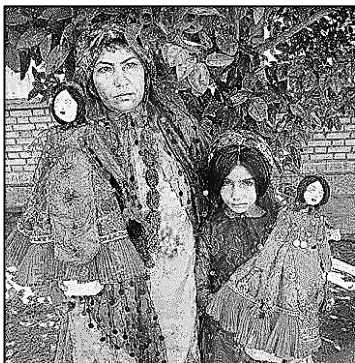
مدلی دیگر از این کلاه برای بچه‌ها استفاده می‌شود که منقش به تاملای درخت حیات هست. ما بر این باوریم که نماد جاودانگی و دفع شر و بلا می‌تواند باشد.

قوللا گلین

نفیس سینافر

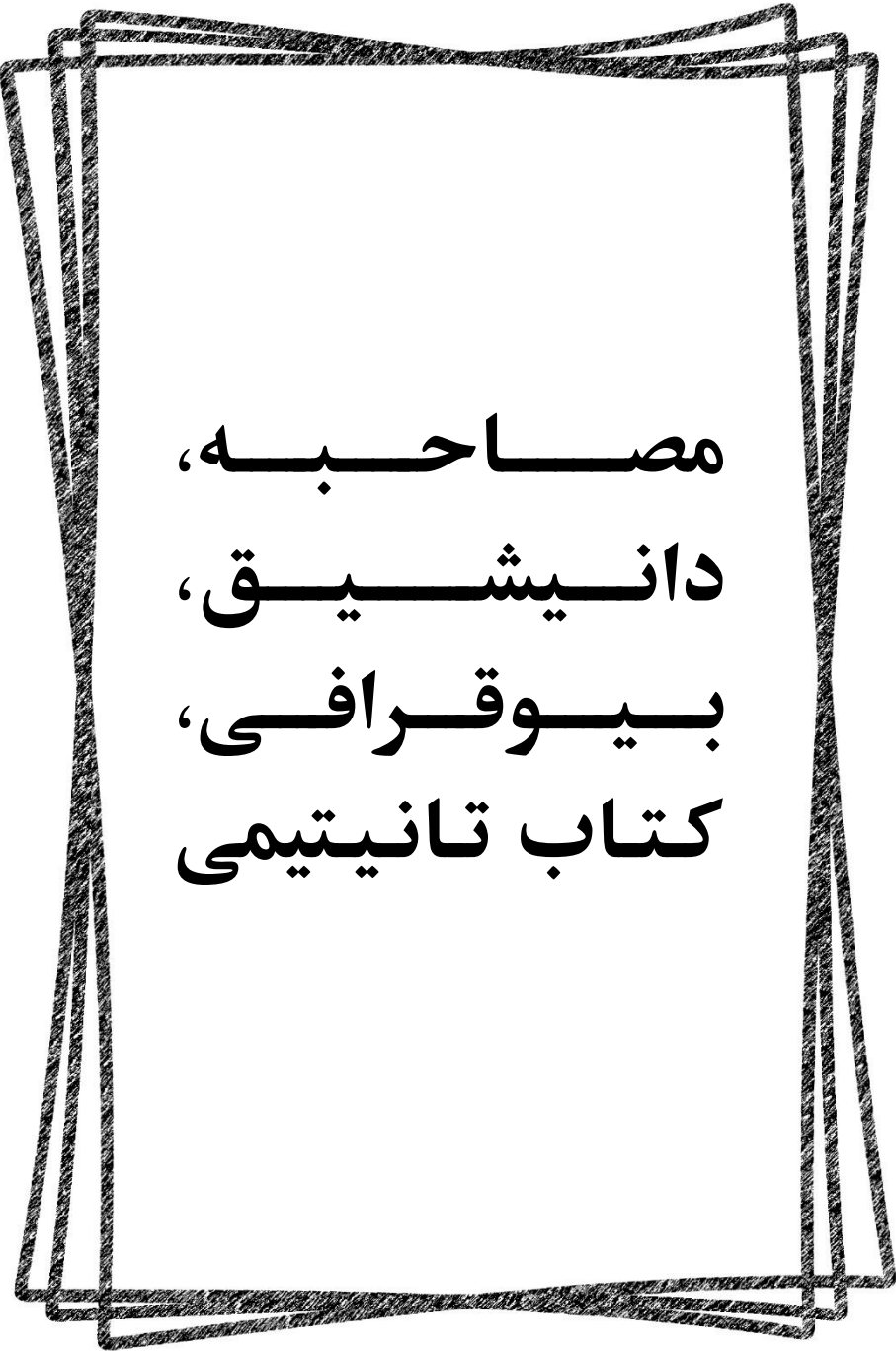
- نام عروسک: قوللا گلین / (قوللو گلین ای‌مور طایفاسی)
- گونه: عروسک فولک قاشقایی
- نام ایل: ایل قشقایی
- نام آیین: رقص هلئی قاشقایی (həley)
- ابعاد: به دلخواه، ۳۰ الی ۴۰ سانتی‌متر
- مواد لازم برای ساخت عروسک: پارچه، نی (چوب)، پنبه، نخ
- پوشش عروسک: لباس سنتی بانوان قاشقایی
- شعر:

گلین، گلین گل اوتور
آغ کچه‌یی سال اوتور
دیلینگی کس لال اوتور

توضیحات: تنه عروسک از چوب یا نی بوده و دست‌هایی متحرک از جنس تنه دارد، به‌وسیله یک نخ دست‌های عروسک بالا پایین می‌رود. به دست‌های عروسک دستمال‌هایی بنام یاغلیق yağlıq که در رقص هلئی قاشقایی کاربرد دارد بسته می‌شود. بنابر همین بالا و پایین رفتن دست‌های عروسک نمادی از رقص بانوان قاشقایی در مراسم آیینی و سنتی رقص هلئی به دور آتش است. قوللا گلین را مادران و مادربرزگان با امکانات در دسترس برای سرگرمی دختران خود درست می‌کردند.

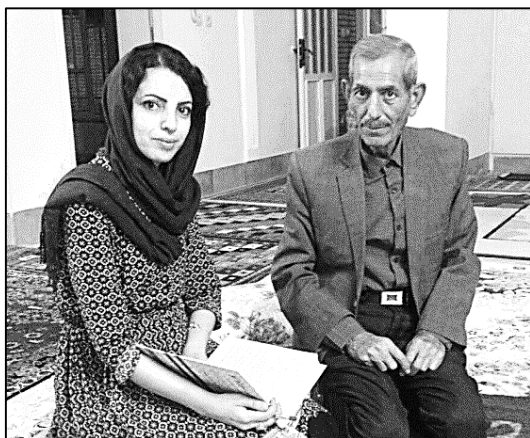
این عروسک را خانم شهناز هادی نژاد باکمی تغییر بنام ایران گلین ثبت کرده‌اند.

مصاحبه،
دانشیق،
بیوقرافی،
کتاب تانیتیمی

اوستاد مردانی ایله دانشیق

نفیس سینافر

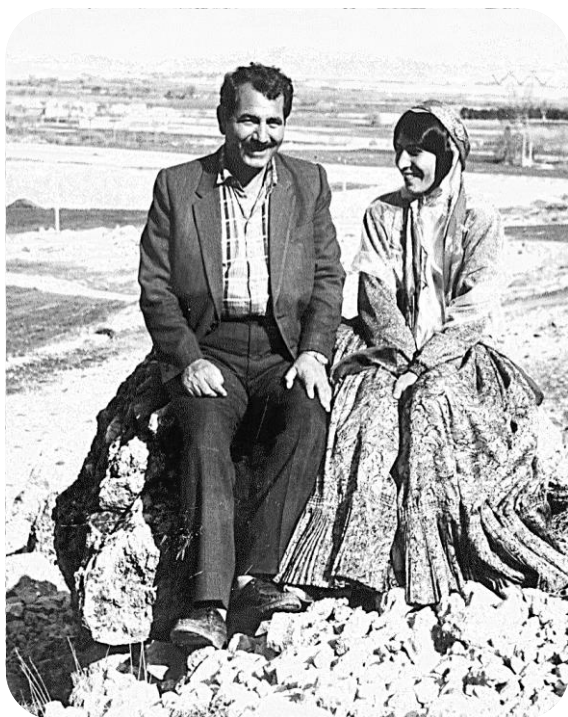
اٹل بیلیمی: سایین مردانی
اؤزونوزو اٹل بیلیمی درگیسی
اوخویوجولارینا تانیترین،
سیزی و اثرلرینیزی سیزدن
ائشیدمک ایسته بیریک
مردانی: من اسداله مردانی
رحیملی ۱۳۳۲ ده دونیا یا
گلمیشم اما سیجیلده
(شیناسنامادا) ۱۳۳۱ یازلمیش
چون چوخ جوان یاشدا تقریباً

اون یئتدی یاشیندا معلیم اولدوم استخدام ائتمیرلردی اونا گۆره من ده شناسنامه می
دگیشدیم و اوتوز بیر ائله دیم کی بلکه تنز استخدام اولام. او خاطیره شیناسنامم اوتوز بیر
دیر اما اوتوز ایککی متولدیم. من آلتی ایل ابتدایی درس وئرمیشم، تقریباً اون ایککی ایل
راهنمایی و باقی سینی دا دبیرستاندا درس وئردیم. اوندا کی ابتدایی درس وئیردیم عمومی
حالت ایدی هم مدیر ایدیم هم آموزگار، راهنمایی دوره سی ریاضیات، ادبیات و عربی درس
وئیردیم اما لیسانس آلدان سورا دبیرستاندا درس وئردیم فقط ده ادبیات. تا دبیرستاندا
قیر و کارزین ده بازنشسته اولدوم اوندان سورا گلدیم شیرازا بیر ایل ده شیرازدا ادبیات درس
وئردیم، منتهای مراتب چون همیشه طبیعتیه چوخ علاقه واریم ایمیش من آرتیق کیچیک
شهرلرده و کندلرده عؤمرومو گئچیردمیشم طبیعتدن آرتیق خوشوم گلیر. بؤیوک شهرده بیر
مقدار آزرده و ناراحت اولورام هم مسائل طبیعی آتر وار هم انحرافات اخلاقی اجتماعی چوخ
گؤرورم و سازیا بیلیمیرم. بو منیم طبع و خصلتیمیر.

من ۱۳۶۴دن دیلچیلیک تحقیقاتینا باشلامیشام و قشقای تورکینینگ دیلینی یازماغا باشلايادا گۆروردوم فارسی سۆزجوکلر بیزیم دیلیمیز ایچینده چوخ واردیر. اونلاری دا من یادداشت ائتدیم. اولکی یازدیغیم کتاب آتالار سۆزو ایدی اوندان سورا آساناکلار یا ترانه‌های تورکی قشقای ایدی. اوندان سورا بیر کتاب یازدیم کی اونون اوستونده علمی و تحقیقی ایش چوخ اولدو. آدی "زبان تورکی قشقای و شیوه نگارش آن" دیر. تقریباً ۱۳۸۶ دا منیم بؤیوک ایشیم قشقای نینگ سۆزلوگودو. سککیز یوز سکسان صفحه یازمیشدیم، چاپ ائتدیم البته اوندان ایلری ده بیر کتاب یازمیشدیم آدی "خودآموز تورکی قشقای و دستور زبان آن" ایدی. بیری ایستییه قشقای تورکوسونو اؤرگنه بو کتاب اونا کؤمکیدیر. آخر کی چاپ ائتدیگیم کتاب "نامهای تورکی قشقای ایدی"؛ بیز گرک اوشاقلاریمیزینگ آدینی نمنه قویاق؟ گرک بیر آد اولا کی ائله اوشاقلیغدان اؤز آدلایندان خوشلاری گله. بیلر کی تورک اوشاغیدیرلار. بو کتابی بونون ایچین یازمیشام. تقریباً اولور دئیهنگ سکسن آلتی دان ایندییه ده بیر کتاب ایشلیرم. بو کتاب بوتون موسلمانلارینگ جامعه سینینگ دیلیندن دانیشیر بخصوص تورک، فارس و عرب دیل‌لری اوستونه کی بولار ناقاد بیر- بیره یاخیندیر. اوندان من گلمیشم تورکلر و اؤز ایرانیمیزینگ آیری خلقی یعنی کوردلر، گیلکلر، بلوچلر، عربلر و تورکمن تورکلری کی (البته گننه تورکدورلر فرق ائتمیر) بونلارین تمامی سینینگ دیل‌لری و سۆزلوکلری اوستونه ایشله‌میشم تا مشترک لوغتلری اله گتیرمیشم. ۳۳ ایلدیر بو کتاب اوستونه ایشلیرم. آلاه اومودونا دیری قالدیق گلن ایل اولور ۳۳ ایل کی بو کتابینگ یاشی دیر و چاپ اولاجاق. بو کتابی من بیر اومود مایاسی گؤرورم. بو کتابی هم لاتین الفباسی (لاتورک آباحاسی) و عرب الیفباسیندا (آرتورک آباحاسی) یازمیشام. آلاه کؤمکی ایله بو کتاب باعث اولور کی بیر اصلاح عمومی و کلی ایران خلق‌لری آراسیندا ایجاد اولا. بو منیم ایشلیریمدیر.

ائل بیلیمی: سیزین باخیشینیزدان قشقای تورکلری کیم‌لر دیرلر؟ قشقای لاری بیزه نئجه تانیئدیرا بیلرسیز؟

مردانی: قشقای‌لر شاید دونیانینگ انگ قدیمی تورکلریدیرلر. بونونگ ایچین دلیل ده واریمدیر. دلیلی بودور کی بیلیرنگر کی دونیادا انگ اول کی تانیمنیش ملت سومئرلر دیر. سومئرلی‌لر کتیه‌لری عراق کشورینده کربلا شهرینده تاپیلیمیشدیر. پس سومئرلر عراق و سوریه‌دن بری تا ایرانینگ جنوبلاری یانی "خلیجی فارس" یا در حقیقت "قالاجی پارت" یا "قالاجی پارس" دا یاشایرلار. سومئردن قالانلار دیر ایندی عرب اولورسا اولسون، تورک اولورسا اولسون یا داها ملتن. چون بو قسمتده هم عرب واردیر هم تورک و هم تاجیک

واردیږ. اوچو ده سومتر
دیلیندندیر. دوروست دور
هومتر دئییر سومتر دیلینده
اولان کلمه لرینگ چوخو
تورک دیلینده بولونور پس
تورکلر سومتر قومونونگ
اصلی واریث لریدیرلر. پس بو
جهته قشقای لری کی ایرانین
گونئی پنده حتا سوریه و
عراق ایچینده قشقای
واردیر من حدس وورورام
سومترلرینگ اصلی و اولکی
قالینتی لاری بو
بؤلگه لرده دیرلر. کما اینکه
خلیجی فارس که دئییرلر
قالاجی پارث دیر یانی
پارث لار و اشکانی لری کی

بوردا قالمیشلار و ایلا خلج کلمه سی عرب دیلینده یوخدور کی اوندان خلیج کلیمه سینین
دوزلدک. بو "قالاجی پارث" دیر کی اولوبدور خالاجی پارث اوندان سورا دا خلیجی پارس. بو
اثرلر و نشانه لر گؤرسدیر بیز قشقای لری چوخ قدیمدن بوردایمیشق و بورادا قالان ملت لر
اصلتا سومترلر دندیر. اوندان سورا عیلامی لار، هوری لار، مادلار، قوتی لار، اشکانی لار و...
گلیرلر ایش اوستونه. او دیل بونلارین آناسیدیر. پس اولور دئیینگ ایسیجاغینگ
(سیجاغینگ) تاثیر یاین سومترلر یاواش یاواش چکیلمیش گتمیشلر یخندان روسیه یه
ساری، تا اورایان چز گندمیشلر؛ اورا یخندان اولدوغو ایچین بولکولموشلر گئری، کما اینکه
تورکمن دیلینده شمال قیسمتینه "قایرا" دئییرلر یعنی او یئر کی گئری قایدیرلار و جالب
بودور تورکمن لری گونئی طرفینه "ایلری" دئییرلر یعنی اورا کی ایلر تر یاشامیشیق. یانی ایلر تر
یئرلریمیز. منیم اعتقادیم بودور. پس من دئییرم قشقاییلر دونیانینگ اول کی تورک
گوروپلارینداندیرلار. بو خاطیره کی دیوان لغت کاشغری ده چوخ کلمه لر گؤرورک بیر

طرفدن تورکجه‌دیر او بیر طرفدن بیزیم قشقای تورکوموزه چوخ یاخیندیر. ائله بودا بیزیم دیلیمیزینگ قدمت و اصالتینی تایید ائدیر.

اٲل بیلیمی: ایرانین گونئی‌ینده قاشقای لاردان سونرا باشقا تورکلرده واردیلار اینانلی، نفر، باهارلی خلج... کیمی. بو تورکلر اؤزلرینی قاشقای بیلمه‌ییرلر. قاشقای تورکلری و اونلارین آراسیندا نه ایلیشگی، نه اورتاقلیق و نه آیریقسلیق لار واردیر؟

مردانی: بو مسئله بیر طرفدن خلقین اؤز بیلملیگی دیر، او بیر طرفدن پهلوی سیاستلریندن ایمیش کی سیز آذربایجانلی لاری "آذری" معرفی ائدیب، بیزلری قاشقای اولاراق معرفی ائدیر، البته معرفیدن آرتیق آدیمیزینگ باتماسینی سیرمیش (ایسته‌ییرمیش) اما گلیر مقیم قاشقای لاری یانی شهرلری، کندلری اولان قاشقای لاری مثلن شیراز کی قاشقای‌نینگ اؤز شهری ایمیش یا بیضا کی در حقیقت "بی‌زا" دیر یانی بی آدمالار دوغان یئر؛ بونلار پهلوی لر دئدیله سیز قاشقای دگیلنگز. قاشقای فقط او کؤچوب قونالاردیلرلار. تا قاشقای دان بونلاری آریالار. بودورکی رضاشاه زامانیدان بویانا بوجور اولموش. کما اینکه خلج لر کی تقریباً فارسین شامال طرفینده صفاشهر، ده بید و... یاشاییرلار تا خلج لر کی شیراز و خلج فارس طرفینده‌دیلرلر، بونلار قالاچی دیر یانی قالان و مقیم اولان تورکلر؛ بونلار خلج دئییرلر. پهلوی رژیمه به هر نحوی ایسته‌میش‌دیر بیز قاشقای لار کی اینگیلیس‌ینن، پهلوی‌ینن جنگ واریمیز ایمیش بیزیم ملتلی اؤزوموزدن آیرا. در حالیکه بونلار بیزدندیلرلر. همداندان دا بری، اصفهاندان بری قاشقای محسوب اولونور. قاشقای‌نینگ آدی قدیم کتیه‌لرده آسیای صغیره گئچیدیر. گونئیدن قوزئی ساری گندیله. بیز همیشه جنگ ائدمیشک و حوکومت‌لرینن درگیریمیشک. نادر افشار کی اؤزو تورکوموش بیزدن یئتدی مینگ ائولی تبعید ائدیر یا آغا محمدخان قاجار بئش‌مینگ ائولی تبعید ائدیر و ایرانینگ تمام قسمت‌لرینه دارغالایر، دلیلی بودور کی قاشقای لار یوک آلتینا گئتمه‌ییرلر قاشقای لار بئله ساده‌لیکده حاکمیت هر نه دئسه قبول ائتمیردیلرلر مگر اینکه اؤز فکرلری، عقل لری و دین و مذهبلی و یوللاری ایلا او دستورلار مطابق چیخا. اگر بونلارین مرامی و مسلکی‌ینن دوز چیخمادی قشقای لر فوری علم مخالفت گؤتورورلر. بو قاشقای شیوه‌سی ایمیش کی بونلاری بیر مباریز و جنگجو ملت بارا گتیرمیش.

اٲل بیلیمی: قاشقای تورکلرینین دلی دنیا و ایران تورکلری ایله نه ایلیشگیسی واریدیر؟ یانی دئمک ایسته‌دیگیم سیزجه قاشقای تورکلرینین دانیشدیغی دیل تورکجه‌نین بیر دئییشی دیر یا اؤزونه گؤره آیری بوداقدیر؟

مردانی: بیز تورکی دیل دئیئنده منظوروموز تکجه بیر دیلدیر یانی تورکمن دیلی، قاشقایی دیلی، ترکیه دیلی، آذربایجان دیلی بونلار واریسی تورک دیلیدیر. ایندی قاشقایی نین بیر دئییش واری آذربایجانین بیر داها دئییش واریدیر. تورکمن و یا تورکیه نین بیر آیری دئییش و لهجه واریدیر. دونیادا هئچ دیل تورک دیلی تکین گئنیشلیک و آچیقلیق یوخودور. اینگیلس دیلی کی ایندی زبان بین المللی بیله سینه دئییرلر، بیر کوچیک جزیره نینگ دیلیدیر، بو سیاسی گوجدور کی بو دیلی گتیریب، دونیایا تحمیل ائدمیشدیر. بیزیم دیلیمیزی جهانی سیاست کی واریمیز ایدی و گوجونه گۆره دارغادماق اوچوندور کی ایستمرلر بیزیم بو گویش لریمیز بیر اولا. بیز اؤزوموزو کوپلاماق اوچون گرک اؤز خلقیمیزی آگاه اندک. بیزیم خلقیمیزی سیاست یینن بیر جور بارا گتیریبلر کی سیز فقط قشقای ینگر؛ سیز آذربایجانا هئچ ربط یوخویونگز. بو ایکی خلقین بیر عده نا آگاهی بیر بیر یینن مخالف دیر. ایندی بیز گرک بونلار دوشوندوره بیلک بیز واریمیز تورکک. من ایندی گلم دئیم منیم ایچین اؤزبک دیلی، آذربایجان دیلی، قشقای دیلی و... اهمیتی بیردیر و فرق ائتمیر؛ بو قشقای لر اؤزلری منن یامان اولارلار کی نییه بئله دئییرنگ. پس بو

نوع تعصب لار اوچون بیز گلیریک اول اؤز قسمتیزده اؤز گویشیمیزی به عنوان دیل معرفی ائدیرک کی قشقای اؤزو بیر دیلیدر. بیز مجبوروک بو ایشی گۆرک تا یوواش - یوواش آگاه اولا. بیزیم خلقیمیز وقتی قانون اساسی نینگ اون بئشیمکی اصلی اجرا اولدو گۆره آذربایجان تورکو و همدان تورکو، قشقای تورکو، شاهسون تورکو و تورکمن تورکجه سینده هئچ فرق یوخدور اوندا انگلا یاسی کی بونلار واریسی بیر دیلیدر؛ بیز ایران تورکویک. اوندا دیدگاهیمیزی گئنیشلندیریب، گؤسترده ائدیریک

و دیرک کی بیز واری بیریک. اونا گۆره بیز مجبوروک مرحله- مرحله قاباغا گئدک.

اثل بیلیمی: فولکلور و دئیش قونوسوندا اؤزلیکله آذربایجان و قاشقای بؤلگه لرینده نه بنزریکلر و اورتاقلیق لار واردیر؟

مردانی: دئدیگیم تکین بیزیم دیلیمیز بیردیر و فولکلور بنزریکلریمیزده چوخ واردیر. هر نه ملتیر بیر- بیرینه جغرافیا یاخینلیغی اولا بیر- بیر دیلنی داها راحت بیلر. بیز قشقای لار همدان تورکوسونو آذربایجاندا داها راحت بیلیریک. آذربایجان تورکوسونو ایستانبول تورکوسوندن داها راحت بیلیریک. ایستانبول تورکوسونو قرقیز تورکوسوندن داها راحت بیلیریک. هر نه آرای دوشموش اولا بیزیم اوچون چتین رک اولور. بونا گۆره بیز آذربایجانینان بیرک بو فاصله ده همدان و اصفهان و اراک اورتادا وار بونلار بیز اینن آذربایجانینگ ارتباط کۆرپوسودور. بو اورتایی دا بیز نظرده دوتاسی یاق. آذربایجان خلقی بیز قشقای لاردان داها اویاق و روشندیر. دلیلی اونلارین دیل زمینه سینده چالیشدیقلاری گئچمیشدیر. اما بیزی جنگ و مبارزه قویمامیشدیر حتا دیلیمیزه یئتیشک. من او خاطره آذربایجانلی لاری پیشرفته گۆرورم اما بیر مقدار مسائل اقتصادی و اوزاقلیق قویمامیش اوردان زحمت چکیب و محبت اندیب محقلری گلرلر بوردا آرتیق مایا قویالار و تحقیق اندهلر. بیز انتظاریمیز وار آذربایجانلی لار و تورکیه لی لر کی از لحاظ اقتصادی وضعیت لری بیزدن بیر مقدار یئی دیر بیزیم فرهنگیمیز اوستونه آرتیق ایش گۆره لر. بیز بیر پارا انتظارات واریمیز ایندیچه چن بو انتظارات برآورده اولمامیش. البته الحمدالله جمهوری اسلامی زامانیدان بو ارتباطلار، قاتناشیقلار و گلیب گئتمه لر چوخ خوب و یئی رک اولموش. البته بو مجازی دنیادا بیزی چوخ یاخین ائتمیش. قشقای اینن آذربایجانلی من بیر بیلیرم اوجور کی من سنی بیر آذربایجانلی اولراق قیزیم بیلیرم سن ده منی بابا بیلیرنگ.

اثل بیلیمی: اوستاد سیز دئدینیز اورالاردان بورا آز گلیب آراشتیریبلار، سیزجه قاشقای لار دا بوردان اؤز لرینی تانیتماغا آز قویوبلار یا یوخ؟ سیز قاشقای جوانلاری و آراشتیریجیلاریندان نه گۆزله لر وارینیزدیر؟

مردانی: منیم اعتقادیم بیز فعلن بیر سنتی و صنعتی جامعه آراسیندا گیررک و گرفتاراک بیلیمیریک سنتدن نه جور اوزولک و صنعتنه نه جور وصل اولاق یا اصلن صنعتی یی ویل ائدک و سنتی نین داليجا گئدک کی بو دا امکانی یوخدور صنعتی یی کامیل ویل ائدک و سنتی به یاپیشاق. بودور کی بو آرادا قالان انسان لار چوخ سخت لیگه دوشورلر

دوكتور شريعتى دئير: - بىرى وقتى كوردور بىرى توتور اليندن خياباندىن رد اندير بير ادامدا كى كور دگيل و گۆزو روشندير راحتلىغا گۆرور خياباندىن راحت ده گچير اما اكثر تصادفلار و بدبختلىكلار يارىم كورلارين باشىندادير. گۆزلى يارىم كوردور؛ گۆزلى بير آز گۆرور، ياخىنى گۆرور آرالى دان گلن ماشىنى گۆرور. بونلار آسىب پذيردير بىز چون سنى و صنعتى جامعه آراسىندا قالمىشاق چوخ آسىب پذير اولموشاق. بودور كى بىزىم ملتىمىزه اله گتيردىكى انگ موهم زاد گوجلوق اقتصاددير. بىزىم اقتصادىمىز آسىب گۆرورموشدور. پهلوى حكومتىنده بىز قىشلاقلارىمىزى، يايلاقلارىمىزى و يئرلىرىمىزى منابع طبعى عنوانىندا و بير ده تاجىك كشاورزلىنه قوللوق ائتمك ايچىن آلمىشلار. بونلار بىزىم يئرلىرىمىز و وارىمىز ايدى اونا گۆره بىزىم وضعيتىمىز بئله اولموش. سىزى آذربايجانلىلار بىزدن انتظارىنگىز آز اولاسيدير، چون بىز از لحاظ اقتصادى چوخ گئرى قالمىشاق، پس بىزىم تلاشىمىز بودور از لحاظ اقتصادى و فرهنگى اؤزوموزو يوخارى قالدىراق اما گئج ترپنىشك ائله بو خاطره من قشقايدا فرهنگى ايشلره باشلايان اولين كيمسه ايمىشم. الحمدالله ايندى ثمره سىنى گۆرورم. دئيه بىلمرم مىنگلر اما ديه بىلمر يوزلر آدم بو يولو گئديرلر شايد بو يوزلر آدم آزيندان بئش آلتى يوز آدم اولار. هر يوز آدمىنگ ايكيكىسى يانى دئمك اولار بئش يوز آدمىدان اون نفر گئدير آذربايجان توركلرى، توركمين توركلرى، همدان توركلرى و... ايچىنه تحقيق انديرلر يانى قشقايدىلار ايندى آذربايجانلىلار گۆره، شايد دئيه بىلم آرتىق گۆيونلرى ايسيتير ايلرى گئده و او قسملرده تحقيق ائده و گئديرلر ده. آذربايجانىنگ كندلرینه اوبالارىنا شهرلرینه گئديب، گزيرلر من بو لحاظدان اوميدوارام و گله جگى اؤز نعيمىزه گۆرورم.

ائل بىلىمى: اوستاد من سىزىن سؤزلىرىنىز آراسىندا تاجىك آدينى ائشيدىرم. قاشقايدى توركلرى اسكىدن برى بىزىم فارس دىلى دئدىگىمىز توپلومو تاجىك آدلانديرلار. تاجىك آدى بىز آذربايجانلىلار چوخ اؤزگه و تانىنمىش گله بىلر. بو آدين كئچمىشى نه دير؟ قاشقايدىلار اولار ان ياخين توركلر اولاراق نيه تاجىك يا تات دئيرلر و نيه دانىشدىقلارى دىللىر نه تاجىكى آدلانديرلار؟

مردانى: تورك دىلىنده تات سؤزجوغو عىنى عجم دير عرب دىلىنده؛ عجم يانى عربى بىلمه ين و در حقيقت خوب دىل بىلمه ين بىرى، چون عرب دىلى تقريباً سخت دىلدير. مثلاً "ح" بىر جور تلفظ انديرلر يا "صاد" و "سين" و "ث" هر بىرىنى بىر جور تلفظ انديرلر اما اؤزلىرىمىز واريسىنى بىر جور سىلنديريرك. اداملار كى بو سىلرلى دوروست تشخيص

وئرميه و تلفظ انده بيلميه عجم دئييرلر ياني گونگدور و باشارا بيلمير كلمه يي دوروست تلفظ انده. بيزيم ديلميزده ده بير پارا سس لر وار "ؤ" تكين "گوز" و "اوز" üz " بولاري بير تاجيك باشارمير تلفظ انده، گوزو، گونو، اوزو... بو راحتليغا بير تاجيك دئيه بيلمز. اونا گوزه دئييريك تات. تات يعني عجم. ياني خوب ديل بيلمير. خوب ديل انگلامير. باشارا بيلمير كلمه يي دوروست ادا انده. ايندي تاجيك ايكي معني وئيرير. بير انگلامدا "جيك" تحقير ائتمك و كوچيك ائتمكدير، او بير انگلامدا "جيك" تحبيب و ايسته مكدير. بو اصلينده "تات جيك" دير ياني بير تات كي انگار ائله اوزوموزدندير، ايستمه ليدير ده در حقيقت. اما بعضى موقع تعصبونگ زياديندان دئييريك او تاجيك، تات جيكدير كي تحقير ائديريك بيله سيني. منيم اوشا قليغيمدا ياني تقريبن آلتيمش ايل ايلري هنج زامان من بو "فارس" يا "فارسي" كلمه لريني ائشيتمه ديم. هاممي دئييرلردى "توركنگ يا تاجيكنگ؟" يا "توركنگ يا تاتانگ؟" بيز بو فارسلار كي ايندي فارس اولوبلار قديمدن ايندي يه تات يا تاجيك بيله لرينه دئييرميشك و دئييرك. بوتون ملتيرنگ عكسینه كي بونلارا دئييرلر "فارس". توركمن لر و سيز آذربايجانليلاردا بونلارا دييرنگر فارس در حاليكه حقيقي فارس بيزك! بيز پارسك. پارس بيليرنگر كي "پارت" دير، پارتلار اشكانلى لارديرلار. اشكانلى لارينگ ديلي ساختار باخيشيندان بيتيشكن (التصاقى) دير. بو ديل ايراندا اولان تورك ديل لرinden ايميش. پس فارس بيزك و ايندي ده بيزلر ياشايدان بؤلگه نينگ آدى "فارس" دير. ايراندا هم تورك واريميز، هم تات اما بيز تاتلارى تاجيكستانلى بيليرك و بيله لرينه تاجيك دئييرك. بيز آتا بابالاريميزدان و آنالاريميزدان بئله اوزگنميشك. بيزيم كل خلقيميز بئله بيلير. من افغانلى كارگرلردن كي مصاحبه ائديرديم خبر آلديم دئديم سيز ايلرتر دئييردينگ بيز پارسك يا تاجيكك؟ دنديلر "والا ما قبلن خودمون ميگفتيم به خودمون تاجيك ولى نميدونم چي شد كه چند ساليه همه ميگن فارس يا پارس. همه ديگه تو افغانستان پارس ميگن در حاليكه در افغانستان هزاره و پشتون و اردو و اوزبك و تاجيك هست. ما پارس نداشتيم حالا تازگي ها تاجيك هاى ما را ميگن پارس! من كه نميدونم چرا؟!"

بو بير افغانلى ايشچى سينينگ منه دئديگي سؤزدور ايندي "تو خود حديث مفصل بخوان از اين مجمل."

ائل بيلمى: سيز جه قاشقايي دا نه گرگي لر (زمينه لر) آراشتيرما اوچون واردير؟
ياز يلمايش و تانينمايش نه لر واردير؟

مردانی: بېکر زادلار قاشقايی دا چوخ وار؛ گيليم لر، قالی لار، کندلر يميز، شهرلر يميز و داغلار يميز ين آدی، اينانچلار و مراملار يميز.

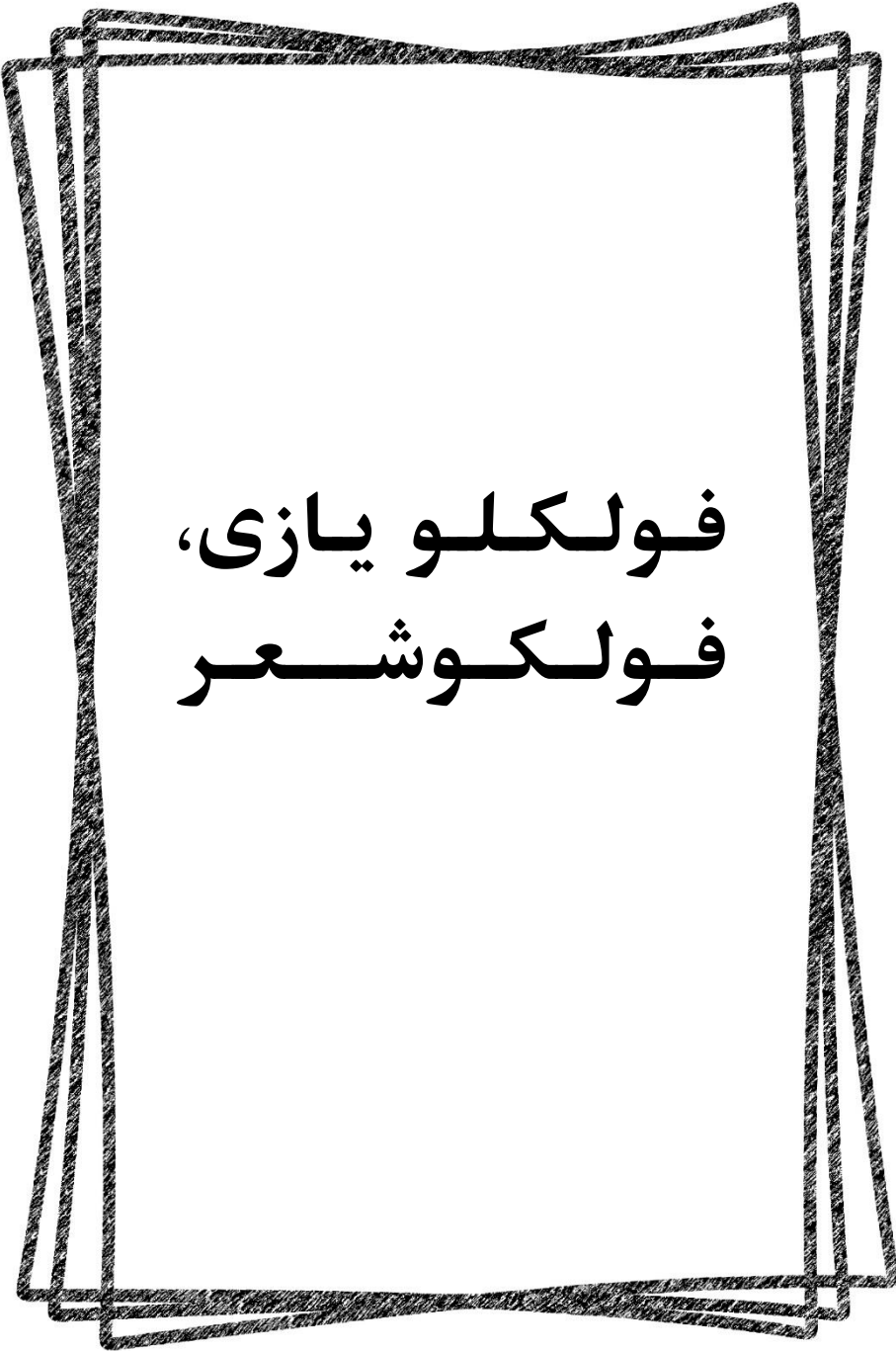
بیزيم بير گئيم وار يميز دير؛ چوققا (چوخ) دئيريك بيله سينه. اونونگ اوستوندن زئنهاره گئيلير بو در حقيقت همان زوناردير. بونو مسيحي لر باغلير ميش تا موسلمانلاردان آسيب گورمه يه لر. باج وئرير ميشلر عربله تا بوللاری اؤلدورمه يه لر. اونونگ ايچين زونار باغلير ميشلار. قاشقايی لار هنوز زونار باغليرلر يعنی بو بير نوع اينانچدير. بونونگ اوستونه تحقيق اولاسيدير. سياسي، فرهنگي، تاريخي، ديلچيليك، اسطوره ای باخيشلار يميز، داشلار و کتبه لر اوستونده اولان نقشلر و اولارين فلسفه سی، اعتقادات اوليه يميز بونلارين واری سيندا تحقيق زمينه سی وار. مثلن بيزده بير سؤز وار "گون چالان آدامينگ اوستونه نکبت ليک تۆکولور". يانی بو آدام ائله ياتميش کی گون چيخير و بونون اوستونه وورور بو آدام دا نکبت وار. گرک آدام ائله توراسی (دوراسی) کی گون چالاندا گونه باخا. يانی اولين تانری سينان ملاقات ائده. بو آداملارينگ اوليه اينانچلارينداندير و اوليه اعتقادلاردان قالان بير زاددير. گون چيخماميشدان توراسی گونه باخا تا گونو خوشلوعا گئچه. انسانينگ باخيشی گونه؛ بو اؤزو بير زمينه دير تحقيقه. تحقيق زمينه سی چوخ وار يميز دير اما متاسفانه محقق آزدير.

ائل بيلیمی: اوستاد سون سؤزونوز بو يرونوز؟

مردانی: جوانلار يميز ديليميز و فرهنگ يميز اوستونه آرتيق فعاليت ائده سی لر. گرک ائليميز ينگ ناآگاه خلقي اوستونه ايشله يه لر تا اولار اؤز اوشاقلاری ينان تاجيکی دانيشما يالار؛ تورکو دانيشلار. حتا قيز اوغللار باشاردیلار اؤز قوم و خويشلرينن توی ائده لر. اوغللار اؤز اوباسينينگ قيزيندان اؤز ائلينينگ قيزيندان ائولنه و تورک ديل لی قيز آلا کی بيزيم ديل يميز باقی قالا. من چوخو ديل اوستونه چاليشميشام منيم اعتقاديم بودور بيز گئيم يميزی تقريباً الدن وئر ميشک او قديمده اولان سنتلر، اويونلار و بير پارا حرکتلر آرادان گئدميشدير. قديم لر متل دئديک وار ایدی، افسانه دئديک وار ایدی، بونلار بوررو (کؤکن) بيزدن آرالانيب و الدن گئتميش؛ او کی الده قالميش ديل يميز دير. بيز تلاش ائدک ديل يميزی ساخلا ياق تا ديل يميز الدن گئتمه يه. منيم سفار يشيم بودور کی آنالار اوشاقلاری ينان تورکی دانيشلار اؤز ديل لرينی اوشاقلارينا گؤرسه ده لر و اؤر گدره لر. دئمييه لر اوشاقلار مدرسه يه گئدنده تاجيکی بيلمير. اوشاقلار تلویزيوندان تاجيکی یی اؤر گنير يانی ائله اوشاقلانغان هم تاجيکی بيلير هم تورکو. احتياج دگيل سن بونونان تاجيکی

دانشانگ. بو اؤزو تاجیکی یی اؤرگنیر. تورک دیلینده اولان اوشاق برنامهلرینی ده اوشاقلارا گؤرسه دینگز. پس اوشاقلیغدان کی اوشاقلاریمیز تاجیکی یی تلویزیوندان اؤرگنیر تورکویو ده قیراغیندا اؤرگنه سی لر. آنا دیل لری یین دانیشسینلار اوندان سورا آیری تورکولری ده بیلسینلر. بیر آدام کی اوشاغلیقدا ایکی اوچ دیل اؤرگنه بونونگ استعدادی آچیلیر، بونونگ بیینی بیر یئرده ایشله میر؛ ایکی اوچ یئرده ایش گؤرور. بو اوشاق مدرسه دن ایلری ایکی اوچ دیل اؤرگنیر، باشاریر گلجکده آرتیق دیل لر ده اؤرگنه. انگلیسی، فرانسه، عرب،... دیل لرینی راحتلیغا اؤرگنر. آما فرض اند بیر آدام ایگیرمی یاشیندا ایستییه گنده آلمان اؤرگنه چوخ سختدیر بیله سینه. پس اوشاقلیغدان اوشاغا اؤرگده سی ینگ و یول گؤرسه ده سی ینگ. بیز قدیم دیردیک "ترکه تر کرز."

ترکه تر اولاندا بونو هر شیکله چیخارتماق اولار، اگریسینی دوز ائده بیلیرنگ. اوشاق دا ترکه دیر. واری شیکله اولور چیخاردانگ بیله سین. بو منیم آخیر کی سؤزومدور تا اورانچز کی باشاریرنگیز اؤز اوشاغینگیزینان تورکو دانیشینگ تا تورکویو خوب اؤرگنه لر. فارس یی اؤزلری اؤرگنیرلر؛ هنج احتیاج دگیل سن اونونگونان تاجیکی دانشانگ تا تاجیکی اؤرگنه، او سندن یی تاجیکی یی بیلیر، واری زادی تلویزیوندان اؤرگنیر. ای کاش بیزیم ده تلویزیون واریمیز ایدی کی اوشاقلاریمیز اؤز دیلیمیزی راحتتر اؤرگنه و قشنگتر گپ چالا. من اومید و ارام اینشالاه گلن ایل لر هامی آنالاریمیز اوشاقلاری اینان تورکو دانشا تا بیزیم دیلیمیز دیرری قالا ائله اوجور کی بیزیم آنالاریمیز و بابالاریمیز بو دیلی بیزه سووقات و ثرمیشلر بیز ده اوشاقلاریمیزا هدیه اندک و اوشاقلاریمیز دا گلن سویلاریمیزا وئره لر. اینشالله گلجکده بیزیم وضعیمیز یی اولار. سیزده موفق اولانگیز. بیزه وقت آبیردیغینیز اوچون چوخ ساغ اولون اوستاد.

فولكلو یازی، فولکوشعر

شاهباز كامران سلىمى

قايناق: شاه حسين باباخانى (۶۹ ياشىنگدا، ئيمور طايافاسى، كورانلى تيرهسى)

ئىل سحرى گاهدان كوهمره داغىندان كۆچموشىدو كى گون اورتا چاغى قونا قره قاج چمىنه. قره چادىرلارنىڭ پاياسى چكىلدى، دوهلر يوكلىدى ۱ ھىرلر گىتتىدى آتارلر اۋستونە. ئىل ھىيت و شوکوبىنان يولا دوشىدو، نىچە بۆلۈك اوبا قارىشىدى بىر- بىرە، گىللەلارنىڭ ۲ جىنگىراغى گارام گارامى نىچە آغاج يول گىتتىدى، ئىل گىتتىگى يىردە ھەر كىم اۋز ايشىنە مشغول ايدى، بىرى كۆپگىنى چاغىرىدى، بىرى كۆرپە سوروردو، بىر داھاسى اششىگى نىڭ اگىلمىش يۈكۈنۈ دوز ائىدىرى.

خولاسا، ھەر كىم اۋز ايشىنى ياخچى لىگا گۆرۈردو... ئىلە بو شوللوقدا شاھباز بىلدى كى آلاباش اوبادان آيرى دوشوب. ھەرنە ايلرى گىتتى، ھەرنە گىرى گىلدى و آلاباش... آلاباش... ائتتى، آلاباش بولونمادى، آلا باش ئىلاق- قىشلاق و يول- يولدا بو اۋىنگ گۆزلىچىسى ۳ ايدى، تە آلاباش واريدى ھىچ وخت جانناوار و اوغورو بو اوبايا ياخىن اولا بىلمىدى، شاھباز بىلىردى كى آلاباشدان سورا دووار ساخلاپاماز. آلاباش شاھباز ايچى ئىلە عزىزدى كى اولموش اولسايدى آغزىنىڭ تىككەسىنى دە قوپوردو آلاباشا.

آتابىگ، شاھبازنىڭ آتاسى، آتلى چاپدى گىتتى ايلرى گىتتىن اوبايا سارى گۆرە آلاباش ھانى اوبايا قوشولوب، قىرخ اللى اوبا ايدى و او دووار، گىللە و دۈنەنىڭ ايچىندە آلاباشى بولماق چوخ چتىن ايش ايدى، آتابىگ ھەرنە او يان بو يانا چاپدى آلاباشى گۆرمەدى، دۇندو گىرى، شاھبازا سۇيلىدى:

دۈەلرى ئىلە بو تىك آغاج دىيىنە آچ، تە من گىتتىم يوردا آلاباش قولونچونا.

آتابىگ گىتتى و تە پسىنە ۴ چز ۵ بىلەسىندىن ھىچ خبر اولمادى. آتابىگ وختى گىلدى كى داھا قىرقلوق دوشموشىدو، آلاباش دا بولونمامىشىدى، آتابىگ اوبادان گىرى قالمىشىدى، گىتتە

۴- پسىن: آخشام

۵- پسىنە چز: آخشاما كىمى، آخشاما قدر

۱- ھىر: يېھ

۲- گىللە: سورو

۳- گۆدۈگچو

دہ دوشموشدو۔ مجبور اولدولار کی او گئجه اؤزلری تک ائله اوردا قالارلار، آتابگ بیر چوخ بیلن کئهره^۱ آدمدی، آخشام اولاندا دووارینگ (داوارینگ) قاشینی^۲ وئردی بیر پهللی یه^۳ و یئر سالدی یاتدی قاشینگ باشینا۔ آتابگ یئنگی یوخویا دوشموشدو، هلز گؤزو قیزمامیش گوردو اینگار بیر سس گلیر۔ جاجیم بالینی یوواش آتدی اوخاری، گؤزونونگ کونجوپان باخدی ته بیر سیبیلی یوغون، آلا چوماقلی سیبیلینی تولویوب توروب باشی اوجونا، بیررسی ده قویونونگ بیر آبادینی سوررودور کی آپارا۔ اوغورولار، اوچ نفر ایدی، بیرى تورموشدو پس برگ (پوسو)، بیرى پیش برگ ایدی کی قویونو چیخاردیردی، بیرى ده آتابگی گؤزلوردو۔ اوغورولار گؤرموشدولر کی بو بیر تک اولی دیر، ایسته میسیدیلر کی بیله سینی چاپارلار۔ آتابگینگ مالینی گؤزو دمینده آپاریردیلا و هئچنه ده الیندن گلمیردی، شاهباز دا چادیر ایچینده یوخو ایدی، هئچنه دن خبر یوخویدو، بیر فیکر ووردو آتابگ باشینا، بنا ائتدی یوخودا سایاخلاماغا، یانی یوخو ایچینده دانیشماغا، اؤزونو ووردو یوخویا و یوواش۔ یوواش بنا ائتدی زم۔ زم ائدمگه، یانی یوخو ایچینده یئرلیر:

هییییییی... بؤیوگ اولایدیم... آرواد اولایدیم... اوغولوم اولایدی۔

ائله بئله کی زم۔ زم ائدیردی آز۔ آز سسینی اوجالیدیردی۔ آلاچوماغلی ال آیاغی داغیلیمیشدی، بیلیردی نیجه ائده، نه تورا بیلیردی، نه ده قاچا بیلیردی۔ آتابگ گئنه سسلندی:

هییییی... بؤیوگ اولایدیم... آرواد اولایدیم... اوغولوم اولایدی... آدینی قویایدیم شاهباز... شاهباز... شاهباز...، چاگیرایدیم، شاهباز... شاهباز... شاهباز...از...

کی شاهباز او باندی،
ال ائتدی پررانا و
اوغورولاری وئردی
گولله نینگ دمینه، بیر
نئچه گولله
اوغورولارینگ باشی
اؤستوندن آتدی کی
اوغورولار آیاق قویدو
قاجماغا۔

^۱ کئهره: بیلجی

^۲ داورالارین ساخلا تیا جافی آچیق یئر، اراخ

^۳ پهللی: قیراق، فا: پهللو

بیزیم کند عیسی دوغانلی

دوغانلی لار کندی "سرب آز"دا، ائو آغارتماق سرباز کندی، دینه داغی نینگ دوغو اتتگینده، ایندیکى اصفهانینان کهگیلویه بوگنراحمد اوستانلارینینگ اورتا سینیریندا، "پادینا" آدینداکی بیر بؤلگهده یئر آلمیشدیر.

"پادینا" بؤلگهسى اللى آلتیمیش کنددن اولوشان بیر برکتلى بؤلگه‌دیر. بو کندلرینگ چوخونلوغو تورک‌لرینگ یوردودور. اما چوخ اوزولرک گنچن اون ایل‌لرده تاجیکلار "اصلاحات اراضی" اونلار باغیشلايان گوجون، تورک‌لری سیخینتی‌یا قویوب، بیر چوخ کندی اله گنچیردیلر.

"اصلاحات اراضی" تینگ ائو ییخان تگرلری دؤنمگه باشلايان چاغ، بو آلتیمیشا یاخین کندینگ بیر پاراسی "رعیت"لر قاباغیندا دیرندیلر. یانی قومادیلار تورپاق لاری تات الینه دوشه. بیرى ده تام آدینا دیرترک "سرب" دوروب تورپاغینی ساوونان "سرب آز" کندی اولدو. (سرب: اوتوزمایان / برک/سرت/سرب/دیک دوران).

منیم اوشاقلیغیم بو کنده گنچدی. دیرریلیگیمینگ انگ چیلخا، انگ آرام گونلریندن بیر چوخو "سرباز" کندینگ باغلاریندا اویونایراق گنچدی. بوتون کنتلی لر تکین، منیم ده چوخلوجا جانا سینر آنی لاریم کندیمده گنچدی.

بایرام گونلری یاخینلاشاندا منیم اورگیمده بیر گیزلین توی قوپوب دومبولوسو (ناغاراسی) چالماغا باشلایدردی. قیشینگ شاختا گونلری یوواش - یوواش سیویشیب گنچدردی، اونلارینگ یئرینه ده چامیرلی سرین گون لر قوناردی.

بایرامدان گئری، اولره بیر جوشقو دوشردی! "أو آغارتماق" جوشقوسو.

کندیمیزینگ قایبرسانلیغینگ بویونونداکی یاماج بوتون دوغانلی لارینگ "آغ تورپاغ" قایناقلاری ایدی. ائو آغارتماق خاتین لارینگ ایشی ایدی. اوشاقلارینگ چامیر - چامیر اویونماقلارینی یاردیم سایساگ، اونلار دا بو ایشینگ ایچینده واریدیلار!!

من دە اۋزومو آنامىنگ ايمه جى سى^۱ ساييرديم!

آنم ائوى، اوتاق - اوتاق آغارتماغا باشلايىردى. ايلك آتدیم اوتاغى بوشالدى، بوتون ديوارلار يىنىنگ توز - تورپاغىنى يا چاتىداكى شىئتان تورلارنى (ھۇرۇمچك چادىرلارنى) اوزون ساپلى بىر سوپورگە يىن سىلمگ ايدى. (ئويمىز ۶۰ ايل بوندان گئرى خىشت يىن دوزلىمىش بىر كوھنا ئويىدى. چاتىسى دار - تخته ايدى. يانى قالين دارلارنى ايككى قارىش آرايىنان دىك ديوارلار يىنگ اوستونە آتيب، آرالارنى تخته لرىنن اۋرتموشودولر. بوتون كند ئولرى كىمين).

سونرا بىر گونونگ سرىنگىندە (سحر چاغى) آنم ايشىنە اوغرايان ياراقلارنى ئويمىز يىنگ ياپىشىغىنداكى كوھنا اوتاقدان گۇتورردى. (بو اوتاق ايندى تورپاغىنان بىر اولموش اولسا دا منىم ايچ بىليگىمدە (دھنىمدە) ھنيز گىزىملى اووسونلو بىر جانلى ياراتىق اولراق تام گوجويونن ياشاماقدادىر! ايچى ياراقدان دولو ايلانلى، سىچانلى بىر قارائلىق اوتاق. بو اوتاغىنگ چاتىسى دۇرد ارشىن اولسايدى دا، منە تانرىنىنگ بويوندا بىر چاتى گليردى! ايچىندە كى خىششىلىتى سىسلىرى، اورالاردا كسىن بىر جانلى نىنگ اولدوغونو ايشاراتلايىردى! بىر ياندان دا يوزلرچە گىزىملى (مرموز) ياراغىنگ منى چاغىرىب "گل - گل!" دندىكلرىنىنگ قارشىسىنا تورماق اولموردور!)

بو گون منىم توى گونلرىمدن بىر سىسى ايدى! آنامىنگ تومانى نىنگ اتتىگىنە ياپىشىب، اۋزومو اونا سىخىشتىرراق بو قوتلو اوتاغا آياق باسارديم!

اۋزولر ك بو گىزىملى يولچولوق چوخ اوزونا چىكمزدى! آنام بىر قازما، بىر بئل، بىر خالىبىر (الك)، بىر دنە دە دول (دولچا) گۇتوروب چىخاردى. من دە قولونجوچا (دالى سىرا) آرخايا باخا- باخا، گۇزلىرىمدە كى سوسوزلۇغونان اوراداكى گىزىملى ياراقلارنى سومورە- سومورە چىخاردىم.

الگىنن دولچايى من گۇتورردىم. قازمايىن بئلى آنم. باجى لارىم دا بو ايشىنگ قوپماز بۇلوملرىند بىر پارچايدىلار! اولار دا يولوموزونگ اوستوندە اولان مازارسانلىغا (قابىرسانلىغا) سارى گلردىلر.

تورپاق چوخ يوموشاغىدى. اولدوقچا دا آغ بىر تورپاغىدى. آزاراق قازمايىن، آرتىق بئلىنن ياماجىنگ انگ آغ بۇلوموندىن تورپاقلارنى قازىب سونرا الەيردىك. (من دە الەمگە چالىشارديم!!). النمىش تورپاق اوچ- دۇرد باتمانا ياخىن اولاندا داھا آنم بو ايشى بسىردى. (من دويمامىش اولسايدىم!!) سونرا بو تورپاغى داشىيا بىلدىگى چە (بىر باتمانا ياخىن)

^۱ - ايمه جى: امكچى، ياردىمچى، پولسوز ياردىم ائىن بىرىنە دئىيلر.

دولچاپا دولدوراردی. بیز اوشاقلار دا بو داشیمادا اونا کؤمک اندردیک. اوتاغینگ اورتاسیندا قالانمیش تورپاغینگ یانینا بیر بؤیوک قاب سو، بیر ده بوش لگن قویاردی. (منیم انگ سئودینگیم بؤلوم یولدایدی!)

سویونان تورپاق لگنینگ ایچینده قاریشاندا، یاش تورپاق ایگسی (قوخوسو) منیم بوتون جانیمی بوروندوردی! دلی اولاردیم! الله ایندیسسی ده دلیسییم! آنامینگ آغ چامیرا بورونموش بیر چکلری، تانرینینگ بیر چگی دگیلیدی ده مننه ایدی؟ او شوورولایان آغ چامیر گچن ایلینگ کوهنا چامیری ینان بولوشاندا، منیم قولاقلاریم قورد قولاغی تکیین ایتیلردی!

تانریم! بو سس داها نه اولاییلردی؟

یانی بیلدیرینگ تورپاغی بو ایلینگ تورپاغینی اؤپور؟

یوخسا بیر گیزلی سؤز اونلارینگ آراسیندا وار دا منیم خاباریم یوخ؟

قولاغیمی دیوارا دایایاردیم بکه او گیزلی جیززیلتی سسیندن آزیندان بیر سؤز جوک آنگلایا بیلیم!

(هئچ چاغ آنگلایامادیم! بکه ده قولاغیم یئترینجه قورد قولاغینا بنگیزه مه بیردی! آنام اوشاقلیقدا منیم هئلینچاغیما (نننی/بئشیک) قورد الی آسمیشیدی، بئلک باغیمینگ آراسینا دا قورد توککو هؤرموشودو! یانی منی قوردا بنگیزتمک ایچین بوتون الیندن گلن ایشلری گؤرموشودو! تک گیرینه گلمه ین زاد قورد جیگری ایمیش! منه قورد جیگری یئدیرته مه میس! بیلیمیرم ایندی یئسم، او گیزملی سسلری داها دوررو ائشیده بیلرم یا یوو؟!)

سوواق چوخ دوررو اولدوغونا گؤره بو ایشی آرتیق بویاماغا اوخشادا بیلریک. بوتون دیوارلاری یوموشاق بیر پارچایان سووایاردی آنام. بیر اوتاغینگ ایشی چوخ اولسا اوچ سایات چکردی. بیر گون ده قورراماغینی گؤزله یردیک. سونرا آنام اوتاغی سوپوروب بوتون دوشه نک لری ینگ باشدان دؤشه یردی.

ایندی داها بیزیم بیر یئنگی او واریمیزیدی! قابیرسانلیغینگ بویونونداکی یاماجدان گلن سونرا گیزملی اوتاغینگ ایچینده کی ایلانلی الکدن گئچیب الن، کندینک اورتاسینداکی بولاغینگ دوررو سرین سویویونان قاریشان، آنامینگ تانریسال بیر چکلرینه ایلان لگین^۱ دولاشاندان سونرا، گئچن ایلینگ سوواغی اینان اؤپوشوب، گؤروشوب گیزلیجه سینه دانیشان، آغ تورپاغینان بویانمیش بیر اوتاق!

(گرچکدن نییه داها او گون لر قاییتمیرلار؟)

^۱ - لگین: تکیین، کیمین، کیمی

اولدوز زهره فارسیمدان

بر اساس خاطرات پدرم ولی الله فارسیمدان
ولی الله فارسیمدان: (۵۵ یاشیندا، فارسیمادان طایفاسی، اولاد تیرهسی)

چیزی از طلوع خورشید نگذشته بود که صدای درهم آمیخته کرکیت و آواز زیبای زیباترین دختر روستا همه مردم را سر شوق آورده بود. صدای آوازش دل نشین بود مانند تپش قلب نوزاد و یا صدای آب.

وادی محنتده من اولدوم مجنون

کیمه دئیم بو دیوانا دردیمی

یارونگ (یارین) هجرانیندان باغروم (باغریم) اولدو خون

دئمگ اولماز هر نادانا دردیمی

او بولبول که آیری دیشدی گیلیندن (دوشدو گولوندن)

داییم ناله چکر هجران الیندن

بادی صبا زندانی لر دیلیندن

بیر بیان ائد گلستانا دردیمی.

طاقتیم کسبلیب آرامیم یوخدور

خوش گینیم گئچیب دور (گونوم کئچیب دیر)، همدیم یوخدور

من کی سر سئزئمه (سؤزومه) محرمیم یوخدور

قوی بیلمه سون هئچ بیگانا دردیمی.

بولبول شوقی گیل باغوندان تیکنمز (گول باغیندان توکنمز)
عشقی شوری دماغیندان تیکنمز
مأذون سئزی دئمگینان تیکنمز (سؤزو دئمگینن توکنمز)
گورگ یازام داستانا دردیمی

اولدوز زیبا بود مانند اسمش. مثل سایر دختران ایل زیبا، مغرور و سرکش. صورتش مانند ستاره‌ها می‌درخشید، در چشمان همچون جنگلش همیشه برق شیطنت دخترانه‌اش نمایان بود، قد و قامت بلند و کشیده‌اش که از مادرش به ارث برده بود و زیباتر از همه این‌ها، خرمن موهای همچون شیش بود. زیبایی اولدوز ترکیبی از چهره مادر و پدرش بود. همه می‌دانستند این صدا از خانه اولدوز است، مگر کسی بود که صدای اولدوز را نشناسد؟! اولدوز جوان بود و چابک، هنر داشت، مهربان بود و خندان هیچ‌وقت از چیزی گلایه نمی‌کرد، با پیرها که صحبت می‌کرد. انگار یک زن ۷۰ ساله بود و با بچه‌ها هم یک دختر بچه ۶ ساله می‌شد... اسب‌سواری و تیراندازی در ایل رسم بود اما اولدوز از رسم گذرانده بود هیچ‌کس حریفش نمی‌شد.

پسران روستا همه خاطرخواه اولدوز بودند کسی که هنر داشت، زیبا و مهربان و خندان بود. پدرش را خیلی وقت پیش از دست داده بود؛ مادرش از او مراقبت می‌کرد. دو برادر و خواهرش هم ازدواج کرده بودند. اولدوز نورچشمی خانواده و حتی مردم روستا بود. همه دوستش داشتند، اولدوز یک ستاره بود بین آن‌ها.

پسران روستا همه خاطرخواه اولدوز بودند و مادرانشان را برای خواستگاری از این آهوی چموش می‌فرستادند اما هر بار سرخورده بازمی‌گشتند. دختر زیبای ایل آن ستاره درخشان، هرگز روی خوش‌نشان نمی‌داد. مادرش دستی پیش نهاد:

- دختر باید شوهر کند و پی بختش برود...

اما گوش اولدوز بدهکار این حرف‌ها نبود او زندگی‌اش را همین‌گونه که بود دوست داشت. خواهر و برادرانش زندگی متأهلی خوبی داشتند اما اولدوز دلش به دار گلیم خوش بود. اولدوز مابین آنچه خانواده‌اش می‌خواستند و آنچه خودش می‌خواست گیر کرده بود اما مقاوم بود تا خواسته خودش را برگزیند و برگزید.

روزها و مهر و مومها می‌گذشت اما اولدوز تن به ازدواج نداد و کم‌کم آتش خشم برادرانش برافروخته شد و فشار برای ازدواج اولدوز بالاگرفته شد اما اولدوز با سکوت نارضایتی‌اش را اعلام می‌کرد... هیچ‌چیز نگفت اما دیگر آواز نمی‌خواند، حتی گلیم‌بافی هم خوشحالش نمی‌کرد...

ترک کردن مادرش و آن خانه و تمام شیطنت‌های دخترانه‌اش برایش دشوار بود. روزهایش هم‌رنگ شب‌هایش می‌گذشت دل‌مردگی در نگاهش موج می‌زد اما همپا نداشت... خبر مرگ مهتاب همه‌جای روستا پخش‌شده بود مهتاب از آن زن‌های زیبا و دردکشیده ایل بود. اولدوز می‌دانست که مهتاب باردار است و منتظر بود خبر تولد فرزندش را بشنود نه خبر مرگ مهتاب را.

مهتاب سر را رفته بود مادرش می‌گفت:

- "آل" او را برده است.

رعشه‌ای بر تن اولدوز افتاد و با خود اندیشید هرگز ازدواج نمی‌کنم حتی اگر بمیرم، آل مرا خواهد برد.

دو سال از مرگ مهتاب می‌گذشت و اولدوز شنیده بود که کودکش را مادر مهتاب بزرگ می‌کند و شوهر مهتاب که داوود نام داشت به دنبال دختری برای ازدواج است. اولدوز اندیشید خوب است کودک مهتاب بی‌مادر نمی‌ماند اما دلش برای مهتاب سوخت.

پای گلیم نشسته بود و زیر لب آواز می‌خواند و به گذشته شیرینش می‌اندیشید. به سرش زد و کمی اسب‌سواری کند در همین فکرها بود که در با صدای بدی باز شد. اولدوز از ترس هین بلندی کشید و دستش را روی قفسه سینه‌اش گذاشت. از جا برخاست برادرش محسن آمده بود. اولدوز سلام کرد اما جوابی نگرفت. محسن بدون آنکه به اولدوز نگاه کند گفت:

- قوت را به داوود داده‌ام.

بعد از پایان جمله‌اش بدون آنکه منتظر جواب بماند در را در هم کوفت و رفت و در حیات با صدای بلند طوری که اولدوز بشنود خطاب به مادرش گفت:

- دخترت را نصیحت‌کن.

اولدوز مات و مبهوت به‌جای خالی برادرش خیره شده بود مادرش دوان‌دوان به اتاق آمد و گفت:

- چه شده؟

- هیچ

و بی‌صدا پشت‌دار نشست و با هر گره که به دار می‌زد دلش تنگ‌تر می‌شد نفسش نامنظم شده بود. باورش نمی‌شد محسن با او چنین کرده باشد. برادرش به او اسب‌سواری و تیراندازی را آموخته بود و حالا چنین بی‌رحمانه او را قول‌نامه کرده بود. اولدوز ناامید خودش را دلداری می‌داد: حتماً تا صبح فراموش می‌کند مگر می‌شود من را به‌زور شوهر دهد؟

و پیشانی‌اش را به دار تکیه داد و گفت: زنش نمی‌شوم خودم را می‌کشم...
کرکیت را محکم به دار می‌کوفت چشمانش از اشک پر شده بود. لبانش را می‌گزدید تا اشکش جاری نشود اما فایده‌ای نداشت کرکیت را با حرص زمین زد و های‌های گریست.
نصیحت‌های مادرش کارساز نبود. کلامی نمی‌گفت تنها سکوت کرده بود انگار با خودش عهد بسته بود حرفی نزند و بگذارد درونش آتش بگیرد اما کسی از حالش خبردار نشود.
دیگر از خانه اولدوز صدای کرکیت و آواز به گوش نمی‌رسید، کسی اولدوز را نمی‌دید با همه قهر بود حتی با خودش.

برادرانش هرروز می‌آمدند هشدارهایشان را می‌دادند و می‌رفتند. مادرش از خوبی‌های داوود می‌گفت اما اولدوز نمی‌شنید.

فقط دلش به حال کودک مهتاب می‌سوخت. اما نمی‌توانست خودش را قربانی کند.
زمزمه‌های ازدواج اولدوز و داوود همه‌جای ده پیچیده بود این موضوع نه‌تنها اولدوز بلکه محمد همبازی و عاشق پنهان اولدوز را هم شکنجه می‌کرد.
محمد می‌ترسید از عشقش به اولدوز حرفی بزند نمی‌خواست اولدوز از او هم فرار کند دوست داشت هنوز هم کنار یکدیگر اسب‌سواری کنند.

در دلش به داوود لعنت فرستاد و آرزو کرد کاش به‌جای مهتاب داوود مرده بود.
هوای سرد زمستانی حال اولدوز را بدتر می‌کرد گرفته‌تر و غمگین‌تر شده بود، مادر اولدوز نگران به دختر زیبایش خیره شده بود. اولدوز زانو بغل و با ذهنی درگیر دستش را روی گل‌های قالی می‌چرخاند و زیر لب چیز می‌گفت. مادرش متوجه تکان خوردن لبه‌های اولدوز می‌شد اما چیزی نمی‌فهمید اما می‌دانست اولدوز ناراضی و غمگین است.
دلش همان دختر شاد و شیطان را می‌خواست همان‌که آوازه زیبایی چهره و صدایش تا روستاهای اطراف هم رسیده بود. آرام کنار دخترش خزید و گفت: اگر با یکی از خواستگاران ازدواج کرده بودی الآن مجبور به ازدواج با داوود نبود. اولدوز نگاه بی‌رمقی به مادرش انداخت و بی‌هیچ حرفی به طرف اتاق رفت.

چند لحظه بعد صدای کرکیت همه جا را فراگرفت. و هق هق اولدوز میان صدای کرکیت گم شد.

صدای زمزمه های چند نفر می آمد؛ نالید حتماً درباره من حرف می زنند. چند لحظه بعد در اتاق باز شد اولدوز با حرص نخ ها را رد می داد و کرکیت را محکم می کوبید روی بافت ها. حتی نگاه نکرد ببیند چه کسی وارد اتاق شده فقط صدای مادرش را شنید که با نگرانی گفت:

- اولدوز دخترم، مادر و خواهر داوود آمده اند.

کرکیت در دستان اولدوز خشکید بلند شد لباسش را تکاند و به طرف اتاق مهمان رفت و بدون سلام رو به دو زن گفت:

- نه، جوابم نه است؛ ازدواج نمی کنم.

اولین بار بود تا این حد سرکش شده بود.

مادر داوود غرید:

- ما را مسخره کرده اید؟

خواهرش بلند شد و گفت:

- مادر این پیر دختر را نمی گیریم برای برادرم.

و غرولندکنان از خانه خارج شدند. و پشت سر آنها محسن به طرف اولدوز حمله برد. اولدوز نفهمیده بود که محسن آنجاست. محسن گیسوان همچون آبشار اولدوز را دوردستش پیچاند و کشان کشان به سمت اتاق برد، مادر اولدوز هرچه داد زد و گریه کرد از پس محسن برنیامد. اولدوز اما صدایش درنیامد، نه جیغ زد، نه نالید و نه حتی گریه کرد.

فقط اندیشید کاش به جای مهتاب من مرده بودم.

محسن که خسته شد دست از کتک زدن خواهر نحیفش برداشت و از اتاق خارج شد:

- یا داوود یا قبرستان.

مادرش گریان به سمت دخترش رفت و در آغوشش گرفت و بر بخت بد دختر زیبایش گریست. اولدوز یخ زده به قالی چشم دوخته بود تمام تنش سیاه شده بود اما قلب و ذهنش بیشتر به درد آمده بود.

داوود یا مرگ؟ بی شک مرگ را انتخاب می کرد.

محمد صدای جیغ مادر اولدوز را شنیده بود و می دانست اوضاع از چه قرار است دلش می خواست برود و اولدوزش را بردارد و برای همیشه از آنجا برود با خود گفت:

- فردا به مادرم می گویم تو را برایم خواستگاری کند.

اولدوز کنار دار گلیمش دراز کشیده بود خوابش نمی‌برد. برف هم شروع به باریدن کرده بود. با خودش درگیر بود خب چه می‌شود، اگر دختری ازدواج نکند چه می‌شود؟ اگر مرد بیوه‌ای دوباره ازدواج نکند...

دلش به درد آمده بود دلش برای خودش می‌سوخت، دلش هزار تیکه شده بود... تا صبح خوابیده بود می‌دانست دست از سرش بر نمی‌دارند، می‌دانست هیچ‌کس به نظرش اهمیتی نمی‌دهد. تصمیمش را گرفته بود؛ ازدواج نمی‌کند.

به حمام رفت به تصویر خودش در آینه نگاه کرد دختری را که در آینه می‌دید بسیار شکسته‌تر و غمگین‌تر از اولدوز همیشگی بود.

به چشمان کبود شده‌اش و لبش شکاف خورده‌اش نگاه کرد. قیچی را برداشت و غمگین به موهایش نگاه کرد و مشت-مشت موهایش را قیچی کرد و زیر پاهایش ریخت. دیگر دلیلی برای نگه‌داشتن موهایش نداشت. از آن خرمن مو تنها مشت‌های نامنظم مانده بود آب را روی تن زخمی و کبودش ریخت تمام تنش تیر می‌کشید و می‌سوخت اما اولدوز دیگر درد را نمی‌فهمید.

تنش را شست و بیرون آمد. مادرش رفته بود که جواب مثبت دخترش را به محسن بدهد. اولدوز در دلش خندید:

- عروس خاک

به سمت انبار رفت، چند وقت پیش برادرانش برای باغ مقداری سم خریده بودند دنبال آن‌ها گشت و بعد از پیدا کردنشان دریکی از بطری‌ها را باز کرد و سر کشید.

دلش خون شده بود از این همه ظلم. دلش می‌خواست گریه کند اما بغضش شکسته نمی‌شد. به اتاقش پناه برد و پنجره را باز کرد سوز سرما درون اتاق خزید. پشت‌دار گلیمش نشست و چند گره بر گلیم نیمه‌کاره‌اش زد. دلش می‌خواست گلیم را تمام کند.

صدای مادرش می‌آمد که اولدوز را صدا می‌زد اما اولدوز توان حرف زدن را نداشت چشمانش تار می‌دید. مادرش پا درون اتاق گذاشت که اولدوز بی‌رمق روی زمین افتاد یک لحظه چهره مهتاب و داوود جلوی چشمش آمد مهتاب کاش نمرده بودی، ببین با من چه کردند. زن جیغ‌وداد کرد تمام همسایه‌ها ریختند دور اولدوز. می‌گفتند:

- شیر به خوردش بدهید.

بهنام را فرستادند که شیر بیاورد بهنام تنها هشت سال داشت و در برف گیر کرده بود به زحمت به خانه‌شان رسید و تنگی پر از شیر کرد اما تا رسیدن بهنام، اولدوز جان‌ش را باخته بود.

اولدوز چشمانش را بست، برف می‌بارید ولی اولدوز سردش نبود، دیگر درد را احساس نمی‌کرد، تنش زخمی اما روحش پاک و آزاد ماند، اولدوز ستاره زیبا خاموش شد... صدای مادر اولدوز که از درد فرزند دستینه‌اید:

لایلای لایلای لایلای لایلای
نازیم لایلای لایلای لایلای
عزیز قیزیم بالام لایلای
سنه قوربان لایلای لایلای
نازیم لایلای لایلای لایلای
گنیزیم (گؤزوم) لایلای لایلای لایلای
لایلای لایلای لایلای لایلای
نازیم لایلای لایلای لایلای
بالام لایلای لایلای لایلای

تن ظریف و بی‌جان اولدوز را زیر درختی نهادند زن‌ها دور پیکر اولدوز جمع شده بودند داوود هم سررسید سیگاری آتش زد و به دیوار تکیه زد.
محمد با زانو به زمین نشست و آرام گفت:
- اولدوز عروس زیبایم.

اجازه خاک‌سپاری نداشتند باید پزشکی قانونی می‌آمد، برف روستا را صعب‌العبور کرده بود اولدوز زیبا یک هفته زیر برف ماند هر شب محمد و محسن نگهبانی پیکر بیجان اولدوز را می‌دادند.

محمد آتشی روشن کرد و با اندوهی که در صدایش موج می‌زد نالید:
دوستش داشتم از کودکی دوستش داشتم... اما نمی‌خواستم پژمرده شود، عادت داشتم به صدای آواز سحرگاهی‌اش...

قطره‌های اشک از چشمان محمد سرازیر شد و بغض راه گلویش را بست.
اولدوز زیبا را در گلیم نیمه‌کاره‌اش پیچاندند و به خاک سپردند. محمد غمگین به خروار خاک نگاه کرد و کیفش را روی شانه‌اش جابجا کرد و در دل گفت: طاقت جای خالی‌ات را ندارم می‌روم تا خفه نشوم.
یک ماه بعد صدای هلهله از خانه داوود به گوش می‌رسید.

آنامینگ ساری تئل لری

سیما ملک پور

بو خاطیره آنام شریعت خانیم زالی پورون سؤیله دیکلری اساسیندا یازیلیمیشدیر.
شریعت زالی پور: (۵۵ یاشار، فارسیمادان (ائیمور) طایفاسی، کلبعلی تیره سیندن)

یاز ایدی، اوبالیق ائائی ایگله مش (یوکلهمیش)، یئیلغا (یاپلاغا) ساری کنچیردی (کؤچوردو). یول ایسینده (اوستونده) "دوزلو یورت" آدیندا بیر یولاق وار ایدی. اوبا کیشی لری دوز گتیرمگ ایچین داغا گئدیرلردی و اونونوگ قوررودماگی ایچین، بیر گون اوردا قالیردیلر. بو دوز، مال و دوارلار یئمگی ایچین صرف اولوردو.
بو زامان، اوبا قیز و آروادلاری ایچین بیر فورصت ایدی ته چیمه لر و نظافت ائده لر. او گونلر آنام اون یاشار ایدی کی آناسینی الدن وئرمیش ایدی، بئیک (بؤیوک) آناسی "نوری جان ننه" اونو ساخلا دیردی. نوری جان ننه بیر جیدی و ضابطه لی قرری (قاری) ایدی کی نوله رینینگ آناسیز اولما گلاری، اونونگ مسئولیت حیستینی آرتیق ائتمیش ایدی.
ائله او یاز گین لر (گون لر) کی اوبا کیشی لری داغا گئتمیش لر ایدی و خانیم لار چیمیرلردی، نوری جان ننه، آنامینگ ساری ساچلارینی یودو، هئردی (هؤردو)، سورا قویدو بیر آغ کیسه ایچینه.

نوری جان ننه ایسته میردی نوله رینینگ تیکینه (توکونه) توز - تورپاق قونا، بونا گئره (گؤره)، کنچمگ (کؤچمگ) چاغیندا، قیزلار تیکینی (توکونو) کیسه یه قویردو.
بو چاغدا ایدی کی اوبا ختیری (آرایشگر) یولدان ائتیشتی. بیر کومبوجا (جیققیلی) قیزینگ بیتلی توکونه باخدی دئدی: های اوشاق گل تیکیی (توکونگو/توکونو) کوته اندم (قیسسالدام) ته داها بیت وورمایا. قیزینگ آناسی ده تنز قبول ائتدی و قیزینگ بیتلی تیکینی (توکونو) دیبدن قیرخدی.

بو آرادا قیزینگ گئزی (گۆزو) دیشدی (دوشدو) آنامینگ اوزون تئل لرینه، آغلاماگ اینان
 آناسیندان ایسته‌دی کی منیم آنام تیکی ده (توکو ده) اثر تیکی تکین (اؤز توکو کیمی)
 قیر خيله.

آنم ده بیر کومبوجا اوشاغ ایدی، چوخ بئله زاد بيلمیردی، کئیفی کوک اوتوردو کرم
 ختیرینگ کورسوسو ایستینه (اوستونه) سورا اوزون و شاللاق تکین تیکینی (توکونو)
 دیبدن قیرخدی.

بو حالدا ایدی کی نوری جان ننه یولدان ائتیشدی و گئزی دیشدی (گۆزو دوشدو)
 آنامینگ تیکسیز (توکسوز) باشینا، چوخ آجیخلاندی، علتی سوروشدو، ماجرای
 ائشیدمگینن سورا چادیر پایاسینی چکدی و آرودا ساری قچدی (قاجدی) و....

بونونگ سه‌وه‌ره‌سینه (بوندان اؤتورو) نوری جان ننه داهه هئچ زامان او آروادینان
 قونشولوگ ائتمه‌دی. قرری (قاری) ایسته‌میردی آروادینگ ایچی اگری لیگی نوه‌لرینینگ
 آری گئینینی (آری- دورو گۆینونو) آرادان آپارا.

اٲل سلسلے

۷ - جی ضمیمہ

بایرام (اسفند) آبی ۱۳۹۶

۹۸

۹۸ - جی سای ین ضمیمہ سی

زنگان عاشیق داستانلاری

ایکینچی بؤلوم

مؤلف: م. کریمی

ایچینده کیلر

۱۳۲.....	مقدمه کیمی م. کریمی
۱۳۵.....	اؤن سؤز
۱۳۸.....	۱- محبت داستانلاری
۱۳۸.....	اصلی و کرم
۱۴۸.....	دده قوربانی داستانی
۱۵۱.....	عاشیق غریب
۱۵۸.....	عباس و گولگز
۱۶۳.....	شاه اسماعیل و گولزار
۱۶۸.....	بهرام و گول خندان. (سؤیله یین: عاشیق مسلم عسگری)
۱۷۲.....	بهرام و گول خندان. (سؤیله یین: عاشیق ستار خدایی)
۱۹۲.....	آپاردی سئل لر سارانی
۱۹۷.....	ورقه ایله گولشن (عمومی معلومات)
۲۰۰.....	ورقه ایله گولشن. (عاشیق التفات داوود بیگی دیلیندن)
۲۳۳.....	عاشیق شیرین و بیر چک خانیم
۲۷۴.....	طوطی شیرین زبان - یوسف جمال

مقدمه کیمی م. کریمی

آذربایجان عاشیق ادبیاتی، توکنمز و گئنیش شفاهی خالق ادبیاتیمیزین زنگین بیر بؤلومودور و اوزون تاریخه مالیک دیر. عزیز اوخوجولارین الینده اولان بو یازیلار، "زنگان عاشیق ادبیاتی و موسیقی سی"نین اوچونجو بؤلومودور. ایلک ساییدا، زنگان عاشیقلارینین بیر سیراسیلا تانیش اولدوق. شبیه یوخدور کی زنگاندا بوتون آذربایجانین باشقا شهرلری کیمی یوزایلرلر بویو، عاشیق محیطی نین دیرلی بؤلگه لریندن ساییلیمیش و بو صنعتکارلار، چيگینلرینده ساز، ائلدن - ائله، کئندن - کنده، دیار به دیار دولانیب، ساز چالیب، توی - بایراملار کئچیرمیش، کوتله لرین شادلیقلارینا شنلیک باغیشلايیب، عینی حالدا داستانلار سؤیله ییب و بئله لیکله ده خالق ایچینده کولتوروموزو جانلاندیریب - چیچکلندیرمیشلر. دئدیگیمیز کیمی عاشیقلار ساز چالیب، شعر قوشوب، داستانلار سؤیله ییرلر. بونلارین بیر سیراسی اؤزلری شعرلر قوشوب، هاوالاری یارادیب و حتی داستانلار دا دوزموشلر. بو اوستاد عاشیقلارین آدی - یادی اونودولمامیش، یازی وسیله سیله ده اولماسا، دیلدن - دیله، آغیزدان - آغیرا بو گونه کیمی قالمیشلار. زنگان عاشیقلاری آراسیندا ۵۰۰ ایل بوندان اؤنجه یاشاییب - یارادان آشیغیمیز عاشیق شیرین و ۴۰۰ ایل بوندان اؤنجه یاشاییب - یارادان عاشیق جمالین داستانلاری و شعرلری هله ده گونوموزون عاشیقلاری دیلینده و ساز - سؤزونده یاشاییر. بونونلا بئله

امینم کی یوزلرجه عاشیقلارین آدی و یادی هله کاغاذ اوستونه کؤچمه میشدیر. تاسفلر کی چوخلو عاشیقلاریمیز تانینمادان اونودولموشلار. یئنه آرتیرمالی یام کی موسیقی هاوالاریمیز دا بئله بیر دورومدادیر. هله چوخلو عاشیق هاوالاریمیز ثبت اولمامیش و شفاهی صورتلرده قالیر. آنجاق بونون آردینی توتماق گره کیر.

"ائلبیلیمی" درگیسی نین ۹۴-جو ساییندا زنگان قهرمانلیق داستانلاریندان بیر نئچه سینی تانیتدیردیق. گۆردونوز کی بورادا دده قورقود داستانلاری واردیر. کئچن یوزایلهده یاشایان "عاشیق بشیر" دیلندن، دده قورقودون اؤز یاشاییشینا عایید داستانینی اوخودونوز. و یاخود "کوراوغلونون ایمیر سفری" داستانینی بیرینجی دفعه اولارق اوخودونوز. بو داستانلار بوگونه کیمی هئچ بیر یئرده یایللمامیش و ایلک دفعه چاپ اولدو. آنجاق داستان اورژینال و مثلی اولمایان بیر داستان ایدی.

بو ساییدا ایسه زنگان عاشیق داستانلاری نین محبت موضوعلو داستانلاری ایله تانیش اولاجاق سینیز. بو داستانلار، آذربایجانین باشقا شهرلرینده اولدوغو کیمی، زنگاندا دا عینی دیر؛ آنجاق بیر پارا دیشیک لیکلر - زنگانا عاییددیر و زنگان واریانتلاری آدلاندیرماق اولور. بو داستانلار آذربایجان بؤلگه لری نین اورتاق بیر معنوی خزینه سی دیر. زنگان واریانتلاریندا اوخونان هاوالار، شعرلر و حتی دانیشیلان سؤزلر بو بؤلگه یه عاییددیر. بورانین عاشیقلاری چالیشمیشلار هر بیر داستانی یئرلی بیر ماهیت ایله سؤیله سینلر. مثلا عاشیق قوربانی داستانی دده قوربانی آدیلا بیر طارم - رودبار آشیغی کیمی تانیتدیریلیر و قهرمانین باشینا گلن حادثه لر بو یئرلرده اوز وئریر. بوندان علاوه، بیر سیرا داستانلار زنگاندا باشقا شهرلردن آرتیق سؤیله نیلیر و بیر جوهره منیمسه نیلیر و زنگانلی بیر ماهیت قازانیر. او جمله دن "ورقه و گلشن" داستانی آذربایجانین باشقا شهرلریندن چوخ، زنگاندا سؤیلنمیشدیر. یئنه بیر سیرا داستانلارین یارانیش یئری همین زنگان و ماحاللاری اولموشدور؛ مثلن عاشیق شیرین و بیرچک

خانیم خرمدره‌دن باشلانیر، عاشیق جمال داستانی سلطانیه‌دن باش قالدیریر و بئله‌لیکله ده بو داستانلار زنگان داستانلاری آدلانیر. باشقا داستانلاردان آد آپارماق ایسترسک: کلبی و سلبی، بهرام و گول خندان و. . . سایماق اولار.

هر حالدا عاشیق داستانلارینین سایسی یوزدن آرتیق اولورسا، زنگانین دا اؤز پایی واردیر. بیز بورادا زنگان داستانلارینی تانیتدیرماغا چالیشاجاییق و گلن نمره‌ده یئنه بیر سیرا داستانلاری گتیره‌جگیک. آنجاق بونو آرتیرماق ایستردیم کی بورادا گلن داستانلار، عاشیقلارین اؤز دیل لریندن و یازیلاریندان آلینمیش، دئیملر و سؤزلر عینی صورته ساخلانيلمیشدیر. فولکلور توپلامادا بو، اساس بیر متوددور. بو داستانلار هامیسی توپلانیب یاییلدیقدان سونرا اونلارین تطبیق و آراشدیرما ایشلری آسانلاشاجاقدیر.

گۆرونور عاشیق ادبیاتی‌نین خزینه‌سی چوخ گئنیش، درین تاریخلی و دیرلی دیر و بیز بوگونه قدر اونون یوزدن بیرینی ده توپلامامیشیق. البت بو ایش بؤیوک بیر آکادمیک امکانات ایسته‌ییر. من بورادا فرصتی غنیمت بیلیم، "اٹل بیلیمی مؤسسسه"‌سی‌نین حؤرمتملی مدیر و ایشله‌ینلریندن اؤزلیکله مهندس صرافلی جنابلاری و سرکار سوسن خانیم نواده رضی‌دن درین تشکر ائدیپ، بو دیرلی ایشلری ایرلی آپارماقلاری اوچون منتدارلیغیمی بیلدیریر و آرزو ائدیرم بیر گون بو مؤسسسه بیر آکادمی شکلینده و بین‌الخالق مؤسسسه کیمی علمی ایشلرین باشیندا دایانسین. سون اولارق دا حرمتلی و دوشونجه‌لی اوخوجولاردان دا ایستردیم گۆردوکلی آخساقلیقلاری بیلدیرسینلر.

هامینیزا باشاریلار دیله‌ین: م. کریمی

اۋن سۆز

آذربایجان شفاھى ادبیاتی نین گۇرونمز زنگین لیگینه دلالت ائدن عاشیق ادبیاتی و موسیقی سی دیر. بو ادبیات یوزایل لر بویو شفاھى یارانمیش و یازییا آیینمامیش و خالق شاعیرلری اولان عاشیقلارین سینهنه سینده قالب و یوزایل لر بویو دیلدن- دیله گزیب- دولاشیب، تکجه حاضرکی، یوزایلدن یازییا کؤچمه سینهنه همت قورولوب؛ یوخسا یوزایل بوندان اۋنجه یه قدر، عاشیقلاریمیزین داستانلاری و شعرلری، هابئله موسیقی لری ده علمی صورتده یازییا آیینمامیش و دیل لرده ساخلانیلیردی.

تأسفله بو زنگین خزینهنی آراشدیرماق اوچون هئچ بیر امکانات اولمادیغیندان، بو کولتورون بؤیوک بیر بؤلومو اورتادان گئتمکده دیر. بوگونه قدر، اۋزلیبکله اسلامی انقلابیمیزدان سونرا یوزلر کتاب یازیلیمیشسا دا، بوتون درگی لرده فولکلوروموزا یئر آچیلدیغی حالدا، هله ده بو زنگین ادبیاتین یوزدن بیرى یازیلمامیشدیر. انقلابدان سونرا هر بیر یازار، اۋز علاقه سی اوزره قلم اله آلیب، امکاناتلارینا باخاراق اۋز بیلدیکلری و توپلادیقلارینی بیر یئرده چاپ ائتدیرمگه چالیشمیشدیر. آنجاق بونلارین آراسیندا درین تحقیقلر ده گؤز اۋنوده دیر. اما بونا قانع اولماق ممکن دئییلدیر. هر بیر درگینی آچدیقا، اونون بیر نئچه ستونونون فولکلور باغلانیدیغینی گؤروروک. بو ستونلاردا آتالار سؤزو، ناغیل لار، داستانلار و باشقا فولکلوریک ماتریاللار یئر آلیر، یئنهنه ده عاشیق ادبیاتینا گلدیکه ده بو آرادا گؤرولن ایشلر داها آز دیر. بلکه شعرلری یازیلیبسا دا، داستانلار و اونلارین آراشدیرمالاری یوخ کیمی دیر. عاشیق داستانلاری یاخشى دقتلری اۋزونه چکمیش و بیر چوخ داستانلار یازییا آیینمیشدیر. آنجاق بونلارین هامیسی، بو زنگین خزینهنه قارشیسیندا بیر دامجی دیر، دنیزدن.

آنجا ق شبهه یوخدور کی، بو زنگین کولتورو و گئنیش ادبیاتی توپلاییب - یازییا آلماتی گرکیر. بونون اوچون ده آکادمیک امکاملار لازمدیر. هر حالدا بو امکاملارین اولمادیغینی گؤررک، **یازماق** یازارلارین مسؤولیتلرینی بویونلاریندا گؤتورمور. بیز، هله یولون ایلک بوروقلاریندا قالمیشیق؛ بونونلا بئله خزینه‌میزی قوروماق اوچون آخساقلیقلار اولورسا دا، چالیشمالی‌ییق. بیز ده دورمادان چالیشاجاییق. آخساقلیقلاری دا دوستلارین تنقیدلری اساسیندا آرادان گؤرتورمک اولار. بس گؤزوموز عزیز اوخوجولارین، عاشیقلارین و اؤزل لیکله ادیب‌لریمیزین دیرلی تنقیدلرینه‌دیر. اولسون کی، ملتیمیزه لاییق بیر ایش گؤرموش اولاق.

بونو دا آرتیرماق لازمدیر زنگان عاشیقلاری‌نین سؤیله‌دیقلری داستانلار، عینی صورتده آذربایجانین باشقا شهرلری و بؤلگه‌لری کیمی‌دیر؛ نهایت بیر سیرا دیشیک‌لیکلرین اولدوغو ممکندور. هر داستانین واریانتلاری اولدوغو کیمی، زنگاندا سؤیلنن هر بیر داستان، او داستانین بیر واریانتی سایلا بیلر. بوندان علاوه، بیر سیرا داستانلار، تکجه زنگان بؤلگه‌سینه عاییددیر و آذربایجانین او بیرى بؤلگه‌لرینده یایغین دئییلدیر؛ مثلا «ورقه و گولشن» زنگانا عایید ساییلیر، یاخود «عاشیق‌شیرین و بیرچک‌خانیم» زنگاندان (خرمدریه عایید) ائشیکده ائشیدیلمه‌ییب‌دیر. هابئله «یوسف‌جمال» داستان، «بهرام و گولی‌خندان»، «کلبی و سلبی» و باشقالاری.

مثلا «خسته‌قاسیم» داستانلاریندا بیر سیرا دیشیک‌لیکلر یاراناراق، تبریزده اولان خسته‌قاسیم داستانلاریلا فرق‌لیر. آنجا ق بیر سیرا داستانلار او جمله‌دن عاشیق‌شیرین و بیرچک‌خانیم، اساسیندا خرمدره‌لی اولدوغو اوچون بو بؤلگه‌نین داستان‌ی اولور و آذربایجانین باشقا شهرلرینده تانییمیر. آنجا ق دریندن توتوش‌دوراندا بونلارین باشقا واریانتینی آیری شهرلرده گؤرمک ممکندور. همین عاشیق‌شیرین و بیرچک‌خانیم، عینی صورتده «عاشیق‌واله» و «زنگار» داستان‌ی‌دیر. عاشیق‌شیرین خرمدره‌لی و عاشیق‌واله قوشاچالی عاشیق اولدوغوندان، هر بیرى اؤز بؤلگه‌سی‌نین داستان‌ی ساییلیر.

داستانلاردا اوخونان شعرلر بیر- بیریندن فرقلی اولورلار، اما داستانین گئدیشی عینی دیر.

بیز بورادا هر داستانی تانیتدیردیقدان سونرا بیر اؤرنک کیمی، همان داستانلار زنگان بؤلگه-سینین عاشیقلاریندان وئره جگیک. آنجاق تامام داستانلاری توپلاماق داها چوخ امکانات ایسته ییر؛ آلاسه قویسا بو ایش بیلیم یوردلاریمیزدا عاشیق ادبیاتی و اینجه صنعتی قویولدوقدا داها علمی صورتده ممکن اولاجاق دیر.

زنگان عاشیق محیطی، خزر دنیزینین گونئی باتی سینداکی، ان قدیم تورک یوردلاری اولان باشدا زنگان، سلطانیه اولماق اوزره خرمدره، ابهر، قیدار، هیدج، تیکاب، بیجار، طاریم علیا، مانیشان، ایجرو، تاکستان، قزوین، لوشان، نیک پی^۱ شهرلری و شهرجیکلرینی احتوا ائتمکده دیر. زنگان عاشیق محیطی دندیکده بئش شهری و اونون کندلرینی نظرده توتوروق: زنگان و زنگان چایی کندلری، ابهر ایله خرمدره و اونلارا باغلی کندلر، طاریم و اونون حومه-سی، قیدار و اونا باغلی یوردلار، مانیشان و توابعی. آنجاق هله تاکستانلار توتوب قزوینه قدر گئدن بؤلگه و رودبارا چاتان شهرلر و کندلر هامیسی زنگان عاشیق محیطینه باغلی دیر.

بو دلیل لره گؤره زنگان بؤلگه سینده داستانلار، زنگان عاشیقلاری طرفیندن یارانمیش و بو بؤلگه نین خصوصیتلرینی ایفاده ائدیر. بو داستانلار عبارتدیرلر بونلاردان:

اصلی و کرم
بهرام و گولی خندان
عاشیق شیرین و بیرچک خانیم
یوسف جمال
ورقا و گلشن
کلبی و سلبی
و...و

۱. گونر، م. ارتورک، قطعه لر و اؤلکه لر جغرافیاسی، نوبا یایینلاری، آنکارا، ۲۰۰۵، ص ۱۹۷ ت ۲۰۲

۱- محبت داستانلاری

آذربایجان محبت داستانلاری آراسیندا، اصلی- کرم داستانی چوخ معروف و دنیا سئوگی داستانلاری آراسیندا تانینمیش بیر داستاندیر. اصلی- کرم دنیا سئوگی داستانلاری: رومئو- ژولیت، لیلی و مجنون، شیرین و فرهاد و باشقالاری آراسیندا یئر توتور.

اصلی و کرم

بو گؤزل داستان مسلمانلارلا اثرمنی لر آراسیندا دین فرقلری اولاراق، بیر سئوگی داستانی دیر. اوغلان «کرم» مسلماندیر و «اصلی» بیر مسیحی قیزیدیر. آنجاق داستان گؤستیر کی، سئوگی هئچ بیر دین و مذهبده گناه دئییل.^۱

اصلی- کرم داستانی بئله باشلانیر^۲ کی، گنجه حاکیمی «زیاد خان»ین بیر اوغلو وار «محمود» آدیندا. اونون وزیر و خزانه چیسسی «قارا کشیش»ین بیر قیزی وار «مریم» آدیندا. بو ایکی گنج اوغلان- قیز، بیر- بیرینه سئوگی عالیمنده اسیر اولورلار. آنجاق دین فرقی اساسیندا جامعه نین قارا قوه لری اونلارین وصالینا مانع اولور.

^۱ محمدرضا آذرلو، منظومه های آذری، تهران، ۱۳۵۴.

^۲ اصلی و کرم، تبریز، کتابخانه فردوسی، سیروس قمری، بدون تاریخ.

- اصلی و کرم، تبریز، انتشارات زرقلم، ۱۳۸۰.

آذربایجان داستانلارینین چوخوندا ایکی یاخین، گاهدان قارداش و بورادا شاه ایله وزیر، اوشاقلاری اولمادیغی اوچون احسان وئریب، یتیم لری نوازش ائدیپ، آجلاری دویوروب، چیلپاقلاری گئیندیریپ و نهایت اوشاق صاحبی اولورلار. بو ایکی اوشاق ۱۵-۱۶، یاشلاریندا مکتبخانادا بیر- بیرلریله تانیپ اولوب، عشق عالمینه گیریرلر. محمود بیر باغا گیریب و اوندان اؤز قوشونون او باغا گیردیگینی دئیر و قوشونو ایسته ییر و بئله اوخویور:

ای گؤزل قیز، صد آفرین اصلینه
آلا گؤزلوم ترلانیمی گتیر وئر!
منم او ترلانین اووچو صیادی
آلا گؤزلوم، ترلانیمی گتیر وئر!

و مریم اونون جوابیندا دئیر:

من بیلیرم بو ترلانین ایشینی
کرم ائيله، ترلانینی گل آپار!
ترلان گرک یئسین اوون دؤشونو
کرم ائيله ترلانینی گل آپار!

بو قیسا دانیشیقدا سونرا ایکی اوغلان- قیز، بیر- بیرینه اورک باغلا ییر. بیر زامان کئچیر و صوفی محمودون دایه سی بو سئودانین سیرینی آچیر و دئیر کی محمود قارا کشیشین قیزی مریمه وورولوبدور. قارا کشیش بو خبری بیلندن سونرا عایله سین گؤتوروب، شهردن قاچیر. اونون باخیشیلا مریم خریستیان دیر و محمود مسلمان. بونلار بیر- بیرله ائولنه بیلمزله. آنجاق بیلیریک هئچ بیر دین و مذهب انسانلارین بیر- بیریندن ایریلماغینا راضی دئییل. دین انسانلاری بیر- بیرینه چاندیرماق و اونلاری سعادت مند ائتمک اوچون الله تعالی طرفیندن گلمیشدیر. اما

قارا کشیش قیزی نی مسلمانا وئرمه مک اوچون نه بلالار کی باشلارینا گتیرمیر.

قاراکشیش گنجه دن چیخیر. کرم ده صوفی ایله اونلارین دالیسیجا گئدیرلر. آنجاق هارا گندیرلر قارا کشیش خبری ائشیتجک اورادان دا چیخیب، قاچیر. گورجستان، ارزروم و باشقا شهرلر و اؤلکه لری دولاشیر. بیر-ایکی دفعه، اصلی-کرم بیر-بیریله گوؤروشه بیلیرلر. آنجاق اوزون سورمه دن یئنه قارا کشیشین حیله لرله آیری دوشورلر. یولدا کرمین باشینا مین بیر بلا گلیر. صوفی یولدا اؤلور. قاراکشیش هامییا کرمی بیر اوغرو و قاچاق تانیتدیریر، بلکه یاخاسینی اونون الیندن قورتارسین. نهایت مین بیر اولایدان سونرا ایکی عاشق و معشوق بیر-بیرلرینه چاتیرلار. نهایت قارا کشیش اونلاری طیلسیم ائدیر. اصلی نین دوگمه لری آچیلیمیر. کرم اود توتوب یانیر. اصلی ده اونون اودو ایله یانیر و کول اولور...^۱

بو داستاندا مذهب و قاراکشیش کیمی حیله کار انسانلارین سیماسی آچیقلا نیر. گوستریر کی، دین و مذهب انسانلاری بیر-بیریندن آیرماییر، اما قارا دوشونجه لی و خرافاتا باغلانان انسانلار ایکی سئوگیلی نین سعادتی نی پوزوب، بلایا اوغرا دیرلار. کرم داستانین سونوندا قارا کشیشی بئله تانیتدیریر:

آتان کشیش، کیلسالاری، کندی وار
حیله گردی، بیلیمک اولمور، فندی وار
بیر دویمه نین هشتاد سگگیز بندی وار
آچیلسین اصلی دن دویمه، من اؤلدوم.^۲

اما بو داستانین یارادانلاری خالق اؤزودور. بو داستاندا سیرلر قویوب و خرافه لری افشا ائدیرلر. داستانین سونوندا ایکی گنجین قبریندن ایکی

^۱ اصلی و کرم، به همت سیروس قمی، تبریز، بدون تاریخ.
^۲ آفندیف، پاشا، آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی، باکی، ۱۹۷۰ ص ۲۳۲

قیزیل گول گؤیریب بیر - بیرینہ چاتیر و خالق بو صحنہ نی یاراداراق،
سئوگی نین ابدی اولدوغونو تثبیت ائدیرلر و بئلہ قارا قلبلی قاراکشیش لری
ابدی بیر لعنت ایله یاد ائدیرلر.^۱
کرم بیر عاشق دیر. اورک دؤیونتولرینی سازی و سؤزو ایله سؤیله ییر و
قارا کشیشی قارالیر:

اوجا داغلار باشین قار آلدی گئتدی
ترلانین مسکنین سار آلدی گئتدی
هرکیم کی یارسئودی یار آلدی گئتدی
بیزیم کی ده قارا گلدی بئلہ باخ!

اونون آغلاماقدان باشقا و سئوگیلی دالیجا گئتمہدن باشقا بیر سیلاحی
یوخ:

ازل باشندان قارا یازی دیر یازیم
بیر آہ چکسم یارا یئتر آوازیم ...
کرم تکلیکده یانیر و آیریلیقدان اود توتور. شکایتدن باشقا بیر ایش
الیندن گلیمیر:

بیر اود قالخدی اورگیمدن آلیشدی
اود توتوبان جسمیم یاندی، آغلارام.
ظالم کشیش یئنہ حیلہ ائیلہدی
موردار حیلہ لرین قاندم، آغلارام.

حکیم یوخ، لقمان یوخ، دردیمی قانا
ارییبیدیر باغریم، دؤنوبدور قانا
آز قالیبیدیر کرم اودلانا یانا
اود توتدو بدنیم، یاندم، آغلارام.

کرمین هنری عاشیقلیق دیر. بیر پاک انساندیر کی، سئوگی دن باشقا گناهی یوخدور. اصلی ده تمیز، نجیب و دوزگون بیر خالق قیزی دیر، اما آتاسی نین یاندیردیغی اوددا یانیر. او دا فلک و آلین یازیسینی تقصیر کار بیلیر:

اصلی دییر، من ایسترم اورکدن
کشیش بیزی قورتارمادی کلکدن
شیکایت ائیلرم قانلی فلکدن،
یازی یازان یازیب بئله ایشلری.^۱

هر ایکی جوان اؤز ایده آللاری و آرمانلاری دالیجادیلار. آنجاق جسملری نین اؤلومو ایله آدلاری اؤلومور. چونکو، سئوگی یولوندا بوتون فداکارلیق لاری یئرینه یئتیریلر. کرم وطندن اوزاق اولورسا دا، حیوانلارلا دانیشیر، اورک سؤزلرینی اونلارا دئییر و اورکدن سیزلایاراق اوخویور:

بولبوللر اوخور گوللرده،
مارالار گزیر چؤللرده،
کرمم غریب ائل لرده،
اصلی خان اوچون آغلارام.

او هیچ زامان وطنی اونوتمور و ائلی نین خاطیره سینی ساخلاییر:

کرم دییر، عریان قالدی بدنیم
من اؤلنده کیملر بیچر کفنینم؟
آمان، لله، یادا دوشدو وطنیم
بیلن یوخدور، گؤرسه ده یدی یول منه.

کرم یول اوزونو داغلارلا، اوچان قوشلارلا و مختلف حیوانلارلا دانیشیب، وطن یولونو خبر آلیر:

^۱ همان، ص ۲۳۴.

ضمیمہ ۷

قاتار قاتار گوئی اوزونده سوزورسوز
اگلن دورنام، اگلن خبر سوراییم.
بیزیم یوردان نہ خبرلر بیلیرسیز؟
اگلن دورنام، اگلن خبر سوراییم!

کرمین اوخودوغو قوشمالار هامیسی ائل لریمیزین اورک سؤزلریدیر.
صوفی نین اؤلومو هر اوخوجونو آغلادا بیلیر. او دا وطنه خاطیر سیزلاییر و
کرمین دردی ذیرویه چاتیر:

ارزرومون گدیگینه واراندا
اوندا دئدیم: قدیر^۱ دولان امان هئی!
بیر طرفدن یاغمور یاغار، باد اسر
توتموش هر یانیمی قارا دومان هئی!

بورادا سانکی خالقین اورک سؤزلری و دردلری دیله گلیر:

ترک ائتمیشم آغیر آغیر ائلیمی
ایمدن آلدیلار قونچا گولومو
اونونچون غربته سالدیم یولومو
ائللر آغلار، وطن آغلار، یول آغلار.^۲

یئنہ ده:

قارشی دوران قارلی داغلار
داغلار بیزیم داغلارمیدی؟
آغ بیرچکلی قوجا آنام
اوغول دئییب آغلارمیدی؟
اصلی ده کرمدن آز دئییل. او دا دردینی کیمسه سیزلیکدن داغلارا

^۱ - قدیر: خرمدره شیوه سینده قدیر همان قدر و طالع معناسیندا

^۲ - اصلی و کرم، سیروس قمری، تبریز، بدون تاریخ، ص ۵۷.

دانشیر و وطندن آیری دوشدوگوندن آغلاییر:

باشین اوسته شاهین- شونقار سسلنیر
آلویز داغی، هئچ اسکیلیمز دومانین؟
اتگینده قویون قوزو بسلنیر
آلویز داغی، هئچ اسکیلیمز دومانین؟

اصلی داغلارا اوز توتوب، اشغالچی لارا اؤز نفریتینی بیلدیریر و وطنی
سئومگی دیله گتیریر:

سینه‌نده خارلانمیش نملی قار اولور
آلت یانیندا باغچا اولور، بار اولور
آلما اولور، هئیوا اولور، نار اولور
آلویز داغی، هئچ اسکیلیمز دومانین؟
اوجا اوجا قایان، یاستی دؤشون وار
شیرین شیرین اؤتن ترلان قوشون وار
کرم کیمی نه بلالی باشن وار
آلویز داغی، هئچ اسکیلیمز دومانین؟^۱

بو داستاندا زمانین سیاسی- اجتماعی دورومو ایله ساده خالقین معیشتی
ده بیلینیر. کرم داغلارلا دانشاندا، اصلی قوشلارلا سؤزه گلنده بو دورومو
آچیقلائییرلار. شهرلرین ویرانه اولدوقلارینی دیله گتیریرلر:

اوج یوز آتمیش چشمه‌لریم آخاردی
گؤزلریم سیرانگاها چیخاردی
هر خاناما^۲ اوج یوز دوه سیغاردی
باخیرسانمی خان یئرینده داشیما؟

^۱ - افندیف، آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی، باکی، ۱۹۷۰، ص ۳۴۰.

^۲ - خان: ائو، خانه

داستاندا حیات فلسفه‌سینه توخونور و خالقین اقتصادی دورومو دا
آچیقلا نیر:

توتماز ایدین بیر فقیرین الینی؟
سورماز ایدین یوخسوللارین حالینی؟
حرام- حلال قازاندیغین مالینی،
بو فانی دنیا دا تۆکموش گئدیرسن.

اصلی و کرم داستانی، اصلینده ایکی دین اینانجلاری آراسیندا دوستلوق
اولدوغو آرزیزی ایله یارانیر. داستان باشدان- باشا دوستلوق، وفا،
دوزگونلوک، نجابت و پاکلیق داستانی دیر. اونون قارشیس ندا ریا، اگرلیک،
یالانچی لیق و حيله کارلیق دایانیر.

اصلی- کرم داستانی آذربایجاندا یاراناراق چوخلو تورک ملت لری آراسیندا
دا تانینماقدادیر. بو داستان بیر سئوگی داستانی اولاراق باشقا ملت لر
طرفیندن ده سئویله-سئویله اوخونور. دنیا آراشدیر یجیلاری داستانی
مختلف بوجاقلاردان آراشدیریب و گؤزل سونوجلار آلمیشلار. ایراندا دا اصلی
کرم کتابی ان تانینمیش و ایل لر بویو چوخ ساتیلان کتابلاردان اولموشدور.
بلکه ادعا ائتمک اولار کی هئچ آذربایجانلی بونونلا غریبه دئییلدیر.

اصلی کرم داستانی زنگاندا:

ایراندان بیر نئچه اصلی- کرم داستانی کتاب کیمی چاپ اولوب و یایلیبدیر.
تهران، تبریز و باشقا شهرلرده بو کتابلارین یایلماسینا شاهید اولموشوق؛
آنجا ق زنگاندا عاشیقلارین دیلینده ازبر اولان اصلی- کرم داستانی،
آذربایجانین باشقا شهرلری کیمی اولموش، بیر بالاجا شعرلری فرقلی دیر،
بلکه ده اوخونان هاوالار دیشیک فورملاردا اوخونور. آنجا ق بونو آرتیرماق
گرکیر کی، زنگان عالیم لریندن ساییلان مشروطه انقلابی نین گؤرکملی

سیمالاریندان بیرى اولان «شیخ ابراهیم زنجانی» بیر نئچه علمی، فقهی کتابلار آراسیندا بیر اصلی- کرم کتابی دا یازمیشدیر. بو اثر آذربایجان ادبیاتیندا اؤزونه اؤزل بیر یئر آلیر. بو اثر ایلک دفعه «بهار زنجان» درگیسینده تانیئتدیریلدی و اونون اوغلو و زنگانین ادیبلریندن اولان «عبدالله قیزلباش» جنابلاری اونون یاییلماسینا چالیشدیلا. نهایت «علی محمد بیانی» زنگاندا اونون چاپ ایشلرینی ایرلی آپارمیش و یایمیشدیر. بو اثرین اؤنملی نکته لریندن داستاندا اولان شعرلرین دورومودور. «شیخ ابراهیم» بیر دینی عالیم اولاراق بورادا گتیردیگی شعرلری «حکیم هیدجی» نین دیوانیندان سئچمیش و اصلی- کرم دیلیندن و یا هیجانلاری بیان ائتمک اوچون ایشلتمیشدیر. بو شعرلرین بیر سیراسی دیوانیندا گلمه- میش و «شیخ ابراهیم» ین الینده اولدوغونا بیر سنددیر.

«شیخ ابراهیم» بو اثرین مقدمه سینده نه اوچون بو داستانا بئل باغلادیغیندان دانیشیر. تأسفله کتابی تدوین ائدیب چاپا حاضیرلاماقدا بو مقدمه حذف اولموش و «شیخ ابراهیم» ین سؤزو یازییا آیینمامیشدیر. شیخ بورادا نه اوچون بئله بیر کتابی یازدیغیندان دانیشیر و یازیر:

«کسانیکه مرا که این داستان را می نویسم یعنی ابراهیم زنجانی می شناسند در نخستین نظر تعجب می کنند که چگونه از وقت خودم را صرف این داستان کرده ام که در نظر آنان شایسته جوانان بلکه اهل هوس است. . . یعنی کسی که عمر خود را در تحصیل علوم ادبی، فقه و اوصال و فلسفه و تاریخ و حکمت عرفان و علم طبیعی و جدید و قانون و تالیف و تصنیف، ترجمه کتب زیاد و در امامت و قضاوت و پند و نصیحت و مسجد و منبر صرف کرده است و در چهار مجلس عضویت داشته در چنین حالی که اینهمه گرفتاری و مصیبت مختلف . . . چگونه به این کار اقدام کرده ام

که نوازندگان و مطربان خصوصا در میان ترکان آناتولی و آذربایجان در وقت عیش و عروسی بدان می‌پردازند و خود را شادکام می‌سازند؟ در جواب عرض می‌کنم:

- بلی درست است و این از اهم اموری که برای هر قوم و ملت لازم است که باید کار کرده و رنج کشیده در میان ملل زنده مانده و به تعمیریات جهان برسند گاهی تفریح و رفع اندوه است که نشاط طبع را نگاه دارد و نیروی کار فکری و عملی به انسان بدهد تا بتواند با صدمات روزگار مقاومت کند و از شدت فرسوده و خسته پوسیده نشود و یکی از وسایل نشاط طبع و انبساط خاطر خواندن اشعار شورانگیز است و استماع داستان عشقی طرب‌خیز بزبان مادری. من برای ایرانیان بدبخت که دچار بلیات گوناگون گردیده و در این عصر جهان که همه عالمیان به خط حفظ زندگانی متری می افتاده‌اند و بعالم تجدد که بدون آن استقلال قومی محال است داخل شده‌اند و ایرانیان با آن همه سوايق درخشان و استعدادهايشان از همه ملل عقب مانده و گرفتار اندوه و پر رنج گشته‌اند لازم می‌دانم که نشاط طبعی پیدا کرده و کمر خود را در این میدان تنازع بقاء استوار ساخته . ..»

بئله‌لیک‌له گؤروروک بیر فقیه و عالیم انسان اؤز کولتور و دیلینی نئجه دیری ساخلاماق اوچون چالیشیر و قیمتلی عمر و نو بو اثرین یازماسینا صرف ائدیر. زنگان فولکلورونو توپلاماغا ائله اسکی زمانلاردان موجود ایدی و بو بیر نمونه‌دیر.

دده قوربانى داستانى

سؤيله ين: عاشيق مسلم عسگرى

ايكى قارداش «ميرزا على» و «رضايىگ» آديندا، بيرى دۇلتلى، بيرى يوخسول. بونلار قاراداغا ياشاسالاردا، رضايىگ قاراداغان كۇچوب قاراباغدا يورد سالىر. بير گون رضايىگ اوغلونا توى توتور. اونون بير اوغلو و بير قيزى واردير. قارداشى ميرزا على نى ده تويا چاغيرير. ميرزا على بوچچاسين باغلير و يولا دوشور. اوغلو قوربانى اونونلا گئتمك ايسته ييرسه، آتاسى ايدين وئرمير. آنجاق آتا يولا دوشور و قوربانى دا اونون آرديجا عم اوغلسونون تويونا گئتمك ايسته يير. تويدا چال – چاغير باشلاير. قوربانى دا داخل اولور. آتاسى يان باخارسا دا، قوربانى عمى اوغلسونون تويونا گلديگيندن راضى دير. عميسى اوغلانين بوى – بوخونونا باخيب، اونون هنر صاحيبى اولدوغونو دا ظن ائدير. قوربانينى سسله ييب اوندان هنرينى گؤسترمگى ايسته يير. قوربانى ساز ايسته يير. سازى قوينونا آليب چالير و گؤزل اوخويور و مجلسده اولانلارى حيران ائدير. بونو گؤرنلر ده ذوقا گلير. عميسى نين بير قيزى وار «گول پرى». عمى بو اوغلانى بئله گوردوكده قيزينى اونا وئرمگه راضى اولور. نئچه گون سونرا قوربانى آتاسى ايله برابر اؤز كندلرينه قايدير.

نئچه گون سونرا قوربانى بير اوشوتمه و بير رويا گؤرور. رويدا بير نورانى شخص گليب اونا بير جام توتور. قوربانى دئير كي:

- من ايچكى ايچن دئيلىم. من اسلام آدمى يام. بئله ايچگيلر بيزه ياراشماز.

او نورانى شخص دئير:

- بو سن ظن ائتدیگین ایچگیلردن دئیل. ایچ گۆر نه گۆررسن.
قوربانى آلیب جامى باشینا چکیر. نئچه آن سونرا رویادا سئودیگی بیر قیز
گۆرور. ال - آیاغی تیتره مگه باشلییر. یوخودان آیلیر. آنجاق سانکی غش
ائتمک حالیندادیر. قوهوم - قونشو اونو دؤوره لییر و یوخودا نه گۆردوگونو
سوروشورلار. قوربانى دئییر:

- آتاجان، من بیر بوتأ المیشام، سئوگیمی الده ائتمه یه گئتمه لی یم.
آتاسی بئله فیکر ائدیر کی، قوربانى عمی قیزیسی دالیجا گئتمه لی دیر.
آنجاق اونون بو فیکریدن دوشمگی دئیهرک گئتمکدن چکیندیریر. اما
چاره سیز قالیب، اونو یولا سالیر. قوربانى یولا دوشور، گونلر گئدیر و نهایت
قاراباغا چاتیر. اورادا ساز قوینوندا بیردن ییخیلییر. سازى دا پرن - پرن اولور.
مجبور قالیر بیر ساز دوزلدن آردیجا دولانیب سازینی تعمیر ائتدیرسین. بیر
ساز دوزلدن واریدی ارمنی. اونون توکانینا گیریر و سازینی تعمیر اوچون
اونا گؤستریر. ارمنی ساز دوزلدن دئییر:

- من سنه بیر ساز وئرم اگر سن اونو دیل لندیره بیلسن، او ساز سنین اولور.
قوربانى سازى آلیر و بیر اماملاردان اوخویوب ساز دیلنیر. دئییرلر ارمنی
ده مسلمان اولور و سازى قوربانیه وئیر. قوربانى یولا دوشور، عمیسی گیله
گئدیر. عمیسی رضابیگ بئله دوشونور کی، قوربانى گلیب اونون قیزیلا
اؤلنسیین. اونا چوخلو حرمت ائدیر. آنجاق قوربانى دئییر:

- عمی جان! منیم باشقا بیر سئوگیلیم وار. من بوتأ المیشام. من اونون آردیجا
گئتمه لی یم. او قیز دا سیزین شهرینیزده اولور. او قیز «پری خانیم» آدیندا
«عبداله بیگ» ین قیزی دیر.

عمیسی بونو ائشیده رک دئییر:

- اوغول، عبداله بیگ بیزیم بابیمیز دئیل. بو آملالاری اته گیندن یئره تۆک.
او سنی اؤلدورمه سه، سنه قیز وئرن دئیل. گل اؤز عمی قیزیوی آل؛ گئت
یاشاییشین ائت!

قوربانی اؤز سؤزونده دایانیر. سؤز کنده یاییلیر. پرینین بیر ایستینی واردير، او دا عاشیقدير. «نادر محمدعلی» آدیندا. چوخلو عاشیقلار پری آدینی ائشیدیب، اونا عاشیق اولوب، اونا چاتماق اوچون اوزون یوللاری گلیب و نهایتده نادر محمدعلی طرفیندن دئییشمه باغلایب اوتوزوبلار و دوستاقلاردا محبوس اولوبلار. بوگونه قدر ده اوتوزدوققوز عاشیق دوستاقدایر، قیرخینجی عاشیقی دا باغلاسا، قیزا چاتا جاقدير!

بونو ائشیدن قوربانی داها ماراقلانیر. نادر محمد علی ایله باغلامایا و دئییشمگه حاضر لاشیر. مجلس قورولور. عاشیق نادر محمدعلی سورغوسون سوروشور. قوربانی دوزگون جواب وئیر. مجلسده کی لر ذوقا گلیرلر. اکینجی سورغونو دا سوروشجاغین جوابی سؤیلنیر. آنجاق اوچونجو سورغویا جواب وئیرسه، هر اوتوز دوققوز دوستاقدان اولان عاشیقلار آزاد اولاجاقلار. قوربانی اوچونجو سورغونون دا جوابینی دوزگون وئیر و عاشیقلار آزاد اولورلار.

نوبت یئتیشیر عاشیق قوربانی نادر محمدعلی دن سوروشماغا. اوچ سورغو سورور و هر اوچو قارشیندا نادر محمدعلی باشینی آشاغی سالیر. سس هر یانا یاییلیر. عاشیق قوربانی داها دده قوربانی آدی ایله آدلانیب، اونلنیر. سس سارایا چاتیر. عبدالله خان بیگلریگی آشیغی چاغیریر و اونو سیناییر. آما اونا دئییر:

– قیز اؤلوبدور. بیز ده اونو قویلا میشیق. گئت قبری فلان یترده دیر.

دده قوربانی قبر اوسته گلیر و پرینین اؤلمه دیگینی دئییر. قبری سؤکوب بیر کئچی جنده یی نین اولدوغونو بیلدیریر. و نهایت پرینی اونا وئیرلر. داستان بورادا بیتیر. آنجاق بیر چوخلو شعرلر و موسیقی بسته لری اوخونور.

عاشیق غریب^۱

عاشیق غریب آذربایجان محبت داستانلاری آراسیندا تانینمیش، گئیش دورومدا یایلمیش و سئوملی داستانلاردان بیرى دیر. بو داستان دا قونشو ملت لر آراسیندا یایلمیش آناتولی، تورکمن، اوزبک، اثرمنی و باشقا تورک دیللی خالقلار، حتی اورتا آسیا خالقلاری آراسیندا دا سؤیلنمکده دیر.

بو داستانین اصل قونوسو، خالقیمیزین حیات یولوندا چالیشماق اوچون غربته گئدهن انسانلارین حیات موضوعودور. بو زامانلار خالقیمیز چؤرک غمینه گؤره وطندن اوزاق دوشوب، معیشتی دولانديرماق اوچون غریب یاشاماق و غربته دوشمک موضوعو اساس گؤتورولموشدور. بو موضوع تکجه بیزیم ملته عاید دئییل، بلکه دنیا ملتلی آراسیندا دا بئله بیر دوروم اولموشدور. بو موضوع حتی ده قورقود داستانلاریندا، بامسی بیرک باشینا گلن بلادیر. عاشیق غریب ده اؤز سئوگیلیسینی اله گتیرمک اوچون ایل لر بویو تجارتیه چیخیر، بلکه آغیر کینیی اله گتیرسین و وطنه قاییدیب سئوگیلیسی ایله ائولنسین.

عاشیق غریبین اصل آدی «رسول» دیر و تبریزدن یولا دوشوب یئددی ایل تامام غربت دیارلاردا ایشلهمگه مجبور قالیر. رسولون دوشمنلری یاخود رقیبلری فرصتدن استفاده ائدهرک، غریبین سئوگیلیسینی الیندن چیخارماغا چالیشیرلار. اونلار یالان دانیشماقدان دا چکینمیرلر. یالاندان رسولون اؤلوم خبرینی یاییرلار. عاشیق غریبه خبر گلیر کی نه دورموسان؟

^۱م. کریمی، منظومه‌های آذری، تهران، ۱۳۵۴

نشانلیوی باشقاسینا وئریرلر. رسول بونو ائشیدەرک نئچه آیلیق یولو ایکی- اوچ گونده گئدیپ و چاتیر. عاشیق پالتاریندا توی مجلسینه داخیل اولور و ساز- سۆز ایله دوشوندورور و شاه صنم رسولو تانییر. یالانچی لار رسوا اولوب جزالانیرلار.^۱

بئله بیر موضوع باشقا ملتلر آراسیندا دا واردیر و داستان ایچینده اۆلکه نین اجتماعی- سیاسی دورومو، خالقین معیشتی آچیقلائییر. بئله سفرلر آذربایجان داستانلاری نین چوخوندا واردیر، حتی چوخلو عاشیقلارین دا بئله سفرلری اولموشدور.

رسولون آتاسی دۆلتلی بیر تاجیر اولورسا دا، رسول آتاسی نین مال- دۆلتینه گۆز تیکمیر. شاه صنمین ددهسی ده رسولو کوره کن قبول ائتمک اوچون قیرخ کیسه قیزیل ایسته ییر. رسول قیرخ کیسه قیزیلی اله گتیرمک اوچون غربت ائلدہ ایشله مگہ بویون اگیر. آنجاق سۆزلریله ده سئوگی نین قیزیلدان چوخ دہ یهری اولدوغونو، دیله گتیریر. شاه صنم قیرخ کیسه قیزیل رسولا وئریر بلکہ آتاسینا وئریب شاه صنمله وصالا چاتسین؛ اما رسول اؤز ایله قازانیب، شاه صنمی اله گتیرمگی بگنیر. بو یولونان دا اؤز لیاقتینی گؤسترملی دیر. داستاندا انسان سئورلیک، وطن پرورلیک، قادین حرمتی، انسانین عقل و کمالی نین دیری گۆز اؤنونده جانلانیر. سئوگیلی لرین آراسیندا اولان سئوگی، محبت، صداقت، وفا، نجابت گؤستریلیر. عاشیق غریب بو گۆزل خصوصیتلر اوچون ان اؤنملی بیر تمثیل دیر.

داستان تبریزدن باشلانیر و تبریزین دورومو هر جهتدن آچیقلائییر. دوغرودان دوغروسو تبریزی تاریخدن علاوه، خالق داستانلاریندان داها دوزگون اؤیرنمک اولار. عاشیقلار دا خالقیمیزین سؤیلر دیلی، دؤگونن اورگی و دوشونن بئینی ساییلیرلار. عاشیق غریب یولا چیخیر، آنجاق اورگی یار یانیندادیر و یالقیزلیق اونا ائتکی یارادیر و بئله دیله گلیر:

^۱ - عاشیق قریب، سیروس قمری، تبریز، بدون تاریخ.

ضمیمه ۷

کیمی میز وار بوردا بیزی دیندیره
کیمسه نه یوخ حالیم یارا بیلدیره
قورخوم بودور توفان بیزی اؤلدوره
رسول قالا بوردا یارالی، داغلار!۱

غربت دیاردا، رسول غملی - غملی اوخویور. بیزجه بو شعرلر تکجه
عاشیق غریبین اورک سؤزلری یوخ، بلکه خالقی میزین دردلری دیر کی،
عاشیق غریب دیلی ایله اوخونور:

آی جماعات، هنج کس قریب اولماسین
قریبلرین ایشی آه و زار اولار.
قریب دینسه یئر به یئردن قینارلار
یئرلی دینسه ائل لرینه جار اولار.

قریبین اوزونه قاپی آچیلماز،
یاخشی اولسا یامانلاردان سئچیلمز.
اوزو گولمز، قاش - قاباغی آچیلماز
بوگئن دنیا، اونون اوچون دار اولار.

داستانین بیر سیرا یئرلرینده سانکی کرمین یانیقلی اورگیله توش
گلیریک. بونلاری ائشیدنده بیلر - بیلمز ائشیده نین و اوخویانین گؤزلریندن
یاش آخیر. عاشیق، آناسینی، باجیسینی خاطیرلاییر، سئوگیلیسینی یادا
سالیر، وطنینی، یولداشینینی یاد ائده رک ساز چالیر و سؤز قوشور:

آیریلدیم ائلیمدن، چیخدیم قربة
آغلارام، سیزلارام، کیمسه یوخ منیم.
قریب اولوب دوشدوم دیلدن دیل لره
آغلارام، سیزلارام، کیمسه یوخ منیم.

۱آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی، ص ۲۳۸.

گنج یاشیمدا ترک ائیلہ دیم وطنم.
قوربت ائل لر اولوب منیم مسکنیم
گوؤزو یاشلی، گوؤزو یولدا صنمیم
آغلارام سیزلارام، کیمسہم یوخ منیم.

شاه صنمین ده بو داستاندا گوؤرکملی بیر سیماسی وار. او، سئوگی یولوندا
هر جورہ فداکارلیغا حاضیردیر. او یئددی ایل سئوگیسینین یولونو
گوؤزلہ ییر. یالانلارا اینانماییر؛ نہایت اونو باشقاسیلا ازدواجا مجبور ائندہ
رسول گلیب، چاتیر و ایکی سئوگیلی بیر - بیرنہ چاتیر. شاه صنمین آناسی
یانیندا گیلایہ و شکایت لری داستان هیجانلی صحنہ لرینی یارادیر:

ساری لیقدا حیوانلاردان سارییام،
اسمیم پاکدیر، لاپ سودان دا دورویام،
وئرمہ سز ده من، غریبین یارییام،
آنا، من یازیغی نہ دیندیریرسن؟

شاه صنم حسرتده یاشاییر. آتاسی قویدوغو آغیر دورمدان آجییر.
گونلرینی درد و عذابلا کئچیریر. دنیا اونا غریب سیز چوخ چتین دیر. آلین
یازیسیندان گیلایہ لنیب بئلہ اوخویور:

سن گوؤرگیلن بیر قضانین ایشینی
آخیردیر دیدہ مین قانلی یاشینی
غسال لار دوزہ ندہ قبیر داشیمی
داشلار دوزولمہ میس غریب گلئیدی!

گوؤللرینده اوزمک اوچون سونام جان،
عشقین آتشینده یاندی سینہم جان،
بیر قاپیدان چاغیرایدی: صنم جان!
ال دن اوزولمہ میس غریب گلئیدی!

من صنم، جانداں باشنداں کئچندہ،
اجل کؤینگینی منہ بیچندہ،
چاناق - چاناق زھرلری ایچندہ،
گؤزلر سوزولمہمیش غریب گلئیدی!

دئدیگیمیز کیمی بو نالہلر و آغلاماقلاردا تکجہ شاہ صنمی دردلریلہ یوخ،
بلکہ ائلیمیزین بیر چوخلو قیزلارین چتین گونلر کئچیردیگینی
دویوروق. عاشیق غریبین اؤلومو شاہ صنمی درده گتیرمیش و ایندی
سئوگیلیسینی گؤردوکده دیلہ گلیر:

سنی منہ «اؤلدو» خبر وئردیلر،
جییرجیگیم دلیک دلیک دلدیلر،
آزارلی دردلری جانا سالدیلر
یار، سن گلدیگینی ایندی آنلادیم.
دوتدوم سنین اوچون ایل لرلہ یاسی
آغلاتدیم دوستلاری، بوتون اوناسی،
مژدہیلہ سیلیندی کؤنلومون پاسی،
یار، سن گلدیگینی ایندی آنلادیم.
اولموشدوم ہمیشہ زیندان قوناغی،
آتماز ایدیم هئچ طرفہ آیاغی،
حاضر ایدی منده زھر چاناغی،
یار، سن گلدیگینی ایندی آنلادیم.

داستانلاردا باشقا پرسوناژلارین و قهرمانلارین سیماسی دا عینی اولاراق
بوگونکو خالقیمیزین سیمالاری ساییلیر. اورادا آنا محبتی تصویرہ آیینیر و
ائلہ گؤزل ده تصویر اولونور کی، سانکی بوگون مهربان و فداکار آنالاریمیزدیر
دیلہ گلیب. او، خانلارا و تاجیرلرہ اوز توتوب دئییر:

بیر سۆزوم وار آغالارا، خانلارا
 گۆزدن اولدوم اوغول اوغول دئیہ من !
 قوربان اولوم خبر وئرن جانلارا
 گۆزدن اولدوم اوغول اوغول دئیہ من!
 من بانویام گئجه گوندوز هئی لرم،
 هر کسدن غریبین ایگین ایی لرم،
 اوندان سونرا بو دونیانی نئیلرم؟
 گۆزدن اولدوم اوغول اوغول دئیہ من!

اوغلوندان بیر آن غافیل اولمایان آنا، اوغلونون گلش خبرینی ائشیتدیکده
 فریاد چکیر، سسینی گۆیلره قالدیریر. سئوینجدن بیلیمیر نئیله سین و اؤز
 سئوینجینی دیله گتیریر:

چوخ گۆزلهدیم بو یئرلرین یازینی
 اوغلو مون اوچورتدوم من شاهبازینی
 امانت ساخلادییم غریب سازینی
 چوخ عجب گلیبدی غریبیم منیم.

داستانین باشقا گۆزل سیمالاریندان بیریدیه عاشیق غریبین باجیسی دیر.
 او دا قارداشین اوزاقلینغیندان جانا گلمیش:

فلک بیر داش سالدی، یاردی باشیمی
 آغی یا دؤندردی حلال آشیمی...

بورادا سئوگیلی لر آراسیندا اولان مثبت ایلگی لری عاشیق غریب ایله شاه
 صنم آراسیندا گؤروروک. حقیقت، دوزگونلوک، عدالت، گۆزل لیک،
 انسان سئورلیک، عهدده وفالی اولماق و باشقا انسانلیق خصلت لری
 قهرمانلارین سیماسیندا گؤرونور. قهرمانلارین ظاهیرلری ده باطن لریله

بیرلشیر. اورتا یوزایل لرین اجتماعی دورومو، خرافه لرین وارلیغی، سیاسی دوروم و باشقا اوضاع- احوال آیدینجاسینا گؤستریلیر. تبریز شهرین دورومو دا ان گؤزل بیر صورتده گؤسته ریلیر:

تبریزین اطرافى داغدى، مئشه دى،
ایچینده اوتوران بگدى، پاشادى،
سککیزمین محله، بئش مین گوشه دى،
چارسوسو، بازاری، یولو تبریزین.

دویوسو گیلاندان اکیلیر گلیر،
قویونو موغاندان سئچیلیر گلیر،
چین دن، هندوستاندان تۆکولور گلیر،
دارچینی، میخگی، هئلى تبریزین.

پهلوانلار کسوت گیبیر یاغلانیر،
گلن بزیرگانلار اورداساخلانیر
گونه اوچ یوز آلتیمیش یوکو باغلانیر
گئدیر آل عثمانا مالی تبریزین.

گؤردوگوموز کیمی، تبریز تجارت مرکزی اولاراق، سئویملى بیر شهر کیمی تعریفلنیر، آنجاق اصفهان بورا دا منفی شکیلده تصویره آلینیر. نه دنی ده بللی دیر، داستانین یارانما زامانیندا ایرانین باشکندی اولان تبریز، یئرینی اصفهانا وئیر و بونا گؤره تبریز گئری قالماغا اوغراییر. بو دوروم هر آذربایجانلینی ناراحت ائدیر. آنجاق داستانلاریمیز، عاشیققلارین - بو خالق شاعیرلرینین- یارادیجیلیغی ساییلاراق، اولایلاری دوزگون تصویر ائدیر و تاریخی دورومو، تاریخن آرتیق فولکلوردان ان دوزگون صورتده آلا بیلیریک.

عباس و گولگز^۱

عشق و سئوگی داستانلاری آراسیندا عاشیق عباس و گولگز داستانی‌نین خاص بیر یئری واردیر. بورادا خالقین اجتماعی، سیاسی و اقتصادی دورمو آچیقلائییر. اونلارین احوال - روحیه‌سی ده تانیئیلیر. عباس اؤزو آذربایجان عاشیق ادبیاتیندا گؤرکملی بیر یئری واردیر. او گوجلو عاشیقلاریمیزدان اولاراق، شعرلری ۴۰۰ ایل عرضینده عاشیقلارین دیلینده اوخونوب و سازلاردا چالینیبدیر. آنجاق بو داستانی دا سونرا عاشیقلار اونون یاشاییشی و شعرلری اساسیندا یارادیب و بئله‌لیکله ده اونون خاطیره‌سینی و شعرلرینی دیری و جانلی ساخلائییلار. آراشدیریجیلار بو داستانان نئچه واریانت توپلائییلار.

بیر واریانتدا، داستان بئله‌دیر کی، عاشیق عباسین سئوگیلیسی پری‌خانیمی شاه‌عباسین سارایینا و حرمراسینا آپارماق ایسته‌ییرلر. عاشیق عباس بونون قارشیندا دایانییر. سربازلار اونو توتوب شاهین قارشینا آپاریرلار. شاه‌عباس حقیقتی بیلیر و نهایت اونو آزاد ائدیر. باشقا واریانتدا، شاه‌عباسین تاریخی سیماسی آچیقلائییر. اونون امریله شهرلرده گنج و گؤزل قیزلاری بیر میداندا توپلائییب، اونلاردان ان گؤزل‌لری سئچیپ سارایا آپارماق ایسته‌ییرلر. بونو آرتیرماق لازمدیر کی، شاه‌عباسین آذربایجان داستانلاریندا تمامیه ایکی سیماسی واردیر: بیرینده ایگید و عادل بیر شاه‌دیر. او، خالقین دورومونو گؤرمک و بیلیمک اوچون درویش

۱. م. کریمی، منظومه‌های آذری، تهران، ۱۳۵۴

پالتاری دا گئییر و گیزلیجه خالقین ایچینه گئدیر. اما او بیرى سیمادا، شاهعباس زواکیلیق ائدن و ظالیم بیر شاهدیر. بورادا دا شاهعباسین بو سیماسی جانلی دیر. عاشیقعباسین سئوگیلیسینی آپارماقدا خالق هجوم گتیریب قیزلاری آزاد ائدیپ و ائولرینه قایتاریرلار.

تاریخدن آلدیغیمیز معلومات بو یکی سیمانی دا تایید ائدیر.^۱ بونا آرخالاناراق، شاهعباس بیر خرافی شاه اولاراق اولدوزلارین آخینینی منجم باشیندان اؤیره نیر. بیلیر کی، بو آی ایچینده سارایدا نحس واردیر و سارایا زیان یئتیشه جک. بیر آی شاهلیق تختینی بیر زندانی اولان «یوسف سراج» ا تاپشیریر و گیزلی صورتده سارایدان چیخیر. اما یوسف سراج فرصتدن استفاده ائدیپ، اؤلکه نین آبادلیغی اوغروندا بیر آی تمام چالیشیر: کئچیدلر دوزه لدیر، کؤرپولر سالیپ، مدرسه لر یاپیر، کارونسرالار دوزلتدیریر. آنجاق بیر آی دان سونرا یوسف سراجی اؤلدورور و اؤزو سارایا قاییدیر و اونون ایشلری شاهعباس آدینا یازیلیر.^۲ آنجاق مورخلردن علاوه بیر سیرا سیاحلار دا بئله اولایلار اشارة ائدیرلر.

داستان بئله دیر کی، «گولگزیری» توفارقان پهلونلاریندان بیرى اولان «باتمان قیلیچین» باجیسی دیر. «عاشیقعباس» بیر اولای دا اونونلا تانیش اولوب سئویشیرلر. شاهعباسین قولدور مامورلاری گولگزین گؤزل لیگیندن خبردار اولوب، باشقا قیزلارلا برابر اونو دا سارایا آپاریرلار. عاشیقعباس بونا عصیان ائده رک کاروانلا یاناشی تبریزه گلیر. کاروان اصفهانا ساری یولا دوشور. عاشیقعباس دا کاروانلا یولا دوشور و یولدا ساز چالیر، ماهنی اوخویوب، آذربایجانلی لارین دردینی سؤیله ییر. بو شعرلرده خالق دردی، زمانه نین دورومو و عدالتین اولمادیغی سؤیلنیلیر:

^۱ اسکندر بیگ منشی، تاریخ عالم آرای عباسی، تهران، ۱۳۱۴.

^۲ همان، ص ۲۴۹

ہانی بو اؤلکەدە عدالت، دیوان؟
 یوخ کیمسە، ائیلەسین دردیمە درمان،
 هئچ انصافا گلمز بی انصاف ساربان،
 ساربان چکر، مایا بوزلار، نر گئدر.
 من گزمیشم آلچاق ایله اوجانی،
 یار یولوندا قوربان دئدیم بو جانی
 ویرانە قویدولار آذربایجانی
 عباس آغلار، گولگز کیمی یار گئدر.

گۆرۈندۈگو کیمی، عاشیق عباس سؤیله دیگی شعرلریله خالقین دورومونو
 و اجتماعی دغدغەلری دیله گتیریر. آذربایجانین ویرانە قالدیغینی سؤیله ییر.
 عاشیق عباسین شعرلری خالق ایچینده اوخوناراق، ظالیملرین زوراکلیقلا،
 قیزلارینی اسیر توتماسینی نین قارشینا اولدوقلارینی دا گۆستیریر:

یئنە آرتدی من فقیرین آلمی،
 چرخ فلک ترسە چکدی قلمی،
 گۆز یاشینا غرق ائیلرم عالمی،
 قطره سولار عمان اولموش، آی اولموش.

مجلسیمه صراحی لر دوزولدی،
 گۆزوم یاشی قابدان قابا سوزولدی،
 آغلا عباس، الین یاردان اوزولدی،
 بوگون آخر زمان اولموش، آی اولموش.

عاشیق عباس، تک و تنها قالاراق، سئوگیلی سینی الدن وئرمیش و شاه
 ایله اوز- اوزه دایانیر، گوجو چاتمادیغیندان نفرین و لعنت اوخویور:

ضمیمہ ۷

من عابباسام سؤیله مرم هئچ یالان
ائلیمه، اؤلکهمه سالدیلار تالان،
خوجا، دلی بئجان، اللهوئردی خان
قویما، دلی بئجان یاریم آپاردی.

عاشیق عباس اصفهاندا شاه عباس ایله اوز- اوزه گلیر. اؤز نشانلی سینی
ایسته ییر. عاشیق عباسی توتوقلاییب، قویویا سالیرلار. حق عاشیقی اولدوغو
اوچون نجات تاپیر. هئچ بیر ایشکنجه اونون اورک ایستگینی الیندن آلماغا
گوجو چاتمیر. شاه عباس بونلاری گۆردوکده حیلله ال آتیر. باشارماییر
آشیغین نظیرینی دؤندرسین. اونو دار آغاجی نین یانینا آپاریرلار. بورادا
عاشیق عباسین سیلاحی سازدیر و سؤز:

دوروم دولانیم باشینا
آلا گوزلو یار گئدیرم.
اؤلسم بویونا صدقه
قالسام انتظار گئدیرم.

گولگزیری ده، بیر انسان دیر، تمام انسانی خصلتله مالیک بیر قادین.
وفالی، صمیمی، پاک و سئوگیلیسی یولوندا جانینی قوربان وئرن.
عاشیق عباس بئله یارینی گۆردوکده جرأت تاپیر؛ داها اؤزوندن یوخ، بلکه
ائلیندن دانیشیر و ائلین دردلرینی دیله گتیریر. اما اورگی سیخیلان عاشیق،
باتمان قیلیجین هاردا قالدیغینی سوروشور:

شاه حؤکمویله خان اوستونه خان گئدر
آغلا دیدهم، یاش یئرینه قان گئدر
قول بوشالدى، دیل دولاشدی، جان گئدر
آخر آپاردیلار دارا، گلهمدی.

داستانین گؤزل بؤلومو وطن پرورلیک، ائل سئورلیک دیر. عاشیق عباس
کاروانلا یاناشی گئدرک شعر اوخویور و شعرلرینده وطنیندن و ائلیندن
اوخویور:

آیری دوشدوم وطنیمدن، ائلیمدن
بولبولومدن، گولشه نیمدن، گولومدن
من نه دئدیم سن اینجیدین دیلیمدن؟
حسرت قالدیم من، درمه دیم گولوم یار!
عاباس دئیر ترک ائله دیم ائلیمی
بیر درمه دیم آغ سینهدن گولومی
آرادا وار چرخ فلک اؤلومی
قوی جمالین گوروم، اوندان اؤلوم یار!

داستانین باشقا شخصیت لری ده، واردیر: دلی بجان، قنبر، باتمان قیلیچ و...
هر بیرینین رئال شخصیته داستاندا بیلینیر. بو شخصیت لر آراسیندا قنبر
مثبت بیر وارلیق دیر. عاشیق تبریزده اونونلا تانیس اولور و ایلک خبری ده
عاشیق عباسا قنبر وئریر:

باشینا دؤندوگوم، قوربان اولدوغوم،
عباس، آپاردیلار یارینی سنین!
آلیشیب اودونا بوریان اولدوغوم،
عباس، آپاردیلار یارینی سنین!

آذربایجان محبت داستانلاری آراسیندا عاشیق عباس و گولگزیری تاریخ
بو یو مختلف عاشیقلار طرفیندن سؤیلنلیب و چوخلو دا سؤیلیب دیر.

شاه اسماعیل و گولزار^۱

شاه اسماعیل دنیانین سیاسی، ادبی و هنری سیمالاری آراسیندا گؤرکملی بیر سیمادیر. او اون بئش یاشینی دولدورمامیش قدرتلی بیر حکومت قورودو و بؤیوک بیر امپراتورلوق یاراتدی. او، ساواشلاردان علاوه بیر ماهر خطاط، نقاش و دویغولو- دوشونجه‌لی شاعیر کیمی ده تانیلیر. اونون یازیلاری و خط هنرلری بوگون دنیانین کتابخانالارینین بزرگی دیر. ادبیات ساحه‌سینده اوچ اؤنملی اثر صاحیبی دیر: دیوان، ده نامه و نصیحت‌نامه^۲. اونون ساراییندا چوخلو شاعیرلر توپلانیب، حرمت گوروب و یارادیجیلیقلاری تشویق اولورموش. ملک‌الشعرا حبیبی، کشوری، صادقی، امانی و قربانی بونلاردان نجه‌سی دیر. اونون دیوانیندا آذربایجانین ملی شعر فورمالاری و عاشیق شعر فورمالاری: گرایلی، بایاتی، قوشما و سایره بوللو- بوللو ایشه آپاریلیمیش و شاه اسماعیل عاشیقلاری حیمایه ائتدیگی کیمی عاشیق شعر فورمالاریندا دا شعرلر یازمیشدیر. تاریخه آرخالاناراق بیلیریک بیر نجه عاشیق او جمله‌دن عاشیق‌قوربانی و عاشیق‌امانی، شاه اسماعیل ساراییندا شاعیرلر آراسیندا یاشاییر و یارادیردی. یئنه تاریخی قاینقلارین گؤستریدیک‌لرینه گؤره شاه اسماعیل ساواش میدانیندا ساز و سؤزدن یارارانیب و عاشیق‌لیق هنریندن بهره آلیب قوشونونو جانلاندیریردی. اونون خالق آراسیندا سئومه‌لی بیر شاه اولدوغونون ندنلریندن بیرسی ده ائله خالق هنریندن، ساز و سؤزدن یارارانماغی ایضاح اولونور. عینی حالدا عاشیقلار ایچینده شاه اسماعیل باغلانان بیر نجه

^۱ م. کریمی، منظومه‌های آذری.

^۲ م. کریمی، شاه ختایی، تبریز، ۱۳۵۹.

داستان دا واردیر او جمله دن «شاه اسماعیل» و «عرب زنگی»، «شاه اسماعیل و گولزار» و باشقالارینی آد آپارماق اولار.

شاه اسماعیل ایله باغلانان داستانلاردا هم ساواش و قهرمانلیق واردیر و هم سئوگی ایله محبت. اونا گؤره ده، شاه اسماعیل داستانلاری هم ائپیک داستانلار و هم محبت داستانلاری آراسیندا تانینیر. شاه اسماعیل سئوگیسینه چاتماق اوچون قیلینج چالیر و مبارزه میدانینا گیریر. بئله ماهیت داشییان داستانلار آذربایجان عاشیق داستانلاری آراسیندا آز دییلدیر، آشاغیدا آدلارینی چکدیگیمیز داستانلار بو سیرادا تانینیرلار:

نوروز و قنداب

طاهر و زهره

لطیف شاه

شاهزاده سیف الملوک

محمد و گول اندام

و ...

شاه اسماعیل خالق آراسیندا بیر سئویملی شاهدیر؛ چونکی شاهلیق و قدرتلی حکومت قورماقلا برابر، شاعیر، عاشیق و صنعتکار دیر. اما بونلاردان باشقا بیر ندن ده واردیر کی، اونا خالق ایچینده داها آرتیق سئودیریر و او عدالت قورماق، اولکهنین آوادانلیغی و خالقین رفاهی اوچون چالیشماغی دیر. اؤزلیکله چالديران ساواشی اونون خالق آراسیندا درین محبوبیتینی بللی ائتدی. اوندان سونرا شاه اسماعیل داها ساواشلارا رغبت گؤسترمه دی و داها آرتیق خالقین امنیتینی و آسایشینی نظرده توتدو. آنجاق همین سیناق او شاهیی افسرده ائتدی و سبب اولدو بو گوجلو و بؤیوک سلطان گنج ایکن دونیاسینی دییشدی.

شاہ اسماعیل باغلانان داستانلارین بیرینده عثمانلیلارلا ساواشدا،
شاہ اسماعیلین سئوگیلیسی «تاجلی خانیم» اسیر توتولور. تاجلی خانیم
قوشون ایله چیگین- چیگینه ساواشیر، اؤزوندن بؤیوک ایگیدلیکلر
گؤستریر، اما توتوقلانیر. تاجلی خانیمین آتاسی «عبدی بیگ» ده
شاہ اسماعیلین بؤیوک سردارلاریندان ایدی. آنجاق عبدی بیگ شهید
اولدوقدا گنج شاہ غملنیر و تاجلی خانیم بئله سؤیلور:

ایسته دییم، سن ایدین، آلاہ گتیردی
اولدو کؤنلوم اوسته کولوم یئتیردی
دوشمنی نی آرالیقدان گؤتوردی
عبدی بیگدن اؤترو، تاجلی، آغلارام.

تاجلی خانیم بو داستاندا قارداشی «دورموش خان» ایله بیرگه شاہی غملی
گؤرهرک یانینا گلیب و اونو تسلی وئرمک اوچون بئله سؤیلور:

ایرانین شاہی سان، تورکیستان خانی،
مرشد کامیل سن، جهانین جانی،
«عبدی بیگین» اولدو شاہین قوربانی،
«تاجلی بیگیم» سنه قوربان، آغلاما!

شاہ اسماعیل دان بو داستاندا وئریلن سیما اونو بیر عدالت قوران، ملته
اورگی یانان، ظالیملرله ساواشان و مظلوملارین حقى اوسته چیرپیشان بیر
سرکرده کیمی تصویره آلینیر.

شاہ اسماعیل باغلانان باشقا بیر ائییک- سئوگی داستانیندا دا
«نوش آفرین خانیم» آتاسی ایله یوخسول و فقیر عاییلهلردن مدافعه ائدهرک
شاہ اسماعیل راست گلیر. «گولزار» ایله شاہ اسماعیل داستانیندا دا «گولزار»
بیر عدالت سئور و خالق سئور قادین دیر. او، گؤزل لیکدن علاوه هوشلو-

باشلی، دوشونجہلی و انسان سئور بیر قیزدیر. گولزاری بیر باغدا گۆرن
اسماعیل، اونا خطاب سؤیلور:

حوری لر، پرلر ییغیلیب باغا
هئچ بیرسی بو «گولزارا» بنزم!

و داوامیندا دئییر:

کیمیسی آل گئییب، کیمی قیرمیزی،
کیمیسی سونبول دریر، کیمی نرگیزی،
هامیدان گؤیچکدی وزیرین قیزی،
اودا کی هئچ بو «گولزارا» بنزم!

شاه اسماعیل «عرب زنگی» ایله ده اوز- اوزه گلیر. عرب زنگی، قارداشینین
تکجه باجیسی دیر. او، کیشی لردن خیانت گۆرموش و اونا گۆره ائولنمک
ایسته میر هئچ، بلکه هر یاندا بئله بیر کیشی گۆرورسه باشین بدنندن
آییریر. بئله ده عهد ائتمیشدیر کی، ائله بیر ایگیدله ائولنه بیلر کی، اونا
ساواشدا مغلوب ائده بیلسین. آنجاق شاه اسماعیلی بئله بیر ایگید گۆرور؛ اما
اونون «گولزارا» آدیندا بیر سئوگیلیسی وارا! «عرب زنگی» اورگینی آیاق
آلتینا قویوب بو بیندیگی ایگیدی سئوگیلی سینه چاتدیرماق اوچون
ساواشلار آپاریر، چتین لیکلر بشدان سوور و نهایت ایکی سئوگیلنی بیر-
بیری نین وصالینا چاتدیرماغی باشاریر.
«عرب زنگی» اؤزو چوخ گۆزل و وقارلی بیر قیزدیر. شاه اسماعیل اونونلا
دئییشمه ده بئله سؤیلور:

چوخ دانیشما، عرب، دویموشام جانا
داعوا ایسته ییرسن گیرک مئیدانا
سییررم قیلینجی، بولاشار قانا
یول وئر عرب، یول وئر، اینجیتمه منی!

«عرب زنگی» یاشاییشین بوتون چتینلیکلرینی گؤرموش، آلچاق-
اوجالاری باشندان کئچیرمیش و غیرتسیز کیشی لرین باشینی بدن
آییرمیشدیر. او شاه اسماعیل ایله ایلک دفعه اوز- اوزه گلدیکده بئله دئییر:

اوغلان، مئی ایچیمیسن، یوخسا دا بنگی،
قورخودان سارالیب اوزونون رنگی،
هله ائشیتمه دین «عرب زنگی»،
چوخ سنین کیمی لر باش وئریب گئدر.

شاه اسماعیل دا اونون جوابیندا بئله دئییر:

بیرسن گل باخ قایناغیما، جوشوما
ال وورا بیلمزسن ترلان قوشوما
باخ شاه اسماعیلین نر ساواشینا
یول وئر عرب، یول وئر، اینجیتمه منی!

بهرام و گول خندان

سؤیله یین: عاشیق مسلم عسگری - زنگان

زنگان عاشیقلاری دا تامام آذربایجان عاشیقلاری کیمی داستانلار دنیاسیندا چالیشمیشلار و گۆزل داستانلار دیلیرینده سؤیلنمکده دیر. «عاشیق مسلم عسگری» چاغداش زنگان عاشیغی اولاراق اوتوزدان آرتیق داستان سؤیله مگی باجاریر و زنگان دئییمی ایله بو داستانلاری روایت ائدیر. ایندی «بهرام» و «گولی خندان» داستانینی اونون دیلیندن ائشیده رک، قیسسا بیر صورتده بو داستانی آچیقلاماق ایستردیم.

آذربایجان شاهلی «بهمن» نین، بیر اوغلو وار «بهرام» آدیندا. او بیر گۆزل و غیرتلی گنج اولاراق، تانری یا باغلی بیر ایگیددیر. بیر گون یوخودا حضرت علی (ع) شاه مردان، اونا «بوتا» وئریر و چین فغفورونون قیزی اونا گؤستره رک، اونلارین اورکلرین بیر- بیرینه باغلا ییر. او بیر یاندان، «گلی خندان» - چین فغفورونون قیزی- دا اوجا بویلو و بیر خندان گول کیمی گۆزل بیر قیز اولاراق «گولی خندان» آدیلا بوتون گنج لرین آرزو- دیله گینی قازانمیش بیر قیزدیر. «بهرام» دوش گوردوگو گئجه ده، «گول خندان» دا عینی دوشو گؤرور و بیر اورک یوخ، بوتون تن و جانیه له «بهراما» عاشق اولور.

«بهرام» دوروب بوتاسینا چاتماق اوچون آذربایجاندا یولا دوشور و «گولی خندان» الدهه ائتمک اوچون چین یولونو توشلاییر. یولدا چوخلو ماجرالارا توش گله رک، اؤز ایگیدلیگینه آرخالانیب چتینلیک لری آرادان

قالدیریر و یولدا بیر باشقا قیز ایله، «ماهانور» آدیندا، اوز- اوزه گلیر. آنجاق او گۆزل قیز دا بهراما بئل باغلیر. بهرام یئنه «گولی خندان» آردیجا «ماهانور» دن آیریلیر و چین یوردونو توشلا ییر. نهایت بیر چوخلو ساواشلار و چتینلیکلرله اوز- اوزه گلیب، اؤز باجاریق و تدبیرلریله بو چتینلیکلری آرادان قالدیریر و نهایت اؤز سئوگیلی سینه قووشور. بو داستانلا برابر، بهرامین قارداشی «بهمن» ده، قارداشینا یاردیم ائتمک اوچون یولا دوشور و او دا «ماهانور» له اوز- اوزه گلیر. نهایت چینده اولان ساواشلاردا قارداشی نین دادینا چاتیر و اونا یاردیم ائدیر و قاییدیش یولوندا «ماهانور» له سئودالاشیب ائولنیر.

اساسیندا داستان بودور. آنجاق بو داستاندا بیر چوخ یئرلرده، قهرمانلارین احوالاتی شعر و سازلا چالینیپ، اوخونور و عاشیقلار دا بورالاردا اؤز موسیقی و ساز هنرلریله ائشیدنلره ذوق یارادیرلار. بورادا بیر چوخلو شعرلر و هاوالار اوخونور و عاشیقلار هنری گۆستریلیر.

داستانین تاریخی تحلیلی:

بو داستانین دا مختلف واریانتلاری واردیر، اما هامیسی بیر- بیرینه بنزه ییر و آز تفاوتلار آرادا گۆرسنیر. ایندی بو داستانین باشقا واریانتلارینا باخالیم. ایلك اؤنجه بونو آرتیرماق اولور کی، «بهرام» همان «بهرام گور» ساسانی شاهي اولاییلر. بیلدیگیمیز کیمی «بهرام گور» بیر ساسانی شاهي دیر کی، اؤز دورومونو الدن وئره رک، سلطنتدن اوزاق قالیر و باشقا سؤزله دئسک، اونون شاهلیغی الیندن آلینیر و او دا ایراندان قاچاراق، آذربایجانا سیغینیر. بو زمان تاریخلرین گۆستریشی ایله آذربایجان «گۆگ تورک» لرین امپراتورلوغو آلتیندا اولاراق، ایرانلا رقیب بیر مملکت تانیلیردی. «گۆگ تورک» لر سونرا اؤز یئرلرینی آذربایجاندا نایبلری اولان خزرلره وئردیلر. بو سلاله ۳۰۰ ایلدن آرتیق بو یوردلاردا حکومت سورموشلر.

«بہرام گور» دا تاج و تختی نی الدن وئرہرک بو حکومتہ سیغینیر و
«گؤگ تورک» لر اوندان حمایت ائدیرلر.

«بہرام گور» اوچون، فارس خالقی آراسیندا دا داستانلار واردیر. او جملہ دن
تاریخہ داخل اولان بیر داستان اساسیندا، «بہرام گور» تاجینی تکجہ ایکی
آسلان آراسیندان گؤتورہ بیلریش، او دا اؤز ایگیدلیگینی گؤستریر، هر
ایکی آسلانی اؤلدورور و تاجینی الدہ ائدیر. بو داستان، سادہ اولاراق، سادہ
آداملاری راضی سالا بیلیر؛ آنجاق تورک داستانی بوندان فرقلی اولاراق،
ایکی آسلان یئرینہ ایکی سئوگی واردیر. ایکی قیزدان- «گول خندان» و
«ماہانور» - بیرینی سئچمہ لی دیر. چکیجی نکتہ بوراسی دیر کی،
«گول خندان» اوندان بونو ایستیر کی شہلیق حقیقی الدہ ائتسین و سونرا
اونونلا ائولنہ بیلیر! «بہرام» بورادا اؤز ایگیدلیگینی شہلیغینی آلماقدا
گؤسترمہ لی دیر.

باشقا بیر اشارہ گنجہ لی نظامی نین «یئددی ھئیکل» اثری اولای بیلر.
گنجہ لی نظامی بو اثرینی، ھمین عاشیقلار داستانیندان الھام آلاراق
یاراتمیش و فارس ادبیاتینا ھدیہ وئرمیشدیر. نظامی بورادا گؤستیر کی،
«بہرام» عیش و عشرتہ مشغول اولدوغو بیر چاغدا، دوشمن اونون وطنینی
تالاییر و بہرامی مصیبتلہ توشلاییر. نظامی بورادا بؤیوک سؤز صاحبی کیمی
«بہرام» داستانی ایلہ، اوخوجولارینا عبرت آلماق درسلی اؤیرہ دیر. یئددی
پردہ لیک بیر نمایشنامہ کیمی یئددی صحنہ آچیر و بہرامی اؤز
تارگئت لرینہ چاتمادا چتینلیک لرلہ اوز- اوزہ گلدیگینی گؤستیریر. آنجاق
بورادا حتی اشارہ ائتمک اولار کی، نظامی باشقا اثرلریندہ دہ آذربایجان
کولتورونو فارسلا ھدیہ وئرمگی باجاریر. حتی بئلہ داستانلاردا باربد و
نکیسا، ایکی ایرانلی موسیقی چالانی، بیر- بیریلہ دئییشمہ دہ گؤسترمگی،
عینی حالدا عاشیقلارین دئییشمہ دہلرینی گؤسترمہ دہ دیر.

آذربایجان کلاسیک ادبیاتینا گلدیکده، «بهرام» و «گولی خندان» داستانی کتبی ادبیاتیمیزدا دا عینی صورتده گؤرمک ممکندور. «خواجه مسعود» آذربایجانین ۷-جی یوزایلده بؤیوک شاعیری عینا بو داستانی نظمه چکمیش و «سهیل و نوبهار» آدیلا تقدیم ائتمیشدیر. بو اثر هنج بیر فرقلی اولمایارق، تکجه بیر سیرا فرعی داستانلار آرتیرماق، هابئله شاعرانه صحنه لر یاراتماقلا گؤزل بیر اثرین الهام قایناغی اولموشدور. خواجه مسعود بو اثری ۷۵۵ قمری ایلینده و ۵۷۰۳ بیتده یازاراق، آذربایجان ادبیاتی نین ان گؤزل و اوخومالی مثنوی لرینین بیرینی یارادا بیلیمیشدیر. «خواجه مسعود» ایکی بؤیوک و دیرلی اثرین یازاری دیر: بیر «فرهنگ نامه» و ایکینجی همین «سهیل و نوبهار». بو ایکی اثر اوست اوسته ۱۱۰۰۰ بیتدن عبارت اولور. بئله لیکله «خواجه مسعود» آذربایجانین کلاسیک ادبیاتیندا ان بؤیوک و چالیشان و یارادیجی شاعیری تانینیر.

«بهرام» و «گول خندان» داستانینا اوسطوره وی باخیشلا دا باخانلار واردیر. بورادا «بهرام» یا همان «عطارد» سیاره سی نظرده توتولاراق، گؤزل لیک و عیارلیق سیمگه سی کیمی الدهه ائدیلیلر. بونا باشقا بیر یازیدا باخاجاییق.

بہرام و گول خندان

سؤیلہ یں: عاشیق ستار خدای

گۆزل لیک لری یارادان گۆزل آلاھین آدی، ایله
سۆزوموزو قدیم شاعیرلر و اوستاد عاشیقلارین سۆزو ایله باشلاییریق. بو
داستانلار عاشیقلاردان شفاهی اولاراق بیزه چاتمیشدیر. دئییرلر:
سلطانیه ده، بیر حاکیم واریدی «بهمن شاه» آدیندا. او اۆز زمانه سی نین
دوشونن و خالقینا گووه نن بیر حاکیم ایدی و خالق دا اوندان رضایتلی ایدی.
اونون بیر اوغلو وار «بهرام بیگ» آدیندا. «بهرام بیگ» آتاسی نین تک بیر
اوغلو ایدی. ۵-۶ یاشیندا اولارکن، مکتبه گئدیر، بؤیودوکجه بیر نوجوان
اولورکن، لیاقتینی گؤستریر تا ۱۴-۱۵ یاشینا چاتیر.

بیر گون «بهرام بیگ» شکار هوسی ائلیر، اوو وسایلینی حاضیرلاییب
یولداشلارینی دا چاغیریر. آتارینا مینیب، همیشه کی یئرلرینه سورورلر.
اورادا چادیر قوروب اوودان سورا اوردا اوتراق ائلییرلر. اوودان سونرا او یئر
توپلانیب بیر یئر ییغیشیرلار و هر بیر جوانلیق خاطیره لرینی سؤیله مگه
باشلیرلار. یوخو واختی چاتیر و هر کس اۆز چادیرینا گئدیر.

بهرام یوخویا دوشور، «شاه مردان علی مرتضی» نی یوخودا گؤرور. بهرام
آغانین ال-ایاغینی اؤپور. آغا اونا معرفت باده سیندن وئیر. بهرام اونی
ایچیر. سونرا مولا، بهرامی چاغیریر ایکی بارماغی نین آراسیندان بیر منظره
باخسین. بهرام باخیر گؤرور بیر شهر دیر کی، اونون آراسیندا بیر باغ واردی
و باغ ایچینده بیر گۆزل قیز دایانیب. اؤز-اؤزونه سوروشور:

- او گۆزل قیز کیمدی؟

بلی، او، چین پادشاهی نین قیزی «گولی خندان» دی. حضرت بویوردی:

- سن اونو گؤرن کیمی، او دا سنی گؤرور.

بہرام نچہ دقیقہ اونون تاماشاسینا محو اولدو و بو رؤیا اونون بئینینده
یئر سالدی.

صبح چاغی اولدو و هر کس اؤز ایشینین داليجا اولدو، اما بهرامین گؤیلی
باشقا بیر عالمده سئیر ائدیر. یولداشلاری گۆردولر بهرام دیشیلیب و عجیب-
غریب سۆزلر دانیشیر. بهرامین ندیمه‌لری ماجرائی سوروشدولار بلکه اونون
باشینا نه گلدیگینی بیلسینلر. بهرام، حالی پوزغون، بیر ساز ایسته‌دی و گنجہ
گۆرودوگو یوخونو و عاشیق اولدوغونو ندیمه‌لرینه بئله سؤیله‌دی:

یاتمیشدیم خواب ایچینده
شاه مردان هارا گئتدی؟
گۆیلومون مطلبین وئردی
شیر یزدان هارا گئتدی؟

ندیمه‌لر بهرامین بو سۆزلریندن اویدولار. بیرینجی دفعه‌دی کی، بئله
سۆزلر ائشیدیرلر. بهرام داوام ائتدی:

قوربان مولانین سرینه
دولدولونه، قنبرینه
جبرئیلین شهپرینه
قیلینج ووران هارا گئتدی؟

گۆیلره جلوس ائیله‌ین
قمری نیم‌شق ائیله‌ین
بهرامین مرادین وئرن
مشکل آچان هارا گئتدی؟

بهرامین یولداشلاری گۆردولر دوغرودان دا بهرامین حالی بوگون هئچ یاخشی
دئییل، تصمیم توتدولار سیاحت اوردوسونو ییغیشدیریب شهره قایتسینلار.

بہرام ائوہ یئتیش جگین اوڑ اوتاغینا گئندی و بو فیکیرده ایدی کی، اوڑ
سیرینی نئجه دئسین و کیمه دئسین. آنجاق بیلدی کی، آناسی هامیدان
یاخشی دی. آناسی گلدی اونون اور گینی آلسین، اوندان سوروشدو:
- نه یئمک نه ایچمک ایستیرسن؟

اما بہرام دئدی:

- آناجان سنه بیر سوڑ دئمہ ییم گلیر.

سونرا گئدیپ سازی گتیردی. آنا بالاسینی بئله گوڑدو کده دئدی:

- سنه نه اولوب؟ بیزیم بوگونه قدر ائلمیزده، یوردوموزدا عاشیق، مغنی
اولمامیشدی.

بہرام دئدی:

- آناجان قولاق آس گوڑ بو سازنان نه دئییرم:

باشینا دؤندوگوم گول اوزلو آنام

آغامین الیندن ایچمیشم باده.

دولانیم باشیوا مثل پروانه

آغامین الیندن ایچمیشم باده.

آنا کند آروادلاریندان ائشیتیمیشدی کی، بیر سیرا جوانلار یوخودا عرفان
بوتاسی آلازلار. بئله فیکر ائله دی کی، بہرام دا اولارا تای اولوب. بہراما دئدی:
- بالام، بیزیم ائلده- اوبادا بئله ایشلرین سابقه سی یوخدو.

آناسی شعرینن بئله اوخودی:

باشینا دؤندوگوم گول اوزلو اوغلان

ال چک بو سئودادان بہرامیم گئتمه.

سنه قوربان اولسون بو شیرین جانیم

ال چک بو سئودا دان بہرامیم گئتمه.

بہرام دئی:

عشق الیندن هر یارایا دؤزرم
قیلینج الدهه قالخان بئلده گزرم
بوننان بئلہ غریب ائلده گزرم
آغامین الیندن ایچمیشم باده.

بہرامین آناسی:

آخشام اولوب یانار پیلته چیراقلار
آخار دیدہ لردن قانلی فراقلار
سن گئدرسین منی یادلار سوراغلار
ال چک بو سئودا دان بہرامیم گئتمہ.

بہرام:

بہرام دئییر عشق الیندن دلی یم
هئچ بیلیمیرم دردیم کیمہ سؤیله یم
آنا سندن آخیر وداع ائیلہ یم
آغامین الیندن ایچمیشم باده.

بہرامین آناسی ایلہ بہرامین سؤزو بیتدی. آنا چوخلی نصیحت اندیب
سفاریشلر وئردی، بلکه اونو توندوغو یولدان منصرف ائلہ سین. اونا دئی:
-سن آتاوین نایبی سن، آتاندان سورا سن بو شهرین حاکیمی
اولاجاقسان، غربت دیارا گئتمہ!

اما بہرام آناسیلا سؤزو قورتاردی، اونو اوپدو، آتاسی نین یانینا گئتدی.
دئییرلر عارف اوچون بیر اشارہ بسدی. آتاسی اونون حال و احوالین بئلہ
گؤردوکده بیلدی کی، اونو قانع ائیلہ بیلیمہ جک، او آتاسیلان
خداحافظلشیب، آت و یارق حاضیرلاییب یولا دوشدو.

نئچہ گون یول گئدی، بیر داغ اتگینہ چاتدی. چوخ گولرلہ بزنمیش بیر
چؤل ایدی. ائشیتدی کی، اوردا بیر خانیم یاشاییر کی، عاشیقلیق هنرینده

ہامیدان باشدی۔ عینی حالدا صاحب جمال بیر خانیمدی، آدی «ماہانور»۔
بو یوردو دا بیر بہشت کیمی آباد ائلہیب۔ «ماہانور» ین یانیندا قیرخ
گول اوزلو قیز خدمت ائلیر۔

ماہانور گوردو بیر جوان عاشیق، ساز الینده بو منطقہ یہ وارد اولوب۔ دستور
وئردی قیزلار او جوان آشیغی اونون یانینا گتیردیلر۔ ماہانور گوردو بو عاشیق
تزه یولدان یئتیشیب، یورغون و غمیلیدی، اونا بیر اوتاق وئردی استراحت
ائلہ سین تا صاباح اونون آدینی، یولونو سوروشسون۔ صاباحی گون بہرام
یوخودان او یانندی، اونا ماہانورین قارشینا آپاردیلار۔ ماہانور گوردو بیر رشید
و گؤزل جواندی، ائلہ بیل آلاہ اونا ازل گوندن گؤزل لیک سمبولو
یاراتمیشدیر۔ اونا گؤرہ جان و دلدن اونا وورولدی۔ بہرامدان آدینی و
مقصدینی سوروشدو، بلکہ اونون سازیندان و سؤزوندن دہ بہرہ مند اولسون۔
بہرام یان- دؤورہ سینہ باخدی، گوردو ہئچ بیر کیشی او ائودہ یوخدور،
اونا گؤرہ اوتانیب باشینی یئرہ سالدی۔
ماہانور گوردو بہرام اوتانیر اونا گؤرہ اؤزو صحبتہ باشلایب و عاشیقلار
تکین بئلہ سوروشدو:

سندن خبر آلیم ای جوان عاشیق
سؤیلہ گؤروم نہ مطلبہ گلیمیشن؟
اگنیندہ اوستوندہ واردی یاراشیق
منہ سؤیلہ نہ مطلبہ گلیمیشن؟

بہرام بئلہ جواب وئردی:

ای قیز، اور گیمدہ بیر مورادیم وار
اوندان اؤترو بو دیارہ گلیمیشم۔
عشق الیندن گلیر منہ آہ و زار
اوندان اؤترو بو دیارہ گلیمیشم۔

ماہانور سوروشدو:

عشق الیندن گول ایرنگین سولوبدی
کیملر سنی بو بلایه سالیبدی
سؤیله سنین اصلین هاردا قالیبدی
نه مطلبه بو مکانه گلیمیشن؟^۱

بهرام جواب وئردی:

عشق الیندن گول ایرنگیم سولوبدی
عشق، منی بو بلایه سالیبدی
آتام – آنام گوزو آغلار قالیبدی
اوندان اؤتری بو مکانه گلیمیشم.

ماہانور بو سؤزلری ائشیدیب، اؤز- اؤزونه دئدی: بو جوان عاشیق، عاشق اولوبدور. بلکه اونا گؤره غربت یولونا دوشوب. اونا خاطیر دئدی:

سده اسکندر و حؤکمده فغفوری
جمالین شوکتی، قدرتین نوری
سن آلاہ آل گیلان ماہانوری
پس نهدن دیر بو مکانه گلیمیشن؟

بهرام بو سؤزدن اینجیدی و دئدی:

بهرامام من گلدیم گؤردوم دونیانی
او عشق الی سینهمده اینجیدیر منی
بهرامین سئودیکی «گولی خندان»
اوندان اؤتری بو مکانه گلیمیشم.

^۱ - گلیمیشن: زنگان شیوه سینده گلیمیش-سن-ه گلیمیشن دئییلر

ماہانور بیلدی کی، بو جوان باشقا بیر معشوق دالیجہ دیر. هر نه قدر ایسته دی اونی بو یولدان منصرف ائلیه اولمادی.

ماہ انور دئدی:

- ایندی کی، سن منی یالقیز قویوب گئدیرن، بیل کی، من سنه وورولموشام. سن اؤزگه نین دالیجہ گئدیرن اما من ایستیرم سنن باجی- قارداشلیق عهدی اوخویام.

بهرام قبول ائله دی و نئچه گون ماہانوره قوناق اولدو. قوناقلیق قورتاردی بهرام سفره یولا دوشدو اما ماہانور دئدی:

- سن گئدن یول خطرلی بیر یولدو. اوغرو- دلی قانلی ایله دولودو.

بهرام دئدی:

- پس چاره نه دی؟

ماہانور دئدی:

- سن گرک درویش پالتاری گئیہ سن و اونون آلتیندان قیلیج باغلا یاسان. ایله بیر کشکول آلاسان تا بیر کس سنه مزاحم اولماسین.

بهرام، ماہانور دئدیگی کیمی ائله دی. ماہانورین ائوینی ترک ائندنه دئدی:

- سن منیم باجیمسان، قاییداندا سنی ده، آتام یوردونا آپاراجام.

بئله لیکله بهرام ماہانورینن وداع ائله دی و بو شعری اوخودو:

گؤزوم یوخدور بو دونیانین مالیندا

اطلسینده، تیرمه سینده، شالیندا

من بهرامام وفالی یار یولوندا

اوندان اؤترو بو مکانه گلمیشم.

بهرام یولا دوشدی. بیر مدتدن سونرا چین شهرینه چاتدی.

اما سیز ائشیدین «گول خندان» دان کی، یئددی پادشاهین اوغلو اونون

خواستگاریدیلار. ولی گل خندان هئچ بیرینی سئومیر چونکو، یوخودا

گورودور و او جوان آشیغین انتظاریندادر. البتہ بو یوخونو دا، هئچ کیمه دئمہ میشدی.

بیر گون گول خندانین آتاسی آروادینا دئدی:

- بیر مدت دیر کی، یئددی پادشاه اوغلانلاری ائلچی لیغا گلیمیشلر، قوناقلیق خرجی بیزیندی. سن آناسان ایسته میرن گول خندانین اورک سؤزونو سوروشوب بیله سن؟

آنا قیزی نین یانینا گلدی، دئدی:

- عزیز قیزیم یئددی پادشاهین اوغلانلاری بو شهرده دیلر. سن بونلارین بیرینی سئچ، قوی قالانی اؤز شهرینه قایتسین.
گولی خندان بیر دؤوره- برینه باخدی، گوردو آناسیندان باشقا اوردا بیر کیمسه یوخدو. فرصتی غنیمت بیلیم اورک سیرینی آناسینا دئدی:

باشینا دؤندوگوم گول اوزلو آنام
بولبولون شادلیغی باهار چاغی دیر.
دولانیم باشیوا مثل پروانه
مگر منیم قلبیم غم تاپداغیدیر؟

جوشقون چایام، دریالارا آخارام
ساغ- سولوما حمایلر تاخارام
حسرتیلن یوللارینا باخارام
گؤزوم بیر جوانین انتظاریدیر.

گولوخندان سوسن، سونبول بیتیررم
گؤز یاشینان اونا بهره بیتیررم
تر سینه مده قوشا ناری یئتیررم
ساخلام بهرامین یادگاری دیر.

آنا سوروشدو:

- بهرام داها کیمدی؟

گولی خندان دئی:

- آنجان! من ده بیلیم کیمدی، هارالی دی. ولی سنن بیر سؤزوم وار.
آتام دئین بو یئددی ائلچی دن قیرخ گون مهلت ایسته سین.»
آنا گولی خندان ین سؤزونو آتاسینا چاندیردی و قرار اولدی ائلچیلر قیرخ
گون دؤزه لر.

ولی ایندی ائشیدین بهرامدان. بهرام اؤزونو چین شهرینه یئتیردی. هئچ
کیمی ده، تانیماییر، هر شئی و هامی اونا غریبه دیر. شهرین دؤرور- برینه
باخدی. گؤردو بیر یئرده اوردو ووروبلار و چوخلو چادرلار قوروبلار. اؤز-
اؤزونه دئی:

- اگر بورا همان گله جکلی شهردی، پس بو چادیرلار نه اوچوندور.
اؤزونو چادیرلارا یئتیردی و بیر کیمسه دن سوروشدو:
- بو چادیرلارین حکمتی نه دیر؟

دئدیلر:

- بو چادیرلار یئددی شاهزاده نین چادیرلاریدیر و هر بیر ی بیر بویادادیر. چین
شاهی نین بیر قیزی وار «گولی خندان» آدیندا. بو یئددی شاهزاده ده، اونون
ئلچی لیگینه گلمیشلر. ولی شاهزادا خانیم بو گونه کیمی هئچ بیرینه جواب
وئرمه ییب و قرار اولوب قیرخ گوندن سونرا بیرینی سچسین و قالانی اؤز
اؤلکه سینه قایتسین.

بهرام قضایانی بیلپ چادیرلار یانیندا اؤزونه بیر چادیر قوردو.
گول خندان هر گون سحر یوخودان او یانیب بو یئدی چادیری گؤزدن
کنچیریر. گؤردو بیر آیری چادیر دا اونلارین یانیندا قورولوب و اونون
ئلچی سی سکگیز اولوبدور. قضیه نی ندیمه لر دن سوروشدو. ندیمه لر دئدیلر:
- بیر یالقیز جوان گلیب و چادیر قوروب، ائلچیلره قارشییدی.

گل خندان ناراحت و غملی اولوب عصی لشدی کی،
- نییه بیر ی بئله جسارت ائده بیلپ! بئله اولورسا صاباحدان هر مرد و نامرد
جسارت تاپا بیلر.

مأمورلارا امر ائله دی:

- او یالقیز جوانی ائلچیلرین ایچیندن قووسون.
مأمورلار سکگیزینجی ائلچی نین یانینا گلدیلر، گۆردولر کمال لی
جمال لی بیر جواندی کی، بیر چوخلو مال- دولتی و نوکر- کنیزی
واردی. آنجاق قارداشی میرزا علی یوخسول، عینی حالدا گۆزو توخ بیر
انساندی. آیلار کئچیر، ایل لر دولانیر هئچ کیم اونو بورادان قووا بیلمز.
از بس کی گۆزل و کمال لی دی!
مأمورلار اونونلا دانیشیغا گیردیلر، بهرام اونلاردان ایسته دی اونون
نامه سینی شاهزاده خانیمآپار سینلار. بهرام، نامه سینده بئله یازدی:

بیر گۆزلین حسرتیندن، دردیندن
حرام اولوب سحر- آخشام خواب منه.
نه دردیم آتیلیر، نه اوزوم گولور
آغلامدان یوخدور بوردا تاب منه.

هئچ بیر کسه ائيله مرم طولومی
دریای غربتدن سالدیم یولومی
ائیلرم عرضیمی، وصفِ حالیمی
لطف ائيله وئرگیلن بیر جواب منه.

بهرام، قاپیندا ائیلرم افغان
باغریمین باشینی سن ائيله دین قان
اوخو بو نامه نی ای گول خندان
لطف ائيله وئرگیلن بیر جواب منه.

مأمورلار نامه نی گتیردیلر. گول خندان جواندان سوروشدی. دئدیلر:
- بیر جواندیر کمالدا، جمالدا تانری اونو تک یارادیب. بیر نامه وئردی
قوللوغونوزا وئرک.

گولی خندان نامہ آلدی، اوخودو. بیلدی همان بهرامدیر کی، مدتلر دیر اونو
گۆزلہ ییر. مأمورلارا موشتولوق وئردی. اؤز باغی نین آدرسینی بهراما یوللادی
بلکہ صاباح باغا گلیب اورادا اونو گؤرسون.

صاباح بهرام، گول خندانین وئردیگی آدرسه گئتدی و قاراواشلار بهرامی،
گول خندانین یانینا آپاردیلار. بهرام، قیزلارین اورتاسیندا بیر یانان شعله
کیمی پارلاییردی تا حوضون قیراغیندا شاهزاده خانیمین تختی نین یانینا
یئتیشدی. بیر شاهزادایا باخدی، دوشوندو کی بو همان رۇیادا گؤردوگو
قیزدی و بوتون گؤزل لیگی ایله ازل گونده تانری اونون اوچون یارادیب. بهرام
رۇیادا گؤردوگونو سازلایا- سؤزلایا بئله دیله گتیردی:

دان یئلی کیمی اسمہ
ائی قاداسین من آلدیغیم
بهرامین صبرینی کسمہ
ائی قاداسین من آلدیغیم
آخر گؤزلرین چای کیمی
بوکمه بئلیمی یای کیمی
اون دؤرت گئجه لیک آی کیمی
ائی قاداسین من آلدیغیم
گؤزل لردہ بو پئشہدی
سینہ نندہ کی بنؤوشہدی
بهرامین قلبی شیشہدی
ائی قاداسین من آلدیغیم

بو ایکی سئوگیلی دانیشیغا باشلادیلار و باغین صفاسیندا غرق اولدولار.

اما ائشیدین پردہنیں دالیندان، دئدی- قودولار باشلانندی؛ خبر یئددی
 ائلچی نین قولاغینا چاندی کی، گول خندان باغدا بیر جوان ایله عیش و
 عشرته مشغولدی. بو خبری ائشیدرکن هجوم گتیردیلر و گولی خندانین
 باغینی آرایا آلدیلار.

شاهزاده خانیم دوشوندو و جوانی جریاندا قویدو. ایندی گؤزک نئجه
 دئدی:

جانیم اوغلان، گؤزوم اوغلان

قولاغیما صدا گلیر

سَی رقیبلر دوشوب یولا

هر الدهه بیر جیدا گلیر.

بیری لباس فرنگیده

بیری نین الی خدنگده

یاریسی آتین ترکینده

یاریسی پیادا گلیر

شہزادہلر یازیب فرمان

ساغلیغا دای گلمیر گومان

سنه قوربان گول خندان

بیر باش، بیر جیدا گلیر.

بهرامی بئله گؤردوکده، گولی خندان اینانیلماز قالدی، قیلینچ چکدی. بیر
 اووچو قوش کیمی آتا مینیب باغدان ائشیگه چیخدی و اونلارا هجوم ائتدی.
 آغیر ساواشا گیردی. بهرامدا ساواشدا، گول خندان ایناندی کی، بو جوان
 عاشیق ائله همان قدر کی گؤزل و کمال لیدی ایگید و قیلینچ چالامدا دا
 ماہیردی.

ساواش اثناسیندا بہرامین گؤزو گول خنداندا دوشدی. گؤردی چوخ نیگرانندی، پوزغوندی. اونا ساری سوروب بئلہ اوخودو:

یاتمارام غفلتہ، اویمارام خوابا
 سحر نسیمی نین بیر صداسی وار.
 اؤلوم قاباغیندا شاہ اوغلانلاری
 بیلیمیرم باشیمین نہ قضاسی وار.
 صاباح اولوب قوشون چیخار قالادان
 دوست و دوشمن سئحیر ائیلر آرادان
 خودام ساخلا سین یوز مین بلادان
 ہر کیمین قلبیندہ حق رضاسی وار.
 سن منیم سلطانیم، سن منیم خانیم
 سنہ قوربان اولسون بو شیرین جانیم
 آغلاما، غم یئمہ گول خندانیم
 بہرامین علی المرتضی سی وار.

آنجا ق شاہزادالار و قوشون بہرامی خندق اولان طرفہ چکیرلر. بہرام اونلارین آراسیندا قالیب خندقہ دوشدی. اونو توتوب زندانا سالدیلار. اما ائشیدین بہرامین قارداشیندان. آدی «حیدر» دی. حیدر بیر ایگید جوان اولوب، یاخشی - پیسی دریندن دوشونور. یولداشلاری آراسیندا اونا حریف اولان تاپیلمازدی. بیر گون یولداشلاردان بیرى اونا دئدی:
 - سنین بیر قارداشین واریدی؛ ایندی بللی دئییل ہاردادی؟
 بو سؤز حیدرین اورگین سیزلادی. بوندان - اوندان سوراغین توتوب خبرین دوز اولدوغونو بیلدی.
 حیدر آناسی نین یانینا گلدی و ماجرائی اونونلا آرادا قویدو. آنا قورخور، دئییر بلکہ بو دا بہرامین دالیجا گئدر و آنانی حسرتدہ یاندیرار.

حیدر یانیق اور کلہ آناسینا بئلہ دئدی:

آنا سنین بیرجه اوغلون واریمیش
نه سببدن قویدون گنده یاد ائله؟
درد و غمدن باغیریم باشی یارادی
او سببدن اورک سیتقار، داد ائلر.

بیر قارداشیم غربت ائله آتیلیب
قولاش قوللار دال گردنه چاتیلیب
دئییرلر کی، دوشمنلره توتولوب
او سببدن گونلوم آغلار، داد ائلر.

حیدر دئیر قضا وئردی اوز منه
سیرری سؤیله، یقین اولسون دوز منه
تاپمایینجا قاییتما رام وطنه
بو سببدن اورک آغلار، داد ائلر.

حیدر آناسیندان ایسته دی قارداشی نین باشینا نه گلدیگینی سؤیله سین.
آنا اولایلاری تعریفله دی. حیدر دئدی:
- بس نییه بئلہ مهم ایشی مندن گیزلتمیشدین؟
آنا دئدی:

- من نن آتان قورخوردوق سن ده بهرام کیمی ییزی تک بوراخیب غربته گنده سن.
حیدر دئدی:

- آنا! مگر اولار قارداشیم غربته گنده، من وطنده قالیم؟ بو منه ننگ دی کی
ایتمیش قارداشیمین دالیجا گئتمه یم.
حیدر بو سؤزلری دئییب آناسی ایله وداعلاشدی. آتاسی نین یانینا گلدی
و آتاسیلا همان سؤزلری دانیشدی. داها حقیقتی بیلدی. آتا اوندان ایسته دی
قارداشینا فیکر ائله مه سین و اؤز یاشاییشی نین دالیجا اولسون.

اما حیدر آتائین منطقیندن راضیلاشما دی، اونا گۆره آتاسیلا بئله دئدی:

گل سنه سؤیله ییم مهربان آتا
باش گۆتوروب بیر دیاره گئدیرم
اۆلدورور غیرتله ناموس، عار منی
دردیم واردیر، بیر درمانا گئدیرم.

خالیق یارادیبیر جنتی، دامی
سن طبیب سن، گل بیر باغلا یارامی
گزریم دونیانی، تامام جهانی
بوخارایه، هندوستانا گئدیرم.

آدیم حیدر، چاغیررام من حیدری،
اۆلدوررم مرحبی، یاررام خیبری
یا تاپام بهرامی یا وئرم سری
قوچ قوزویام، من قوربانا گئدیرم.

آتا ایله اوغول قوجاقلاشدی لار الوداع اندیب آیریلدی لار. حیدر همان قاراداشی
گئدن یولا گئتدی. گئجه نی گونوزه، گونوزو گئجه یه دوگونلویوب منزل به
منزل، غربت یولونو توتوب گئتدی. آت سوروب چۆللی گئچدی. آتین
نالیندان اود کیمی قورجاناقلار آتیلیر. گئتدی، گئتدی تا همان یئره کی،
بهرام ماهانور ایله گۆروشموشدو چاتدی. ماهانور گۆزونو چۆلله تیکمیشدی
بیردن گۆردو بیر آتلی گلیر و آتین توز- توزانغی گۆیه قالخیر. آتلی گلیب
ماهانورین مولکونه چاتدی. ماهانور امر ائله دی اونو خدمتینه گتیردیلر.

ماهانور باخدی، گۆردو کی بو همان قاباقکی جوان دی کی، اونا قوناق
اولموشدی. ائله بیل بیر آلمان ایکیه بۆلبلر. بو بنزریکده حیرته دالیدی.
ماهانور امر ائله دی یئمهلی - ایچمه لی گتیردیلر بلکه جوانین یورغونلوغو
سووشوب اونونلا دانیشالار.

یورغونلوق آرادان گئدی، ماهانور سوروشدی:

- کیمن؟ هارادان گلیرن؟

حیدر دئدی:

- نه اکینچییم، نه داوار صاحیبی و نه تاجیر. بلکه بیر مورادیم وار اونون دالیجا غربته دوشموشم. قولاق آس مقصودومو دئییم:

وطنیمدن دوروب چیخدیم چؤلله
بوندان اؤترو یانا- یانا گئدیرم.
سؤزوم داستان اولدو دوشدو دیلله
اونون اوچون یانا- یانا گئدیرم.

بیر قارداشیم غربت یئرہ آتیلیب
قولاش- قوللار دال گردنه چاتیلیب
دئییرلر کی، بیر کافیره توتولوب
اونون اوچون یانا- یانا گئدیرم.

البته کی، بیلر فلک بو ایشی
گؤروم دولانایدی اونون گردشی
آدیم حیدر، او بهرامین قارداشی
اونون اوچون یانا- یانا گئدیرم.

بورا چاتینجا ماهانور تمام قضایانی بیلدی و دئدی:

- بلی، نئچه ایل قاباق بهرام بوردا منه قوناق اولدی، ولی قالمادی و
سؤگیلیسی دالیجا گئتدی. ایندی منیم سؤزومه قولاق آس:

بیر گون بو قصرده باخیردیم
او سن دئین جوان منه توش اولدی
خبر آلدی چین و ختن یولونی
آغلایب گؤزلری یاشینان دولدی.

یاشیمدا گۆرمہ دیم بیر بئله جوان
 مثلی شجاعته یوسف کنعان
 اگلشیب بیر گئجه قالیدی مهمان
 سارالدى گول رنگی هئیوا تک سولدی.
 معطل قالدیم او جوانین ایشینه
 ماهانور دولانایدی باشینا
 دۆزنمه دیم گۆزدن آخان یاشینا
 منه باجی دئدی، او قارداش اولدی.

سۆز بورا چاتینجا حیدر بیلدی کی هانسی یولونان و نجه قارداشی نین
 دالیجا گئتمه لیدیر. اما ماهانور ایل لر ایدی بیر آدام دالیجا گزیردی کی،
 اونون میلی اونا اولسون. اؤزویله دئدی:

- بلکه بو ایگید جوان همان اولسون کی، من ایل لر دیر گۆزلورم.
 اونا گۆره اورک سۆزونو حیدره دئدی و حیدرین اورگی بو سۆزون
 یوموشاندی و دئدی:

- پس سن منه ائولنمک تکلیف ائلیرن، اما بونو بیل کی، من قاراداشیمین
 دالیجا گئتمه لیم. اونی تاپمایینجا آرام و قراریم بوخ. اگر منی ایسته سن، بوردا
 قال تا قارداشیمی تاپیم و قاییدیشدا سنی گوروم. اوندا منیم یوردوما گلمگه
 حاضر اول.

اما ماهانور دئدی:

- ایندی کی، بئله اولدی، من ده سن ایله بهرامین دالیجا گله جگم. ساواش
 پالتاری گئیدی، قیلینج و قالخان گۆتوردو، یولا دوشدولر.
 ایکی ایگید چینه ساری یولا دوشدولر. گئجه- گونوز آت چاپدیلا ر تا
 چینه چاندیلار. جماعتدن خبر آلیب و بیلدیلر کی، بهرام نچه ایلدیر
 شاهین دوستاغیندا باغلانیبدیر.

او بیر طرفدن چین شاهی بو قرارا گلمیشدی او غریبه جوانی آزاد

ائله سین و تعجب ائلیردی کی، بس نییه هئج کیم اونون دالیجا گلمیر، بلکه هئج بیر کیمسه سی یوخدور.

بهرامی آزاد ائدیپ، قدیمکی، سنتلر کیمی اونا قیلینج و ساواش یاراقلاری وئردیلر تا ساواش میدانیندا اؤزوندن دفاع ائتسین. گرک یا اؤلسون یا اؤلدورسون.

بهرام سیلاحلانیپ شهردن ائشیگه چیخدی. باخدی گؤردو شاهین قوشونو طرفیندن آرایا آیینیب دیر. شاه قوشونو اونو اؤلدورمک قصدینه اوخا باخیرلار. توز - تورپاق گؤیه قووزانیر.

او بیرى طرفدن، حیدر ایلن ماهانور ماجرانى گؤردولر، سوروشدولار:
- بو ساواش نه اوچوندور؟ نییه بو قوشون بیر نفرین جانینا دوشوب؟
دئدیلر:

- او بیر نفر، چین شاهى نین قیزینا ائلچی دوروب، بوگون اونو آزاد ائدیبلر و گرک اؤزوندن مدافعه ائله یه، یا اؤلر یا اؤلدورر.
حیدر بو خبردن سئویندی کی، قارداشی هله دیریدیر.
اورگی آچیلدی، سانکی یئددی دئوین گوجونو آلدی. ماهانور بیر طرفدن و حیدر ده بیر طرفدن قوشونا حمله چکدیلر.

بهرام شاهین قوشونو ایله ساواشیردی کی، بیردن - بیره گؤردو ایکی نفر بو قوشونون جانینا دوشوبلر. حیرته قالدی، روحیه تاپدی و جانانه ساواشا گیردی.
اما اؤزو ایله فیکیرلشدی بونلار کیمدی؟ بلکه مننن رقیبیدیلر. گول خندانین قوللاریندان نئچه سینى تانیردی. اونلاری سسله دی بلکه بو ایکی غریبه دن اونا بیر خبر گتیرسیننر. اونلار گئتدیلر و بئله خبر گتیردیلر کی:
- ای شاهزاده، خیالون راحت اولسون. او ایکی نفر غریبه دی و سنه یاردیمچی گلیلر.

غضبден دولوب گؤزو
حرصدن ائشیتیمیر سؤزو
هارای چکیب گزیر سیزی
اوتا چکیب داغی - داشی.

بیر جواندیر چوخ دلاور
قویمور یئریسین بو لشگر
آدی دیر شہزادہ حیدر
بیر نقابدار وار یولداسی.

بہرام بو سۆزلری ائشیدیب خیالی راحت اولدی. چونکو حیدر آدی اونا تانیشدیر و حتما اونون کیچیک قارداشی دی کی، بوگون بؤیویوب و اونون داليجا گلییدی.

هر حالدا، چین قوشونو سیندی و بو اوچ نفر بیر- بیرینه چاتدی. ماهانور یاشماغی اوزوندن چکدی، بہرام اونو تانیدی. ماهانور ماجرانی بہراما دئدی و ایکی قارداش بیر- بیرینی تانیديلار. ایکی قارداش نئچه ایل لردن سونرا قوجاقلاشديلار و بو گؤرشدن سئوینديلر.

بہرام و یولداشلارینین غالبیتی بیلیندی. چین پادشاهی وئردیگی سؤزه گؤره قیزینی بہراما وئردی. زمان اورا چاتدی کی، ایکی قارداش اؤز گلینینی یانینا آلیب آنا یوردو سلطانیہ یه قاییدالار.

قاییدیش یولوندا ماهانور اؤلکەسینه چاتديلار. ماهانور حیدر ایلن قرار توتدوغو اوچون ملک- مالینی آتاسینین ندیمەلرینه باغیشلادی و لازم اولان شئیلری گؤتوروب حیدرینن یولا دوشدی.

بو کیچیک قافیلە سلطانیہ شہرینه چاتارکن، بیر یئردە اوتراق ائلەدی و صاباحی گون بالا قارداش حیدر تکجەسینه شہرە داخل اولدو. جماعت حیدرین گلەسینی بیلیب آناسینا خبر وئردیلر. آنا باشی فیزلاناراق اؤزونو اوغلونا یئتیردی. اوغلونون گلەسیندن حیرتلی اولاراق باغرینا باسدی. حیدر یاواشجا آناسینین یانیندا اوتوروب بہرامین گلەگینی دە، یاواشجا دئمک ایستەدی. سؤزونو بئلە باشلادی:

جانیم آنا، گؤزوم آنا
اٹلہ عنوان گتیرمیشم.
بیر سؤزوم آشکار ائدیم
سنہ درمان گتیرمیشم.

آچدیم اورک یاراسینی
گزدیم تاپدیم چاراسینی
گؤزوم آغی - قاراسینی
اٹلہ بیر جان گتیرمیشم.

گل، آخیتما گؤز یاشینی
دئشمہ باغری نین یاشینی
حیدر، بہرام قارداشینی
سنہ قوربان گتیرمیشم.

آنا بہرامین آدینی ائشیدیب حئیرتلہ دئدی:

- اوغلوں نندن دانیشیران؟

حیدر دئدی:

- دوغروسو آنا! منیم بیر یولداشیم وار شہردن ائشیکدہ منی گؤزلور. اجازہ
وئر قاییدیم تا اونو دا ائوہ گتیریم.

آنا قبول ائلہدی. خبر بہمن شاہا چاتینجا بیلیندی کی، بہرام دا قاییدیب.
ہامی باہم پئشوازا چیخدیلار. او گونون صاباحیسی بہمن شاہ امر ائلہدی
یئددی گون ۷ یئددی گئجہ توی - دویون توتدولار.

اونلار توی توتوب ائولندیلر و اورتاق یاشاییشلارینا باشلادیلار. ایل لر بویو
یاشاییب اوغوللار بؤیوتدولر و یاشاییشدان لذت آپاردیلار. سیزدہ یئیین -
ایچین، کئف ائلہیین. گونلریز خوش، گلہجہ ییز شنلیک اولسون!

آپاردی سئلر سارانی

آذربایجان عاشیق داستانلاریندان بیرى ده سارا و خان چوبان داستانی دیر. بو داستانا سؤیلنیلن شعرلر و ماهنیلار ایلر بو یودور کی، آذربایجان خالقى نین آراسیندا سئویله- سئویله اوخونور. بو داستان فتحعلیشاه قاجار دؤورونده ایکی آذربایجانین بیر- بیریندن آیریلدیغیندان ایره لی گلن بیر داستان دیر. شبهه یوخدور کی، نجابت و خالق قیزلاری نین عفت و پاکلیغی بو داستاندا جانلانیر و ائلر آراسیندا بلکی ده یوزایلر بو یو سؤیلنیلیر. یعنی دئمک ایستردیم کی، بئله بیر قونو تاریخن اوسته قالخیب و خالقین پاک سئوگییه اولان محبتینی دیله گتیریر؛ هر حالدا گولوستان و تورکمنچای مقالهلری یئنی دن بئله بیر داستانین جانلناماسی و دیلره دوشمه سینه زمینه حاضیرلاییر. بئله داستانلاردان سایماق ایسترسک «آراز و اژدها»، «چای قیزی» کیمی داستانلار دا موجوددور. آنجاق آذربایجانین ایکی بؤلومه بؤلوندوگو بو داستان فورماسیندا یئنی دن یارانیر:^۱

داستان بئله باشلانیر کی، بیر خوشبخت ار- آرواد «آراز» چایی نین قیراغیندا یاشاییرلار و بیرجه قیزلاری، «سارا» پاک، گؤزل و نجیب بیر اوشاق اولاراق اونلارین داها خوشبخت یاشامالارینا سبب اولموشدور. «سلطان» و «گولنار» خوش روزگار کئچیریرلر، آنجاق گولنار نوخوشلاییب و اولوم چاغیندا اؤز وفالی ارینه نصیحت ائدیر و دئییر کی، مندن سونرا ائولنس ائله بیر قادینلا ائولن کی، سارا اوچون مهربان بیر آنا کیمی اولسون. گولنار دونیاسینی ده ییشیر، اما سلطان داها ائولنمیر. سارانی هم آتاسی

^۱ م. کریمی، آپاردی سئلر سارانی، ارک، تبریز، نمره ۴۲.

اولور، ہم آناسی۔ همان کندده بیر گوژل ایگید یاشاییر «خان چوبان» آدیندا. اوشاقلیقدان سارا ایله دوست اولموش، بیر گه اوینایاردیلار. بؤیودوکده بیر- بیرینه اورک وئریب، اورک آلیرلار.

خان چوبان کندین مال- داوارینین مسئولیتی بوینوندا ایکن، یای گلدیکده اونلاری یایلاغا آپاریب اوتاریردی. بئله لیکله یای فصلی خان چوبان وطندن اوزاق قالاردی. آنجاق بو ایل، خان چوبان اوینا یولا دوشدوکده، آرازین او تاییندان بیر خان- بؤلگه نین حاکیمی بو تایا گلیر. سارانی بولا ق باشیندا گؤره رک هوسه دوشور. بیر یوخ، یوز اورکله اونا باغلانیر. سارایا دئییر. سارا نشانلی سی اولدوغونو بیلدیریر و سئوگیسینه وفالی اولدوغونو دانیشیر. حاکم دستور وئریر سارانی آتاسی سلطانی اونون یانینا گتیرسینلر. حاکیم سلطانندان سارانی ائیلچیلیک ائدیر. آنجاق سلطان دا قیزی نین نشانلیسی اولدوغونو دئییر و آرتریر کی، یاخشی دیر گوژونو اوندان یومسون. اما حاکم دستور وئریر سلطانین ال- قولون باغلا ییب آت اوستونه آتیب اؤزلریله آپارسینلار. سلطان حاکیمدن ایسته ییر اذن وئرسین آتا- بالا، بیر- بیریندن وداع لاشسینلار. اذن وئرلیر.

سلطان قیزی ن قوجاقلاییب اونا دئییر:

- قیزیم بو خان، سنه وفادار اولاماز. خان چوبان دا سنی باغیشلاماز. بیر ایش گور منیم اوزوم قارا اولماسین.

سارا دا عهد- پیمان سیندیران بیر قیز دئییل. کروان یولا دوشور و سارا دا آغلار گوژ ایله اونلارلا گئدیر. سلطان دا یورغون و آرغین دالاریجا گئدیر. آراز چایی ائله جوشوب داشیر کی، سویا آتینان دا دوشسن آپارا بیلر. کؤرپودن کئچن زامان سارا اؤزونو چایا آتیر. چای دا آلیب قاچیر. سارا خان الیندن قورتاریر...

حاکیمین الی هر یانندان اوزولور. گونلر کئچیر، هفته لر چؤنور، آیلار دؤنور... خان چوبان یایلاقدان دؤنور. سارانی آردیجا گلیر. آنجاق سارادان

خبر یوخ. خان چوبان بیر اود اولور، حاکیمین ائوپن بر باد ائدیر. اما اؤزو ده
چؤلرله دوشور... ایندی سارانین ماھنیسی دیل لردہ بیر حسرت ترانہسی،
بیر نیسگیل ماھنیسی کیمی یوزایل لردیر اوخونور... بو ماھنیلار
آذربایجان قیزلاری نین اورک سؤزلریدیر، خان چوبانلاری نین اورک
پارچالاری دیر... آذربایجان خالقن نین تاریخی نیسگیلی دیر:

گئدین دئیین خان چوبانا
گلمه سین بو ایل موغانا
گلسه باتار ناحق قانا
آپاردی سئل لر ساران
بیر اوجا بویلو بالانی

بو ماھنیلار سئوگیلی لرین پاک دانیشیقلا ری، سئوگی ترانہ لری دیر.
خان چوبانین سؤبلہ دیگی سئوگی نغمہ لری دیر:

موغان اؤلکہ سینده شان - شؤھرتین
بیلیرسن یاییلیب ائل لرہ سارا
اودور کی اورگیم باغلانیب سنہ
دؤنسه ده گؤز یاشیم سئل لرہ سارا.
بیر گؤزل سن، چوخدور سنده لیاقت،
هر گؤزل ده اولماز، بئلہ متانت
سندہ اولان پاک محبت، صداقت
آخر منی سالار چؤلرہ سارا!!

خان چوبانین قالیب مئیلی دالینجا
صوبح و مسا نہار، لیلی، دالینجا
مجنون تک گزیرم لیلی دالینجا
دستان اولوب دوشوم دیل لرہ سارا!!

وفادارلیق، متانت و گؤزل لیک ماہنی لاری دیر دوزگون بیر سئوگی
اوچون:

صداقتله یاشامیشام دونیادا
اویمامیشام فتنه - فعله خان چوبان
حقیقت تانییان، شریعت بیلن،
تورا دوشمز هله - هله خان چوبان.
گؤزلده گرکدیر عصمت و عفت
ایگیدده گرکدیر ناموس و غیرت
هر کسده اولماسا بئله علامت
تہمت اولار بوتون ائله خان چوبان.
توتولمارام هر اووچویا صیادا
ساخلارام سیریریمی وئرمہرم یادا
عهد و پیمان ثابت اولسا دونیادا
سارا دؤزر هر مشکلله خان چوبان

عاشیقلار دیلینده سؤیلنن فیکیرلر انسانلاردا کیملیک، وارلیق، شخصیت
یارادیر. ائل - اوبانین، عایله نین و پاک انسانلارین حرمتینی ساخلاماق دیر.
سارا ایله خان چوبان بیر - بیرینه سئوگی بسلمکله، هئچ بیر کیمسه نی
آرالاریندا یول وئرمیرلر. حاکمین وار - دولتی، جلال و دارمب - دورمبو دا
سارانین اورگینده شبهه یاراتمیر، حتی زوراکیلیگی دا بیر ایش گؤره بیلیمیز.
سارانین جوابی بئله حاکیم لرہ یئتر:

بئله ایشلر بیزیم ائل لرده اولماز،
ئل قایداسین من ترک ائده بیلمہرم.
کیرپیگیم نئشتردی بد باخان گؤزه،
نه هورکو، نه قورخو، هده بیلمرم

ضمیمہ ۷

آلدانمارام نہ دؤلتہ وارا من،
خان چوبانی ائتمم باختی قارا من،
سارا دییر: چکیلسمده دارا من،
عهدیمہ خیانت ائده بیلمرم.

بو آرادا سلطانین دا حاکیمہ وئردیگی جواب دیرلی دیر. اونون جوابی
انسانلیغی نظرده توتماقدیر. او، اؤز خالقینا و وطنداشلارینا بسله دیگی
حرمتی دیله گتیریر. باخ بودور اونون جوابی:

هر کیمی آییرسان اؤز ایستگیندن
دؤنر گونو آه و زاره حاییفدی
صداقتلی، محبتلی بیر انسان
قسمت اولسا نابکاره، حاییفدی.

آدام گرک حق پایینا شاد اولا
زور دئمه یه، ایستر قوهوم یاد اولا
ائل ایچینده آدی یاخشی آد اولا
آرخا دورا ستمکاره، حاییفدی.

من سلطانام شریعتدن چیخمارام
یخمامیشام سینیق کؤنول ییخمارام
بو دونیادا یوخسول لوقدان قورخمارام
خائین اولسام دوز ایلقارا، حاییفدی.

بئله بیر آتانین تکجه قیزینا اولان نصیحتی ده، بودور:

دوغرو عهد و پیمانیه
یاد ائیه سین ائل لر منی
نامرده قسمت اولونجا
قوی آپارسین سئل لر منی.

ورقه ایله گولشن

زنگان داستانلارینین بیر سیراسی تکجه زنگاندا اوز وئرمیش و زنگان عاشیقلاری اونلاری سؤیله ییرلر. بونونلا بئله، بو داستانلارین بیر سیراسی، آذربایجانین باشقا شهرلرینده سؤیلنیرسه ده، زنگاندا داها آرتیق مارقالا استقبال اولور، حتی زنگان بویاسی وورولموشدور. مثلا «بهرام» و «گولی خندان» داستانین باشقا شهرلرین عاشیقلاری، سؤیله ییرلر، اما زنگان عاشیقلاری اونا زنگان محیطی نین بویاسینی وورموشلار. بورادا اولان حادثه لر زنگان و رودباردا اوز وئیر. یا «ورقه» و «گلشاه» داستانی، زنگاندا، باشقا شهرلردن چوخ تعریفلنیر. اونا گؤره بو داستانلار زنگان عاشیق داستانلاری تانینیر. او جمله دن بو داستانلاری دا سایماق اولور: گرگرلی ممد، کلبی و سلبی، زنگانلی قوربانی، میرمحمود ایله سارا، ایمره ایله حوریلقا، ایمره ایله سرونز، عندلیب میرزا ایله قیزیل گول، کمتر یوسف، سعادت و صیاد، صیدی ایله پری، تورک اوغلو ایله مهری و...

اونوتماق کی، عاشیق موسیقی هاوالاری دا بئله دیر. بیر سیرا هاوالار زنگانا عاید دیر. زنگان عاشیقلاری بونلاری یاراتمیش و یا باشقا عاشیق هاوالاریندا زنگان عاشیقلاری دیشیکلیک لری یاراتمیش و اونلار زنگان هاواسی قاتمیشلار. بونلارین سایسی ۴۰ دان آرتیق دیر. بونلار حتی یئرلی بؤلوملره ده، بؤلونورلر، مثلا طارم هاوالاری، ابهر - خرمدره هاوالاری و زنگان هاوالاری.

بورادا، «ورقه» ایله «گولشن» داستانینی یازاجاغیق. داستانا کئچمه میشدن اول، «ورقه» ایله «گولشن» داستانی نین تاریخینه باخالیم.

بو داستان فارس و تورک ادبیاتیندا اؤزونه مخصوص بیر یئر آچمیشدیر. فارس ادبیاتیندا ایلک دفعه «عیوقی» طرفیندن یازیا آیینمیشدیر. عیوقی ۴ و ۵ - جی یوز ایلده غزنوی لر ساراییندا یاشاییرمیش. او اثری نین باشلانغیجیندا عرب دیلینده اولان «عروه» و «عفرا» آدلی داستانیندان آلدیغینی سؤیله ییر. ادیب لر بو داستانی گنجه لی نظامی نین لیلی و مجنون اثریله توتوشدورورلار.

آذربایجان ادبیاتیندا ورقا و گلشا ایکی نهنگ شاعیریمیز طرفیندن نظمه چکیلیمیشدیر: خواجه یوسف مداح، حکیم رکن الدین مسیحی.

خواجه یوسف مداح ۷ و ۸-جی یوزایلین شاعیرلریندن دیر کی، نچه اثری موجوددور: داستان ابلیس، قیز و جهود، قاضی و اوغری، ورقا و گلشا. خواجه یوسف مداح ین شاه اثری همین ورقا و گلشا اثریدیر کی ۷۷۰-جی ایلده ۱۷۰۰ بیتده بیتیرییدیر. اونون اثری سنوگی داستانیدیر.

حکیم رکن الدین مسیحی (۹۷۷-۱۰۶۶ق) «ملک الحکما» لقبی آلاراق، اوچ اثرین مؤلفی دیر: دانه و دام، زنبور غسل، ورقا و گلشا. مسیحی ورقا و گلشانی ۵۰۰۰ بیتدن آرتیقدا بیتیرمیشدیر.

مسیحی نین ورقا و گلشا اثری هم سنوگی و هم حماسی بیر اثر دیر. آنجاق عاشیق داستانلاری ساییلان ورقه و گلشا عینا همان داستان دیر کی، عاشیق لار سینه دن- سینه یه، ائلدن- ائله، شهرلری گزیب و خالق ایچینده بوگونه قدر دیری ساخلا ییلار. بورادا ورقه سنوگی اوغروندا پاک و صمیمی محبت دن علاوه، ایگیدلیک ده، گوستریر و نهایت عشق یولوندا جانینی فدا ائدیر. کلاسیک ادبیاتیمیزدا ورقه اؤلور؛ اما عاشیق داستانیندا خالقین ایستگی تأمین اولسون دئی، ورقه و گلشن یئنی دن دیریلیب و سنوگی نی دیری ساخلا ییلار.

عاشیق «گلاب علی داوود بیگی» خرمدره لی بیر عاشیق تانینیر. بونو آرتیرمالی یام کی، زنگاندا عاشیق محیطی بیر نچه نقطه یه بؤلونور. آنجاق

بورادا خرمدرہنین اؤزل بیر یئری واردیر. داها اؤزل اولان خرمدرہنین بیر آغاجلیغیندا یئرلشن وئہستان کندینی آیریجا قئید ائتمک لازیمدیر. بورادا قدیم زمانلاردان هامی- آتا، بالا، حتی خانیملاردا عاشیق ہنرینہ ہوسکار اولموشلار. خانیملاردان چوخ ناغیل بیلن انسانلار اولموشلار. آذربایجان عاشیقلاری بورایا حرمت بسلہییب، بورادا عاشیق ہنرینی اؤیرنمیشلر. آنجاق تأسفلر اولسون کی، انقلابدان سونرا، چؤرک غمی هامینی کندنن اوزاق سالمیش و عاشیقلار بورادان کؤچموشلر. ماراقلی دیر کی ۱۳۷۰- جو ایلین بایرامی نین ۱۳- وندہ یئندہ هامی عاشیقلار بو کندہ توپلانیب و کئچن گونلری خاطیرلامیشلار.

وئہستان عاشیقلاری آذربایجان داستانلارینی دیری ساخلا میش و بو خزینہ یہ بیر چوخلو داستانلار دا آرتیرمیشلار. آنجاق گلہ جکدہ بو عاشیق مرکزی تانیان وئہستاندان باشقا داستانلاریمیز و یئنی سؤزلریمیز اولاجاق. عاشیق «گلاب علی» دہ، بورادا اؤیرندیگینی اونوتماق گرک.

بو داستان، زنگان عاشیق داستانلاری سیراسیندان سایلیر و آذربایجانین باشقا شہرلریندہ اوخونمور. ایلک دفعہ عاشیق گلاب علی داوودبیگی خرمدرہ دہ ۱۳۵۴- جو ایلدہ بئش کاسئتدہ «ورقہ و گولشنی» اوخودو. بئلہ لیکلہ، ورقہ و گولشن عاشیق گلاب علی آدینا یازیلیبدی. عاشیق گلاب علی خوش سسلی، ادبلی و ارکانلی بیر ددہ عاشیق کیمی تانییر. اونون سینہ سیندہ اونلار جا داستانلار واردیر. آنجاق بو داستانی، بیز عاشیق گلاب علی نین اوغلو، «عاشیق التفات» یازسی ایلہ حاضیرلادیق. عاشیق التفات بوگون زنگان تلویزیونوندا ہر ہفتہ وئرلیش حاضیرلاییر، موغام کنسرتلری یولا سالیر و دانشگاهدا تحصیلی داوام ائدیر. او علمی متودلار الدہ ائدہ رک، گلہ جکدہ آدلیم و گؤرکملی عاشیقلاریمیز سیراسیندا آپارمالی دیر.

ورقہ ایلہ گولشن

داستانی سؤیلہ بن: عاشیق التفات داوودیگی

ھامیزی سلاملا پیرام. عاشیقلار داستانی اوستادنامہ ایلہ باشلارلار. من دە بیر اوستادنامہ اوخویوب، داستانیمیزا باشلایاغاغام. بو اوستادنامہنی «خستہ قاسیم» سؤیلہ میشدیر:

دلی کؤنلوم مندن سنہ امانت،
پیس حیاتدان یاخشی اؤلوم یاخشی دیر.
بیر گون اولار قوھوم – قارداش یاد اولار،
دئمہ اولوسوم وار، ائلیم یاخشی دیر.
مجلسہ واراند اؤزونو اؤیمہ،
شیطانا باج وئریب کیمسہنی سؤیمہ،
قوتلی اولسان دا یوخسولو دؤیمہ،
دئمہ قوتلی یم، قولوم یاخشی دیر.
خستہ قاسیم کیمہ قیلسین دادینی؟
جانى چيخسين اؤزو چکسين اودونو،
یاخشی ایگید یامان ائتمز آدینی،
چونکو یامان آددان اؤلوم یاخشی دیر.

راویان اخبار، ناقلان آثار، طوطیان شکرشکن شیرین گفتار، ساز - سؤز
اوستادلاری، ائلدن - ائله، ایلدن - ایله، بیزه چاتان داستانی، بئله روایت
اندیرلر:

شهر مدائن ده ایکی قارداش واریدی، بیرینین آدی «علی سلطان» ایدی،
بیرینین ده آدی «ولی سلطان». اونلارین هئچ بیرینین ائولادی یو خودو.
آما آلاهی یولوندا احسان وئردیلر. آلاهی علی سلطانا بیر اوغول، ولی سلطانا بیر
قیز وئردی. اوغلانین آدین «ورقه»، قیزین آدین «گولشن» قویدولار. اما او
قدر زمان چکمه دی ورقه نین آتاسی مریض اولوب وصیت ائیله دی کی،
«قارداش! منیم مالیمین و اوغلومون اختیاری اون بئش ایله کیمین سن ایلن -
دی. اون بئش ایلدن سونرا گلشنین توپون ائیلرسن ورقه یه. عیالیم دا اگر
منیم ائویمده قالسا قالسین و اگر قالماسا حقین وئر گئتسین». آما اؤزو
دونیا دان گئدیب مجلس ترحیم باشا یئتیشدی؛ ورقه یتیم قالدی و
آتاسی نین مالی دوشدو عمیسی نین الینه. ولی سلطان اؤزوندن دیانت لی بیر
آدام بیلیمیر. اما منظورو وار ورقه نین آناسینی دا آلسین. ورقه نین عمیسی
آروادی بیلدی کی، اری ایستیر ورقه نین آناسینی آلسین. بنا ائیله دی
ناراحت چیلیغا. آنجاق چالیشیر اری نین فیکری باشا چاتماسین. فیکر
ئله دی:

- ورقه نی اؤلدوررم، آناسی دا چیخار گئدر. داها منیم اریمه گلمز.
بو ایش ایلن ایستیر ورقه نین آناسینین آیاغینی او خانواده دن کسین.
اما چون ورقه نین آناسی بو فیکری بیلدی ورقه نین عمی سینه دئدی:
- من ورقه نی ساخلییا بیلیم، اونو وئر بیر دایه یه.

ورقه نین عمی سی، ورقه نی وئردی بیر دایه ساخلادی. اما گونلرین بیر گونو
ورقه نین عمیسی عیالی کنیزلردن بیرین یوللادی ورقه نی گتیرسینلر
گؤرسون. کنیز گلیب ورقه نی دایه دن آلیب آپاردی خانیمین خدمتینه.
خانیم باخدی گؤردو ورقه چوخ چیخارلی بیر اوغلان اولاجاق. فیکیرلشدی

کی ورقہ جوان اولارسا اریم گولشنى ورقہ یه وئر و آناسینی دا اؤزونہ آلا ر۔
گرک ورقہ نی اؤلدورم۔ دستور وئردی:

- اوت قالا یین۔ شیش ارسین لر قویون قیزارسین۔

خانیم گلیب ورقہ نی قونداقدا دالی اوسته یاتیردی ب، بنا ائیلهدی ورقہ نین
سینه سین داغلاماغا۔ آما سؤز یئردہ قالماز۔ ماجرانی یئتیریرلر ورقہ نین
عمیسی نه۔ عمیسی گلیب ورقہ نی عیالی نین الیندن آلیب و اؤز عیالینی برک
تاپدادی۔ بو دفعه ورقہ نی وئردی بیر آیری دایه ساخلادی۔ اونا دئدی:

- ورقہ نین باشیندان بیر توک کم اولسا سنی اؤلدورهرم۔

بیر مدت کئچدی۔ ورقہ نین عمیسی عیالی دوباره بیر فکر چکدی۔ بیر
قاری یوللادی ورقہ نی اوغورلوبوب گتیردی وئردی خانیم۔

خانیمین بیر قره غلامی واریدی۔ ورقہ نی وئریب قره غلاما دئدی:

- آپار بونو بیر آدادا اؤلدور۔ کؤینه گینی قانینا بولا گتیر منیم چون۔

قره غلام آتینا سوار اولوب ورقہ نی گؤتوردو بیر آدایا۔ آتیندان آشاغی ائنیب
خنجرى بئلیندن چیخاردیب الین قویدو ورقہ نین چنه سینہ۔ ایستهدی
ورقہ نین باشین کسسین۔ آلاھین امریلن ورقہ قونداقدا بیر اوشاق کیمی
باخیب قره غلاما قهقهه ووروب- گولمگه باشلادی۔ غلام باخدی گؤردو بیر
اوشاق گولمک واختی دئیل اما گولور۔ دئدی:

- بوردا بیر ایش وار۔

غلام رحمہ گلیب آغلادی و خنجری قویدو یئرینہ۔ بیر اوخ قویوب چیللہ-
ی - کمانہ؛ بیر قره قوش ووروب ورقہ نین کؤینگین بلهدی قانینا۔ ورقہ نی
بیر آغاچین دیییندہ قویوب قاییتدی خانیمین یانینا۔ دئدی:

- ورقہ نی اؤلدوردوم۔

خانیمین فیکری راحت اولدو۔ آما دایه گلیب ورقہ نین عمیسی نه دئدی:
- بیلیمیرم ورقہ نی قورد آپاریب، آدام آپاریب، ورقہ یوخدو۔

نه قدر دولاندیلار ورقه‌دن خبر یوخ. گلین سیزه ورقه‌دن خبر وئریم. همان جنگلده بیر آسلان وار. ایکی بالاسیلان باهم چیخیلار شیکاره. بالالار آسلانین قاباغیندا گئیدیریلر. آسلان گۆردو بالالاری بیر قونداقهنی، بو آتیر- او توتور، او آتیر- بو توتور. آسلان ایسته‌دی ورقه‌نی خورتلا سین. آلاهدان امر اولوندو:

- آی آسلان، مگر سنین بالان یوخدو؟ او دا، بیر ننه‌نین بالاسی‌دی. گرک سن ورقه‌نی سوت وئریب بؤیوده‌سن.

آلاهین امریلن آسلان بیر الین ساغدان سالیب، بیر الین سولدان بنا ائیلهدی ورقه‌یه سوت وئرمگه. ورقه اؤز آناسی‌نین سوتوندن یاخشی آسلانین سوتون امیر. گون او گون اولدو ورقه آياغا دوشدو. چون ورقه گۆز آچیب آسلانی گۆرموشدو آسلان کیمی دؤرد آياغی‌نان یول گئیدردی. ورقه‌نین عمیسی آداملاریلان باهم شیکارا چیخمیشدیلار. آسلانی گۆروب تفنگ آتدی. آسلان بالالاریلان قاچیب، ورقه قاچا بیلمه‌دی. شیکاربانلار گلیب ورقه‌نی توتوب گتیردیلر. دئدیلر:

- بو آدام جنسی‌دی. ولی سلطانا دئدیلر کی، بیر بئله آدام تاپمیشیق. ولی سلطان دئدی:

- گۆره‌سن بو ورقه‌دی؟

باخیب ورقه‌نین دؤشونه، داغ یئرینده توک یوخودو. اورانی گۆروب یقین اولدو کی، ورقه اؤزودو. یوللادیلار حاماما، لباس گئییندیریب ورقه یاخشی بیر اوغلان اولدو.

گولشن ایلن ورقه‌نی مکتب‌خانایا گۆندردی تا اون بئش یاشینا یئتیشدیلر. «گولشن خانیم» چوخ گۆزل بیر قیز اولموشدو. هر کس گولشنی بیر دفعه گۆرسئیدی اونا عاشیق اولاردی. همان مکتب‌خانانین ماللاسی دا گولشنه عاشیق اولموشدو. اما ورقه‌نین قورخوسوندان آشکار ائیله‌یه بیلمیردی. بیر گون ورقه مکتب‌خانایا گلمه‌دی. ماللا گۆردو ورقه یوخدو. اؤز- اؤزونه دئدی:

- بوگون من گولشندن بیر اقرار آلیم گوروم منہ گلر یا یوخ؟

دئدی:

- اوشاقلار، بوگون جشن گونودو. بیر قیز، بیر اوغلان ال - الہ وئریب چوپو
ائده جکسیز. چون گولشن بویوک زاده دیر اونون الین هئچ کس یاپیشماسین. من
اؤزوم یاپیشا جام.

مکتب اوشاقلاری ال - الہ وئریب اویناماغا باشلا دیلار. اما ماللا گلیب
یاپیشمیش گولشن خانیمین الیندن، گولشن سسلندی:

- آی بی ادب، نه ایش گورورسن؟

چپ - چپ برکدی موللایا. ماللا قیزین اونا برلمه سینہ گورک نه دئیر:

سلاطینیم، نه خشمیلن باخیرسان؟

آغ سینهن وئرگیلن سینمه قانشار.

کؤنلوم ایستیر من ده سنلن سارماشام

آغ سینهن وئرگیلن سینمه قانشار.

اوپنادی بولودلار گلدی هوایه،

بیلینمز دردیمه، تاپیلماز چاره،

قوشولوبسان یاشیل باشلی سونایه،

تشنه یم لبوندن وئر جامی قانشار.

اوزووہ سالیبسان حجابی پرده،

مریضم گلیمیشم شفا وئر درده،

سن منی سالمیسان نه یامان درده،

مریضم گلیمیشم شفایه قانشار؛

تازه ایل لر گلیر بایرامه قانشار.

سؤز تمام اولدو. اما بیر وقتده گوردو ورقه گلیب مکتب خانا قاباغیندان

کئچیردی. ورقه گوردو مکتب خانا چوخ شولوغ دور. باخیب گوردو اوشاقلار

ھامیسی چوپپو چکیب اوینو یورلار. اما ماللا یاپیشیب گولشن خانیمین الیندن. ولی گولشن اوزون دولاندریب او یانا. ماللا ورقه نی گورن کیمی دئدی:

- آی بی ادبلر، مکتب خانا چوپپو یئری دی؟ تمام باغلارام فلکھ یه.

گولشن قاجیب ورقه نی قوجاقلادی. دئدی:

- آی عمی اوغلی جان، آلاھ منیم عؤمرومو سنسیز ائله مه سین. سن بوگون

یوخودون ماللا ایستیردی مندن اقرار آلا کی آیا من اونا گندرم یا یوخ؟

ورقه دئدی:

- آی اوشاقلار گلین بوگون من سیزه بو ماللانین حالینی تعریف ائله ییم:

من بیلیرم بو ماللانین حالینی،

اوجادان سؤیلیور والغرالینی

اؤلوا اولاغ گورسه چکر نالینی،

چیخار نالیندلیکدن باشی ماللانین.

آغ دونو چیخاردیب گوی دونو گئییر،

تسبیح لر الینده استغفر دئییر،

حرام ات گورسه بال کم یئییر،

چوخدور قصابلیقدا یاشی ماللانین.

بیز ده گلدیک بوردا مکتب اوخویاخ،

ماللانین گوزونه میخلار توخویاخ،

ماللا اؤلسه بیز ده عزا ساخلیاخ،

یوخدور جاهیل لیک ده تایی ماللانین.

سؤز تمام اولدو. ورقه نئچه سیلله ووردو ماللایا، یاپیشیب گولشنین

الیندن دئدی:

- عمی قیزی، سن گئت ائوہ؛ من ائلچی یوللو یوم عمی مین باشینا کی، بیزیم تو یوموزو ائلہ سین.

ورقہ گلیب آناسینا دئدی:

- بئش کیشی یوللا عمی مین یانینا گۆرک نہ دئییر؟

آناسی بئش کیشی یوللادی. عمی سی راضی اولدو. اما عیالی راضی اولمادی. دئدی:

- من گولشنی وئره جاغام اؤز قارداشیمین اوغلونا.

اما ماللا اؤزون یئتیریپ زرنیگار شهرینده محسن پاشانین یانینا. دئدی:

- مدائن ده ولی سلطانین قیزی گولشنی اؤز عمی سی اوغلو ورقہ ایستیر. اما قیزین آناسی دئییر هر کس بیر آغیر یوک قیزیل و بیر آغیر یوک گوموش وئرسه گولشنی اونا وئره جاغام.

محسن پاشا بیر آغیر یوک قیزیل و بیر آغیر یوک گوموش گۆتوروب مدائنہ طرف یولا دوشدو. اما گلین سیزه ورقہ دن خبر وئیریم: ورقہ بو خبری ائشیدن کیمی دئدی:

- منیم آتامین مالی عمی مین اختیاریندادی. منیم هئچ زادیم یوخدور.

اما آدام یوللادی عمی سینہ دئسینلر ورقہ دئییر:

- عمیم منہ قیرخ گون مهلت وئرسین، من گئدیم آغ شهرده داییم حیدربیگ- دن توی پولو آلیب گتیریم. اؤزومه توی ائلییم.

ورقہ نین بیر «نقر» ادلی غلامی واریدی. نقری یوللادی حیدربیگین سوراغینا. نقر گئدیپ قاییتمادی. ورقہ گۆردو گولشن الدن گئدیر. یاواش- یاواش بیر ایش گۆرمه لیدی. آتینا سوار اولوب گئتمک ایستهدی. ورقہ نین گئتمگی گولشنه یئتیشیرکن بیر قارا و کؤهنه چادیرا اؤرتوب اوتوردو یول اوسته. ورقہ گلیب گۆردو. ائلہ بیلدی کی گدای دی. ایستهدی کؤمک ائلہ سین. گولشن دیله گلدی. ورقہ گولشنی تانیان کیمی او یادگارلیقلار کی، گولشن وئرمیشدی اولاری گولشنه وئریب، آلیب گۆرک نہ دئییر:

ضمیمہ ۷

من گئدیرم، سنی کیمہ تاپشیریم؟
آغلیا- آغلیا قال اینن بئله.
نئچه- نئچه امانتین منده دیر،
دای ساخلیا بیلیم، آل اینن بئله.

گولشن:

باشدان ایاغہ گئیمیسن غوطه ور،
روحومو آلمیسان حصاره نئینیم؟
بولبول کیمی قهر ائدیرسن گولشنه،
روحومو سالمیسان الیمن نئینیم؟

ورقه:

من سنه نه دئدیم تاری ظالیمی
الیمن آلمیسان اختیاریمی
آتاوین، آناوین سبب کارینی
جهنم اودونا سال اینن بئله.

گولشن:

آللاه بیلیر ایتیرمیشم یولومو،
تانیمادیم دوشمانیمی، ائلیمی.
نه وقته جن من گؤزلویوم یولووو؟
روحومو آلمیسان الیمن نئینیم؟

ورقه:

خرم لیگه گؤندردیم من گؤذریم،
گؤرور آنان کسدی منیم مقیریم
قیرخ گون چکر آخیر منیم سفیریم،
آغلیا - آغلیا قال اینن بئله.

گولشن:

ہر یانا گئدیرسن ایزین ایزلرم،
خنجر آلیب قارا باغریم دیزلرم،
قیرخ گون دئمہ، قیرخ ایل یولون گۈزلرم
رقیب سالسا سنی تورا نئینییم؟

ورقہ:

من گئدیرم، گینہ گللم بورایا،
آخان چشمہ لرہ سرین سولارا،
رمّالا، موللایا، او فالچیلارا،
آجدیر خوردا- خوردا فال، اینن بئلہ.

سۈز تمام اولدو. ورقہ ایلہ گولشن حلال لاشیب آیریلدیلا. اما گولشن گۈزو
دولو باخیر ورقہنین دالیسیجا. گۈرک نہ دئییر.

گولشن:

گئدن اوغلان، بودور سندن خواهیشیم،
گل منیم گۈزومو باغلا، آنان گئت.
عشق اودونا منده یاندیم، آلیشدیم،
سال منی زندانہ یاریم، آنان گئت.

گۈرک ورقہ نہ دئییر:

قیزیل گول لر یار یانیندا اکیبدی،
بولبوللرین گوللرینہ قونوبدی
گولشنی زندانہ سالمام حئییفدی
آغلا یاریم، آیریلیغین گونودو.

گولشن:

گولشن دئییر ائشیتہ دین سؤزومو
یاندریبان کباب ائتدیم اؤزومو،
ان آتیندان، باغلا منیم گؤزومو،
گل منیم گؤزومو باغلا، آن نان گئت.

ورقہ:

قیزیل گوللر یار بوداغین اکییدی،
قارہ ساچلار دال گردنہ تۆکوبدی
سنین دردین واللہ بئلیم بوکوبدی
آغلا، آغلا، آیریلیغین گونودو.

سؤز تمام اولدو. گولشن قاییدیپ گلدی. اما قیزلار گؤردولر گولشن آغلییر. دئدیلر:
- نہ اولوب؟

گولشن قیزلارین جاوابیندا بئله دئییر:

چون ورقہم گئتمہلی اولدو
اونو من یولا تاپشیردیم.
وطن ترک ائتمہلی اولدو
اونو آلاہہ تاپشیردیم.

غریبیدیر، یوخدور کیمسہسی،
وار یارین ذوقو - ہوسی،
ورقہ گولون بیر غونچہسی،
غنچہنی گولہ تاپشیردیم.

گولشن دئییر آلاہہ آمان،
اورتالیقدان گئتسین یامان
یئتیش دادہ صاحب زمان
امام رضایہ تاپشیردیم.

سؤز تمام۔ اما ورقہ یولا باشلییب، گل ها گل، گلیب گؤردو یول ایکی اولور۔
 بیرین یازیبلار: گئدر - گلمز یولو۔ ورقہ اؤز- اؤزونه دئدی:
 -بو نه سؤزدو؟ من ائله بو گئدر- گلمز یولو گنده جاغام۔
 گلیب یول اوسته بیر قاللاچایا توش اولدو۔ باخدی گؤردو قاللاچانین
 حصاری چکیلیب عرش اعلایه۔ یانین نان دا بیر چشمه آخیر۔ چشمه ده ال-
 اوزونو یویوب، خورجینی قویور باشی آلتینا، باش قویوب یوخلادی۔
 اما ائشیدین بوردان کی، بو زمان بیر خالق پهلوانی وار، آدی «یاسمن» دی۔
 بو قاللاچا دا اونون دی۔ یاسمن شیکارا گئتمیشدی۔ شیکاردان قاییدیپ گؤردو
 بیر غریبه آدام قاللاچایا داخیل اولمادان یئرده یاتیب- یوخلاییب۔ برک
 ناراحات اولدو۔ ورقه نی یوخودان آییلدیپ گؤزک نه سوروشور:

جانیم اوغلان، هاردان گلدین بورایه،
 سنی بو مکانه کیملر سالیبدی؟
 منیم هئبیتیمدن، صحرا صحنیندن
 سارالیبدی، واللہ رنگین سولوبدی۔

ورقه جاواب وئردی:

گزه- گزه منده گلدیم بورایه،
 مولام منی بو دیاره سالیبدی۔
 نامرد سن کی، مردی میدان بیلیرسن
 آلاہ بیر جان وئریب بیر جان آلیبدی۔

یاسمن:

اوخوم کماندان چیخار، مار کیمی ملر،
 اوغراسا داغلارا داشلاری دلر۔
 سن کیچیک سن، سندن بؤیوک کیمسه لر،
 میدانیمدا خاکیلہ یکسر اولوبدی۔

ورقہ:

بؤیوگہ قوللوق ائله، اولاسان آغا،
یاخین یوللاریوی سالما اوزاغا.
الیندن نه گلسه ائتمه مضایقا،
خدام بیر جان وئریب، بیر جان آلیبدی.

یاسمن:

آدیمی بیلیمیرسن غضبدن تانی،
شهرتیم دوتوبدی کَلّی جهانی،
تنگ ائدهرم من باشیوا دونیانی،
تا بیلهسن دنیا کیمه قالیبدی!

آی آغالار سیزه تعریف ائله ییم
ایکی جوان بیر - بیرلین ساواشدی،
پهلوان هئیتیندن، صحرا صحنیندن،
آسمان تیتره شیب هوا چولقاشدی.

ایکی جوان بیر - بیرلین مردانا
ال وئریب ال آلدی مرد - مردانا.
یاسمن قیلینجی چالدى قالخانا
آسمان تیترشیب گوئلر آلیشدی.

ایکی جوان بیر - بیریندن باج آلاماز،
یاری گوئل اولان هرگز قوجالماز؛
حقدن کمک ایسته، هرگز آز اولماز،
دریادان باج آلان اسکندر قاشدی.

سؤز تمام. اما قیلینج فایدا وئرمه دی، شمشیر کار ائتمه دی. ال آتیلار
بیر - بیرین کمر زنجیرینه. گولشسینلر. یئددی گون تمام دؤیوشدولر،

ساواشدیلار، گولشدیلر. یئددیمجی گون ورقه یاسمندن اجازہ آلیب دئدی:
- من مسلمانام. ایذن وئر ناماز قیلیم.

ورقه ایکی رکعت حاجت نامازی قیلدی. اللرین گوئیہ قالدیریب دئدی:
- بار الہا، پروردگارا، منی بو پهلوانین الیندن نجات وئر.

آللاہین امریندن ورقه نین بیلک لرینہ یئددی نرین گوجو گلدی.
باشلادیلار گولشمگہ. ورقه یاسمنی آلدی دیزینہ؛ دیزیندن دؤشونہ
قالدیردی؛ دؤشوندن باشینا چکدی؛ باشینان یئرہ چالدی. اگلشدی
یاسمین سینہ سی اوستونده. بیردن گؤردو بو پهلوان بیر قیز خالقیدی!
دوروب آیاغا، سوروشدو:

- سنین آدین نہدی؟

دئدی:

- یاسمن.

ورقه دئدی:

- من یئددی گئجہ- گوندوز بیر قیزین الینده اسیر اولموشام؟

یاسمن دئدی:

- من عهد ائلمیشم هر کس منی بیخسا، من اونا گئدم.

ورقه دئدی:

- منیم نامزدیم وار. گرک گئدم اونلان توی ائلییم.

یاسمن ورقه نی گؤتوروب اؤز قصرینہ گلدی. آلیر یاسمن گؤرک نئجہ

ورقه یہ خوش گلدین ائیلیییر:

جانیم اوغلان، سن ده گلدین اوتاہ

سن گلن یوللارا قوربان- صداہ.

دوروم قوربان کسیم سن تک قوناہ،

خوش گلیبس منہ، قوربان اولدوغوم.

اگنینه گئییدی سردری آبی
 بو قوناقدی منیم گؤیلومون بابی،
 مصری قیلینج قیزیلدان دی قیلافی
 خوش گلیبس منہ، قوربان اولدوغوم.

کیمسہم یوخدور نامہ یازام ائلیمہ،
 بیر باد اسیب شبنم دوشدو گولومہ،
 عثمانلی یام گللم اسلام دینینہ،^۱
 خوش گلیبس منہ، قوربان اولدوغوم.

سؤز تمام اولدو. یاسمن مسلمان اولدو. بیر ماللا گتیریبلر بونلارین عقدین
 جاری ائله دی.

ورقہ بیر گون یاتمیشدی گولشنی یوخودا گؤردو. صبح دئدی:
 - یاسمن من گتیمہ لی یم.
 یاسمن دئدی:

- من ده سن ایلن گلرم.
 ورقہ نہ قدر دئدی، یاسمن آز ائشیتدی. آخیردا قبول ائله دی باہم
 گئتسینلر. یاسمن ایکی آت یهرله دی، یولا دوشدولر. یولدا بیر کاروانا توش
 اولدولار کی، ورقہ نین اؤز یوردونون کاروانلاریندان ایدی. ورقہ دئدی:
 - من بیر نامہ یازیم بونلار آپاریب وئرسینلر گولشنہ.
 ورقہ نئجہ نامہ یازیر:

باشینا دؤندوگوم قربانی یاریم،
 یئتیشیب شامامہ، در منہ گؤندر.
 باغچامیزدا آچان قیرمیزی گولدن،
 یئتیشیب شامامہ در منہ گؤندر.

^۱ - عاشیق اؤزو بللہ تعریفله بیر کی عثمانلی ستی دیر، اما " گللم اسلام دینینہ " ده منظورو شیعه
 اولماقدیر.

منیم بیر یاریم وار کاغیذدان آغجا،
اۋلدم اۋزوم اونون گۈیلون آلینجا
آلمادان، ھئیوادان، گیلانسان اوجا
ناریش نوباریندان در، منہ گۈندر.

منیم بیر یاریم وار آلا گۈزلی،
ورقہنی یاندرار شیرین سۈزلی.
قوھوم- قارداش بو طعنہلی سۈزلی
اولاری کاغادا یاز منہ گۈندر.

سۈز تمام اولدو. اما یاسمن گۈردو کی ورقہ گولشنہ نئجہ اورکدن نامہ
یازدی. اورگیندہ اونا کدورت ساخلادی. بیر مقدار یول گئندن سورا
یئتیشدی لر ظلومات داغینا. یاسمن دئدی:

- ورقہ گل، ھم اۋزوموز، ھم آتیمیز خستہدی، بورادا استراحت ائلییک.
ورقہ باشین قویوب یاسمین دیزی اوستونہ، یاسمن بیر زمان گۈردو
ظلومات داغیندان بیر اژدھا گلیر. آغزیندان اوت تۈکولور. گۈتوردو گۈرک
یاسمن ورقہنی نئجہ یوخودان آیدیر:

سنہ دئیوم گۈزل یاریم
اوستوموزہ یاغی گلدی.
سنہ قوربان شیرین جانیم،
اوستوموزہ یاغی گلدی.

گلیر ظلومات دامنیندن
اوت تۈکولور دھانیندان
مگر دیویسان جانیندان
اوستوموزہ یاغی گلدی.

ضمیمه ۷

ظولمات داغین دومان آلدی،
اژدهانین جانین آلدی
یاسمن رنگی سارالدى،
اوستوموزه یاغی گلدی.
یاسمن سؤیلر سؤزونو،
چیراغ کیمی یانیر گؤزو،
یاده سالیب گلیر بیزی
اوستوموزه یاغی گلدی.

ورقه یوخودان آییلیب قیلینجینی اله آلدی. بیر قیلینج ووروب اژدهانین
آغزینا. اونو ایکی بؤلوب یئره سالدی.
سؤز تمام.

یولا دوشدولر. گل ها گل؛ گلیب بیر جنگله یاخینلاشدیلار. بو جنگله
بیر آسلان وار کی، چوخ گوجلودور. یاسمن فیکر ائله دی ورقه نی آپاریب
سالام آسلانین آغزینا، اؤلدوره. یاسمن گوردو آسلان گلیر. دئدی:
- آی ورقه، گل قاچاق.

ورقه دئدی:

- یاسمن قولاق آس گؤر نه دئییرم.

آلدی ورقه:

سوسن دن سونبولدن، لاله - نرگیس دن
عجب اوراشیام خوش مکانه من،
بار الها اؤزون ساخلا بلادن،
عجب اوراشیام خوش مکانه من.

گومبولر گومبولر خوش آواز گلیر،
آغزین آچیر نفسی منه ساز گلیر.
نئچه بیر شیرلر منه آز گلیر،
گیرم شیریلن بو میدانه من.

ورقہ دئییر ایتیردیگیم تاپارام،
اختیار الدہ کن کؤنول یاپارام
سویونوب شیریلن پنجه توتارام
گوونمرم قیلینج قالخانہ من.

بیر ده اوخودو:

سویونوب گیرم شیرین قصدینہ
گوونمرم قیلینج قالخانہ من.

ورقہ قیلینج- قلخانی آتیب کنارہ، شیر ایلن پنجه به پنجه دایاندی.
چونکی، ورقہ اوشاقیکن، آسلان سوتو اممیشدی، اونا گؤره آسلانا غالب
گلیب، آسلانی چکیب آرادان ایکی تیکہ ائیلہدی. یاسمن قهقهه ووروب
ورقہنی آلقیشلادی. ورقہ دئدی:

- یاسمن، نه وار؟ بونا بیزیم یئرده چؤل پیشیگی دئیرلر.
یئنہ یولا دوشدولر. گل ها گل، گؤردولر بیر کاروانی اوتوراق سالیب.
یاسمن دئدی:

- ورقہ، گل عاشیق پالتاری گئیک، گئدک گؤرک بولار کیمدی؟
گلیب گؤردولر بو قوشون «حسن پاشا»نین قوشونودور. اما سؤز یئرده
قالماسین حسن پاشانین بیر رمالی واریدی. قاباقجا رمل آتیب حسن پاشایا
دئمیشدی کی:

- بیر شخص گلہجک، آدی ورقہدی. او، سنہ دوشمن دی. سنی اؤلدورہجک.
ورقہ ایلن یاسمن گلیب حسن پاشانین خدمتینہ. ورقہ دئدی:
- بیز عاشیق یق. پاشا ایذین وئرسن، بیر نئچه کلمہ اوخویاق. آلدی گؤرک
نه اوخویور:

بیر اشخاصین مجلسینہ واراندأ،
گؤیلوم هئچ آختاریب تاپمادی مردی؛
نامرد ایستہدی نامردلیگین بیلدیرہ،
گؤیلوم هئچ آختاریب تاپمادی مردی.

ضمیمہ ۷

یاسمن گۆردو ورقه ایشی خرابلادی. ایندی بولاری توتوب اۆلدوررلر. او
بونا کی، دئدی:

- ورقه منه نامرد دئییرسن.
گۆرک نه دئییر. یاسمن جواب وئیریر.

قاچما اووچو، اۆزون سالما میدانا،
توتماسین گۆیلووو دونیانین دردی.
آچ گیلن گۆزوو حریفین تانی
من دگیلم بو دونیانین نامردی.

یاواشجا ورقه یه دئدی:
- نئیلیرسن؟ ایستیرسن اۆلومه وئرهسن؟ ناشی اولما.
اما ورقه گۆرک نه دئدی:

هر ناکسین سۆزون دئیین اۆزونه
کیشی دگیل باخا آرواد سۆزونه.
حسرت قالدیم یارین گونش اوزونه
ورقه نی اۆلدورر گولشنین دردی.

یاسمن گۆردو ورقه چوخ مغرور اولوب. نه قدر اشاره ائلیر ورقه سۆزه
باخمیر. یاسمن گۆتوردو بئله دئدی:

یاسمنین باغری گینه اولدو قان،
دادیوه یئتیشسین صاحب زمان؛
خوف ائله مه نازلی یاریم، آماندیر آمان،
چاغیر باش اوستونده خلاق فردی.

سۆز تمام.

ورقہ آدی گلن کیمی پاشا دستور وئردی کمند آتیب ورقہنی توتدولار۔
زیندانا سالدیلار۔ یاسمن قاچدی۔ بیر نچہ گوندن سونرا یاسمن آیری بیر
پالتار گئییب نچہ مدت حسن پاشایا نؤکرلیق ائلهدی۔ یاسمن بیر نچہ
گوندن سونرا گلیب، ورقہ اولان زیندانی تاپدی۔ گلیب زیندانی پنجرہ سیندن
باخیردی گؤره ورقہ نہ ائلییر۔ ورقہ یاسمنی گؤرن کیمی آلیر، بئله دئییر:

پنجرہ دن باخان گؤزل
آخر گتدون جانہ منی۔
مطلبین پاشا یئتیردین
سالدیردین زیندانه منی۔

عؤمرومو گتیردین پاشا،
حق یانیندا ائتمم حاشا؛
گتیردی سالدی آتشی
سنین کیمی سونا منی۔

قلیمی دؤندر دین آبه
علی یئتیشسین فریاده؛
ورقہنی سالدین گردابه
قوی اؤلدورسون پاشا منی۔

یاسمن دئدی:

- ورقہ، هله یوموشانماییبسان؟ بیر نچہ گون قال گؤرک نہ اولار۔
اما ورقہ اؤز- اؤزونہ و اؤز حالینا بئله اوخویور:

دلی کؤنلوم آرزو ائیلر اولماغین،
یاخشی گونوم، خوب دورانیم گئچیبیدی۔
آتمیش باتمان بو کوندهنین آغیری
اورتاسیندان ایاقلاریم گئچیبیدی۔

ضمیمہ ۷

گئچن گونلر نہ دوشوبسن یادیم؟
نامرد اوغلو قولوم چاتدی دالیم.
شاهمردان اؤزون یئتیش دادیم
او سن وئرن کمک لریم گئچیبدی.

من ده گلدیم بو دونیا یه باریندیم،
فلک ووردو مال و ملکدن آریندیم.
بیر گولودوم بیر غنچه یه ساریندیم،
لاله کیمی بو گوللریم گئچیبدی.

ورقه دئییر بیلیم منه نولوبدو
سارالیبدی گولی، رنگیم سولوبدو
یاسمین بیلیم هاردا قالیبدی
گولشن قویان چیراغلاریم گئچیبدی.

یاسمن بو سؤزلری ائشیدن کیمی گلیب حسن پاشانین یانینا، دئدی:
- قوربان، من سنین درباریندا چوخلو زحمتلر چکمیشم. اما ایندی سندن بیر
زاد ایستیرم.

پاشا دئدی:

- نه ایستیرسن؟

یاسمن دئدی:

- قولاق آس گؤر نه ایستیرم:

سنه دئییم حسن پاشا
ورقه نی سن نن ایسترم.
یاریم دیر ائیلهمم حاشا
ورقه نی سن نن ایسترم.

ضمیمہ ۷

محمدہ گلدی آیہ
امک لر گئتمہ سین زایہ
یاسمن باشینا سایہ
سالانی سننن ایسترم.

اوخورام سورہی یاسین
سیلسین گوئلومون پاسین
چاگیرام قنبر آغاسین
ورقہنی سننن ایسترم.

بو سؤز حسن پاشایا خوش گلیب، ورقہنی وئردی یاسمنہ. ایکسیی ده غرق
آهن و فولاد اولوبلار. گلیب چیخدیلار بیر تپہنین اوستونہ. گؤردولر قوشون
لام الف لا کیمی دوزولوب. گؤرک یاسمن نہ دئییر:

ورقہ گل ائیلہ تاماشا
بو گلن یاغی دیر، کیمدیر؟
فلک حیران قالیر ایشہ
بو گلن یاغی دیر، کیمدیر؟

ورقہ یاسمنہ بئلہ جاواب وئیر:

ایچمیشم مولام الیندن،
ال گؤتورمم دامنیندن
قورخما قوشون های - هویوندان،
بو گلن لشکر یاغی دیر.

یاسمن:

قیلینج - قالخان گؤتور پاشا،
قیلینج رخنہ سالار داشا،
ایگیدلر قانہ بولاشا
بو گلن یاغی دیر، کیمدیر؟

ورقه:

نئینیرم قیلیچ – قالخانی
چاغیررام شاه مردانی.
آخار ایگیدلرین قانی
بو گلن لشکر یاغی دیر.

اؤزلرینی ووردولار دریای قوشونا. بیر زمان ورقه نین آتی یئرہ ییخیلیدی.
ورقه نى توتدولار. آپاردیلار اؤلدوره لر. یاسمن تئز قاییدیپ شهره، بیر درویش
لباسی گئییب گلدی حسن پاشانین یانینا. «یاعلی» سسلییه – سسلییه:
– حسن پاشا ساغ اولسون، بو پهلوان منیم ایکی قارداشیمی اؤلدوروب. بونو
وئرہ سن من آپاریم اؤلدوروم.

پاشا دستور وئردی ورقه نى قولو باغلی یاسمنه تحویل وئردیلر. یاسمن
ورقه نى گؤتوروب، شهردن کناردا قوللارینی آچدی. گینه ایکی پهلوان
اؤزلرین ووردولار دریای قوشونا. اما جنگین وسطینده گؤرک یاسمن نه
دئییر:

ورقه گل ائيله تماشا
گؤره ک دعوا نئجه اولورموش.
فلک حیران قالسین ایشه
گؤرک دوشمن نئجه اولورموش؟

ورقه:

هانی بو میدانین خانى؟
منه قارشى دوران هانی؟
چک قیلینجی بیر دوشمانى
آسلان نئجه آج اولورموش؟

یاسمن:

قیرخلار میداندا دالاشیر
قالخانلار چیگنیمدن آشیر
اوجا داغلار اینگیل لشر
آتیر ائلده گوج اولورموش.

ورقه:

ایچمیشم مولام الیندن
ال گوٲورمم دامنیندن
قورخما چوبان های- هوینندن
آغیر سوروده قوچ اولوموش.

یاسمن:

باشینا دؤندوگوم ساقی
دوست گوٲرمه سین سینہ داغی.
قورولوبدور قصر اوتاغی
یارا اوٲوش گئج اولورموش.

سؤز تمام.

جنگ اولونور. اما ورقه چوخ یورقونودو. ورقه‌نی گینه توتورلار. زیندانا سالیرلار.
اما یاسمن بو دفعه گدای لباسی گئییب گلدی. گوٲردو ورقه بئله اوخویور:

بوردان گلن من فقیرین ائلی دی،
امداد ائیلہ یاریم، امداد گونودو.
یتیم ورقه یاسمنین یاری دی
آغام امداد ائیلہ، امداد گونودو.

منیم یاریم منی بوردا گوٲرندہ
آلا گوٲزلر قان یاشیلا دولاندا
منیم یاریم الہ شمشیر آلاندا
اوندا بیللیم یاریم، امداد گونودو.

بولبول قوندو بوداغیما
قالان ساغدی گول باغیما
یاریم گلیب سوراغیما
امداد ائیلہ یاریم، امداد گونودو.

سنہ دئییم بودور سؤزوم،
اورک قاندی، آغلا گؤزوم.
سنہ قوربان اولوم اؤزوم
امداد ائیلہ یاریم، امداد گونودو.

ورقه دئییر: دوشدوم بنده،
ایاغیما ووروب کونده،
شجاعت گؤرمه سم سنده
امداد ائیلہ یاریم، امداد گونودو.

سؤز تمام اولدو. اما ورقه نین بیر «نقر» آدلی غلامی واریدی کی،
گئتمیشدی توی خرجینی آلیسین. گلیب بورادا گیره دوشموشدو. پاشا
نقری جلاد ائله میشدی. ورقه نی وئریب نقرین الینه، دئدی:
- آپار بونو اؤلدور.

نقر ورقه نی آزاد ائله دی.

اما ورقه و یاسمن گینه پاشانین قوشونویلان جنگه وارد اولدولار. ورقه،
نقر، یاسمن و دایسی نین قوشونو، پاشانین قوشونون قیردیلار. ورقه اؤز
دایسی سیندان چوخلو پول آلیب گلدی اؤز شهرینه.

اما سیزه گولشندن خبر وئریم. ورقه نین عمیسی گولشنی وئرمیشدی
ملیک محسن شاه آپارا. ورقه گلیب یئتیشدی اؤز ولایتینه.

ورقہ نین عمیسی ورقہ نین گلک خبرین ائشیدرکن، دستور وئریب بیر
قبیر قازیلدی. بیر قارا قویون یا گئچینی قویلا دیلار قبیره. قبیری ورقہ یه
نشان وئریب دئدیله:

- گولشن اولوب، بو دا قبیری دی.
ورقہ باشلادی آغلاماغا. اما بیر قری واریدی کی، ورقہ نی چوخ ایستردی.
گؤردو ورقہ آغلییر، گؤرک نه دئدی:

باشینا دؤندوگوم
آغلاما، آغام آغلاما.
شیرین جانیم سنه قوربان،
آغلاما، آغام آغلاما.
.
ها چاغیررام پروردگار،
سؤزوموز اولدو آشیکار
گولشن ایشینده بیر ایش وار
آغلاما آغام آغلاما.
.
قری دئییر نه لر اولماز،
سارالیب گول رنگیم سولماز
قره کیمی گولشن اولماز
آغلاما آغام آغلاما.

سؤز تمام اولدو. اما پاشا بیر ماللا قویموشدو قبیر اوسته. اوخوردو. ورقہ،
یاسمن و نقر غلام گلیب قبیری آچدیله. گؤردولر قبیرده کی، گئچی دی.
ورقہ سوروشدو:

- آی ماللا گولشندن خبرین وار؟
ماللا دئدی:

- گولشنی محسن شاه آپاردی.

اما ورقہ دئدی:

- من زرنیگار شہرینہ گئتمہ لی یم گولشن دالیسیجا.

یاسمن و نقر دئدی:

- بیز دہ گلک»

ورقہ دئدی:

- سیز بوردا قالین.

ورقہ یولا دوشوب، گل ها گل، گلدی یولون آراسیندا بیر قالاجایا توش

اولدو. ورقہ دئدی:

- ائله بو گئجه بوردا قاللام. صبح دوروب یولوما داوام ائدرم.

اما بو قالاجا «محمدخان» آدلی بیر شخصین ایدی کی، قارداشلاریلان

بیرلیکده، بوردا یاشیرلار و کاروانلاری سویوب زندگانلیق ائلیلر. گئجه اولار

ورقہ یه نقشه چکدیلر. دئدی:

- گل قومار اوینویاق.

ورقہ قبول ائله دی. اما ورقہ هر نه پولو واریدی اوتوزدو. آخیردا آتینی،

قیلینجینی و قالخانینی دا اوتوزوب، گئجه اولدو، باش قویوب یاتدی. صبح

اولدو. قهوه و قلیان صرف اولوناندان سونرا قیرخ حرامی باشی محمدخان

دئدی:

- ورقہ، بیز شیکاره گئدیریک. آیا سن ده گیرسن؟

ورقہ دئدی:

- من اؤز یولومو گئدیرم. منیم پولومو، آتیمی، قیلینجیمی وئرن من گئدیم.

دئدی:

- رحمتلیک اوغلو، اوتوزوبسان دا.

ورقہ دئدی:

- من سیزی اؤلدوره جاغام.

بنا ائلہدی جنگہ. قیرخ حرامینی اؤلدوروب، اما اؤزو دە چوخ یارا گؤتوردو. آتینا مینیب گلدی همان قیرخ حرامی نین قصری نین مقابیلینده آتدان یئرہ دوشدو. خالدان گئتدی. قیرخ حرامی باشی نین بیر باجیسی وار «گول اندام» آدیندا. او، ورقہنی گؤروب اؤلدہ ایستہدی اؤلدورسون. اما فیکر ائلہدی بو اوغلانی طبابت ائلم دوزہلر. اؤزوم دە اونا گندرم. قیرخ گون طبابت اولوندو. ورقہ ہوشا گلیب دئدی:

- سن کیمن؟ منہ نہ اولوبدو؟

گول اندام دئدی:

- منیم یئددی قارداشیمی قیرخ حرامیلاردان اؤلدوردون. من بوردان باخیردیم. اؤزوندہ یارالاندون، ہوشدان گئتدین. اؤلدہ ایستہدیم سنی اؤلدورم اما باخیدیم گوردوم جوانلیغیا اورگیم یاندی. سنین یارالارون ہلہ دوزلمہ ییب. قال کاملا دوزلدون گندرسن. ورقہ دئدی:

- منیم اوزاق سفریم وار. گئتمہ لییم.

گؤرک گول اندام نہ سؤیلہدی:

اوغلان گئتمہ، یول ایراقدیر،
قال سنی مہمان ائیلرم.
بدن بیر باش جراحتمدی
طبییم، درمان ائیلرم.

ورقہ جاواب وئردی:

اؤزوم بیللم یول ایراقدیر،
گئدرم، قالا بیللمرم.
عشق الیندن بی قرارام
نفرتیم سالا بیللمرم.

گول اندام:

گول غنچه لر وار باغیمدا،
نقل و شکر دوداغیمدا،
بو یور اگلش اوتاغیمدا،
جان سنه قوربان ائیلرم.

ورقه:

سنسن منیم وفاداریم،
دیده یاش تۆکر، گریانیم.
گر گئتمه سم چیخار جانیم
گئدرم، قالا بیلرم.

گول اندام:

کس باشیمی ال قانیچون
اوّل حق شیرین جانیچون
گول اندام یار سئونیچون
دیده نی گریان ائیلرم.

ورقه:

قیزیل گولون تاجی اول،
بولبول گوله محتاج اول،
گول اندام دا باجیم اول،
گئدرم، قالا بیلرم.

سؤز تمام اولدو.

ورقه دئدی:

- اگر آلاسه جانیم دیمه سه سنین یاخشیلینغین عوضین چیخارام.

خودا حافظ ائله دی، گلیب یئتیشدی زرنیگار شهرینه. ورقه او قدر آت
اوستونده قالمیشدی کی، یارالاری آچیلیمیشدی. بیر زمان ورقه نی قان
آپاریب آتدان یئر دوشدو. گئجه نی بیهوش قالیب، اما قوزقونلار ورقه نین

نعشی اوستہ دولانیردی، ورقہ جانندان دوشوب اونو یئسینلر. اما ورقہنین
آتی قویموردو قوشلار یاخینلاشسین. آنجاق صبح اولدو. «ملیک محسن»
بئش یوز قوشونونان بیرلیکده، شیکاره چیخمیشدی. گۆردو بیر جوان
اوغلان یئرده قالیب، حالدان گئدیب. گۆردو یاری نفسی وار. دئدی:
- بونو گۆتورون طیب یانینا.

او اطرافدا نمہ طیب واریدی جمع ائله دی. دئدی:
- بو اوغلانی گرک قیرخ گونه کیمی طبابت ائلییب دوزلده سیز. یوخسا
سیزی اۆلدوررم.
قیرخ گون طبابت ائله دیلر. ورقہ هوشه گلیب سوروشدو:
- بورا هارادی؟ سیز کیم سیز؟
دئدی:

- بورا زرنیگار شهری دی، سنی «محسن پادشاه» بیهوش تاپیب گتیریب بورا.
ورقه اولاردان خواهیش ائله دی اونا بیر بایدا سوت گتیر سینلر. پیشخدمت
گلدی گولشنین یانینا دئدی:
- بیر مریضیمیز وار، سوت ایستیر.
گولشن سوت وئریب آپاردیلار ورقہ یه. دئدی:
- گولشن خانیم اؤزو دستور وئریب سنه سوت یئتیرک.
ورقه سوتو آلیب بیر آز توز- تورپاق سپدی سوتون اوستونه و گولشن
وئرن اوزوگو ده، سالدی بایدانین ایچینه. قایتاریب وئردی پیشخدمته و
دئدی:

- بو سوتو آپارین گولشن خانیم سوزسون، سونرا منہ گتیرین.
گولشن خانیم سوتو سوزه- سوزه اوزوگو گۆروب، تئز اؤزون یئتیردی
ورقه یه. ورقہ ایلن گولشن بیر- بیرلن گۆروشدولر. گولشن گۆردو ورقہنین
بدنی باشندان آیاغا شمشیر یاراسی دی. آغلاماغا باشلادی. گولشن ورقہنی

گۆتوروب اۋز قصرینه گلدی. نۆکرلر بو خبری آپاریب محسن شاها خبر وئردیلر. شاه دئدی:

- ایکی ساعات هئج کسین حق یوخ اولارین یانینا گئتسین.
اما گولشن دئدی:

- آی ورقه، نه خبر وار؟

ورقه دئدی:

- من قیرخ حرامی ایلن جنگ ائلیینده نیت ائله دیم بیر ده سنی گؤروم اوننان اؤلوم.

گولشن گینه باشلادی آغلاماغا. ورقه آلیر گۆرک نه دئییر:

وفالی یار هئج دولماسین گۆزلرین،

دالداردا پنهان اولوب، آغلاما.

یار منی یاندیردی شیرین سۆزلرین،

سن اول گیلان شاد و خرم، آغلاما.

سیریم اولسون او سیریوین فداسی،

شیرین جانہ گلسین یارین قاداسی.

گئجه - گوندوز بودور دیلیم دوعاسی،

سن اول گیلان شاه مردان، آغلاما.

سن آغلاما، عاشق ورقه آغلا سین،

دوست یولوندا ایکی گۆزون داغلا سین،

من گئدرم سنی آلاه ساخلا سین،

من اولدوم سنه قربان، آغلاما.

سۆز تمام اولدو. گولشن گۆردو ورقه چیراغ کیمی سؤندو. هراسان گلیب

محسن شاهین یانینا. شاه خبر آلدی:

- نہ وار؟

گولشن گورک نہ دئییر:

آغلا گوزوم، آغلاماغین چاغی دی،
ورقہ بو دونیانی وداع ائیلہ دی.
بس کی چکدی من وفاسیز قهرینی،
جانین اؤز الیندن راحت ائیلہ دی.
بو دونیادہ منیم یاریم باش ایدی،
منیم دہ اورگیم اوننان خوش ایدی.
قالماغیم قالماغیمدان یاخشی دی
آخرت ائوینی آباد ائیلہ دی.
بس کی چکدی من گولشنین قهرینی،
چکن اولمادی نازلی یارین قهرینی.
او آباد ائیلہ دی آخرتین شہرینی،
من بدبختی چوخلو کول باش ائیلہ دی.
گولشن دئییر دنیا فانی دیر فانی،
باشیمدان گئچیبیدی نوحون توفانی،
صدقلین چاغیرام شاہمردانی،
یاریم جوان ایدی، فلک ناکام ائیلہ دی.

سؤز تمام اولدو. پادشاہ دئدی:

- بو نہ سؤزدو؟

گولشن جاواب وئره بیلہمہ دی. قاییدیپ ورقہنین شمشیرین گؤتوردو.
شمشیرین دستہ طرفین قویوب ورقہنین اورگینی باشینا، اوجون قویدو
اؤز اورگینین باشینا. اؤزونو پارچالادی.

محسن شاہ بو ماجرانی گؤرن کیمی ہوشدان گئتدی. اما محسن شاہی
ہوشا گتیردیلر. دستور وئیر:

- جنازہلری ساخلایین. منیم اولارا سؤزوم وار.
گؤزک آلاھا نئجه یالواریر. آلیر گؤزک محسن شاہ نہ دئییر:

باشینا من دؤنوم یا کرم کانی،
ورقه ایلن گولشنی سندن ایسترم.
یئتیردین یوسفه سن زلیخانی،
ورقه ایلن گولشنی سندن ایسترم.

ورقه آرزو ائلهدی گؤره گولشنی،
گؤردو اما وداع ائتدی دونیانی
بی جا یئرہ وئردی دینلن ایمانی
ورقه ایلن گولشنی سندن ایسترم.

محسن پاشا عرضین سیزہ ائیلر
خنجریلن باغریں باشین تئیلر
ناکام اؤلن کسین غمین کیم یئیر
ورقه ایلن گولشنی سندن ایسترم.

قبول اولسون محسن شاہین دوعاسی،
سیلینسین گؤیلومون قالماسین پاسی
آتالار آغاسی، قنبر آغاسی
ایکی وفاداری سندن ایسترم.

اما محسن شاہین و جاماعاتین دوعاسی قبول اولدو. آلاہ ورقہنی و
گولشنی تازادان وئردی. جاماعات چوخ سئویندی. محسن شاہ اؤزو بولارا
توی توتدو و آلاھا شوکر ائیلہدی کی ایکی جوان بیر- بیرینہ یئتیشدی.

ہر ایکسی بیر مدت زمانان سورا محسن شاہدان اذن آلدیلار کی،
گئتسینلر وطن لرینہ.

محسن شاہ اولاری کامیل جہیزہ ایلن یولا سالدی.

اما ورقہ یولو ائلہ گلیب کی، بلکہ گول اندامی گؤرسون. گل ها گل، گلیب
گول اندامین قصرینہ یئتیشدیلر. گول اندام گؤردو ورقہ چوخلو مال و منالیلن
و نئجہ جلالیلن گلدی اولاردان استقبال ائیلہدی. بیر نئچہ گون گول اندام
قصریندہ قالدیلار. سورا ورقہ، گولشن و گول اندام بار و بندیلی باغلاییب یولا
دوشدولر ورقہنین وطنینہ ساری. تا گلیب یئتیشدیلر مقصدلرینہ.

ورقہ یاسمنی گؤردو. چوخ اورکدن سئویندی.

اوستادلار دیلیجہ بولارین اوچونہ توی توتوب، مثلدیر: دییرلر کی بیر
تاپمیر پارا پارا - بیر تاپیر بوتون پارا.

اولار خوش یاشادیلار - سیزدہ خوش یاشایین.

عاشیق شیرین و بیرچک خانیم

داستانی سؤیله یین: عاشیق گلاب علی و عاشیق التفات داوود بیگی

سیزه اسکی زامانلاردان دئییه جهیم. قدیم داستان سؤیله یینلر، ائللین آغ ساققال لاری، ائلجه بیلن، سازلی - سؤزلو عاشیقلار، تانرییا اینانلار، انسان اولوب - انسانلیغا یانلار بئله روایت ائلیبیلر:

دماوند اؤلکه سینده، بیر قیز واریدی کی، «عاشیق بیرچک خانیم» آدلانیردی. او اؤزونه گؤره یاخشی سؤز بیلن و شاعیر عاشیق ایدی. چوخ گؤزل، عینی حالدا مال - دؤلتلی و همان قدر ده، ائل - طایفا ایچینده سئویملی و محبوب ایدی. او زامانین اقتضاسینا، عادتلرینه و اؤنملرینه گؤره بو قیز، اؤزونه حریف آختاریردی؛ هانسی عاشیق منه جواب وئرسه و سوروشدوغوم سؤزلرین معناسینی بیلسه، من اونا اره گئده جهیم. بونا گؤره ده، بیر چوخلو جوانلار بیر سیرا اونون گؤزل لیگینه وورولوب، بعضی سی اونون مال - دؤلتینه آلدانیب اونون حضورنا چاتیپ عرض ائدن دن سونرا ائلچی لیک ائدی لرلر. ایش اوزاناراق، «بیرچک خانیم» بونا قرار قویور کی، هر عاشیق اونو باغلا یا بیلمه دی اونو دوستاق ائتسین.

«نریمان بیگ» آدلی بیر وارلی - کارلی کیشی وار ایدی کی، بیرچک خانیم وورولموشدو؛ اما اؤزونه عاشیق ایدی، نه شاعیر. هر یاندا یاخشی عاشیق واریدی گتیرمیشدی کی، بلکه بیرچک خانیم فائق اولو و قرار یو ایدی کی:

- من گتیرن عاشیق سنین سؤزلرین جاواین وئره بیلسه، سن منه گله سن.

بیرچک خانیم دا قبول ائله میشدی کی:

- اولسون اگر منیم برابریمده دایانسالار و هر نه سوروشدوم جاواب وئرهلر من سنین له ازدواج ائله ییب و عؤمور باشا وئرهجهیم. اما اگر باشارماسالار اونلاری دوستاق ائدهجم. عاشیقلارین سانی قیرخا یئتیشسه هامیسینی اؤلدورهجهیم، تا بیر ده سنین کیمی آداملار عبرت اولالار. . . .

مخلص کلام. . . عاشیقلار نریمان بیگین دستورو ایله بیرچک خانیمین یانینا گلیب ساز و سؤزله دئییشیب، آنجاق اودوزوردولار و بیرچک خانیمین الینده اسیر قالیب، زندانی اولوردولار. بونلارین سایى اوتوز دوققوزا یئتیشدی.

بئله لیکله بیرچک خانیم اوتوز دوققوز عاشیق، اؤزونه مدعی و ساز- سؤز مالیکی اولان آشیغی دوستاقلامیشدی. بیرچک خانیم اعلان ائتدی:

- اگر بیر عاشیق تاپیلیب، سؤز لیمه جاواب وئره ییلدی بونلارین هامیسینی آزاد ائدهجهیم، اما جواب وئره بیللمهسه، بو اوتوز دوققوز آشیغین هامیسینی اؤلدورهجهیم.

داها هئچ عاشیق قورخوسوندان میدانا گله بیلمیردی. نریمان بیگ فیکره قالمیشدی

- گۆره سن نئیه ییم، بو عاشیقلار بیرچک خانیمین الیندن قورتارسینلار؟

بونا گۆره بیرچک خانیم پیغام وئیردی کی، «میدانیما عاشیق یوللا».

نریمان بیگ ده بیر نامه یازدی کی:

- بیرچک خانیم، دوغروسو سنده بیلیرسن، من عاشیق دئییلیم، آنجاق بیر عاشیق گتیرسم کی، سنی باغلا سین سؤزون اوستونده دایاناجاقسان یا یوخ؟

بیرچک خانیم نریمان بیگین شرطینی قبول ائله دی.

اما نریمان خبر وئردیلر خرمدره اؤلکه سینده بیر آدلیم و قوجا عاشیق واردیر کی، چوخ سینه سی دولو، سازلی- سؤزلو عاشیق دی. آدی دا، «عاشیق شیرین» دی. اوندان بوتون حق آشیغی آدلانان خصوصیتلر واردیر. هم سؤزده ائل ایچینده دیل لرده دی و هم ائله بیر عاشیق دی کی، باجارا بیلر

بیرچک خانیمین قنشرینه چیخسین. نریمان بیگ بیر مکتوب یازیب وئردی
اؤز قولونون الینه و دئدی:

- نئجه اولورسا عاشیق شیرینی گتیرسین دماونده.

نریمانین ائلچیسى، چاپاری نامه الیرینده یوللاری آياق آلتینا آلیب اوزون
یوللاری کئچیب خرمدره یه گلیرلر. اوندان - بوندان عاشیق شیرین نشانی
آلیب، نئجه گوندن سونرا گلیب عاشیق شیرین خدمتینه چاتیرلار. آنجاق او
زامان چاتمیشدی کی، عاشیق شیرین اؤز باجیسی اوغلو «بایرام» ایله کربلا یا
عزمینی جزم ائتمیشدیلر.

عاشیق شیرین مکتوبو اوخویور، گؤرور اگر بیرچک خانیملا دئییشمه سه
اوتوز دوققوز آشیغین جانی خطرده دی. بیرده کی، اگر دئییشمگه گئتمه سه
سازى یثره قویوب عاشیق لیک دان ال چکمه لی دیر. باجیسی اوغونو چاغیریب
دئدی:

- بایرام بالا! منیم بونوما دئین گلدی. بیر خانیم اوتوز دوققوز عاشیغی سالیب
بنده. گرک دماونده گندیب بیرچک خانیم آدیندا بیر عاشیقلا دئییشم و اونو
باغلا یام بلکه اوتوز دوققوز آشیغین جانی قورتارام. سونرا کربلا سهیل دی
مکه یه ده، گئدریک. ایندی سفریمیز دماونده طرف اولاجاق.
بایرام دئییر:

- دایی جان! مگر بیز او عاشیق لارین جانی نین ضامن ییک؟ بیزه نه
مربوطدی اونلار سؤزده آز گتیریلر و بیر خانیم الینده اسیر اولوبلار؟
عاشیق شیرین مهربانلیقلا بایراما دئییر:

- بالا هامی عاشیق اولوب، ساز - سؤز اوستاسی اولماز کی! من اونلارین
نجایتینا گئتمه سم ائله بیل کی، اونلار امدیون قالارام. عاشیق لیک رسمی بئله دی.

...

عاشیق شیرین بونو دئییب اؤز خانیمینا اوز دوتوب دئییر:

- خانیم! داها وقت یوخ، یول یوکونو باغلا کی، یول اوزاقدی و خطر ده
چوخدی.

خانیم یول بوقچاسینی باغلائییب عاشیق شیرین ایله بایرامی یولا سالیر.
دالاریجا دا سو سپیر.

عاشیق شیرین، بایرام و قاصد ایله یولا دوشدولر دماونده طرف. گلیب
«بهر» اوستونده بیر کند واریدی «شنات» یا «چنات» آدیندا. اورادا بیر
امامزادا مقبره سی واریدی «امامزادا اسماعیل» آدیندا. سانکی عاشیق شیرین
جانیندا باشقا بیر تب و تاب واریدی. هیجانلیدی. چوخ تئز ایستیر دماونده
چاتیب عاشیق لارین جانینی قورتارسین.

عاشیق شیرین، بایراما اوز چئویریپ دئییر:

- بایرام بالا! بو سفریمیز باشقا سفرلردن فرقلی دی.

عاشیق شیرین جانینا بیر قورخو اوتوروب. بایراما اوز چئویریپ دئییر:

- بایرام بالا! دوزونو ایسته سن ائله بیل قورخو جانیم دوشوب. قورخوم بودور

بو عاشیق لارا بیر ایش گۆره بیلیم، شرمندہ اولام.

بایرام فیکره دالیر و دئییر:

- من کی دئدیم بونو قبول ائله مه؛ دایی جان دوغرودان باجارماسان و

باغلانسان ... اوندا نه ائدهک ... گنج اولمامیشدان گل قایداق!

عاشیق شیرین امامزادایا داخل اولور. همان یئرده بیر عالیم قرآن درسی
وئریدی و عاشیق شیرین ایله چوخلو دوستلوغو واریدی. عاشیق شیرین
ایچری گیریب کفف، حال- احوال ائدیپ، عالیم ده آشیغین آیاغینا دوروب،
ادب - ارکان ایله ادب رسمینی یئرینه یئتیریر. سونرا نه ائتدیگینی
سوروشور. عاشیق شیرین ده، قضیه نی آچیقلائیپ عالیمه دئدی:

- بیر اوزاق سفریم وار، بیر استخاره ائله گۆروم نئجه اولور، صلاح دیر یا یوخ؟

عالیم دئدی:

- سو اولان یئرده تیمم جایز دئییل. سن اؤزون آلاہ آدمیسان. اؤزون

بونلاری یاخشی بیلرسن.

عالیم استخاره نی خئیر و برکتلی گۆردو، اما بیر آز چتینلیک بو سفرده

ضمیمہ ۷

وار. قرآنی وئردی عاشیق شیرینہ دئدی:
 - قارداش! باخ اؤز استخارہن، گؤر.
 عاشیق قرآنی زیارت اندیب سفرین خوش گؤروب؛ اورگی دولو بئله
 سؤیله دی:

بوگون بیر مجتہد گؤردوم،
 کلام اللہ الیندہ دی
 اوخوردو سورہی یاسین،
 یسبحُ اللہ دیلیندہ دی.
 .
 واردی یارانمیش حکمتی،
 چکرم حقدن منّتی،
 سگگیز قاپیلی جنتین
 کیلیدی شاہ الیندہ دی.
 .
 ہر کس قابیل بیر انساندی،
 خطاسینا پشیمان دی
 ربّیم رحیم و رحمان دی
 گئچر گناہ، الیندہ دی.
 .
 دنیا دا عدالت قوران،
 قدرتینی حقدن آلان،
 گونو اختردن دؤندر
 شمس ایلہ ماہ الیندہ دی.
 .
 قیل نامازین، ذکرین ائیلہ،
 بیر آللاہین شکرین ائیلہ،
 شیرین گتتمک فیکرین ائیلہ،
 گلکم آللاہ الیندہ دی.

عالیم دئییر:

- عاشیق سنہ بیر استخارہ ده توتورام. بو استخارہ گؤرسه دیر کی، یولون چتین دی، چتینلیک لر گؤرجک سن، اما آخیرین خئیردی. قارانیقلار ایشیقلا ناجاقدی.

عاشیق شیرین دئدی:

- آلاها شوکور لر اولسون. مهم بودی ایشین آخیری خئیر اولسون. گونلر نئجه اولسا گئچه جک.

سونرا عالیم، عاشیق شیرینه آفرین دئییب، اونا اوغورلو گونلر و خوش سفر آرزیلادی. عاشیق شیرین یولداشلاریلا یولا دوشدولر. گل ها گل، بیر کنده یئتیشدیلر. گؤردولر بیر کیشی دونیادان کؤچوب. اونا مئیت نامازی قیلیرلار. عاشیق ساز چیگنینده دایاندی نامازا. ملا ناراحات اولدو.

- عاشیق سن صفدن چیخ ائشیگه. بو یازیق مئیتین آخت- عاقبتین خارا بلاما. اونون اؤز عملی اؤزونه نجات وئره جک، نه سنین و نه منیم نامازیم. بونلارین بحث و قیل و قاللاری، سس لر ی اوجالدی. بیر عدّه عاشیغا طرف اولدولار، بیر عدّه ماللایا طرف چیخدیلار. عاشیق دئدی:

- ماللا سن بو مئیتدن سوروش کی، او دونیا یا بیر چراغ آپاریب یا یوخ؟

ماللا دئدی:

- آی جاماعات اولو ده مگر دانیشار؟

عاشیق شیرین دئدی:

- بلی آلاھین اذن ی ایلن دانیشار.

سازینی چیگنیندن ائندیریب، سازا بیر زخمه ووردو. ملا اعتراض ائله دی کی:

- بابا بو اولونو جهنّمه گؤندیرسن. آی جاماعات، بو یازیق نئيله ییب کی، گرک عاشیق سازیلان اونو دفن ائيله سین؟

عاشیق شیرین دئدی:

ضمیمه ۷

- قال - ماقال سالما، ایشین آخیرینه باخ.
سازین باسدى باغرىنا، بئله اوخودو:

آدم اوغلو، خبرین یوخ،
گۆر باشیوا نەلر گلیر.
اۆلندە باشین اوستونە،
یاد و بیگانەلر گلیر.
آدام اوغلو یولدان ایراق،
داش یاریلدى چیخدی بوراق
قیامتە گۆندر چیراق،
یامان قاراقولار گلیر.
شیرین دئییر دور یئریندن،
سؤیله منە عملیندن،
شاه مردان کرمیندن،
بیلمه سوای نەلر گلیر.

سۆزلرین اوخویا- اوخویا اوز دوتدو آلاە درگاهینا.
- الهی، منی بو جاماعاتین یانیندا شرمندە ائلمە!
مئییت بیر آسقیریب دوردو، اوتوردو. جاماعات حیران قالدیلار و مئییت
شیرین ایله بیر نەچە کلمە دانیشیب و باشین یئنە قویدو یئرە.
عاشیق شیرینین دعاسی آلاە یانیندا قبول اولدو. اورگی خوش اولدو. اوز
دوتدو جاماعاتا، دئدی:
- آلاە نە ایستەسە، او اولاجاق. بیر دە هر کس اۆز عملی نین نتیجەسین
گۆرەجک.
ملا حیرتدە قالدی. دئدی:
- من ائشیتیمشیدیم دئییردیلر حق آشیغی وار، اما بوگون گۆزومونن گۆزدوم.

عاشیق شیرین سازی باسدی باغرینا، بئلہ دئدی:

آدم اوغلو خبرین یوخ
فلک باغرین ازہجکدی
ایکی ملک ساغ- سولوندا
گناه- ثواب یازاجاقدی.

سفره سالان سفره سالسین
دعا قیلان دعا قیلسین
آدم اوغلو رستم اولسون
فلک باغرین ازہجکدی.

آدم اوغلو ایشین یاشدی،
آلتین تورپاق، اوستون داشدی،
نکرین ایکی قارداشدی
سندن سوآل ائدهجکدی.

آدم اوغلو اصلین مفرق،
باد اسر تۆکولور یاپراق
آیاق آلتدا قالان توپراق
گلیب سردن آشاجاقدی.

آدم اوغلو مالین چوخدو
مالیوین وفاسی یوخدو
کۆرپو بیردی، کاروان چوخدو،
گلیب بیر- بیر گئچهجکدی.

شیرین دئییر: دور یئریندن،
سؤیله منه عملیندن
اوتلو گۆرزلری سریندن
ائندیربان چالاجاقدی.

عاشیق شیرینہ آفرین، آفرین اوستونہ گلیر۔ هامیدان اذن آلدی، یولونا باشلادی۔

گل ها گل، بیر یئرہ یئتیشدیلمر۔ عاشیق دئدی:

- بوردا بیر آز استراحت ائدہیین، ناماز قیلاق، یولا دوشاق۔ آی بالا، بایرام!
گۆز بو آرادا بیر چشمہ، بولاق تاپارسان دست ناماز آلاق؟
بایرام چیخیب سرہیہ، گۆردو بیر چشمہ وار۔ اونون کناریندا بیر دستہ قیز وار۔ قایدیب عاشیق شیرینین یانینا: - دایی جان! او سازی وئر منہ، سالیم چیگنیمہ، گئدیم سو گتیریم- دئدی۔
- آی بالا! ساز نییہ سالاسان چیگنہوہ؟ مَشکی سال۔

بایرام دئدی:

- یوخ دایی جان، ایستیرم بیر وقاریلن بو خلوت یئرہہ گزیم کی، صباح عاشیق اولدوم یئریشیمی، بلکہ ده ساز چیگنیمہ، آت اوستوندہ اولماغی اؤیرنیم۔

عاشیق شیرین سازی وئردی۔ بایرام یاواش- یاواش گلیر چشمہ باشینا۔ اما او قیزلار کیمدی؟ همان بیرچک خانیمین یولداشلاری، کنیزلری، بیرچک خانیم اؤزو ده اونلارین آراسیندا۔

گۆردولر بیر جاوان عاشیق گلیر اما چوخ قوددا^۱ گۆرسنیر۔ بیرچک خانیم ائشیتمیشدی کی، نریمان بیگ یوللویوب عاشیق شیرینین دالیسیجا۔ دئدی بلکہ عاشیق شیریندی گلیر۔ اما یاخینا گلدیک ده گۆرور، یوخ، گلن بیر جاوان عاشیق دی۔ بیلدی کی، بو اوغلان همان آدی بللی غدہ بایرام دی۔ دئدی:

- قیزلار، من بو آشیغی تانیدیم۔ ایستیرم نئچہ سۆز بوندان سوروشام۔

- آی عاشیق! اولار بیر آز ساز چالاسان؟

بایرام بیلر- بیلمز بیر نئچہ زخمہ سازا ووردو۔ قیز گۆردو بونون یوکو ساماندی۔ دئدی:

^۱ - قوددا: اوزلو، غدہ

- آی عاشیق، بیر نئچہ کلمہ اوخو گۆرک.
 بایرام بیر آغیز اوخودو، اما قیز گۆردو بونون اوخوماغیندان دا کار یوخ،
 فقط قیزلاری توشلاییب، گۆزو قیزلاردادی. بیرچک خانیم دئدی:
 - قیزلار، منیم سازیمی وئرین.
 گۆرک نه سوروشور:

سازی سینہ سینده آی جاوان عاشیق،
 منہ سؤیله گۆروم هاردان گلیرسن؟
 ازل نقاش چکیب عکسین یاراشیق،
 منہ سؤیله گۆروم هاردان گلیرسن؟

بایرام دئدی:

- خانیم من ابهر، خرمدره نین آدلی - سانلی عاشیقی یام. خرمدره دن گلیرم.
 دماونده گئدیرم.
 بیرچک خانیم دئدی:

- چوخ گۆزل. سازیلان دئیہ بیلرسن خرمدره نین احوالاتین، اورادا نه خبر وار؟
 آدلی - سانلی انسانلاری کیمدی؟ سوغاتی نه دی؟
 بایرام دئدی:

- خانیم اونلارا ساز لازیم دئییل. خرمدره ده یاخشی قند، چای، اریک، آلچا،
 اکینچی لیک اولار.
 بیرچک خانیم آلدی، گۆرک ساز ایلن نه دئییر:

من نئینیرم ابهرین قندی - چایینی،
 ایندی قیزلار وئرر حقى ساینی.
 نئیله میسن اوستادیوی دایی وی
 عاشیق، منہ سؤیله هاردان گلیرسن؟

بایرام گوردو اٹلہ بیل بو قیز خبرداردی. اؤزوندن سونرا دا بیر یولداشلاری
 واردی. بایرام آتین اوستونده اٹلہ مشتری گؤزویله قیزا باخیر. دئدی:
 - خانیم، من اؤزوم اٹلہ اوستادام. سن کیمدن دانی شیرسان؟ منیم آیری
 یولداشیم یوخدو. اؤزوم ده اٹولنمه میشم.
 قیز بٹله گؤرنده دئدی:

- منیم بیر سؤزوم ده وار. اونو اوخویوم، سونرا سنین حق حسابین وئریم.

بیرچک دئیر بوگون آخیر زاماندير،
 مئه گلیبدی، دالداردا طوفاندير.
 ال آپاردیم گؤردوم یوکون ساماندير،
 دئییرسن گوهره، کاندان گلیرسن.

بایرام دئدی:

- خانیم داغلاردا مئه یوخدو؛ منیم ده یوکوم یوخدور کی، سامانیم اولار. اٹله
 بیل عقلین چاشیب!
 دئدی:

- عاشیق آتیندان گل آشاغی، سو دولدور.

بایرام آتیندان ائنیب سو دولدورا، قیزلار بایرامی تاپدادیلار. بایرام آتیلیب
 آتینین اوستونه آرادان چیخدی. اما آتین اوساری الیندن چیخیب، آت
 بایرامی آپاریر عاشیق شیرین اولان یئرله. آتین طؤیله میخی هردن دییر
 بایرامین توکلرینه، داد وورور کی:

- بابا وورمایین ...

عاشیق شیرین گوردو بایرام گلدی؛ اما یامان حالدا. دئدی:

- بالا! بیر کس سنه ووران یوخدور. طؤیله میخی دیر دییر سنین کوره ییوه ...
 بایرام جریان گیزلندی. اما عاشیق شیرین باشا دوشدو کی، بورادا بیر ایش
 وار. گلدی چیخدی تپهنین اوستونه. قیزلاری گؤردو. یاواش - یاواش گلدی
 چشمه باشینا. قیزلار گوردولر بیر آغ ساققال عاشیق، چوخ یاراشیقلی و

ضمیمہ ۷

ادبلی انسان گلیر. هامیسی سلام وئردی؛ بیرچک خانیم بیلدی کی، بو عاشیق شیرین دی. سلام وئریب وقاریلن سوروشدو کی:

عاشیق سؤیله هارالیسان؟
 ها جانلی سان، بو جانلی سان،
 عاشیق، آذربایجانلی سان؟
 خبر آلاق عیب اولماسین،
 عاشیق هانسی مکانلی سان؟

آما بیرچک خانیم گؤرور بو عاشیق نه قاشیندا، نه باشیندا و نه ده دؤشونده
 بیر قارا توک قالمایب. اؤز-اؤزونه دئدی:
 - بو عاشیق معلومدور کی، عاشیق شیرین اولاجاق.
 آما عاشیق شیرین اونون جاوابیندا دئییر:
 - قیزیم، سازلا دئییم، یوخ، بئله ده دئیہ بیلرم؟
 قیز دئییر:

- یوخ، من سوالیمی سازینان سوروشدوم، سیزدن ده، سازینان جواب وئرمک
 ایستہ بیرم.
 عاشیق شیرین مجبور قالدی سازی دیل لندیرسین. گؤرک نه جواب وئیر.
 سازیلہ سؤزوله دئییر:

ابهر چاییندا من وارانم،
 آذربایجاندا آشکارام.
 سؤزون اولسا خریدارام،
 گوهرم، کانئ نیلیرسن؟

- آئی بالا! من هله عاشیق اولمامیشام. آما بوتون آذربایجان منی تانییر. سن
 سؤیله کیمنس؟

بیرچک خانیم گوردو یوخ، بو عاشیق اصیل کؤکلو عاشیقدی. گۆرک نه سوروشور:

دماوندی منیم یوردوم،
شش آتدیم گلمه دی، دوردوم.
قوناق اولماسایدین سویاردیم،
قوناق سان، ترجمانی سان.

- آی آغساقال عاشیق، من دماوند اؤلکەسی نین آدلی - سانلی عاشیقی یام.
حئیف کی، سن قوناقسان، یوخسا، سنی بوشا چیخارداردیم کی، آذربایجان
تیشه سی نن سۆزلرین الیندن آلیب و سویاردیم یولا سالاردیم.
عاشیق شیرین گوردو بو قیز همان بیرچک اولمالی دی. جاوراندی، ولی
مغورو و اؤزوندن یئمز بیر عاشیق دی. دئدی:

- بالا! من کی دئدیم عاشیقلیق چتیندی، هله عاشیق اولمامیشام. اما سنی
کی اوستادسان، نییه بئله غرورلا دانی شیرسان؟ عاشیقلیق کمالینا یئتیشن انسان،
درین دوشونن، دوشونجه لی اولار. ائله بیل سن بو دورومدان بیر آز اوزاقسان.
بیرچک خانیم بونو ائشیدیب، اوز - گۆزوندن تر آخیب، اوتانیر.
عاشیق شیرین بونو بئله گوردو کده قهقهه ووروب گولور. عاشیق شیرین
دئییر:

سویمادین قورخدون اوشویم،
یول اهلی خرقة پوشویام.
گئجه یاسدیق یولداشییام
گوندوز مهمانی نئینرم؟

قیز گوردو قوجا عاشیق بونا برک سۆز آتدی. اؤز - اؤزونه دئدی:
- بو عاشیق معلومدور برکه - بوشا دوشن، اؤزو ده سۆز بازاریندا اوتانمایان
قوجاماندی. دئدی:

ضمیمہ ۷

مٹھ کیمی چیخارام داغا،
نوح کیمی طوفان ائیلرم.
سۆزوم جوابین وئرمه سن
من سنی زندان ائیلرم.

و سۆزونو بوننان بیتیردی کی:

- عاشیق، بوردا سنلن ایشیم یوخ، سۆزلرین ساخلا میدانا. سنی جاماعات
ایچینده پئشمان ائیلیهجهیم. اوردا عارفلر بیلرلر کی، کیمی سۆز و هنر
صاحبیی دی.

عاشیق شیرین دئدی:

- اولسون، گۆزک آلاہ کیم ایلن اولار.
قیزلار اؤز یوردلارینا حرکت ائتدیلر. عاشیق شیرین ده بایرام و قاصید ایلہ
نریمان بیگین ائوبنه طرف یولا دوشدولر. آما بایرام گۆردو دایى چوخ گۆزل
سۆزلریله بو قیزا جاواب وئردی. دئدی:
- دایى جان! بیر سۆز آت بو قیزا، بلکه قاییدیپ باخسین. من اونون اوزون
بیر ده گۆروم.

عاشیق شیرین گۆردو بایرام قیزا وورولوب، دئدی:

- اوغلوم، او، سنین آغزی نین لقمه سی دئییل. بابلی بابی ایلن، مورچالیق
قابینان. هر کسین اؤزونون تایی- توشو وار. او قیز اؤزو سۆز اهللی دیر. اوتوز
دوققوز عاشیق الینده اسیر اولوب، سن نه فیکیرده سن؟!
بایرام دئدی:

- دایى جان! بیر سۆز منیم عوضیمدن اوخو، قیز دایانسین، دنیا کی
دیشیلمز.

عاشیق شیرین گۆزک نه اوخودو:

سالانسیان گئدن دلبر،
آت زولفلرین کمند اولسون.
بیر دولان باخ بیزه طرف،
کۆنلون آیلنسین، بند اولسون.

قیز قاییتدی، باخدی. بایرامین اورگین آلدی. بایرام دئدی:

- ساغ اول دای، بیر بند ده اوخو!

اما بیرچک خانیم گوردو قوجا عاشیق دا جاوان اورگی وار. قیزلار دئدیله:

- بو یامان باش قوجا، گور نه سوزلر دانی شیر!؟

بیرچک دئدی:

- بو سوز او بایرامین کی، دیر. اونونلا چوخ ایشیم وار.

اما گورک عاشیق شیرین ایکینجی سوزون نجه اوخور:

اثرمنی لر قوجار خاچی،

هوررلر خورمای بی ساچی.

دوداق شیرین، سوزون آجی،

لبین امنه قند اولسون.

قیز ائله ناراحات اولدو کی، قاییتسین عاشیق شیرینی بیر تاپداسین. اما

گوردو بو قوجا ایلن باشارماق اولماز. دئدی:

- عاشیق، سنه بو سوزلر یاراشماز. من هارا، سن هارا؟ سن منیم بابام یئرینده

سن، اما حیث اول عقلین کم دیر!

عاشیق شیرین گوردو قیز ناراحات اولدو، بئله دئدی:

خیال خیالا وارمارام،

غیر خیالا وارمارام.

سندن سووایین آلمارام

شیرین جانیمآ آند اولسون.

بیرچک خانیم دئدی:

- قیزلار، بونلار اوز سوزو دئیل. بونلاری بایرامین طرفیندن دئیر. اما منیم

بو بایراما بیر بایرام لیغیم وار. مثلدیر کی خمیر چوخ سو آپارار.

اما ائله بیل اورگی سویومامیشدیر، دؤندو عاشیق شیرینه یئنه دئدی:
 - عاشیق ائله بو خیالدا قال تا عمرون قورتولسون.
 آما بایرامین لاپ بایرامی ایدی. دایی سینا دئییر:
 - دایی جان! آغزین آغریماسین. بو جور سؤزلردن اوخو، قوی جاماعات کئف
 ائیله سین.

عاشیق شیرین قیزین جاوابیندا بئله دئدی:

دیندیر نازنینی، دیندیر،
 گوناھین بوینوما میندیر.
 شیرینی سؤز ایلن اؤلدور،
 کلن عالمه فند اولسون.

پری، پری ایدین امانسیز،
 من سنی بیلدیم گومانسیز
 جنته وارمارام سنسیز،
 جان جهنّمده بند اولسون.

سؤزلرین و آتماجالارین آتدی. قیز گؤردو بو دفعه ایش پیس یئرده بند
 اولوب. باشین سالدی آشاغی، قیزلارینان یولا دوشدولر.
 عاشیق شیرین ده بیر آز بایراما نصیحت ائله دی کی:
 - اوغول! بیر آز عاغیل لی دولان. بیز، غربت اؤلکده گرک آبرومندانہ
 چیخیشاق؛ داها مندن اذن سیز بیر حرکات ائیله مه.
 یولو گئتدیلر. گئت ها گئت، یئتیشدیلر نریمان بیگین منزلینه. نریمان
 عاشیغی گؤروب چوخ سئویندی. نریمان بیگ عاشیق شیرین یولونو
 گؤزله ییردی. اونون یولونا فرش لر دؤشه میشدی. گلن دقیقه قوربان کسیب
 شادلیق ائله دی. نریمان بیگ دئدی:

- عاشیق سن بؤیوک بیر آدامسان. نئجه اولدو بیر مکتوبلا دوروب یولا
دوشدون و بورایا گلدین؟
عاشیق شیرین دئدی:

- آخی سن نامه ده ائله بیر سؤز یازمیشدین کی، من دؤزه بیلمزدیم. سن
دئمیشدین یا عاشیق آدینی اوستوندن گوئتور، یا کیشی لیک ائدیپ بورا گل. من
ده گلدیم اوتوز دوققوز آشیغین جانینی قورتارام. ساکت اوتورا بیلمزدیم.
یئییب- ایچدیکن سونرا گئجه گلدی آرایا. باشلادیلار تدبیر تئکمگه
کی، نئجه میدان آچاقلار.

آما بیرچک خانیم دا نقشه چکیردی کی، نئجه بو مهلکه دن سلامت
چیخسین. دئدی:

- قیزلار، بیر نامه یازیرام نریمان بیگه کی، عاشیق شیرین یا باجیسی اوغلو
گلسین بو گئجه، بیر آز بورادا سؤز اوخوسون.
قیزلار دئدیله:

- خانیم! عاشیق گلمز. فیکرین نه دی؟
دئدی:

- سیز نامه نی آپارین.
قیزلارین نئچه سی نامه نی گوئتوروب، گلدیله نریمان بیگین یانینا. نریمان
نامه نی اوخودو. دئدی:

- عاشیق شیرین! بیرچک خانیم سنی و باجی اوغلونو بو گئجه دعوت ائیله ییب
اؤز منزلینه، اوخوماق اوچون.
عاشیق شیرین دئدی:

- من بیر قوجا کیشی، اؤزوم ده یورغون. آندان، او بیز ایلن رقیب، بو نه
قوناقلیق دی؟ من گنده بیلمه رم.
بایرام دئدی:

- دایی جان! من گندرم.

- اوغلو، بو نه سؤزدو. سنین فیکرین خام خیال دی. او بیزه نقشه سی وار.

ھر نہ دئدی، بایرام باخمادی. نریمان دئدی:
 - نہ اولار! قوی بایرام گئده، بیر آز قوناقلارینا اوخویا.
 بایرام سازی گؤتوردو، قیزلارینان یولا دوشدولر. بیرچک گؤردو نقشه‌سی
 توتدو. دئدی:

- به به اوغلان! من ائله منظوروم سنی گؤرمک ایدی. باغیشلا صبح اگر بیر
 آز آجیقلا ندیم و قیزلار سنه اذیت ائله دیلر.
 بایرام دئدی:

- خیر خانیم! هئج اذیت ائله مه دیلر. آتین طؤیله میخی منیم کورگیمه
 ده بیردی.
 بیرچک خانیم دئدی:

- اوغلان! سن عاشیق شیریندن ده یاخشی عاشیقسان؛ آدین نه دی؟»
 بایرام دئدی:
 - خانیم منیم آدیم بایرامدی. من قوللوغوندا و ارام.
 قیز دئدی:

- بیر نچه کلمه اوخو، قوی قیزلار قولاق آسین.
 بایرام «باش اوسته» دئییب، باشلادی اوخوماغا:

گؤزلر ایچینده بس منم دئین،
 زرخدان آلتیندا قوشا خال گرک.
 غنچه دهن، دوداق پوسته، دُر دیشین
 امنده لب‌لرین مثل بال گرک.
 کاتان کؤینک گئییب یاخاسی بیرموش
 ساری باشماقلارین نالچاسی گوموش،
 میرواری توپوغا توتا دیدیم ناخیش،
 مرصع کمره اینجه بئل گرک.

آلیشان اوتاقدیر، آلیشان ایوان،
تمام الوان اولموش قیرمیز زرنشان،
عثمانلی دؤشکلر، قالی خراسان،
بایرام بو دؤلته بیر اقبال گرک.

خانیم دئدی:

- بایرام! بو سؤزلر چوخ گؤزلدی؛ اما آخیریمنجی سؤزون - بو دؤلته بیر اقبال
گرک - یانی نه؟»

بایرام دئدی:

- خانیم، اوزومدن گلیمیر دئیم. من سنی گؤرچک سنه وورولدوم.
قیز کی، ائله بئله بیر سؤز دالیسیجایدی اورکدن سئویندی. بیلدی کی،
اوغلانین عقلی چاشیب. دئدی:

- آی اوغلان، من ده سنه یامان وورولدوم.

بیرچک خانیم قیزلارا اوز چئویریپ دئییر:

- قیزلار من ساز - سؤزده نه دئییرم سیز او ایشی گؤرمگی حاضیرلایین.
آلیر گؤرک قیزلارا نه دستور وئیر:

باشینا دؤندوگوم گول اوزلو قیزلار،

بایرامینان سارماشایدیم بو گئجه.

جسدیم ایچینده سوموگوم سیزلار،

بایرامینان سارماشایدیم بو گئجه.

بایرامین عقلی باشیندان گئدیر. اورگینده دئییر:

- یاخشى داییم گلمه‌دی. نه گؤزل اوخویور و نه گؤزل سؤزلر دئییر.

بیرچک خانیم دوام ائتدی:

قیزلار، سیز ده مطلبلری بیتیرین،

هر نه دئیم، سیز بورایا گتیرین،

امان قیزلار بیرجه خشه گتیرین،

سارماشایدیم بایرامینان بو گئجه.

بایرام ائلہ خشہ سۆزونو ائشیدن ده دئدی:
- خانیم، خشہ نه اوچون؟ اولما گینه منی تنبیه ائده جکسن؟
بیرچک گولوب دئدی:

- یوخ، من عاشیق اولموشام. سنه عاشق اولموشام. بونلار هامیسی بونا گۆره
ایدی کی، سنین کیمی بیر عاشیق تاپیلایدی. اما بوردا معاشقه ائلهمک اولماز.
بیرچک سازا بیر زخمه ووروب سۆزون دالینی گلیر:

قیزلار، سیز ده بایرامینان سیزلایین،
بیز گتیرین، سیز بایرامی بیزله یین،
دوز گتیرین، یارالارین دوزلایین،
سارماشایدیم بایرامینان بو گئجه.

خانیم دئییر:

- بایرام، بو سۆزلر رمز و رازدی. من نن قیزلارین ایچینده. سن ناراحات اولما!

قیزلار گلین بایرام اوچون آغلا یین،
یاغ گتیرین یارالارین باغلا یین،
ایپ گتیرین خشه آغزین باغلا یین،
سارماشایدیم بایرامینان بو گئجه.

بایرام، ساده بیر انسان، باشا دوشمور کی، بیرچک خانیم بونا نه تله سی
قوروب. دئییر:

- خانیم! من چوخ سۆزلری باشا دوشمورم؛ اما سیز گۆزل اوخویورسوز.
قیز دئدی:

- بایرام، سن گرک گیره سن خشه یه. من ده دالینجا گلیرم.

بیر تعریف یازارام خانا- پاشایا،
اوزونده خالی قوشا قوشایا
زحمت چکه بایرام گیره خشه یه،
سارماشایدیم بایرامینان بو گئجه.

سۆز قیزین آغزیندان چیخانا، بایرام گیردی خشه یه. قیزلار خشه نین آغزین باغلادیلار. ایپ سالیب گویدن آسدیلار و باشا بیر دانا بیز آلیب، بایرامی بیزله مگه باشلادیلار. آنجاق، بیرچک خانیم بیر وخت باخیب گۆردو بایرام آز قالب اؤلسون. دئدی:

- قیزلار، دای بسدی. بایرامی آپارین نریمانین قاپیسیندا یئره قویون. صبح سپیده نریمان گلیب، نه گۆردو؟ بیر خشه! آما خشه دن قان دامیر. قاییدیپ عاشیق شیرینه دئدی:

- ائله بیل بیرچک خانیم منیم اوچون قوربانلیق گۆندریب خشه ده.

عاشیق شیرین دئدی:

- او خشه، بایرام دی. بایرامی اؤلدوروب، قویوب خشه یه، یوللاییب سنه. گلیب گۆردولر، بعلی، دوزدو، بایرامین یاری جان اؤلوسون گتیریبلر. نریمان بیگ دستور وئردی حکیم لر گلدی لر. بایرامین باشی اوسته. قیرخ گون طبابت ائیله دیلر؛ آخیردا سلامتلیغین اله گتیردی. اما بو نچه مدتده عاشیق شیرینله بیرچک خانیمین دئییشمه سی دالا دوشدو. بیرچک خانیم بو حرکاتیله ایستیردی بلکه عاشیق شیرین منصرف اولو و قاییدا گئده اؤز اؤلکه سینه.

آما بایرام یارالاری توختایاندان سونرا دئدی: «دایی جان! بو قیز نامرد بیر آدام دی. بونون میدانینا گئتمه، سنی ده اؤلودورر.

عاشیق شیرین دئدی:

- اوغلو، خطا سندندی. من دئدیم، سن باخمادین.

آما بایرام تصمیم دوتوب قاییدا وطنینه. عاشیق شیرین دئدی:

- اوغلو، منی تک قویوب گئتمه!

گۆرک ساز و سۆزیله نه دئییر:

ضمیمہ ۷

منی قویما یاد اؤلکه ده، یاد ائلده،
غربتده بد کئچر حالی قوجانین.
بولبولون حسرتی واریمیش گولده،
گون به گون سارالار گولو قوجانین.

ایکی بی ایش بیر - بیریله باب اولار
قوهوم - قارداش ائل ییغیلیب یاد اولار.
اوغول اوزه دورار، آرواد بد اولار
اوندا گئچر نجه حالی قوجانین؟.

شیرین دئییر تیتره شیر دیزلریم،
اوزاق - یاخین داها گؤرمور گؤزلریم
قرآندان - کتابدان کئچیر سؤزلریم،
ییغیشا بیر یئرہ بئشی قوجانین.

بایرام آماده اولوب گئتمگه، دئدی:

- بو سؤزلری بوراخ. گل قایداق وطنیمیزه. بوردا بیزه دوست یوخ، آخیردا
غربت اؤلکهده اؤلدورلر بیزی.
اما عاشیق شیرین دئدی:
- اوغول، قولاق آس نئچه کلمهده دئییم؛ اوندان سنی آلاها تاپشیریم، گئت.
عاشیق شیرین خئیر دعاسین وئریر:

گئدیرسن وطنه، خوش گلدین اوغول،
شاه مردان مولا علی بیلنچین
قدم لرین گؤزوم اوسته، خوش گلدین اوغول،
ارن لرین قبله گاهی بیلنچین.

ضمیمہ ۷

دعالی اول گیلن، دعاسیز اولما،
گووالی اول گیلن، گوواسیز اولما،
غریب بیر قوش کیمی یوواسیز اولما،
گوۋتور ناموسونان عار بیلنچین.
هر یانا گئدیرسن، چاغیر آلاهی،
وئرسین مرادیوی، شاهلارین شاهی،
عاشیق شیرین دئییر چوخ چکمه آهی،
آغام شاه مردان علی بیلنچین.

سۆز تامام اولدو. سۆزلر بایرامین اراده سین عوض ائله دی. دئدی:
- دایی جان! من سن سیز هنج یانا گتتمیرم؛ آما چوخ قورخورام کی، باشیمیزا
بلا گله.

عاشیق شیرین دئدی:

- سن، من دئییه نه باخسان بیر شئی اولماز.

آما نریمان بیرچک خانیم خبر وئردی:

- میدان سولاندر کی، صاباحدان گرک دئییشمه لر باشلانا.

صبح اولدو. هر کس اؤز آدامینان میدانین بیر گوشه سینده اگلشدیلر.
عاشیق شیرین سازی الینده بیر طرفده، بیرچک خانیم بیر طرفده. جاماعات
بونلارین دئییشمه لرین گوۋزلویورلر. بیرچک خانیم یئددی قلم بزنیب و
غرورلا میدانین بیر گوشه سیننی آلیب. بیرچک خانیم باشلاییر حربه - زوربا
سۆزلرین، یانی رجز اوخوماغین:

باشینا دؤندوگوم، آی عاشیق شیرین،

گل منن گیرمه بو میدانا سن.

قوجالمیسان، قذین اولوبدور کامان،

گل منن گیرمه گیلن بو میدانا سن.

- آی عاشیق، سنہ اور گیم یانیر، غربت اؤلکەدە سنی سۆزولن باغلارام و او
 اوتوز دوققوز عاشیققلان اؤلدوررم.
 عاشیق شیرین دە گۆرور بو خانیم ائله گۆیچک و ائله گۆزل دیر کی، هر
 بیر جاوانین عقلین باشیندان آلا بیلر. عاشیق بیرچک دستور وئرمیشدی
 زندانی اولان اوتوز دوققوز آشیغی دا اللری- قوللاری باغلی، میدانین بیر
 طرفینده توپلامیشدیلار و میداندا نه گئچدیگینه باخیردیلار. هامی ایسته ییر
 عاشیق شیرین سۆزو باشلا سین. گۆرک عاشیق شیرین نه دئییر:

واردیم، گئتدیم نازلی یارین باغینا،
 آغیر ائل لرینه قوربان اولدوغوم؛
 آیدیم بوداغینی، دردیم گولونو،
 قیزیل گوللرینه قوربان اولدوغوم

صراحی گردن لر، مینا بویونلار،
 شیر بیلک لیلر، آسلان خویلولار،
 منی اؤلدوررلر اصلی خویلولار،
 گۆزل ائل لرینه قوربان اولدوغوم.

دشمن باغیوا گیرمه سین خوریاد،^۱
 شیدا بولبوللرین ائیله سین فریاد،
 او جانلار آلیجی قیرمیزی جلاد،
 گۆزل ائل لرینه قوربان اولدوغوم.

بونو اوخویوب، میدانا گیریر. ایندی بیرچک خانیمین جوابینی وئرمک
 ایسته ییر. گۆرک نه دئییر:

^۱- خوریاد: ناگهان، بیردن ت بیره، ناغافیل

ضمیمه ۷

باشینا دۇندوگوم، آی بیرچک خانیم،
منی بو یوللارا اؤزون سالیبسان،
بیر نچه جاوانی سالیبسان بنده،
منی بو یوللارا اؤزون سالیبسان.

شعرینن اوخودوغو کیمی دیلینده ده دئدی:
- منی بورا سنین حرکاتین چکیدی. نییه نچه جاوانی اذیتته سالیبسان؟ مگر
بیلیمیرسن کی، بیرى تاپیلار سندن یوخاری اولار، سنین غرورون دا سیندیرار.
آما گؤراخ بیرچک خانیم نه دئییر:

خرمدره هارا، دماوند هارا،
سؤز ایلن وورارام قلبیوه یارا،
بیر اووچویام سنی سالمیشام تورا،
گل گیرمه من ایلن بو میدانا سن.

گینه سازلا اوخودوغونو، دیلده دئییر:
- آی قوجا عاشیق، گل سؤزومه باخ، قاییت بو میدانان.
عاشیق شیرین دئدی:
- سن باشارسان منی تورا سال!

اؤزوم قوجا اولسام، سؤزومدو عتمان،
هرهسی معنادا بؤیوک بیر عنوان،
گئن دنیا باشیوا اولاجاق طوفان،
منی بو یوللارا اؤزون سالیبسان.

عاشیق شیرین ده، سؤز لرینی سازدا دئدیگی کیمی بیر ده دیلده دئدی:
- بس سن گل، منیم سوأل لاریم باشلانما میش عاشیق لاری آزاد ائیله،
یوخسا بو میدانین قهرمانی من اولاجام. تا بیله سن کی، بو باش - گؤز

دگیرماندا آغارما ییب.

بیرچک خانیم داوام ائدیر:

من بیرچکم، آدیم دوتوب هر یانی،
قوش کیمی کسمیشم ایندی میدانی،
تنگ ائدرم من باشیوا دونیانی،
گل منیلن گیرمه بو میدانا سن.

«آی عاشیق، بو جاوان عاشیقلار منه طمع ائیلہ ییب گلایلر میدانا، من بولاری تنبیہ ائتمک اوچون سالدیردیم زندانا؛ تا داها هر کس بیر تاختایا بیر قیل چولاییب آدین عاشیق قویماسین. سنده قوجالیبسان، عقلین-هوشون چاشار میداندا، سؤزون ایتیررسن و باغلانارسان. بس گل قایت.»
عاشیق شیرین دئدی: «آلاھا توکل»:

من شیرینم بو میدانا گلیمیشم،
غرق ائیلہ ییب نہنگلری گؤرموشم،
عارفلر یانیندا دؤوران سورموشم،
منی بو یوللارا اؤزون سالیبسان.

- آی قیز، گل سن منیم سؤزومه باخ؛ عاشیقلاری آزاد ائیلہ، اؤزون ده آزاد اول.

بیرچک خانیم قہقہہ ووروب گولدو، دئدی:

- «آی عمی، ائلہ دوغرودان کی، قورخوبسان! آما ائلہ- بئلہ باخاندا گؤردو عاشیغین گؤزونون یاشی تخته رخسارینہ تۆکولوب. البت بو گؤز یاشی قوجالیغین آثاریدی. آما بیرچک خانیم ایستیر اونو سوروشسون:

گل گل عاشیق، سندن خبر آلا ییم،
دیدہندن آخیلان یاش نندن اولدو؟
او نہ ایدی، هاردا ووردو مایاللاق
رسولین یولوندا داش نندن اولدو؟

عاشیق شیرین معطل قالدی - نئجه دیدهندن آخیلان یاش نندن اولدو! -
جاماعات ایچینده بیر سلمانی واریدی. البتده قدیم سلمانیلار ائلین تمام
دب لرینده مثل توی، یاس، اؤزلری مجلس دولانديران اولاردیلار و دنیا
گؤرموش آداملاریدیلار. سلمانی گؤردو بیرچک خانیم، عاشیق شیرینین
گؤزوندن آخان یاشا اشاره ائیلهدی. شاید عاشیق شیرین باشا دوشمیه. تئز
جیبیندن بیر گوزگو چیخاردیب گؤرستدی. عاشیق شیرین آخان یاشی
اوزونده گؤردو. اورکدن سئویندی کی، آلاها شوکرلر اولسون، مرد اوغلانلار
هر بیر یئرده واردیلار. آلیب بئله دئییر:

جمالین گؤرستدین شوخ ستمکار،
دیده مدن آخیلان یاش اوننان اولدو.
حجرالاسودیدی وورار مایلاق،
رسولون یولوندا داش اوندان اولدو.

- آی قیز، سنین جمالین منیم گؤز لیریمی حیران ائیله ییب، اودور کی،
گؤزومون یاشی گلدی رخساریما.
بیرچک خانیم گؤردو عاشیق گینه بونا سؤز آتیر. دئدی:
- عاشیق! انشاء الله بو طمعین اولمویا کی، منی محکوم ائیلییب آلاسان.
عاشیق شیرین دئدی:
- آی قیز، ایشین آخیرینه باخ.
بیرچک خانیم بئله سؤز خبر آلدی:

او کیمدی اژدهانی بؤلدو سراسر،
او نه دیر اوجو گزه ر سراسر،
او نه بئشدی نئچه سینه گون دوشر،
وعده تمام اولدو، بئش نندن اولدو؟

عاشیق شیرین گولڈو:

- آی قیز، بو سۆزلری من اوشاق ایکن بیلردیم. آلیر جاوابین بئله دئییر:

او علی دی، اژدهانی بۆلدو سراسر،
او قلم دی نوکی گزهر سراسر،
او نامازدی عصره ظهره گون دوشر،
وعده تمام اولدو بئش اوندان اولدو.

بیرچک خانیمین خوشونا گلدی. دئدی:

- عاشیق! معلومدی سن درین دوشونجه لی عاشیق سان. من بیر اثرمنی
قیزی یام. سن مسلمان. اونا گۆره سندن اۆز مساله شرع لریمیزی سوروشدوم
گۆروم بیلرسیز یا یوخ.
آما دوباره سۆزون بئله سوروشدو:

بس نه لر سؤیلندی، نه لر بیتدی،
او کیمدی گئتدی اونو نه دوتدو،
اسکندر سیررینی کیم بیان ائتدی،
بیرچک دئیر عالمه فاش ندن اولدو؟

عاشیق شیرین گۆردو بیرچک خانیم دوغرودان کی، تاریخه یاخشی بلددی.
دئدی:

- الحق کی، سۆز بیلن بیر قیز سان.
آما آلیر جاوابین وئرسین:

قویویا سؤیلندی قارقولار بیتدی،
چوبان چاره گئدیب اونونو دوتدی،
اسکندر سیررینی نئی بیان ائتدی،
شیرین دئیر عالمه فاش اوندان اولدو.

سۆزلری آجدی کی،
 - آی خانیم، اسکندریں سیرین قارقیلار بیان ائتدی. اما سن ده ساغ اول کی،
 بو جور درین و دوشونجه لی عاشیق سان. اما بوگون بسیمیزدی. صاباح میدان
 آچاجاییق گۆزک آلاہ نہ ایستیر.
 گئتدیلر استراحت لرینہ. گینہ صاباح میدانا گل دیلر. گینہ فرصتی
 عاشیق شیرین وئردی بیرچک خانیم.
 بیرچک خانیم:

گل گل عاشیق، سندن خبر آلایم،
 بس نہ گونده دنیا بنیاد اولوبدو،
 او کیمدی گتدی^۱ کعبہ داشینی،
 او کیمدی خادم اوستاد اولوبدو؟

عاشیق شیرین گۆردو بو قیز ائرمندی، آما سۆزلری و سوال لاری
 مسلمانچیلیق حقینده دی. دئدی:
 - بو یامان باش ایستیر گۆره من اؤز دینیمہ یئتگیم یا یوخ.
 آلدی گؤراخ نہ دئدی:

گل گل عاشیق، وئریم سۆزون جاوایین،
 شنبہ گونی دونیا بنیاد اولوبدو.
 او جبرئیلدی گتدی حجر داشینی،
 ابراهیم دی خادم اوستاد اولوبدو.

- آی قیز، یاواش - یاواش سندن خوشوم گلیر کی، تاریخہ یئگینسن؛ آما
 ایشین آخیرین گۆزلہ.

بیرچک خانیم دا گوردو عاشیق شیرین سؤز بیلن و عاریفدی. اورکدن خوشونا گلیر. گؤراخ نہ سوروشور:

او کیمین اوشاغی دانیشدی یالان
او کیمدی قویودا داش اوسته قالان
او کیمدی جمشیدی تختیندن سالان
هانسی شهردی داغیلیبان برباد اولوبدو؟

«آی عاشیق! دئی گوروم بو سؤزلرین و بو تاریخین معناسی نہ دیر؟»
عاشیق شیرین:

یعقوب اوشاقلاری دانیشدی یالان،
او یوسفدی قویودا داش اوسته قالان
حضرت علی دیر جمشیدی تختیندن سالان
او لوط شهردی داغیلیب برباد اولوبدو.

آما بیرچک خانیم گوردو هر نه سوروشور، عاشیق شیرین جاواب وئریر. اؤز-
اؤزونه دئدی:

- گؤزه سن بو مندن نه سوروشاجاق؟
آما دوباره بیرچک خانیم سوروشور:

او نه ایدی قالخیب عرشه چکیلدی،
او کیمدی باشی تشتده کسیلدی
او کیمدی ناحق قانی تۆکولدی
هاردان هارایا ظلم بنیاد اولوبدو؟

آما عاشیق شیرین گؤزونون یاشی تۆکولدو. بیرچک خانیم دئدی:
- نه اولدو عاشیق؟ نییه آغیرسان؟
عاشیق شیرین دئدی:

- اول سنین جوابین وئریم، سورا بیلرسن:

اوفقدن قالخیب عرشه چکیلدی،
سیاوش دی باشی تشتده کسیلدی،
شاه کربلانی نالحق قانی تۆکولدی،
بیردن گۆیه ظلوم بنیاد اولویدو.

عاشیق شیرین دئدی:

- بیرچک خانیم، آغلادیم اونا گۆره کی، حضرت امام حسین(ع) - ه چوخلو
ظلوم ائیلهدیلر.
آما گۆرک بیرچک خانیم نه خبر آلیر:

معرفتین اولدو بیزه یقین لر،
کیمین جمالینا صد آفرین لر،
بیرچک دئییر دین ایچینده نه دین لر،
هانسی دین دی بس آشکار اولوبدو؟

عاشیق شیرین:

معرفتیم اولدو سیزه یقین لر،
علی(ع) جمالیوه صد آفرین لر،
شیرین دئییر دین ایچینده دین لر،
او اسلام دینیدی آشکار اولوبدو.

آما عاشیق شیرین گۆردو قیز اثرمنی اولدوقجا آما اسلام دین یندن سوآلات
ائلیر. اۆزو ده چوخ اطلاعاتی دوزگوندو. دئییر انشاءالله کی، بونو
باغلا یا جاغام و مسلمان ائلییه جاغام.

گینه بوگونون میداننی باشا چاتدی و هر کس اۆز منزلینه گئتدی. صباح
میدان قورولدو. دئییشمه لر باشلاندى. گئنه ده، عاشیق شیرین نوبتی وئردی
بیرچک خانیم. بیرچک دئییر:

گل گل عارف، سنن خبر آلائییم،
او نہ دی کی، اونا چارہ بیلینمز؟
او نہ دیر کی باشلار اوستہ دولانیر
وقتی باشا یئتمہ سہ ھئچ خزان اولماز؟

قیز دئییر:

- عاشیق! دئی گوروم او نہ دی کی، چارہ سی اولماز؟
عاشیق شیرین بیر آہ چکدی، گوراخ نہ دئییر:

گل گل عاشیق، وئیریم سؤزون جاوابین،
او اؤلوم دور اونا چارہ بیلینمز.
او اجدلی باشلار اوستہ دولانیر،
وقتی باشا اولماسا ھئچ خزان اولماز.

- قیزیم! اولمایا منیم سنیمین چوخلوغونا گورہ بو سوالی ائلہ دین؟ آما اؤلوم
آللاہ الیندہ دی.

بیر چک خانیم عاشیق شیرینی بیر عارف گوردو. سازیلان سؤزولن بئلہ
سوروشدو:

او نہ دیر کی، عالم لردہ سئیر ائیلر،
او نہ دیر کی، باشلار اوستہ دور ائیلر،
او نہ دیر کی، گئجہ- گوندوز دولانیر،
اؤزو غوطہ وورار خوابی بیلینمز؟

بیر چک خانیم سوال ائیلر، آما اورکدن عاشیق شیریندن خوشو گلیر کی،
»بہ بہ! بئلہ بیر عاشیغا من نچہ کتابلار ییغیب گتیریب، سوال طرح ائلیرم
اما بو، اؤز سینہ سیندن بوتون سؤزلریمہ جاواب وئیر.»
گورک عاشیق شیرین نہ دئیہ جک:

ضمیمہ ۷

آی اینان گون، عالم لردہ سئیر ائلیر،
او اؤلومدی کی باشلار اوستہ سئیر ائلیر،
او سودور گئجہ - گوندوز دور ائلیر،
اؤزو غوطہ وورار خوابی بیلینمز.

عاشیق شیرین دئدی:

- قیزیم! یاواش - یاواش سنن خوشوم گلیر کی، گؤزل بیر سؤزلره اشاره
ائلیرسن. اما سؤزومه باخمادین، دئدیم: عاشیقلا ری آزاد ائیلہ؛ منی اذیتہ سالما.
حنفیم گلیر کی، سنی اؤز ائلین ایچینده باغلا یام.
بیر چک خانیم:

او نہ دیر کی مات قویوبدو الماسی؟
او نہ دیر کی دالیندا وار قلعه سی،
او نہ باغدی نہ اوتو وار گیاسی
گوناہکاری - بی گوناہی بیلینمز.

آی عاشیق، سؤزومه جاواب وئر وکی جاماعاتی معطل ائله میہ ک.
عاشیق شیرین دئدی: - گؤزوم اوستہ

قورقوشومدی مات قویوبدی الماسی،
توسباغادی دالیندا وار قالاسی،
برہوت چؤلودور نہ اوتو وار نہ گیاسی،
گوناہکاری بی گوناہی بیلینمز.

قیز گؤردو ہر نہ سوروشور بو قوجا جاواب وئیر. چوخ دا تعجب ائیلیردی کی،
عاشیق شیرین قوجالیغی ایلن ذہنی و فیکری بیر جاوان کیمی دی. دئدی:
- عاشیق شیرین، من سنی چوخ قدرتلی عاشیق گؤردوم. گل بو میدانان
قاییت. قوی آدین یئرینده قالسین.
عاشیق شیرین گولڈو، دئدی:

- قیزیم، سۆزلرین سوروش تا گۆرک آلاہ کیمہ وئرهجک.
قیز سۆزون سوروشور:

گل گل عاشیق، سنن خبر آلایم،
نہ آغاجدیر اونون ایکی آیاغی وار؟
نہ یئردہ قرار دوتوب، اوتاغی نئچہ؟
نہ بولبولدو اونون اوستہ غزلخوان اولدو؟

بیرچک خانیم سۆزلری بوتون ائمہی اطہاردان و دیندن اولدوغونا گۆرہ،
عاشیق شیرین سئوینیر. جاوایین بئلہ دئییر:

گل گل عارف، وئریم سۆزون جاوایین،
او منبردی اونون ایکی آیاغی واردی.
مسجددہ قرار دوتوب اوتاغی بئشدی،
او عالمدی اونون اوستہ غزلخوان اولوب.

- قیزیم بئلہ بیر سۆزلری بیز آنا لایلاس کی می اؤرگنمیشیک.
بیرچک خانیم یئنہ سازى کؤکلو یوب سۆزون سوروشور:

گل گل عاشیق، سنن خبر آلایم،
او کیمدی آلاهدان قوناق ایستہدی،
کیملر جمع ائیلہدی آلتی آیلیق غذانی،
اونون قوناقلاری بس کیملر اولدو؟

عاشیق شیرین گۆردو قیز ائلہ سینہ دولو عاشیق دی. گۆرک نہ جاواب
وئرهجک:

گل گل عاشیق وئریم سۆزون جاوایین،
حضرت موسی آلاهدان قوناق ایستہدی،
ہامیلاری جمع ائیلہدی آلتی آیلیق طعامی،
اونون قوناقلاری یارانمیش اولدو.

- قیزیم! حضرت موسیٰ درخواست ائیلہدی آلاھدان کی، ایستیرم بوتون یارانمیشا قوناقلیق وئرم. آلاھ بویوردو سنین ایشین دئییل، آما فرصت وئردی حضرت موسیٰ آلتی آلیق طعام بیغیب، بیر قوناقلیق بوتون یارانمیشا وئره. قیز سوروشدو:

- یاخشی، کیملر بو غذادان یئمہدی و کیملرہ یئتیشمہدی؟
گؤراخ نئجه سوروشور:

گل گل عارف، سننن خبر آلایم،
او کیمدی هر وقتده ائیلیر دیوانی،
هانسی قوناق ایدی آلتی آلیق غذانی یئدی،
کیم اؤز قوناغیندان خجالت اولدو؟
عاشیق شیرین دئییر بئلہ دیوانی،
حضرت علی ائیلردی هر وقت دیوانی.
او نہنگدی یئدی آلتی آلیق غذانی،
او موسایدی قوناغیندان خجالت اولدو.

عاشیق شیرین دئدی:

- قیزیم! روزی رسان تکجه آلاھدی. داھا هئچ یارانمیش قادر دئییل. نئجه کی، موسیٰ قوناقلیقیندا بیر نہنگ آلتی آلیق طعامی یئدی و بوتون قوناقلار آج قالدی. حضرت موسیٰ اوز دوتدو آلاھا کی: بارالھا، یارادان سنسن، روزی رسان سن؛ و آلاھا تسلیم اولدو.

بیرچک خانیم، عاشیق شیرینہ احسنتلر دئییب، آما گئنه سؤزون سوروشور:

گل گل عارف، سننن خبر آلایم،
نه یئرده بیتیبیدی مُشک ایلن عنبر،
من عاشیق بیرچگم سنی تالایم،
کیم اوچون سالیندی مسجد و منبر؟

بیرچک خانیم سؤز سؤروشور، آما عاشیق شیرین سؤزون جاوابین تاپا
بیلیمیر. بیرچک خانیم مأمورلاری ایستیر عاشیق شیرینی آپارسینلار زیندانا.
عاشیق شیرین اذین آلدی کی، من قوجایام و یورغون. صاباح بو سؤزون
جاوابین وئره جگم.

نریمان بیگ لاپ ناامید اولدو کی بابا، بو دا بیرچگه جاواب وئره بیلمه دی.
او بیرسی عاشیق لارن دا قانینا باعث اولدو. گل دیلر منزله. عاشیق شیرین
گئجه نی آلاهینان راز و نیاز ائیله دی:
- بار پروردگار! منی بوردا خجالت ائیله مه.

عالم رؤیاده اؤز مولاسین گؤردو کی، اونا مژده وئریب، سن صاباح فاتح
میدانسان. صبح نامازین قیلیب، ناشتاسینی یئییب، گل دیلر میدانا. گؤراخ
قیزین سؤزونون جاوابینی نئجه وئره جک:

گل عاشیق، وئریم سؤزون جاوابین،
بهشتده بیتدی مُشک ایلن عنبر.
گؤزل یئتیپ نبوته پیامبر،
رسوله سالیندی مسجد و منبر.

بس عاشیق شیرین سؤزون جاوابین وئردی. هامیلار اونا احسنت دئدیله و
آما قوجالیق عاشیغا چوخ تاثیر قویموشدو. بو دفعه عاشیق شیرین،
بیرچک خانیم دئدی:

- ایندی، بیر نئجه کلمه ده من سندن سوروشوم.
هامی جاماعات عاشیق شیرینی آلقیشلادیلار. گؤزک نه دئدی:

گل گل عاشیق، سنن خبر آلایم،
بس نه گونده زمین دوتوبدی مایا؟
نه ایلن یاراتدیله عرش و زمینی؟
آدم نه تاریخده گلدی دونیایا؟

قیز معطل قالدی، دئدی:

- بئله بیر سؤزو کیم آچاق؟

عاشیق دئدی:

- ایکینجی سؤزومه قولاق وئر:

نه آددادی حضرت موسی آناسی؟

ندن اژدها اولاردی اونون ععاصی؟

ندن اولمادی بو دونیانین وفاسی؟

ندن قدرت وئریب هم اولدوزا، هم آیا؟

قیز دئدی:

- مگر بیز منجمیک؟ سن عاشیق سؤزو سوروش.

جاماعات دیله گلدی:

- خانیم! نچه گوندو سن سوروشورسان، عاشیق جواب وئیر. سن ده اونون

سؤزونون جاوابینی وئر دا!

عاشیق شیرین گولودو، دئدی:

- آی قیز! عاشیق گرک یئردن - گویدن دانیشا. آشیغین سؤزلی تمام

معمالی گرکدی. حق آشیغی حقدن دانیشار. سن چوخلو میداندا اولوبسان. گرک

قوچ میدانینا دوشه سن تا بیله سن کی، عاشیقلیق یانی نه؟

آنجا عاشیق اوچونجو سؤزون ده سوروشدو:

آنجا بیر چک خانیم جوابدا قالدی. هئچ بیرینه جواب وئر بیلمه دی.

عاشیق شیرین هله یوزلر سورغوسو وار کی، هله سوروشماییب.

بیر چک خانیمین آغزینی باغلاماق اوچون باشقا ردیفله سؤزلینی و تزه

سوال لارینی باشلاییر:

گل گل سندن خبر آلیم،

بو دنیانی یوران کیمدیر؟

ذوالفقارین قباغیندا

دایانیبان دوران کیمدیر؟

قرآنی گتدیلر معنی
نئچہ یئرہ وئردی معنی،
دریا اوزونده کوتانی،
جوت قوشوبان سورن کیمدیر؟

گینه بیرچک خانیم دایانیب لال دوردو. جواب وئرہ بیلمه‌دی. آما
عاشیق شیرین هله تزه جوشه گلیب چوخلو سوال لاری اورگینده قالیب:

گل گل عاشیق سندن خبر آلایم،
بس نه گونده زمین دوتوبدو مایه
بس نه ایلن یاراتدیلار انسانی
آدام هانسی تاریخده گلدی دونیایه؟

بیرچک خانیم داما دایاندی؛ هامی حیرتده قالدیلار. بیرچک خانیم میداندا
مغلوب اولدوغونو و عاشیق شیرین غالب گلدیگینی سؤیله‌دی.

آنجاق عاشیق التفات داستانی بئله بیتیریر:
عاشیق شیرین، بیرچک خانیمی باغلادی. دئدی: «خانیم! سن بو ساعتدن
نریمان بیگین حلال و شرعی خانیمی اولاجاقسان و او اوتوز دوققوز آشیغی
آزاد ائلییه جاقسان.»

عاشیق‌لار آزاد اولدولار. هامیلار عاشیق شیرینه آفرین دئدیلر. اما بیر ماللا
گلدی بیرچک خانیمین کبینین کسدی نریمان بیگه. عاشیق‌لار هامیسی دا
تویدا اولدولار. نریمان بیگ سوروشدو:

- عاشیق دوزونو دئی گوروم سن نئجه اولدو بیرچک خانیمین بیر کلمه سؤزونه
جواب وئرمه‌دین. اما صاباحی گون میداندا اوت یاغدیدین؟
عاشیق شیرین دئدی قولاق آس دئییم:

سنہ دئییم نریمان بیگ
 من آغام علینی گوردوم.
 آییلدیم سجدہ قیلماغا
 دولدولون نالینی گوردوم.
 دولدولو گوردوم بئشینده
 نشانی واردی دؤشونده
 موسی ینان تورا دوشنده
 من آغام علینی گوردوم.
 شیرین دئیر اعلا گوردوم
 جان ایچینده جانا گوردوم
 عرش اوزونده محمدی
 من علینی اعلا گوردوم.

سۆزون یئتیردی کی:

- نریمان بیگ! منہ مولا علی یار اولدو.

هامی مولانین گول جمالینا صلوات دئدیلر.

بیرچک خانیم بو سۆزلر تاثیر ائله دی. او دا مسلمان اولدو. اولار اورد شاد
 یاشادیلار، سیز ده بوردا خرامان قالین.^۱

داستانا سون سۆز

عاشیق شیرین و بیرچک خانیم داستانی، زنگان داستانلاری آراسیندا اؤزونه
 گۆرکملی بیر یئر آلیر. گۆروندوگو کیمی عاشیق شیرین و بیرچک خانیم
 داستانی، عاشیق شیرین دئییشمه لری اساسیندا یارانیب دیر و اونون

^۱ بوردا ایکی روایت وار: بیرینده دئییرلر بیرچک خانیم ایله نریمان بی ائولندیلر، ایکینچی روایتده دئییرلر
 بیرچک خانیم عاشیق شیرین یین اؤزو ایله ائولنمیشدیر. الله بیلیر هانسی دوزدو.

یارادانلاری، عاشیق شیرین دن سونرا گلن عاشیق لار و بلکه ده، اونون شاگیردلی طرفیندن یارانمیشدیر.

داستان بورادان یارانیر کی، بیر چک خانیم دماوند ده یاشایان سؤز و ساز اوستاسی کیمی دیلی - باشلی و ساز چالمادا، سؤز قوشمادان ماهیر بیر عاشیق دیر، عینی حالدا مال - دۆلتی ده، باشیندان آشیرمیش. اونون شهرتی و گؤزل لیگی ده، هر یانا یایلمیش و اونون گؤزل لیگینه، حتی مالینا طمع ائدن لر ده، چوخ اولموشدور. آنجاق او ائله بیر آدام ایله ائولنمک ایستیر کی، اؤزونه لایق اولسون، اؤزل لیک له ساز و سؤز ده باجاریقلی و بگنیلن بیر انسان اولسون. اونا گؤره شرط قویور ائله بیر کیمسه ایله ائولنه جکدیر کی، ساز و سؤز ده اونو باغلا یا بیل سین.

او بیر طرفدن نریمان بیگ آدلی بیر خان یا خانزادا، وارلی - کارلی بیر آدام، بیر چک خانیم عاشیق اولور؛ آنجاق ساز و سؤز اوستاسی دئییلیمیش. بیر چک خانیمین ائلچی لیگینه گئدیبسه ده، اونونلا بو شرطی چؤزمه میشدیر. اما قبول ائتمیشدیر کی، اؤز اونون یاریشماسینا گیرمه سه ده، ائله بیر عاشیق تاپیب گتیرمه لی دیر کی، ایسته دیگی هنرله مالیک اولسون. اگر بیر چک خانیمین ایسته دیگی هنر مالیک اولماسالار و سؤز لرینه جواب وئره بیل مه سر لر اونلاری دوستاق ائده جکدیر.

نریمان بیگ آختاریر بئله ماهیتده اولان عاشیق لاریلا دانیشیب اونلاری بیر چک خانیمین دئییشمه سینه گؤندیریر. بیر چک خانیم اونلاری دئییشمه ده باغلا ییب دوستاق ائدیر. ایش اورایا چاتیر کی، داها اوتوز دوققوز عاشیق اونون الینده اسیر اولموش، بو دفعه دئییر اگر قیرخینجی عاشیق اونو باغلا یا بیل مه سه، قیرخ عاشیقین هامی سین اؤلدوره جکدیر. نریمان بیگین ایک یالی اولور بیر باشی. ایندی داها گر کدیر ائله بیر عاشیق تاپیب گتیر سین کی اؤزوندن علاوه اوتوز دوققوز آشیقی دا نجات وئرسین و بیر چک خانیمی باغلا ییب، نریمان بیگی اؤز آرزوسونا چاتدیر سین. نریمان بیگ آختاریر و

نہایت عاشیق شیرینی تاپیر۔ عاشیق شیرینی خرمدردن چاغیریب و بو دئیشمه میدانینا دعوت ائدیر۔

عاشیق شیرین داستانی بئله گؤردوکده و اوتوز دوققوز آشیغین اسیر اولدوغونو بیلهرک، مگه (کربلا) سفریندن اوز چئویریب عاشیققلاری نجات وئرمگی واجب بیلیر۔ دماونده طرف یولا دوشوب، بیرچک خانیمین سارایینا گلیر و نئچه گون یاریشمانی دوام ائدهرک، نہایت بیرچک خانیمی مغلوب ائدیر۔ اوتوز دوققوز عاشیق آزاد اولور و بیرچک خانیم نریمان بیگ ایله اؤلنمگه راضی اولور۔

بو داستان، بو ساده لیگی ایله، چوخ چکیچی و گؤزل دیر۔ یوزایل لر بویو آذربایجان خالقینی راضی سالا بیلیب و بوگونه قدر خالق ایچینده دئییلیب و سئویلیب دیر۔ آنجاق بئله داستانلار آذربایجان عاشیق ادبیاتیندا آز اولمامیش دیر و بیر چوخلو دئیشمه لر، عاشیققلار میدان آچمالاری خالقیمیزین خوشونا گلن بیر هنر سایلمیش دیر۔ بو داستانلار گؤستریر کی، آذربایجان خالقی تاریخ بویو سؤزه، سازا ماراقلی اولاراق بو هنرلرین گئیش لیگینه و گؤزل لیگینه نه قدر هوسکار اولموش و سازین – سؤزون اهمیتلی اولدوغونو گؤستریر۔

بئله داستانلاردان بیری ده «واله و زرنگار» داستانی دیر۔ اورادا دا داستانین گئیدیشی عاشیق شیرین ایله بیرچک خانیم داستانی دیر۔ آنجاق اورادا واله ایله زرنگار بیر – بیرلرینه چاتیرلار، اما بورادا عاشیق شیرین نریمان اوچون چالیشیر و هر ایکی عاشیق، واله و عاشیق شیرین اؤز هنریله اوتوز دوققوز زندانینی نجات وئریرلر۔

بیز ایلك دفعه اولاراق زنگان بؤلگه سیندن بیر داستانی توپلاییب، سیز حرمتلی اوخوجولارا تقدیم ائدیک۔ یاخین گله جکده، «عاشیق یوسف جمال ایله طوطی شیرین سخن» داستانی، هابئله «ورقا ایله گولشا» نی تقدیم ائده جه ییک۔

طوطی شیرین زبان - یوسف جمال

داستانی سؤیلہ یین: دہدہ عاشیق گلاب علی داوود بیگی

دستان سؤیلہ یین درین دوشونجه لی، شیرین سؤزلو عاشیق لاریمیزدان
اٹشیتدیگیمیز داستانلارین بیرى «طوطی شیرین زبان» داستانی دیر.
عاشیق لار بئله تعریف ائتمیشلر:

تبریزده عبدالله خان آدلی بیر حکومت آدامی واریدی. او شاه ایدی، پادشاه
ایدی و یا بؤیوک بیر خان ایدی، یازیچیلار تاریخدن اوخویوب دئمه لیدیلر.
عبدالله خان مال - دؤلتی باشیندان آشیردی و بیر بؤیوک سارایی و کبکبه -
دبدبه سی وار ایدی. اوغلو داها بؤیوموشدو و اونا توی توتاماق ایستیردی.
ایستیردی ائله بیر توی توتسون کی، تایی دونیادا اولماسین. وزیر - وزرا ایله
مشورت قورور و تاجیرلری باشینا ییغیب دئییر:

- کیمدیر منیم یولومدا زحمت چکه، هندوستانا گئدیپ و اوغلو مون تویونا
خرید ائده؟

بیر تاجیر باشی وارا ایدی، آدی «خان وئردی». هامی اونو هندوستانا گئتمگه
مصلحت بیلیرلر. خان وئردینی سارایا چاغیریر و اونا اؤز دستورونو بیلدیریر.
خان وئردی دئییر:

- قوربان من گئدهرم.

عبدالله خان خرید صورتینی وئیریر و پول دا وئیریر و اونا تاپشیریر کی، ان
یاخشی شی لری آلسین. خان وئردی پولو و صورتینی آلیب هندوستان یولونا
دوشور. آز گئدیر، چوخ گئدیر هندوستانا چاتیر. اؤز - اؤزونه دئییر:

- یاخشیدیر گندیم هندوستان شاہی نین یانینا، اونونلا مقاولہ یازدیریم و اجازہ الیم و عبدالہ خانین سلامینی دا اونا چاتدیریم۔
 هندوستان شاہی نین سارایینا گندیر۔ سلام وئیر۔ گوڑور شاہ بیر صندل اوستونده اوتوروب، سلمانی اونون اوزونو اصلاح ائتمہ دہدیر۔ سلام وئردیکده نہ شاہ و نہ سلمانی اونا جواب وئرمیر، آما علیکم السلام ائشیدیر۔ بیر آزادان سونرا شاہ باشینی دولاندیریب خان وئردینی گوڑوب دئیر:
 - امرین اولسون بو گل مکدن۔

خان وئردی دور - برینہ باخیب دیلہ گلیر:
 - گل میشم قوللو غونوزدان اجازہ آلام اوڑ اوّلکہ میزین شاہی عبدالہ خان اوغلونا خرید ائدہم۔ اما بیر ایشہ حیران قالمیشام۔ من سلام وئردیم اما سیز منہ جواب وئرمہ دیز۔ بیر حالدا کی، من سلام جوابینی چوخ اوجا سسلہ دہ ائشیتدیم۔
 پادشاہ بویوردو:

- او قفسدہ کی، قوشو گوڑورسن؟ اونون آدی «قیرخ طوطی»، یا «طوطی شیرین زبان» دی۔ منیم قوناقلاریمی او قاباقلار۔ اونلارا خوش گلدین او دئیر۔ او بوتون قوناقلارین دا دیلینی بیلر۔ منیم عوضیمہ قوناقلارا او خوش گلدین دئیر۔
 خان وئردی سوداگر دئی:

- قربان او طوطودان ہاردا اولار، من دہ آلام اوڑ اوّلکہ میزین شاہینا آپارام؟
 پادشاہ دئی:
 - من اونو آدیغیم پولا سنہ وئررم۔

خان وئردی سئویندی و عبدالہ خان وئرن پولدان وئریب طوطونو آلدی۔ یولون بازارا سالدی، بلکہ خریدلرینی دہ ائتسین۔ بازاردا دولانیردی گوڑو بیر آدمین اوزونہ نقاب چکیب دولاندیریرلار و پولا ساتیرلار۔ اوجا سسلہ اونلہ بیرلر:

- بو قولو ۵۰۰ تومنہ آلمیشیق، ایندی ہمان پولا ساتیریق۔
 خان وئردی دئی:

- بونون اوزوندہ نقاب اولدوغوندا بللی دیر کی بیر سیر واردر۔

قاباغا گئدیب خبر آدی:

– آی قارداشلار! بو قولون اوزوندن نقابینی گوٲورون اوزونو گوٲروم، بیر ده آدینی منه دئیین. بلکه بگندیم، آلدیم.
قول ساتانلار نقابی اوزوندن قیراغا چکدیلر و دئدیلر: بونون آدی «یوسف جمال» دی.

نقاب قیراغا چکیلدیکده، خان وٲردی گوٲردو آلاہ تعالیٰ بو اوغلانی ائله گوٲزل یارادیبدیر کی، دونیادا تایی اولمایا.
خان وٲردی گئنه پولوندان بیر قسمتینی وٲریب یوسف جمالی دا آدی و بیر زرخرید قول کیمی اوٲزونه مال ائتدی. بونلاری عبدالہ خان پولو ایله آلیردی، اما اوٲزونه چیخیردی. ایندی خریدی ائتمک اوچون داها آز پول قالیردی. اوٲز پولو او قدر یوخودو کی، یئرینی دولدورا بیله. هر حالدا مجبور قالدی قالان پوللارینان اوجوز شئی لر آلسین، حتی ایراندا اولان جنس لردن اوجوزلو آلیب صورتین دولدوردو و تبریزه طرف قاییتماغا باشلادی.
تبریزه چاتدی و یوسف جمال ایله طوطونو اوٲز ائوینہ آپاریب قویدو و سونرا عبدالہ خانین سارایینا دؤندو تا خریدلر ایله بار و بندیلی سارایدا ائندیرسین. عبدالہ خان تامام ائل – طایفانی و تاجیر – تجرانی سارایندا ییغدی مجلسه و دئدی:

– گلین توی خریدنه باخین.

تمام تاجیر – تجار گلیب باخدیلار و دئدیلر:

– بونلارین هامیسی ایراندا دا وار. داها هندوستانا گئتمک ایستہ مزدی.

عبدالہ خان بئله گوٲردو کده قیزدی، عصبیلشدی و دئدی:

– سن منه توهین ائدیرسن. سنی اوٲلدوره جگم.

جماعت آراسیندا ولوله دوشدو. بیر عده دئدیلر:

– حتما خان وٲردی پولو ایتیریپ یا . . . گلین بیز پول ییغیب خان وٲردیه

وٲرک، بیر ده هندوستانا قاییدیب گئتسین و خرید ائتسین. یوخسا عبدالہ خان

اونون اۋلدوتدورر.

عبدالہ خان دا قبول ائلہ دی، قرار اولدو هامی پول یغیب خان وئردی یه کؤمک ائتسینلر تا هندوستانا گئدیپ و دوزگون خرید ائتسین.

خان وئردی اۋز ائوینہ گلیب عیالی «بی بی خانیم» دئدی:

- خانیم! ایش بئلہ گلیب، من یئنہ هندوستانا گئتمہ لی یم. طوطی دن موغایات اول.

یئمک یولونو دا اونا اۋیرتدی و بیر ده حیطین بیر گوشہ سینده یوسف جمالا بیر اوتاق وئرب تاپشیریر کی:

- یوسف جمالا معلم گؤرموشم گلہ جک اونا تعلیم وئرسین تا من گلندن

سونرا بیزہ قوللوق ائلہ سین.

معلمی ده گؤرور و اونا تاپشیریر کی:

- قویما بیر نفر یوسف جمالین اوزونو گؤرسون. حتی منیم اۋز خانیمیم دا.

خان وئردی دوبارہ هندوستان یولونا چیخیر.

بیر گون خان وئردی نین عیالی، کنیزلری اولان یاسمنہ دئییر:

- گل گئت بازاردان سورسات آل.

کنیز پولو آلیر، سلہ نی گؤتورور، گلیر حیطہ. اورادان دا بازارا گئتمک

ایستہ ییر. گؤزل بیر سس ایلہ اوخوماغی ائشیدیر. گؤرور یوسف جمال نئجہ

گؤزل بیر سس ایلہ اوخویور. حیطین بوجاغیندا اولان اوتاغا باش اوزالدير.

گؤرور یوسف جمالدير. آما ائلہ بیر گؤزل جواندير کی، تایی دنیا دا تاپیلماز.

بلکہ ده یوسف جمالین گؤزل لیگی اونو یولدان ائدير. قاییدیر ائوہ و قاچا-

قاچا گلیر خانیمہ دئییر:

- خانیم! گل گؤر نہ خبردی.

خانیم دئییر:

- بس سن گئدیردین بازارا، سورسات آلاسان. بس نہ گئتمہ دین؟

کنیز- یاسمن دئییر:

- من ایدیم گلدیم. سن اولسایدین گلمز دین.

– نئےجہ؟

– آغام گتیرن قول ائله گؤزلدیر کی، دونیادا تابیی تایپلماز.

خانیم گلیر، یاسمنه دئییر:

– کئچ گئده ک گؤرک نه جوردی.

گلیر گؤرور کنیز دوز دئییر، کنیزه دئییر:

– سن گئت بازار سورساتیوی آل.

اؤزو دؤنور یوسف جمالین اوتاغینا. یوسف جمالا دئییر:

– دور گئدک منیم اوتاغیما.

یوسف جمال سؤزونه باخمیر. اونون ایسته دیگیندن خوددارلیق ائدیر. معلم دئییر:

– خانیم! منیم اجازهم یوخدور قولو قویام بوردان ائشیگه چیخا. خان وئردی

دستور وئریب هئچ کیمی قویمایام بورایا گله یا بورادان گئده.

خانیم اونون سؤزونه باخمیر و یوسف جمالی زور ایله چکه-چکه اوتاغینا

آپاریر. اونا عشق عالمی ایله محبت ائدیر. اما یوسف جمال اونو تحویل آلمیر،

سایمیر. خانیم یوسف جمالدان سوروشور:

– یوسف جمال، هندوستاندا نه میوه لر اولار؟ اورادا آرمود وار؟ آما وار، قاریز

وار، اوزوم وار؟

خانیم آدلارینی سایدیقجا یوسف جمال دئییر:

– وار.

آنجا ق اوزومون اولمادیغینی بیلدیریر و دئییر:

– من اوزوم گؤرمه میشم.

خانیم اؤز – اؤزونه دئییر:

– ایندی اولدو. پس یوسف جمال شراب دا گؤرمه ییب. ایندی اونا اوزوم شرابی

وئررم، باشینی قاتارام.

آل شرابین شوشه سینی گؤتورور، گیلایا دولدورور و دئییر:

– بو اوزومون سویودور. بیر شربت کیمی دیر. سس اوچون ده یاخشی دیر. آل، ایچ.

یوسف جمال آلیر و ایچیر. بیلیمیر کی، شراب دی و اونو مست ائدر. آنجا ق

شراب یوسف جمالین حالین عوض ائلیر۔ یاواش - یاواش دولو گۆز ایله خانیم
باخیر و الین آتیب بی بی خانیمی توتور ...

بو وقتده طوطی شیرین زبان سسلنیر:

- یوسف جمال! ای خطا کار، ای نمک شناس، نه ائدیرسن؟ آغام گلنده
دئیہ جگم نه خطا ائدیرسن.

یوسف جمال بونو ائشیدیپ اؤزونه گلیر. تنز خطادان اوز دؤندریر و کناردا
اوتوروب فیکره دالیر.

خانیم دئییر:

- نه اولدو؟ نییه مندن منصرف اولدون؟

یوسف جمال دئییر:

- سن او قوشون دیلینی بیلیرسن؟ دئییر خانا دئیہ جک و اوندا خان منی اؤلدورر.

خانیم:

- ائله بونا گۆره مندن ال اوزدون؟

خانیم دورور قفسین قاپی سین آچیر قوشون لله سیندن توتور، بیچاگی

گۆتورور طوطونون باشینی کس سین. دئییر:

- من بونون باشینی کسرم راحت اولاریق.

طوطی گۆردو دیل اونون جانینی خطرہ وئردی.

یوسف جمال:

- خانیم! باشینی کسمه، اوزوندن - گۆزوندن اؤپ، بلکه خان وئردی یه

دئمہ سین.

اما گۆرک طوطی اؤز دیلینه گۆره نه دئییر:

بیر قوش ایدییم هندوستاندا توتدولار،

توتوبان دا قفسلره آتدیلار.

غلام دئییب ده جشنلرده ساتدیلار

دیلم بلالاری سندن قازاندیم.

ضمیمہ ۷

ہندوستان اٹلیندہ اٹلیم اولاسان
باغچادا آچیلان گولوم اولاسان
دیلیم! دیلیم - دیلیم اولاسان
دیلیم بلالاری سندن قازاندیم.

خانیمین فیکری گندیر طوطی نین سؤزلرینہ:
- قوش دا اوخویارمی؟
طوطی داوام ائدیر:

من طوطی یام، یالان گلمز دیلیمہ
چارہ یوخذو حقدن گلن اولومہ
مرخص ائیلہسن من گئدرم اٹلیمہ
دیلیم بلالاری سندن قازاندیم.

خانیمین فیکری گئتدی طوطی نین سؤزلرینہ. گوردی قاناد ووروب
الیندن چیخدی. پنجرہنین قاباغیندا بیر باجا تاپیب اوچدو ائشیگہ. اوتوردو
سرو آغاجی نین باشیندا. گوردو بو ایکی گوناہکار نہ ایش گورورلر.
یوسف جمال خانیمہ دئییر:
- خانیم! آلاہ ائیویوی بیخسین. طوطی نی زدهله دین. ایندی ناراحت اولدو.
خانا دئیہ جک و او منی اولدورہ جک.
خانیم دئدی:

- یوسف جمال، سن ہارالی سان؟ طوطی ہارالی دی؟
یوسف جمال دئدی:
- ایکیمیز دہ ہندوستاندان گلیمیشیک.
خانیم:

- بس سن طوطی یہ یالوار، بلکہ گوناہیمیزدان کئچدی. بیزی باغیشلایا.
یوسف جمال گلیب ایکی ال لرینی قویوب قوینونا، طوطی یہ نئجہ یالواریر:

ضمیمہ ۷

سنہ دئییم طوطی قوشو
سن دہ غریب، من دہ غریب.
اود توتار باغیرمین باشی
سن دہ غریب، من دہ غریب.

طوطی:

سنہ دئییم یوسف جمال
ہلم سنہ اؤلوم یوخدو
خودام وئریب عقل - کمال
ہلم سنہ اؤلوم یوخدو

یوسف:

بیز غریبیک بو یئرلر دہ
دوشموشم دواسیز در دہ
تانیمایان بیلیمه یین یئر دہ
سن دہ غریب، من دہ غریب.

طوطی دئییر:

- ایکیمیز دہ غریبیک، اما من گوناھکار دئییم. نییہ خطا ائدیر دین بئله
یالواراسان؟

طوطی:

گوچیچک اولان کئفین آلا ر
شانه آلیب زولفون دارار
غریب گلر بد ایش گؤرر
ہلم سنہ اؤلوم یوخدو

یوسف:

بو سؤزدن دوشدو گومانہ
من اوللام دلی - دیوانہ
آند وئررم صاحب زمانہ
سن دہ غریب، من دہ غریب.

طوطی:

بو سؤزده دوشمه گومانه
هئچ اولما دلی - دیوانه
آند اولسون صاحب زمانه
هلم سنه اؤلوم یوخدو

سؤز تمام اولدو. یوسف گلدی اوتاغا. دئدی: «خانیم! نه قدر یالواردیم.
دئدی اؤلوم یوخدو. اما من بیلیرم خان گلنه قدر اؤلوم یوخدو دا.»
کنیز گلیر بیر حیلہ ایشلدر. بیر الینده قرآن و بیر الینده لچک. طوطی یه
یالوارماق ایسته ییر:

باشینا دؤندوگوم ای طوطی قوشو
هر گوناھیم اولسا باغیشلا منی.
قولام، قوللوغوندا نئجه کی واران
هر گوناھیم اولسا باغیشلا منی.

طوطی:

باشینا دؤندوگوم گئنه یاسمن
هر مطلبه دئسن من ده کی گللم
اؤلدورمزسن گینه ده سن
هر مطلبه دئسن من ده کی گللم

یاسمن:

یاسمنی سن ده گتیردین جزایه
چاره یوخدور حقدن گلن قضایه
سنی آند وئررم امام رضایه
هر گوناھیم اولسا باغیشلا منی.

طوطی:

بو گُورسہ نن پیامبرین منبری
عرشین ستونودور یئرین لنگری
امدادا چاغیررام شاہ حیدری
ہر مطلبہ دئسن من دہ کی گللم

یاسمن:

سنسن جمعی قوشلار سروری
التماس گؤندریب خانیمیم منی
عرشین ستونودور یئرین لنگری
محمد مصطفایہ باغیشلا منی.

طوطی:

تولک- ترلان اؤز یئریندہ ستوندی
سؤیلہ گؤروم کیمین باغری بوتوندی
یوخدور بو دونیادا وفا، آخر اؤلومدی
ہر مطلبہ دئسن من دہ کی گللم

طوطی قرآن و لچکدن کئچہ بیلیمیر. دئییر:

- آی کنیز! سن کی، دنیا دا گون گؤرمہ میشن. من سنہ گؤرہ گللم. اما
بی بی خانیم منی اؤلدورر.

طوطی یاسمنہ دئدی:

- سن دایان بوردا، من شہرین اوستونو دؤر ائدیم گلیم.

طوطی قووزانیب ہواہیہ. گلیب صاحب الامر میدانین دؤر ائدیب قوندو بیر

اوجا یئرہ. اوجا سسلہ سسلندی:

- ای جماعت! ائشیدین! بیلین! من بیر قوشام، دیل بیللم. خان وئردی منی

ہندوستاندان گتیریپ. ایندی اونون ائویندہ بیر جریان اولوب، ایستہ میرم دئیم.

اگر خان وئردی گلدی گؤردو من اؤلوموشم دئیین بی بی خانیم منی اؤلدوروب.

ضمیمہ ۷

بو سۆزو دئییب، گلدی قوندو یاسمین قولونون اوستونه. یاسمن گتیردی ائوه. یاسمن بی بی خانیم دئدی:

- ائله همیشه منیم باشیما چالیرسان کی، سن کنیزسن. طوطی سنین و یوسف جمالین سۆزونه باخمادی، اما منیم سۆزومه باخدی. بو سۆز بی بی خانیم کار ائیلهدی. یئریندن دوروب یاسمین الیندن طوطینی آلدی. ایستهدی اونون باشینی کسه. یاسمن دئدی:

- ائوی خراب قیزی! طوطی تبریزی شاهید توتوب. صاباح بونو اۆلدورسن، ملت هامیسی سنین ائوینده اولان خطانی خان وئردی یه دئیجهک. اونون اۆلدورمه سی بیلینه جکدیر کی، سنین ایشیندیر. پس بو ایشی گۆرمه. سن ده طوطیه یالوار، بلکه سنین گناهیندان کئچدی. بی بی خانیم طوطی نین اوزوندن - گۆزوندن اۆپدو. قویدو رفچه ده، اونا خوراک وئردی. اۆزو قرآن لا لچگی گۆتوردو. دئدی:

- بو قرآن و لچگه گۆره باغیشلا. یوخسا یاسمن کیمدی؟

بی بی خانیم:

سن بیر قوشسان هامی قوشلار گۆیچگی
آغ اوزه سالیسان قارا بیرچگی
گتیرمیشم قرآن ایله لچگی
منیم سیریم خلقه بیان ائیلهمه.

طوطی:

باشینا دؤندوگوم ای بی بی خانیم
آلاه بیلیر آغام گلسه دئیرم
من طوطی یم یوخدور منیم یالانیم
آلاه بیلیر آغام گلسه دئیرم

بی بی خانیم:

سن بیر قوشسان، جمعی قوشدان تاوارسان^۱
قئیناغیندا قند- شکر اوغارسان
باش اوستونده یارادانی تانیرسان
قویما سیریم، خلقه بیان ائیلهمه.

طوطی:

اگنیوه گئیمین سن ده آغی
بیر یارا چکمین ساغالماز داغی
اؤلدورمه ائوینده، یاخشی ساخلا قوناغی
آلاه بیلیر آغام گلسه دئیرم

بی بی خانیم:

درین- درین دریالارا دولموشام
سارالیان هئیوا کیمی سولموشام
توتدوغوم ایشیمه پشمان اولموشام
منیم سیریریم خلقه بیان ائیلهمه.

طوطی:

باغبانلار باغیندا یاخشی گول درر
هر کسان آلتی نین یازقی سین گؤرر
سونرادان پشمانلیق نه درده دیر
آلاه بیلیر آغام گلسه دئیرم.

طوطی سؤزو دئیندن سونرا قاناد- قانادا ووروب، ائودن ائشیگه چیخدی.
هندوستانا گئتمگه باشلادی.

سنه خبر وئیریم خان وئردی سوداگردن.
خان وئردی هندوستاندان قایدید یولو بیر کروانسارادا دوشموشدی.

^۱ - تاوار: گؤرکملی، برجسته، مجزا

طوطی خان وئردینی گۆردو کی، اۆز ایشینه مشغولدو. یاواش - یاواش
دولانیب خان وئردی نین برابرینده اگلشیدی. خان وئردی گۆردو طوطی چوخ
پریشانیدی. دئدی:

- آی طوطی، بس سن بوردا نئینیرسن؟ هاردان گلیرسن؟
خان وئردی:

سن بیر قوشسان، جمعی قوشلار خاننی سان
طوطی منیم ائویمی سن نئجه گۆردون؟
دیندیرنده معرفتین کاننی سان
دئ منین ائویمی سن نئجه گۆردون؟

طوطی:

باشینا دؤندویوم گول اوزلو آغا
یارین یاره کؤنول وئردی اوینادی.
یوسف جمالی گتیرمیشدی اوتاغا
یارین یاره کؤنول وئردی اوینادی.

خان وئردی:

قارلی - قارلی گدیکلردن آشیردیم
آراز کیمی دولوب - دولوب داشیردیم
گئدنده ائویمی سنه تاپشیردیم
دئ منیم ائویمی سن نئجه گۆرون؟

طوطی:

من گئدهرم اۆز الینده قالارسان
من طوطی نی بیر ده یاده سالارسان
خانیمی بوشویوب یاسمنی آلارسان
یارین یاره کؤنول وئردی اوینادی.

خان وئردی باشلادی آغلاماغا.

طوطی:

من طوطی یم، یالان گلمز دیلیمہ
چارہ یوخذو حقدن گلن اؤلومہ
مرخص ائیلہسن من گئدرم ائیلیمہ
یارین یارہ کؤنول وئردی اوینادی.

طوطی سؤزون دئدی، بیردن - بیرہ قاناد - قاندا ووروب چکیلدی گؤیہ.
گئتمگہ باشلادی. خان وئردی چادر - اوتاغی ییغیشدیریب گلدی تبریزہ. بار
و بندیل ایلہ سارایا گئدیبد عبدالہ خان ائویندہ ائندیردی. دؤندو اؤز ائوینہ.
یوسف جمالی آلدی قاباغینا و دئدی:

- سندن سوأل ائدہ جگم. چؤرگیمی یئیب سن، منیم ائویمدہ سنلہ
بی بی خانیمین داستانی نی منہ دوز دئیہ سن.

یوسف جمال دوز دانیشان بیر قول ایدی. دوزونو دئدی و دئدی کی:
- سنین خانیمین خیانتکار دیر. من شرابین نہ اولدوغون بیلیمیردیم. منہ شراب
وئردی، باشیم قیزیشدی. اما طوطی قویمادی، منی دہ گوناھیمدان قورتاردی.
خان وئردی خانیمین طلاقینی وئردی و یاسمنی اؤزونہ خانیم ائیلہدی.
شن یاشاییشا باشلادی. سیزدہ یئیب - ایچیب مطبیبزہ چاتاسیز.
داستان بوردا قوتاردی، دوشمان عؤمری قوتارسین.
دئینلرہ - یازیچیلار جان ساغلیغی اولسون.

توپلانیب یایملانان ماتریالارین جغرافیاسی

